

ПАВЕЛ ВЕЖКИНОВ

ИЗБРАНИ РАЗКАЗИ

БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ

- ДНИ И ВЕЧЕРИ
- ХУБАВО ВРЕМЕ
- МНОГО РАННО УТРО

ПАВЕЛ ВЕЖИНОВ
ИЗБРАНИ РАЗКАЗИ

chitanka.info

ДНИ И ВЕЧЕРИ

ДНИ И ВЕЧЕРИ

Малкият стои замечтан на плочника и пъстрите му очи се колебаят. От зарзалата слиза гъст, сладък аромат, който само той може да усети. Момчето улавя с върха на носа си дъха на плодовете и сякаш техният сок вече влажни езика му. Той се почесва с палеца на крака си и вижда златистите зарзали като слънчева утайка между зажълтелите листа, едри и мъхнати зарзали, готови сякаш всеки миг да капнат. Разбира се, не е лошо да си откъсне няколко, но може да го види баща му. Той въздъхна горчиво и за миг си спомни как заради зарзалите веднъж стоя цял час на покрива на бараката и разгневеният баща напразно се мъчеше да го достигне с греблото... Какви опасни преживелици!

Той се разколеба и тръгна към къщата, като подскачаше на един крак. И, разбира се, веднага използва едно от най-хубавите права на детинството — правото да влезе през прозореца вместо през вратата. Когато скочи на пода, котката зловещо измяука и той едва спаси краката си от остриите ѝ нокти. От кухнята се чу сърдитият глас на майка му:

— Какво правиш?

— Настъпих Марта по опашката...

— Защо не внимаваш?...

Той беше вече прекрачил прага на кухнята и спря за миг, зашеметен от чудесното ухание на пържените кюфтета. Нещо пращеше на печката и ароматен дим пълнеше стаичката. Възбуден и радостен, той засрича:

— Такова... такова... кюфтета ли пържиш?

— Кюфтета...

Той видимо остана доволен от отговора и добави:

— Ами... такова... ако откъсна опашката на котката, ще ѝ поникне ли нова?

— Глупак!...

Малкият глътна с голяма леснина тежката дума и запита:

— Ами ако ѝ отрежа мустаците, ще умре ли?

— Ще умре...

Той се слиса, както винаги, когато чуеше за това, и каза с недоверие:

— Душата на Марта в мустаците ли е?

— Стига си питал! — каза майката с досада. — Омръзнаха ми твоите въпроси!

Малкият седна обиден край масата и загледа с интерес мустаците на котката, която минаваше край него и го поглеждаше накриво.

— Ами Марта мъжка котка ли е, или женска?

— Щом се казва Марта, значи, е женска!

— Ами щом е женска, защо има мустаци?

— Стига си ме ядосвал! — кресна нервно майката. — Господ е наредил така!

„Значи, господ е причината? — мислеше той учуден. — Това е много интересно!... Господ нарежда всичко, както му се иска. На човешките жени не е дал мустаци, а на котешките е дал. Но тогава защо леля Евдокия има мустаци?“

Искаше му се да попита, но не се реши. Той вечно питаше и вечно му се караха, че пита. Имаше любознателен нос — малко изтънен, леко вирнат и с открити ноздри. Явно — един нос, който обича да се пъха навсякъде. Пъстрите му очи — съвсем мънички и красиви като на невестулка — изглеждаха неспокойни, с неустойчив поглед. Сякаш малкият му череп беше пълен с въпросителни, които бясно танцуваха и се тълпяха към очите, за да видят света, и към езика — за да го разберат. Беше тъпичък, с малка фигура, която, изглежда, никога нямаше да стане едра. Тази неспокойна душа изсмукваше всичко, за да храни нервите и фантазията. Човек трябва да бъде по-малко чувствителен, за да натрупа мускули.

Но малкият вече не мислеше за Марта и за мустаците ѝ. Той гледеше майка си, която заливаше кюфтетата с кафявозлатистия сос на пържената мас. По белия порцелан накапах златисти капчици. Кюфтетата изглеждаха вече лъскави, влажни и сочни. Той неусетно протегна ръка към тях.

„Чат!“ — и той дръпна ръката си. Майка му го гледеше строго, доколкото можеше.

— Казвала съм ти да не ядеш преди обяд... Разваляш си апетита!

Момчето поиска да закрепчи нервно, но погледна майка си и млъкна. Лицето ѝ беше уморено и потно. Една малка капчица пот висеше на носа ѝ, съвсем готова да капне. Няколко косъма лепнеха по запотеното ѝ лице. Имаше същите пъстри очи на малкия, но уморени и без израз. Носът беше вече съвсем друг — по-едър — и фигурата — широка и някак отпусната надолу. Сякаш всичко у нея беше уморено и всичко искаше да се смъкне долу до земята, за да си почине. Може би затова походката ѝ беше така мека и бавна: тя плаваше като медуза между съсьди и мебели и меките ѝ пипала галеха всеки предмет, без да се чуе никакъв звук, никакво дрънкане. Дългите години в кухнята бяха изсмукали от лицето ѝ всички цветове. Сега тя изглеждаше крехка и безкръвна, с мускули, които бяха изгубили всичката си твърдост. Само в гласа си имаше нещо все още младо, един малко сипкав глас, който някога е бил звънък. Тя каза:

— Вземи хавана и счукай малко чер пипер!

— Аз ли?

— Ти, разбира се, кой друг!

По лицето на малкия едва-едва пропълзя досада. Все пак да се чука пипер не е най-лошото. По-лошо е например да се донесат въглища в кофата. Това дори е най-лошото, ако не се смята миенето на краката вечер. Миенето е вече съвсем непоносимо. Ще бъде голямо щастие, ако след това намери на крака си някое трънче за вадене.

— Къде е пиперът? — попита той.

Тя се повдигна на пръсти към лавицата до печката и взе една кутийка. Грижливите ѝ пръсти сякаш брояха черните, миризливи зрънца. После кутията се върна на мястото си и китаецът с плитките застана до холандчето с островърхите дървени обувки и лулата. Зад тях една ветрена мелница беше размахала смаяно ръце. На съседната кутия две малки негърчета сякаш се задъхваха от гъстия мирис на кафето. По-нататък тънкият, но силен дъх на чая се смесваше с летящия, въздушен аромат на липовите листа. Някъде имаше скрити може би само няколко зрънца бахар, но това се чувствуваше. Бахарът лежеше на дъното на една висока кутия, от която простосмъртната чубрица властвуваше над всички със своя прост мирис на поле и синори. Старият бахар, изостанал от далечни години, отдавна вече беше загубил смелостта да се бори със свежия мирис на чубрицата. И другите подправки сякаш се чувствуваха потиснати. Шкафът беше

заклучил техните аромати, а грижливата ръка на майката ги пестеше. Тя рядко отваряше скърцащата вратичка на шкафа, чийто цвят изглеждаше неповторим. Навярно той някога е изглеждал виненочервен, но сега този цвят беше много по-дълбок. Той се беше напоил с миризмата на подправките, с парите на гозбите върху печката, с излъчванията от потното лице на майката и сега имаше цвят, който никой художник не можеше да получи. Шкафът навярно би изглеждал малко мръсен на светлина. Но тук, в здрача на стаичката, заедно с другите стари мебели той приличаше на старо благородно пиано. Един уморен и безцветен диригент — майката — се разхождаше с дървена лъжица из кухнята и изтръгваше от евтините продукти всевъзможни вкусове и аромати. Тя беше господар тук и все пак, без да знае, безизходно робство бе заключило вратите ѝ за света. Тя нямаше вече своя душа.

Изведнъж звънките удари на хаванчето я накараха да се обърне. Малкият унесено звънеше, вместо да чука трудолюбиво черния пипер.

— Не си играй! — скара му се тя. — Ще те цапна!

Но малкият не обърна внимание на заканата и изглеждаше все така умислен.

— Мамо ма! — почна той. — Защо... такава... вдовиците защо не раждат деца?

Въпросът падна тежко и остави след себе си дълбоко мълчание. Майката изглеждаше за миг забъркана, но после отговори небрежно, прекалено небрежно за сърдитите си очи:

— Много просто, защото нямат мъже!

— А защо нямат?

— Защото никой не ги иска...

Момчето имаше много добро сърце, затова реши да се пожертвува набързо.

— Аз ще се оженя за вдовица! — заяви то гордо. — Да си го знаеш! Ох, защо ме биеш ма! Не ме бий, е-е-ей! Ще крещя!

— Ще ти скъсам ушите, глупак такъв!...

— А ти няма да ме биеш по главата! Чу ли? Така можеш да ми избиеш чивията.

— Каква чивия? — И тя го изгледа подозрително.

— Де да знам каква! Така казва батете... И каза още, че децата, дето ги бият по главата, стават малоумни. Каза ми, че и аз ще стана

малоумен...

— Право ти е казал! — подсмъркна тя злорадо. — Хайде, върви викай баща си.

— Тате идва...

— Кой ти каза?

— Нали чувам! — отговори то и ушите му сякаш щръкнаха.

Вратата на кухнята се отвори и вътре неусетно се вмъкна бащата. Той ходеше бос като праведник, но нямаше твърде праведен изглед. Очите му бяха очи на стар хитрец, какъвто той всъщност не беше. Косата му, сресана на път по средата, се спускаше гладко по слепите очи към скулите. Върхът на челото се издигаше високо като връх на готически покрив. Той не беше много стар, но зъбите му липсваха. Беше ги извадил, за да си сложи изкуствени челюсти, но както всичките му дела, и това остана недовършено.

— Кюфтенца ли пържиш? — възкликна той. — Да живееш! Дай ми тука тигана...

— Празен е!

— Знам, че е празен! Дай ми го!

— Защо ти е?

— За да го избърша с един залък!

— Ще си развалиш само обяда! — каза майката недоволно.

— Няма бе, майчице! Само един залък!

Но този залък с мъка би го глътнал дори великанът от приказките. Докато ядеше, очите му блещукаха. И после почна да приказва с глас като котешко мъркане:

— Майчице, принеси да обядваме! Ще прегладнея...

— Още мъничко потрай! Нека си дойде и Николай!

— Я дойде, я не! Пък и нали знаеш, че не обича да го чакаме...

Но майката не се предаваше. Пържени кюфтета — това е, кажи-речи, господарско ядене. Трябва да се съберат всички на обяда, за да се почувствува тържеството.

— Още мъничко почакай! — примоли се тя. — Десетина минутки само!

Бащата въздъхна горчиво. Но ушите на малкия отново щръкнаха.

— Бате иде! — възвести той. — Чувам го...

— Дяволско ухо има това дете! — каза майката доволно.

Скоро стъпките изтрополиха по стълбите и в стаята стремително влезе млад човек. Той вдъхна шумно въздух и зъбите му светнаха.

— Кюфтенца ли? Браво, майчице!

И той потупа майка си по плешките. Лицето ѝ се зачерви от удоволствие.

— Като баща си! — каза тя гордо. — Умира за месце!

Бащата погледна с едно око от ъгъла.

— Това е то интелигенцията! — обади се той заядливо. — Дай ѝ месце! Дай ѝ кокал да глода!

— Стига си глождал цървула на интелигенцията! — навъси се Николай.

— Право каза! — И той размаха костеливите си ръце. — Това за цървула е право!... Уж е с чепици, пък краката ѝ на цървул миришат!

— Не ме ядосвай!

— Не ядосвай момчето! — кипна майката. — Точно сега, преди ядене!

Николай вече си миеше ръцете на умивалника. Беше тъмнорус младеж със светла кожа и хубава шия. Дълги, тъмни мигли правеха кафяви светлите очи. Яките му плещи изглеждаха малко прегърбени — не повече от оная мярка, която беше нужна, за да се придаде повече интелигентност на това почти атлетическо тяло. Той отиде при масата, като възседна стола и почна да яде, без да чака другите. След миг притича и бащата, разтревожен за кюфтетата и с обидени очи. Малкият се пъкна под масата, получи един незнаен ритник и се покатери въодушевено на стола си. Най-после пристигна майката с набрашнени ръце и още потна. Всички ядяха известно време мълчаливо, после бащата каза:

— Имам един голям план...

— Нима? — попита насмешливо синът.

— Много сигурна работа... и тънка... Най-важното — нито много средства иска, нито много време.

— Какво ли пък ще е то? — заинтересува се мрачно майката.

— Хайде, сетете се!

— Мъчно ще се сетим! — измърмори с пълна уста синът. — Може би ще дресиращ бълхи!

— Не, не! — отговори сериозно бащата.

— Или пък ще отвориш фризьорски салон за кучета...

Бащата го погледна смаяно.

— Как мислиш, дали това е възможно?

— Защо не! — отговори синът иронично. — Всички столични дамички ще водят при тебе кученцата си за къдрене.

— Николай! — скара се майката. — Не му пускай мухата, моля ти се! Току-виж, че утре закачил фирмата!

— Защо не! — кресна старият. — Това е много интересно! Я ми кажи ти, има ли десет хиляди домашни кучета в града?

— Не зная! — отговори с досада младежът.

— Все трябва да има... Хиляда да дойдат за къдрене, по сто лева... Милион ли правят?

— Сто хиляди.

— Е, и толкова да са — малко ли е?

— Ти не си с ума си! — каза враждебно синът.

— Защо?

— И питаш! Човек със здрав разсъдък може ли да приказва такива глупости!

— Само така може да се преуспее!...

— Виждам, че си преуспял! — каза младежът язвително.

Бащата удари сърдито с юмрук по масата. Брадата му лъщеше от маста на кюфтетата, а носът му страшно почервения. Той глътна набързо залъка си и се развика:

— Не съм ли? Тая къща чия е? Тоя хляб чий е? Кой ти купи парцалите, дето ги носиш?

— Не ти във всеки случай!

— Ами кой? Кой ти купи обувката?

— Да ги събуя ли? — попита хладно Николай.

— Не съм бил успял в живота! — ръмжеше все още старият. — Та лесно ли е? Каквото и да почна контра! Най-напред от къщи ще ми дойде благословията... Като не разбирате, защо ли поне се месите!...

— А ти непременно ли искаш да ставаш за смях на хората?

— Нека се смеят простаците, ако си нямат друга работа... Аз не искам да се завирам там, където безброй преди мене са обрели каймака... Искам да почна нещо ново и отведнъж да успея...

— Щом е така — фризирай кучетата...

— Ще ги фризирам, ако искам! — извика бащата с ярост.

— Ами опашките им ще фризираш ли? — попита малкият, доволен, че е измислил един сериозен и делови въпрос.

„Чат!“ — И той пророни една сълза в чинията... „Ах, веднъж да порасна и стана силен! — мечтаеше момчето. — Ще го гоня тогава с ритници чак до моста!“

Майката притеснено мърдаше на стола си. Безспорно, тя беше много огорчена. И може би тя беше повече обидена, отколкото би се обидил всеки поет, ако види в стихосбирката си завити свински крачета. Тя беше обидена в творчеството си. И ето, че реши да им обърне внимание...

— Месото — проговори тя — купих от бай Симо. От това, рекох, ми отрежи!... А той се опъва... Гледам хубаво месце, тлъстичко... Тогава му рекох...

— Глупаво е! — прекъсна я високо бащата. — Вярно, за кучетата е глупаво... т.е. не че е глупаво, но не ми харесва... Факт, че не ми харесва... А много пари биха могли да се спечелят...

— Стига с тия кучета! — въздъхна майката. — Та му рекох... Ако не ми отрежеш точно от това място, рекох...

— А моят план е друг! — продължаваше бащата. По-древна работа, но по-честна... Да ви кажа ли какво?

Никой не пожела. Само майката пророни тъжно:

— В собствената си мас се изпържиха... Тлъсто месце...

— Гъби! — хвърли най-последно тежката дума бащата. — Гъбички! И знаете ли как ще ги отглеждам? Ще внесе тор в зимника...

Майката вече не се съпротивяваше. Тя хвърли последния тежък укор:

— Вие май не ми харесавате кюфтетата...

— Кюфтетата ли? Чудесни са! — каза небрежно бащата. — Та ви казвам де, щом внесе тора в мазето...

Никой вече не го слушаше. Николай привърши набързо обяда и излезе навън, за да не се дразни повече от думите на баща си. Беше ослепителен летен ден. Над земята, над покриви, дървета и паважи се лееше обилно слънчевият дъжд. Под сянката на ръчната количка един петел се задъхваше от жегата. Пияни от слънце мухи кацаха по горещия цимент на стълбата. Един черен котарак премина като зашеметен през двора. Само няколко весели врабчета се къпеха в локвичките на дворската чешма и цвъртяха звънливо.

Николай забърза към беседката, поприведен и с широка стъпка, сякаш валеше истински дъжд. Но в беседката беше задушно. Зад гъстата завеса на лозата и френското грозде въздухът беше спарен и влажен. Няколко мухи бръмчаха досадно. Той седна почти на прага и загледа къщичката.

Тя беше малка къщичка, без стил и план, полубоядисана, полукъщичка. Едното крило беше строено десетина години преди другото и приличаше на полусляпа бабичка, която се крепи за ръкава на яко, червенобузесто внуче. Лявото крило нямаше мазилка. Буренясал двор с лехички арпаджик и някакви странни ями се простираше пред къщичката, чак до навесите на склада. Беше занемарено и тревисто. Части от железни траверси лежаха полузаровени в земята. Каросерията на един файтон гниеше до стобора. Няколко ръждиви варела отдавна бяха захвърлени на произвола на съдбата. Самият склад беше нисък и схлупен. В неговия прохладен здрач си даваха среща котките. Деца се събираха от махалата да играят на топчета. Понякога идваха жени с кофички да купят малко въглища, но това ставаше толкова рядко, че старият би могъл да ги брой на пръстите си. През лятото складът работеше зле. В малката канторка мухите спяха върху дневната книга. Мاستилото засъхваше в мастилницата преди още писецът да е близнал с език от черната течност. На дъното оставаше гъста утайка и трупове на мухи. Старият ги вадеше с клечки за зъби и мислеше тъжно за живота и смъртта. Когато не вадеше мухите или когато не обмисляше фантастични сделки, той четеше „Записките“ на Захари Стоянов. Но той не четеше никога повече от една страница. И тя беше повече от достатъчно. В нея пишеше нещо за баща му. В нощния мрак един въстаник се провирал през засадите към Враца. Революционният куриер пренасял пощата. Старият четеше тази страница винаги с настръхнала коса.

Тихи и безметежни бяха дните в склада. Много рядко се случваше някое дребно събитие. Заколваха някое младо петле и то подскачаше дълго из двора всред настръхналите от ужас кокошки. Идваше инкасаторът за водата или електричеството и тогава бащата се криеше в лятната кухня, където ругаеше и псуваше под носа си. Много рядко наставаше големият шум. Тогава от гарата пристигаха мръсни, почернели от въглищния прах колари. Те псуваха цветисто и биеха с

юмруци унилите глави на конете, докато вкарат гальотите в склада и стоварят въглищата. В мръсен комбинезон Николай хвърляше въглищата до вечерта. После сенките на дърветата се удължаваха и петелът излизаше всред двора горд и наперен, готов да се бие и покровителствува. Николай се събличаше до кръста и от залеза гърбът му ставаше червеникав, а косите златисти. Той се миеше дълго на чешмата и когато навън ставаше здрачно и небето посиняваше от земния хлад, един млад човек излизаше към града, тананикайки в такт със стъпките си. Из улиците вече светеха лампите все още бледо поради светлото небе. Докато маршируваше към центъра на града, светлините бързо се сгъстяваха. Там на широката шумна улица, между кината и големите хотели, една малка сладкарница го мамеше с неотразима сила.

Олга му беше казала веднъж: „Добрият кавалер никога не стои с лице към часовника“. И той стоеше послушно с гръб към него, но това твърде малко му помогна. През вратата влизаха и излизаха посетители с лица, които търсеха, с лица, които се усмихваха, с разочаровани лица, но никой не се обръщаше към него.

Николай почти сдъвка края на последната цигара, плати и стана. На вратата едва ли не се сблъска с едно малко човече с висока английска шапка.

— Пипин! — извика той радостно. — Откъде изскочи?

— Бях в провинцията — каза важно човечето. — Добре ли изглеждам?

— Чудесно! Е, как си? Спечели ли пари?

— Не казвам!

Те вървяха вече по улицата между хората, които бързаха и се блъскаха в тях. Човечето се движеше някак високомерно и с дървена походка, като фигурка от куклен театър. Николай го погледна критично.

— Шапка си купил — каза той. — Продай ми старата...

— Давам ти я без пари...

— Слушай, сериозно говоря...

— И аз говоря сериозно...

Николай го погледна недоверчиво:

— Ти навярно си малко пиян!

— Ще бъда! — отсече важно човечето. — Хо-оп! Погледни онази, Ники! Каква кобилка!

Николай се усмихна кисело. Той беше познал Олга.

— Идиот!... Та каква кобилка е тя!

— Породиста! Втори път я виждам днес...

— Сериозно ли? — каза уж небрежно Николай. — Къде другаде си я виждал?

— В едно учреждение... Отидох по една малка справка, а етажът, представи си, почти празен... Тук похлопах, там похлопах! По едно време налетях на една бабка... „Госпожице, казвам, къде са момичетата?“ „Не знам — отговаря тя сърдито. — Търсете ги при секретаря...“ Хо-оп! Виж, Ники, още една кобилка.

— Не сочи с пръст, говедо — прекъсна го нетърпеливо Николай. — Какво стана после?

— После, нищо!... Влязох при секретаря, без да почукам, и какво да видя?... Вътре — пълно с чиновнички. Една пуши, друга пие кафенце, трета маха някому през прозореца...

— А кобилката?

— Кобилката ли? А, да! Кобилката, значи, седнала на бюрото му и цвили.

— Тъпак! — каза сърдито Николай. — Аз ще се върна...

— Чакай! Какво те прихвана! Върви да те почерпя...

— Не мога.

Николай отново забърза към сладкарницата. Олга чакаше в един ъгъл с изглед на сучаеща дамичка. Нейното капризно носле стърчеше високо във въздуха, а бюстът ѝ под тънката бяла блузка изглеждаше толкова предизвикателен, че Николай побесня окончателно. Олга го забеляза и той видя за миг радостното облаче, което мина през очите ѝ. Но тя кимна превзето и му подаде ръката си с жест, за който смътно си спомни, че го е виждал в някоя артистка. Дъгата на веждите стана по-остра, а устните се отвориха едва-едва — така зъбите ѝ изглеждаха най-хубави. Той с мъка се овладя и се усмихна, доколкото можеше, виновно.

— Прощавай! — каза той с променен глас. — Така се случи... Страшно бързах, но...

Но тя беше надушила смътно тревожната атмосфера и отговори примирително:

— Нищо! И аз закъснях малко.

— От колко време си тука?

— От десетина минути.

Това вече беше много. Николай избухна:

— Как не те е срам да лъжеш!... Та ти влезе само преди половин минута...

— Тъй ли? — каза тя хладно. — Откъде знаеш?

— Видях те, като идваше.

— Значи, и ти лъжеш!

— Излъгах, за да те изпитам.

— Не обичам да ме изпитват! — каза тя с достойнство и веждите ѝ изправиха дъгата си.

Николай беснееше вътрешно. Беше едно от онези избухвания, които му се случваха веднъж в годината. Той почти кресна:

— Стига! Или ще оставиш глупавите си фасони, или ще те напляскам тук пред хората!

— Как... как смееш да ми говориш по такъв начин?

— Ами по какъв? С плесници ли?

Тя го погледна смаяно. Той ли беше това? Не сънуваше ли?

— Още една такава дума, и си отивам! — заплаши го Олга.

— Върви си! — кипна той. — Хайде, ставай! Ставай де! Искам да видя как ще се измъкнеш.

— Николай! — извика тя ужасено. — Ти... не си на себе си.

— Точно сега съм на себе си! — каза той сърдито. — Да си знаеш, че настават лоши дни за тебе!

— Не викай! — замоли го Олга шепнешком. — Хората почнаха да се обръщат.

— Нека се обръщат!

— Излагаш ме, моля ти се!

— По-добре ли е сама да се излагаш?

— Но какво е станало? Каква муха ти е влязла в главата?

— Изразявай се по-внимателно! За какви мухи приказваш?

Олга въздъхна дълбоко и скръсти ръце на гърдите си.

— Все пак се е случило нещо! — каза тя убедена.

— Да речем, че се е случило!

— Разбрах вече! Какво е то? Кажете ми, моля ти се!

— Ще ти кажа защо имам лошо настроение. Преди малко един мой приятел те нарече... Хм!... Знаеш ли как те нарече?

— Кажу най-после!

— Нарече те „кобилка“!

— Много мило! Удари ли му един плесник? — попита Олга, цялата поруменяла.

— Защо? Той може би имаше право... Разбира се, че имаше право. И нека си поговорим сериозно, без нерви: напоследък ти съвсем не ми харесваш. Преди да почнеш да работиш, беше по-скромно и по-искрено момиче... А после, особено след като си купи тези парцалчета, дето ги носиш по...

— Николай! — прекъсна го тя разгневена. — Сериозно ти казвам, че ще си отида...

Тя го погледна почти враждебно. Светлите му очи изсвяткаха.

— Казах ти, че можеш!... Затова или си иди, или не ме прекъсвай!

— Говори! — каза тя уморена.

— Та казах: след като си купи някоя и друга дрешка, сякаш побесня... От махленското момиче изведнъж стана киноартистка... Почна да закъсняваш на срещите... Лъжеш ме... Някакъв фалш почна да се чувствува в обноските ти. С една дума — доби истински хайлайфни навици. Отдавна знаех, че си лекомислена, но все пак имах доверие на ума ти. Ти съвсем не си глупаво момиче...

— Благодаря!

— И въпреки това почна неудържимо да се самозабравяш! Всичко в тебе се променя. Откъде измисли тази глупава пудра? Това червило е прекалено!... И походката!... Откъде ги копира тези стъпки?

— Моля ти се...

— Най-после позволи ми да подозирам, че в учреждението имаш лоша среда... Тази твоя интимност със секретаря съвсем не ми харесва...

— Анонимно писмо ли си получил? — възрази тя остро.

— Бих могъл да получа...

След десетина минути тя плачеше. От съседните маси няколко посетители любопитно проточиха шии. Николай ги погледна мрачно и избърса с кърпичка челото си. Това беше непредвидено. Нейните сълзи бързо топяха яростта му. Може би той вече се чувствуваше виновен.

Съвсем глупаво е да се правят скандали по сладкарниците. И самият скандал е изобщо глупав. Дали тя няма поне малко право? Едно момиче, което винаги е носело лоши рокли, не бива ли да бъде извинено, че е загубило мярката? Може ли човек да се сърди на жадния, че е препил вода? И когато тя съвсем мъничко си повдигна носленцето, трябваше ли толкова жестоко да я срази? Той си спомни изведнъж за нейното добро сърце, за търпението ѝ през тежките дни и се разкая съвсем.

— Не плачи! — каза той ниско. — Моля ти се, не плачи.

Но тя продължаваше да плаче.

— Хайде, избърши си сълзите. Ще сключим мир!

Тя повдигна за миг лицето си, после сълзите пак бликнаха.

— Стига, Оли! — каза той с молба. — Излагаш ме!... Всички безделници вече гледат към нас...

— Дай ми кърпичката си!...

Той едва успя да я изведе навън. Нощният мрак го ободри. Очите на хората вече не се спираха на тях...

— Изсекни се! — каза Николай виновно. — И затвори кранчето! Откъде извира тези сълзи?

— Ти... ти ме обиди страшно...

— Навярно имах малко право...

— Точно затова...

— Ако си послушна, ще те заведа утре на плажа.

— На плажа ли? — трепна тя. — А пари?

На другия ден тази мисъл все още го тормозеше. Непременно трябва да намери малко пари. Той крачеше към центъра на града и стискаше под мишницата си „Търговско право“... Една добавъчна писалка лежеше в джоба му. Улиците бяха светли и безлюдни. По ъглите продавачи на сладолед се потяха под своите бели престилки. Минаваха тежко натоварени камиони и стъклата на витрините прозвънтяваха. Зад тях можеха да се видят продавачите полузаспали на столовете си и собствениците, които гледаха тъжно към рафтовете. Небръснати и разгърдени обуцари чакаха пред магазинчетата да мине някоя жена, за да позаяпат. По канторите се събираха хора и се гледаха недоверчиво: политиката е малко опасна тема за разговори. Затова пък кебапчетата станаха като червейчета — да, това е вярно. Няма ли власт за кебапчиите?

Николай погледна с отвращение стъклената фирма и сърцето му се сви. Наистина глупаво е да се смущава. Нали не проси? Писалката в ръката му беше влажна от пот: той я избърса и влезе смело. Зад дървената преграда един човек го погледна с очи, които приличаха на слепи. По гладко избръснатата глава бяха избили ситни капчици пот. Една носна кърпа като детско лигавче висеше на шията му.

— Искам да заложа една писалка! — каза Николай с плах глас, готов при най-малкия знак да изскочи на улицата.

— Не приемаме! — измърмори с досада човекът.

— Извинете! — И той изскочи като вятър навън. В устата му имаше неприятен вкус.

Да провери ли другаде? Няма смисъл. Той отмина следния заложен магазин, но съвестта не го остави да отиде далече. Той въздъхна горчиво и влезе в кантората.

Един престарял руснак с мръсно черно бомбе и синкав нос вдигна очи от разглобения будилник.

— Что вий? — попита той с глас на коза.

— Писалка! — измънка Николай. — Искам да я заложа...

— Не приемаме...

— Скъпа е! — каза Николай с посърнал глас.

Старецът поклати тъжно глава. Очите му сълзяха, но той не се предаваше. Будилникът чакаше да бъде сглобен. Николай погледна мръсната му риза и се измъкна безшумно навън.

Слънце, слънце! То сякаш извираше от всеки камък, от всяко здание. То течеше между каменните блокчета заедно с разтопения зифт. То сушеше с жадни устни всяка влага. Голямо, тежко слънце на побелялото небе — неговите блясъци заливаха на едри вълни града. Николай бавно крачеше към вехтошарите на книги. „Търговско право“ беше последната му надежда.

Един пъпчив продавач с остър нос и страхливи очи се криеше под сянката на оградата. Той плюнчеше пръсти и разгръщаше бавно, лист по лист, някаква книга. На зидания перваз и по железните перила беше наредена стоката му: стари книги с оръфани корици, избелели романи, изтъркани от употребяване учебници. Николай направи един нерешителен кръг и се приближи бавно. „Дано не ме види някой познат! — безпокоеше се той. — Ще бъде отвратително!“ Гласът му прозвуча съвсем неестествено:

— Искате ли едно „Търговско право“?

— Дај да видя!

Продавачът протегна ръка, която още отдалече вонеше на кьопоолу. Букинистът пое книгата и почна да я разгръща. Николай тръпнеше. Сякаш стотици очи бяха отправени от незнайни ъгли към тила му. Той нетърпеливо се изкашля.

— Колко искаш? — попита букинистът.

— Каж ми колко даваш!

— Аз давам пет лева! — каза той флегматично.

— Глупости! Дај там сто и петдесет, че бързам...

— Много са...

— Хайде, моля ти се! Ако ще я купуваш, казвай колко ще дадеш.

— Давам седемдесет!...

— Дај ги! — изръмжа младежът с отвращение.

— Никой сега не купува книги! — измърмори за извинение вехтошарят. — Хората не четат...

— Това е учебник...

— И учебниците не четат! Честна дума...

Николай получи две лепкави, вмирисани на чесън монети. Той ги пусна в малкото си джобче и почти избяга надолу по улицата. Жегата вече не го плашеше. Той крачеше бързо по пустите улици, ослепен от слънчевите блясъци... Пред къщи го посрещна братчето с оживени от вълнение очи. То здраво стискаше в ръка желязна пръчка и ходеше напред-назад около портата. Имаше нещо напрегнато в пъргавата фигурка, нещо зловещо в погледа. Николай никога не беше го виждал такъв.

— Здравей, петле! — каза той приятелски. — Кого чакаш с това желязо?

— Гошо Мишката! — отговори късо малкият и гласът му сякаш звънеше...

— Сериозно? Искаш да му подариш пръчката?...

— Ще му пукна тиквата! — заяви малкият с човекоубийствен глас.

— Хайде де, дали ще можеш?...

— Ще го разчекна! — избухна малкият.

Николай го погледна учудено:

— Какво ти е, петле? Защо си толкова сърдит?

— Биха мама! — каза момчето и очите му станаха отново кръвожадни.

— Какво приказваш? Кой я е бил?...

— Коца обущарката... С шишето... Аз пък ще пребия Мишката нека само мине оттука... Ще му извадя едно око.

— Хей, хлапак, сериозно ли говориш?

— А, не — лъжа те! Ама ако пък ти не пребиеш Коца, не си човек.

Николай почти изтича до кухнята. Заслепен от уличната светлина, един миг той не виждаше почти нищо. После из мрака бавно изплува майка му със своята спокойна осанка, с безстрастното си лице. Около челото ѝ беше превързана бяла кърпа. Очите ѝ, както винаги, бяха загрижени и съсредоточени. Николай седна поразен на един стол.

— Значи, истина е! — измънка той. — Как стана това?

— Ех, нищо! — отвърна небрежно майката. — Като се натискахме за олиото...

— Имаш ли рана?

— Каква рана, господи, одраскано само...

— Как е посмяла тази свиня! — закрещя Николай.

— Николай! — И тя се обърна бавно към него. — Не приказвай такива неща... И тя се е борила за децата си като мене.

Николай я погледна стреснат и с широко отворени очи. Майката стоеше срещу него и за миг му се стори, че бялата кърпа е като светло сияние. Нейните уморени, задебели ръце за пръв път в живота му го трогнаха. Той въздъхна дълбоко и каза с болно сърце:

— Засрамваш ме, майко!

— Така е, сине! Трябва да живеем съседски... И без това няма накъде...

Красивият миг беше вече отлетял. Трябваше да запази чист спомена му и той побърза да заговори за друго:

— Каква е тази миризма тук? Какво вони?

— Гюбрето...

— Какво гюбре?

— Не знаеш ли? Баща ти внесе гюбре в килера... Ще сее гъби...

— Но това е безумие!...

— Тихо! — каза майка му.

Вратата скръцна и вътре зашляпаха босите крака на баща му. Той се почеса така свирепо, сякаш искаше да раздере кожата на черепа си, и каза весело:

— Как си, майчице? Боли ли те?

— Нищо ми няма! — отговори тя щастлива, че най-последно им е обърнала вниманието. — Мина ми вече...

— Ще ти мине като на кученце — утеша я бащата. — Ти само не се тревожи... Ами какво ще похапна? Сготви ли нещо?

— Салата направих...

— Салатичка? Това е хубаво... Ами друго нещо?

— Друго... диня!

— Сполай на бога! — каза доволен бащата. — Няма да останем гладни... Пусто, няма малко сиренце, че да видиш ти обяд...

— Аз пък мислех, че ще заваря яхния от гъби! — подметна кисело Николай.

— Печени киселици не щеш ли?...

— Тая воня е нетърпима! — продължи той. — Не прилича на къща, а на обор.

— Чух де!... — избухна внезапно старият. — Стига сте ме заяждали... Разбрах: ще изхвърля гюбрето, щом ви вади толкова очите...

— Много вони! — каза примирително Николай. — Да не вонеше, ако щеш, не гъби, ами и лимони отглеждай...

— Лимони ли, казваш?... Виж ти работа! Ще трябва да насадя един лимон — това е умно. Ще знаеш, че тази зима лимони няма да има...

— Много си умен — навъси се Николай. — И репички да насадиш, пак няма да станат до зимата...

— Вярно! — кимна печално бащата. — Но друго намислих аз: добра работа ми дойде на ума... Знаете ли каква?

Никой не се заинтересува.

— Столове ще правя — плетени столове... Ще купя пръчки от циганите...

— Знаеш ли да ги правиш?

— Ще се науча...

— Кой ще те научи?

— Ами... циганите...

Не виждам много да са разбогатели от тая работа твоите цигани — измърмори мрачно младежът.

След половин час Николай вече бързаше към трамвайната спирка, където трябваше да се срещне с Олга. Той я зърна още отдалече — тоя път тя бе дошла първа. Николай се усмихна — в себе си. Снощните приказки май не бяха отишли напразно. Но като наближи, той забеляза, че лицето ѝ е съвсем умърлушено, а косата набързо и небрежно вчесана. Тя му подаде ръка, но погледът ѝ беше някак особено уплашен и стреснат.

— Какво ти е? — запита той учудено. — Какво е станало?

Тя преглътна мъчително:

— Много лошо, Николай!... Тая сутрин арестуваха Стефчо!...

Стефчо — това беше нейният по-малък брат.

— За какво го арестуваха? — попита младежът стреснат.

— Не знам — каза Олга безпомощно. — Нали знаеш за какво арестуват...

— Но как е възможно? — възкликна Николай. — Та той е ученик...

Тя го погледна с укор:

— Ти не си ли бил ученик?

Николай беше виждал момчето — наистина много тихо и скромно момче, при това отличен ученик. На вид по нищо не личеше, че може да има някакви политически убеждения.

— Ами сега? — запита той объркан. — Разкажи ми поне, каквото знаеш...

Те седнаха на една нагрена от слънцето пейка — единствената, на която нямаше хора. Докато се обливаха с пот, тя успя да му разкаже със своя малко задавен и унил глас скромната биографийка на момчето. В разказа нямаше нищо, което да предизвика съмнение.

— Или е съвсем невинен — каза Николай, — или пък отлично се е прикривал...

— Страх ме е, че второто е вярно — каза Олга отчаяно.

Те мълчаха известно време.

— Трябва да се направи нещо — каза той.

Тя въздъхна дълбоко:

— Имаме един вуйчо, най-важният в нашата фамилия... Полковник е, служи в двореца... В него ми е надеждата.

— Кой знае! — измърмори мрачно Николай. — Тия, които имат някаква служба и власт, нямат друга грижа, освен да ги пазят... Не ми се вярва да рискува...

— Той ни е задължен — каза тихо момичето.

— Той да ви е задължен?... А с какво?

— То е стара работа наистина... По времето на Стамболийски като млад офицер той е бил уволнен от властта. Повече от година е живял при нас, татко го е хранил и обличал... След преврата изведнъж стана важна клечка...

— Да, това е нещо — съгласи се младежът. — Кога ще отидеш при него?

— Сега, веднага...

Те отидоха заедно. Николай остана да чака в малката сладкарничка на ъгъла, Олга забърза загрижено по палеция от слънцето тротоар. В сладкарницата беше много задушно, миришеше на вкиснати картофени пасти. Той си поръча боза, но и тя имаше отвратителен вкус и горчеше от захарина.

— Това не е никаква боза! — каза младежът сърдито.

Старият македонец в дебела шаячна жилетка все още се навърташе около него. Моравото му лице изглеждаше някак особено отпаднало от жегата.

— Не е — отвърна с готовност той. — И нема да я биде вече никогаж... Аз туй съм запомнил от дете — след всяка война все нещо ще се развали. И вече нема да го биде, както си е било...

— Лошо е, че хората се развалят — измърмори младежът.

— Те се развалят най-вече! — закима бързо старият човек. — Едно време какви хора имаше... Ама хора, боже, човеци... Можеше от всеки пари да вземеш, да дадеш... Само с една дума — без полици. А сега моите деца ще ми изядат душата за един натурален акт...

И като се запъти към тезгяха, той отново заклати глава:

— Туй е вярно — хората се развалят най-вече...

Олга се върна много по-рано, отколкото той очакваше. Лицето ѝ не предвещаваше нищо хубаво.

— Не го ли намери? — запита Николай загрижено.

— Вкъщи си беше — отвърна Олга унило.

— И какво?...

— Нищо!... Само дето не ме изпъди!... Кой каквато попара е дробил — такава ще сърба — туй му беше утешението. Помолих го поне да провери — не да се застъпи, — и на туй не е съгласен.

— Да не е луд да си разваля кариерата — каза младежът намръщен.

Те излязоха навън. Внезапно тя го залови под мишницата и силно притисна ръката му до себе си.

— Страх ме е, Николай! — каза тя поривисто. — От тая война ме е страх. Не мога да не загубя някого, все един човек ще загуби...

Лицето ѝ някак особено се изостри, не приличаше вече на лице на момиче.

— Не искам!...

Той усети върха на ноктите ѝ през тънкия плат на сакото. И за пръв път дълбоко усети, че тя го обича и го смята свой — завинаги. Него се страхуваше тя да не загуби, повече от всички именно него.

— А сега какво ще правиш? — попита той смутено.

— Ще се върна у дома — отвърна тя уморено. — Мама веднага легна — от сърцето... А татко нали го знаеш какъв е...

— Знам го — измърмори Николай. — Изглежда, че всички са такива — позастарели деца...

Тя го погледна със своите натъжени, обичащи очи.

— Всъщност ти иди на плажа! — каза Олга с готовност. — Разбира се, че ще отидеш... Трябва мъничко да се разведриш!

— Глупости! — каза той рязко. — Ти ще хленчиш вкъщи, пък аз ще гледам там женските задници...

Той я изпрати близко до дома ѝ, наведе се и целуна лекичко евтиния, олющен лак на маникюра ѝ.

— Не се плаши — каза той. — Все пак дете е, нищо няма да му направят...

Той видя как сълзите бликнаха в очите ѝ, тя се обърна рязко и забърза по тротоара. Слънцето все така немилостиво печеше, тротоарите излъчваха на талази задушна жегга. Николай постоя тъй, докато тя влезе у дома си. Чакаше я да се обърне на дворната врата, но тя не се обърна, влезе стремително, като теглена от някакъв огромен магнит. Това, което преди малко с такава огромна сила бе почувствувал, изведнъж избледня в душата му. Наистина ли го обичаше?... Или пък като всички хора живееше в лепкавия пашкул на

своите грижи и нерадости, безсилна да го пробие. Не, не бива, срамота е да мисли сега така!...

Той се запъти бавно по нагорещената улица. Какво го чакаше? Нищо, един празен, горещ, загубен ден. Нищожен ден от един живот, който вече никога няма да се върне. А защо наистина да не отиде на плажа?... Та нали самата тя го бе пожелала?... Не, това е предателство!... А защо да е предателство? В това страшно време няма ли право човек да помисли поне мъничко за себе си? Война е — може ли да знае какво утре го чака? Може ли да знае кога и къде ще получи парчето олово в стомаха си? Ще лежи на сухата, напукана земя и ще си спомня тоя жесток, празен и безсмислен ден!... Не, не е предателство!... Предателство е!...

След един час той вече се разхождаше по циментовия перваз на басейна. Чувствуваше се гузен, унижен и потиснат. Край него минаваха мъже с канелени тела, жени с ярки костюми и японски шапки се припичаха лениво на дървените скари. Над главата му един мощен високоговорител пращеше и бълваше неясни звуци. Най-послед гърлото му се отпусти, над лятната къпалня се понесе нежна чиста мелодия. Той се намръщи още повече, сякаш го заболя зъб. Най-хубаво е да се маха отгук, няма какво да търси между тия пусти, безгрижни хора.

Но не си отиде, остана на плажа до вечерта. Едно момиче в бяло трико стоеше като голо пред очите му. Той го гледаше. Не, той не го гледаше, той го прегръщаше с погледа си. Момичето също го погледна, направи няколко грациозни стъпки и се пъкна под един от душовете. Това, което правеше там, под студените водни струи, приличаше повече на някакъв южен танц с ръце. След това отново го погледна. Младежът въздъхна дълбоко, легна по гръб и покри лицето си с вестник. В края на краищата всяка подлост трябва да има някаква граница.

Но той носи тоя танц с ръцете до вечерта. Вече не си спомняше за Олга, за олющения лак на ноктите, за пълните със сълзи очи. Но чувството за вина остана да го гризе някъде дълбоко, без да съзнава ясно откъде идва това. Най-послед се облече, изпи една безвкусна бира на верандата и с бавни стъпки се запъти към града. Вече се свечеряваше, под гъстия покрив на листата беше прохладно и здрачно. Из парка скитаха влюбени двойки със замаяни погледи — чужди на света, чужди на войната, чужди на всичко извън тях. Той ги гледаше с

лека завист — като човек, който би могъл да има и това. В края на краищата Олга не е ли по-хубава от това малко, мургаво момиче в бялото трико? По-хубава е, разбира се, няма какво да съжالياва за неща, от които сам се е отказал.

Вечерта той отиде на кино, след това бавно се запъти към дома си. Нямахше къде да бърза, беше свикнал да си ляга, когато всички други заспят. Спеше сам в стая, можеше да се разхожда, да мисли, да чете. Вкъщи бяха свикнали с късното му прибиране, не го чакаха за вечеря, оставяха му, каквото има, за ядене в кухнята. И той малко се учуди, като видя, че прозорците на сутеренното помещение светят. Какво се е случило?... Да не би Олга... Не, не е възможно!... И все пак, докато слизаше по стълбите, сърцето му беше тревожно свито.

В кухнята го чакаше майка му. Лицето ѝ го изплаши.

— Какво е станало? — запита той разтревожен.

Майка му безмълвно бръкна в престилката си и извади оттам малко зелено листче. Болката го сръза като нож през стомаха — той знаеше какво е това. Знаеше, но не го чакаше — точно сега не го чакаше. Той разгърна бавно листчето и прочете: „... Явете се утре в 7 часа“... Утре? Нима е възможно!

— Утре — каза глухо старата жена, сякаш бе прочела мислите му.

— Как е възможно?... Нали съм студент!...

Ще разберат и ще те пуснат — каза тихо майката.

Но в гласа ѝ нямаше никаква надежда. Той сам чувствуваше, че няма надежда.

— Приготвих ти, каквото е писано — каза майката. — Но дано се размине.

Утре в седем часа!... След осем часа!... Няма да има време дори да се прости с Олга. Как е възможно?... Нейните разплакани очи сякаш го гледаха в упор, пълни с обида и нежност... Не, заслужава си го, разбира се, това е знак на съдбата!

— Къде хукна? — извика уплашено след него майка му.

Той спря на прага.

— Ей сега ще се върна!...

Той бързаше по улицата — не, не бързаше, тичаше. В отчаянието, в дълбокото чувство за безнадеждност имаше само една малка светлинка — нейния поглед, нейните думи, нейните меки длани

на страните му. Улиците бяха съвсем пусти, бледо блещукаха редките лампи. И небето бе тъмно, както никога досега, безмилостно тъмно, далечно и страшно.

ИСТОРИЯ В СМОКИНГ

На пръв поглед това е доста глупава и банална история. Та какво ли човек може да очаква от един смокинг? Винаги съм презирал тая претенциозна дреха, която непрекъснато ми напомня ту за келнери, ту за циркови илюзионисти. За мен добра дреха е тая, с която свободно можеш да седнеш на овехтелия стол в кафенето или на пейката на футболното игрище. Та кой свестен човек ще тръгне по улицата с късо палтенце и панталон с черни ширити?

— Позорна гледка!...

Но тия думи вече се отнасяха до самия мен. Или по-точно отнасяха се до моето изображение в огледалото. Отстъпих две крачки назад и отново се огледах. Всъщност нищо позорно няма нито във фигурата, нито по лицето ми. Трябва да ви кажа, че моят вид е доста приличен. И направо бих минавал за хубав младеж, ако не се вземеха под внимание ушите ми — малко по-месести, отколкото е нужно, и малко по-клепнали, отколкото е прилично. Но косата ми закрива донякъде тоя недъг. Но затова пък очите ми са направо глупави. Жените ги намират красиви, но сам аз не мога да понасям моя малко разсеян, мечтателен поглед. И това на всичко отгоре е несправедливо. Заклевам се, че моята мечтателност е твърде обикновена. Мечтал съм за прости неща. Мечтал съм например да направя на бридж голям шлем без три аса. Мечтал съм да нокаутирам Макс Шмелинг. Мечтал съм да вкарам два гола на италианците, които играха в София. Но макар да съм поет, за жени никога не съм мечтал. Или съвсем малко.

Но сега моите очи в огледалото бяха съвсем недоволни. Смокингът явно не ми приличаше, макар да бе скроен и ушит при един отличен берлински шивач. Така поне твърдеше Еди. Тоя Еди беше мой братовчед и се казваше всъщност Тодор. Като дете го наричахме Едисон заради страстта му да изобретява. Заради тая страст моят чичо го изпрати да следва инженерство в Берлин. Но колко бързо угасват детските таланти! Еди стоя две години в Берлин и успя да изучи в най-големи тънкости всички напитки, които човешката жажда беше измислила. Имаше манията да бъде най-елегантният младеж в

столицата. Този бакалски син, който в своето детство носеше кел по главата и пришки по врата, сега вдъхновено играеше ролята на светски младеж. Той ме насили да облека смокинга за новогодишния бал на художниците. След кратко колебание аз отстъпих.

Дълго мислих дали не направих това от снобизъм. Всеки знае колко е трудно човек да бъде искрен със себе си. Разбира се, то е много по-трудно, отколкото да бъде искрен пред друг някой, пред когото в крайна сметка пак може да не бъда съвсем искрен. Не, изглежда, че в тая история просто надделя любопитството. През живота си аз не бях ходил на бал. Бях виждал как излизат по осветените стълбища жени с рокли от шумяща тафта и сребърни обувки. Бях чувал техните уморени смехове. Бях завиждал може би на пияните мъже, които дори не ги поглеждаха. Но сам на бал не бях ходил, макар веднъж доста сполучливо да бях описал нещо такова. В края на краищата, когато човек критикува някакво общество, елементарната учтивост изисква поне малко да го познава.

Излязох на улицата едва ли не сърдит. Беше студено, ветровито и свежо. По улицата бързаше полупразнична тълпа от хора с пакети и подаръци, от малки деца със сурвачки, които никак не криеха своите щастливи очи. Амбулантни търговци все още грачеха с пресипнали гласове. Една шумна, пъстроцветна река течеше по тротоара, преливаше зад бордюрите и тогава някой шофьор ручеше отчаяно със сирената си. Зад изпотените стъкла на кафенетата хората опитваха със зара и картите своето щастие. Вентилаторите бучеха мощно и изхвърляха над главите на хората топъл, вмирисан въздух. От телеграфните жици валеше блестящ, декоративен сняг. Вървах разсеяно всред хората, вървах сам, вървах бавно и нямах никакво самочувствие. Чувствувах се чужденец в своите дрехи. Какво ли да направя, за да изглеждам по-естествен? Купих си пакетче „Lion d'or“ и запалих. Скъпата цигара ме утеши съвсем малко. Не е ли по-добре за кураж да изпия няколко чашки? Ето ти една добра идея! И ще пия при това нещо, което би подходило на смокинга.

Влязох в един малък бар с претенциозно име. Не обичах този бар. Изпих бързо джина и с изпарено гърло поръчах втора чаша. Беше ми някак студено всред тази бледосиня обстановка, едва-едва замърсена. Само видът на бармана стопли сърцето ми. С чудна сръчност, с малко нервен джазов ритъм той клатеше пред себе си

никелиран съд, приличен на термос. Джое приготвяше коктейл. Безстрастното лице на този запокитен от съдбата негър се оживяваше само когато приготвяше коктейлите. Само това в неговия монотонен живот беше творчество. Разбира се, съвсем друго е да налива механично чашите с готовата напитка. И сега Джое тържествено клатеше термоса, с движения, загадъчни като в някой древен ритуал.

Втората чаша разля по тялото ми чудна топлина. Моите мечтателни очи навярно бяха станали малко сънливи. Аз гледах унесен лавиците, където разноцветни бутилки мамеха погледа ми. Със своя език те говореха за далечни страни и за океански острови с палми и тихи заливчета. По техните пъстри етикети имаше малки чудни картинки: приказки за слънца, креолки и бели кончета. Аз въздъхнах горчиво и се приготвих да плащам, когато вратата се отвори. Влезе Еди, но той не беше сам. Едно момиче, добре загърнато в коженото си палто, вървеше пред него.

Аз станах съвсем прав, когато се запознавах. Това нищожно познаване на етикета ме въодушеви. Седнах на стола и зачаках най-малкия сигнал, за да излея остроумията си. Но тя мълчеше, без да се стеснява. Очите ѝ изглеждаха разсеяни.

— Какво ще пиете? — попита Еди небрежно.

— Тая вечер съм на джин!

Еди примигна — добре го казах.

— Коктейл! — каза безстрастно момичето.

— Аз ще пия ракия! — измънка Еди, сякаш се жертвуваше. — Келнер! Шнапс, бите, джин, яйчен коктейл!

Всичко това той изговори с чужд акцент. Знаех отлично, че не обича ракия. Сега си поръчваше, защото беше слушал, че чужденците в България много харесват това местно питие. Донесоха му във висока чаша чиста сливовица. Той натопи недоволно устните си в нея и каза, като ме гледаше:

— Моят братовчед е известен... Може би сте чули за него?

— Може би! — отговори тя машинално. — Кой е той?

Еди обясни. Нейните очи изведнъж станаха по-внимателни. Тя ме изгледа от главата до петите, но не поривисто, а мимоходом, като се усмихваше само с ъгълчетата на устните си. Гласът ѝ прозвуча малко по-топло:

— Значи, това сте вие? Чудно — толкова добре сресан. Знаете ли, че съм мислила да се запозная с вас?

— Тъй ли? — измърморих аз.

— За вас говорят, че много ще се издигнете — каза тя. — Даже татко мисли същото.

— Баща ви? Какъв е той?

— Инженер... Не сте ли чували за инженер Пешев?

Бях чувал, че е много богат човек.

— Не съм! — излъгах аз. — И той чете стихове?

— Повече от мене и мама... Той ви много харесва...

— Малко чудно! — измърморих аз повече на себе си. — А вие какво четете?

— Аз предпочитам романите... И маман също. Съгласете се, че те са по-интересни...

— Колко ми е мъчно, че не пиша романи! — казах аз.

Тя се усмихна и нейната усмивка беше мила. Еди, който беше с гръб към печката, изведнъж почна да мърда на стола си.

— Не е ли по-добре да се съблечем? — предложи той. — Стана ми топло!

— Има ли нужда? — попитах аз, крайно разтревожен.

— Защо не? Нека се подготвим малко.

Съблякох се съвсем срамежливо, сякаш щях да остана по долни дрехи. Когато келнерът отнесе палтата, Еди ме погледна смаяно.

— Чудесно! — възкликна той. — Смокингът чудно ти прилича! Съвсем по мярка!

Той разбра, че полуиздаде тайната, и добави хитро:

— Шивачът ти е чудесен, шерї! Погледни, Мили! Нали му прилича?

— Много! — кимна тя. — За пръв път ли го обличате?

— Този за пръв път.

— Роден сте за смокинг! — усмихна се тя.

По-хубаво беше да не се усмихва. Нейната усмивка просто ме погубваше. Изведнъж разбрах, че тая вечер ще вървя по стъпките на това момиче и ще кашлям, когато тя кашля. Сега, разсъблечена, можех да я разгледам по-добре. Носеше рокля от ламе и в нея приличаше на малко красиво видение. Фигурата ѝ беше така изящна и така крехка, че просто се чудех как не се разрушава при допира с твърди предмети.

Бледите нежни пръсти с розови връхчета почиваха на масата като някаква скъпоценност. Нима до нейната нежна кожа никога не се е докосвал грубият градски въздух? Нима прекарваше дните си в някакъв магичен калъф от благовония? Очите ѝ бяха малко тесни, продълговати и навярно зеленикави. Техният поглед тежеше просто с физическа сила. Аз гледах деликатните ѝ рамене и напразно се мъчех да си представя тялото. Нима може човек да си представи едно матово сияние, което има силата да погубва? Ние се движехме един до друг по улицата и аз виждах с крайчеца на окото си, че тя върви по-близо до мен, отколкото до Еди. А Еди беше мрачен. Може би той вече съжеляваше, че ми беше заел смокинга си.

Залата на новогодишната вечер блестеше от светлини. По гладкия паркет внимателно стъпваха келнерите. Покривките на масите сякаш примираха от чистота. Край тях господа във вечерно облекло едва движеха вратовете си в колосаните ризи. Дамите се облакътяваха по масите или облягаха на столовете в пози, сякаш приготвени по рецепта. Един джаз-оркестър правеше безплодни усилия да даде малко повече интимност и настроение на блясъка, на тоалетите и на женската плът, която, разголена и ухаеща, стоеше като украшение край масите. Някакви духовити рисунки по стените трябваше да направят хората по-весели. Но хората бяха заети повече да изглеждат важни и бляскави като обстановката. Те се кланяха непрекъснато между масите и си разменяха някакви чуждоземни възклицания. Изведнъж ми стана мъчно за приятелите, които сега пиеха в „Реклама“. Там е така уютно и така свободно! Човек може да си протегне краката под масата, колкото желае. Застарялата момича може да се разкъса и с пръсти.

Дойде тържественият час на вечерята. Всички ядяха своето безконечно меню така внимателно и прецизно, сякаш над главата им стоеше невидим надзорник. Те не доизяждаха докрай своето ядене. Но аз бях на друго мнение. Келнерът вдигаше моите чинии съвсем празни. Само братовчедката Лени, едно момиче, изтъкано от русота, смях и безгрижие, ми подражаваше.

— Как ви харесаха художниците? — попита Мили.

Според етикета преглътнах залька си и отговорих любезно:

— Като че ли не са много в залата...

— Това ми харесва! Не ги обичам твърде!...

— Не? А защо?

— Те рисуват такива глупости — или цветя, или... селянки. Ако бях художничка, бих нарисувала нещо красиво!

— Себе си например?

— Шегувате се! Бих нарисувала например... любовта!

Беше доста глупаво, но я слушах с удоволствие.

— Гола? Каквато е всъщност?

Тя ме погледна с едва забележима ирония.

— Не, само в къса туника, с голи ръце и крака...

— Така наистина е по-съблазнително! — кимнах аз.

— Трябва да се виждат всички стави. Там ще бъде силата на рисунката. Те ще бъдат нежни, пъргави и деликатни. Ще бъдат чудни. За жената от всичко най-важни са ставите...

— Извинете, но мислех за най-важно това, което се намира под черепа!

— Вие непременно искате да ме разсърдите! Но слушайте — нейните очи ще бъдат... кухи!

— Как — как? Кухи?

— Да, тя ще бъде сляпа! И ще бъде сляпа, защото всяка истинска любов е сляпа. Тя не пита защо и как... Тя не пита какъв е той и дали заслужава... Любовта се втурва вероломно и всичко помита. Не мислите ли като мене?

Не мислех като нея, но очите ѝ така мило чакаха. Тя ми беше направила отстъпки. Очите ѝ нежно блестяха. Аз казах:

— Искате ли да танцуваме?

Поех почти благоговейно малката грациозна фигурка. Тя танцуваше удивително леко. Сякаш не държах в ръцете си човешко същество, а някаква малка розова фея. И толкова близо беше до мене нейната свежа, прохладна кожа, толкова близо устните, които едва се отваряха, за да се усмихнат — да се усмихнат на мене! Чувствавах, че губя разсъдъка си.

Съвсем не ми направи впечатление Новата година. Едва чух топовете. Пиех непрекъснато и танцувах с нея. Изпитвах безумна жажда да я държа постоянно в ръцете си. Вече не исках да я пускам. Исках да я измъкна навън, да я нося лека и розова в синята нощ. Над мен ще блестят едрите студени звезди. После звездите ще се откъснат от небето и аз все още ще я нося на ръце всред дъжда отблясъци в тая дълбока синя нощ, нея — малката и розовата.

Много малко помня от това, което стана после. Изпратих я и на входната врата я целунах. Тя ме погали по слепите очи и запита с глас, който глъхнеше от смущение:

— Ще се видим ли утре?

— Да, да!

— Къде?

— Където пожелаеш!

— Тогава кафе „България“, осем часа.

Чудна мисъл ме осени.

— Да, точно в кафе „България“! — казах аз.

А после?... После играх бридж в кафенето. През играта ми се провиждаха чудни картини. Виждах една спалня в розово. Тя става от леглото в розова пижама, съвсем бледа от съня, мила, с леко разрошена коса. Тя си търка очите с юмручета, като бебе. Тя се усмихва несъзнателно.

— Четири без коз! — ревах аз бясно. — Шест спатии.

И печелех. Вървеше ми чудно въпреки всички суеверия. Отидох си към обед вкъщи. Без друго бях много пиян.

Часовникът ме събуди точно в седем часа. Умих се и облякох своя стар двегодишен костюм, така неприлично залъскавял на реверите. Облякох своя собствен балтон с върнатата тригодишна служба. Смокингът лежеше изпразнен и жалък на един стол. Едва ли не го ритнах. Все пак съвестта тъпо ме гризеше за всички безобразия, които бях премислил и извършил. Трябваше да се реабилитирам. Излязох на улицата със стъпки, на които не позволявах да се колебаят.

В кафе „България“ влязох като в съдебна зала. Седнах на стола си като обвиняем. Не чаках дълго. Тя дойде в своето скъпо палто така свежа и така хубава, че трябваше да се ощипя, за да дойда на себе си. Следях едва ли не с омраза нейното смаяно лице.

— Вие? — едва промълви тя.

— Същият! Учудвам ли ви?

— Значи, така изглеждате обикновено?

— Разбира се. Нима това не ви харесва?

— О, моля!... Но аз...

— Но вие може би очаквахте пак да ме видите с моя смокинг?

— Не, съвсем не!

— Тогава поне сте очаквали нещо, което да бъде в тон с него...
Признайте си!

— Е, добре — признавам си! — каза тя недоволно.

— Колкото за смокинга, той не беше мой... На Еди е... Бях го заел само за снощи.

— Сериозно ли говорите?

— И което е по-важно, аз никога вече няма да го облека...

— Защо? Той така ви приличаше...

— Може би... Но въпросът е в това, че... как да ви обясня...
Всъщност аз не облякох смокинга, а възможността да бъда съблазнен... Разбирате ли?... А аз не искам да бъда съблазняван. Искам да живея честно и да напиша честни стихове... Простете за декламацията, но така е...

— Вашият живот ще бъде пълен! — усмихна се тя иронично...

— Разбира се!

— А кой може да разбере всъщност кога животът е действително пълен?... Не са ли малко посредствени вашите позиции?

— Това вие не можете да разберете...

— Сигурен ли сте?... И после... толкова ли сте слаб за съблазните?

— Може би не съм толкова слаб, но вие сте прекалено хубава!...
— казах аз с усмивка, която излезе горчива.

— Благодаря ви! — отговори тя без въодушевление.

Тя беше поздравила вече няколко души леко изчервена. И дали не беше забелязала подозрителния поглед на келнерката? Навярно се срамуваше за мене.

— Извинете — казах аз. — Може би моето присъствие ви стеснява? Аз ще си отида веднага!

— Не говорете така! — възкликна тя, дълбоко изчервена. —
Останете, моля ви се!

Останах още малко. Двама видни писатели ме поздравиха учтиво и келнерката като че ли се успокои малко. Поговорихме на незначителни теми и после аз потропах:

— Плаща, моля!

Досадната мутра на келнерката висеше над мене. Аз взех цяла шепа от дребните пари, които спечелих на бриджа, и ги поставих в ръцете ѝ. Не можах да разбера дали се зарадва, или обиди.

— Ще се видим ли пак? — каза тя колебливо.

— Сигурно! — казах аз. — Но никак не ви завиждам за тая среща...

Поклоних се, колкото ми беше възможно добре. На улицата въздъгнах с облекчение. Стъпката ми беше сигурна и доволна. Обаче сърцето ме болеше малко. Навярно от безсънната нощ...

СИНЯТА КООПЕРАЦИЯ

Малката розова къщичка се спотайваше дълго време между блоковете на големите здания. Със своята причудлива фасада и с дървените си орнаменти тя приличаше на старичка леля, цялата в дантели и с розови детски бузички. Нейните очи гледаха с наивно учудване племенниците, които растяха наоколо и я притискаха с едрите си плещи. Под тяхната сянка тя може би мечтаеше да живее вечно. Но един ден смъртта пристигна съвсем ненадейно. Тя носеше търнокоп и железен лост. Вместо катафалка с черни дървени ангелчета една разнебитена галъота трябваше да я пренесе във вечността.

Когато работниците събориха фасадата, сякаш някой разтвори нейното старо моминско сърце. Но сърцето ѝ беше вече празно. По стените едва личаха светли квадрати от снетите картини: „Вятър и вълна“, „Есенна алея“, „След бурята“. На големия светъл квадрат беше мястото на ковъора, където от десетилетия някакви римляни грабежа някакви сабинянки. В ъгъла беше мястото на пианото с олюпената облицовка. Там едно момиче с плоски гърди и плитки свиреше с часове своите гами и солфежи.

И ето шумът на дантелите и коприната заглъхна завинаги. Чуваха се крясъци, шум на мотори, остро скриптене на винтове. Стените се събаряха с грохот и от белите облаци прахоляк бавно изникна новата кооперация. Отначало тя беше съвсем гола и сляпа. После ѝ сложиха прозорци, облякоха я в сини материи. Бояджията се люлееше на своята стълба и пееше. Неговите очи бяха сини, небето беше синьо и под него новият дом сияеше в синята си дреха.

Един ден пристигна първият съпритежател. Той беше стар, много стар. Ръцете и краката му трепереха от старост. Той спря по средата на улицата и повдигна към небето замътените си очи. В тяхната мъртвина едва прозираше гордостта. Краят на един чадър сочеше зданието и трептеше.

— Виж, сине, това е новият ни дом! — каза той най-последно. — Нали е хубав?

— Да, папа, но ти забравяш, че той не е само наш. Той е общ, доколкото знам...

— Общ? — попита старецът, без да размисли. Тази дума нищо не му говореше. Такава дума може би не съществува. Той знаеше отлично, че тази къща не е цялата негова, но нима това значи, че е обща?

— И после — продължи синът — не знам дали ти казах, че имам среща? Да, аз имам важна среща, съвсем сериозно. Хамалите ще пренасят всичко, нали? Ти само ще командуваш, това ще ти хареса...

По-късно дойдоха и другите съпритежатели. Първата им работа като че ли беше да завинтят на вратите си медни плочки с имената и титлите. Те бързаха да утвърдят своята собственост, която общността сякаш правеше малко подозрителна. И изведнъж стана многолюдно и шумно. Едри слугини се кискаха по балконите. Един млад шоп с лице като праскова разнасяше сутрин гюмовете си по етажите. Жената на портиера с болнаво лице и с корем, който винаги изглеждаше бременен, миеше стълбището със студена вода. Влизаха и излизаха хора, шумяха. И всички извъръщаха старателно глава от посинялата плът, която наведената жена неволно показваше — всички, даже и портиерът.

Малката градинка на кооперацията приличаше на цвете на дъното на огромна, синя саксия. Тук привечер излизаха по жилетка съпритежателите, както е прието, на чист въздух и всред природата. Някои от тях дори излизаха с градински ножици и смътно копнееха да подкастрият какво да е дръвче. През годините, в които са били само квартиранти, те бяха виждали с каква важност и трудолюбие вършат това хазаите. Но всред двора растяха само три фиданки, още съвсем крехки и съвсем незакрепнали. И трите заедно може би нямаха повече от десет клонки. Счетоводителят Славянов крачеше бавно из алеите и хапеше разочарован с едрите си кафяви зъби крайчеца на една цигара.

— Защо купих тези ножици? — питаше той портиера. — Да си режа с тях ноктите ли?

— Да, господине! — отговори механично портиерът.

С лейка в ръка той ходеше от корен на корен. Лицето му беше кораво и непроницаемо. Изглеждаше някак измъчен. Славянов спря зад него и заби поглед в здравия му тил.

— И какви са тези засукани алейки, за бога! — продължаваше той. — Какъв е този коринтски лабиринт! Просто смешно!

— Да, господине!

— Какво каза? Хм! Знаеш ли по чие разпореждане се направи планът на градината?

— Какъв ти план! — навъси се портиерът. — Председателят начерта всичко с бастуна си. Тука, каза, ще има леха... И тука... А тука, каза, ще бъдат алейките... Само това каза... А аз прекопах всичко и насадих цветята.

— Така, значи! — измърмори Славянов и добави по-твърдо, сякаш да убеди себе си: — Ето ти един типичен пример на своеволие... А защо, моля ти се, председателят не сезира управителния съвет със своите проекти?

Той изведнъж почувствува странен прилив на важност, че такива големи думи могат да се отнасят до негови лични работи, и добави въодушевено:

— Нима не сме културни хора? Нима нямаме лични вкусове? Аз ще донеса всичко това до знанието на съвета.

— Градината е хубава! — обади се като ехо портиерът.

— Вятър хубава! Този версайлски тип градини със строго разчертани лехи, с цветя, които приличат на изкуствени, е страшно бездушен... Най-важното — липсва им интимност... Разбирате ли? Разбираш ли? Ха! Смешна работа! А аз лично предпочитам английския тип: свободно, тревисто пространство с естествени хълмчета и падинки и тук-там разхвърляни групи от храсти, които...

За пръв път портиерът изви към него глава и го погледна презрително:

— Много е тясно мястото!

— Тясно ли? Ха! А би могло в миниатюр, разбираш ли? Смешна работа! А, ето и Икономов!

— Ето Славянов! — каза Икономов без въодушевление. — Какво ли броди като чапла из алеите? Разваля пейзажа!

— Погледни, погледни! — възкликна заинтересувана жена му. — В ръцете му градинска ножица!

— Смешно ли ти е?

— Смешно, разбира се!

— Много интересно. А ти не искаше ли да купя лейка?

— Но това е друго, Алек... Ще бъде толкова полезно за теб да поливаш всяка вечер градината... Ти се движиш толкова малко!

— Градината? — попита той мрачно. — Какво добро въображение, мила! — И думата „мила“ звучеше едва ли не подигравателно. — Всъщност ще трябва да поливам, краката на портиера и на тоя дурак! — Последните думи, казани шепнешком, защото трябваше да добави високо: — Добър ден, добър ден! Как? Разхождате се? Хубаво, много хубаво!

Неговото восъчно вдървено лице се силеше да бъде любезно. И очите като че ли се разтопиха. Носът му разтвори леко тънките си ноздри, сякаш се мъчеше да издуха утаената в гърдите неприязън. И Славянов внезапно онемя и се скри в себе си. Съпритежателите мразеха да се срещат един друг в градината. Всеки един от тях като че ли смяташе малката градинка за своя. Другите им се струваха като досадни и неканени гости от съседните къщи. Градинката сякаш губеше своята интимност, когато две семейства се събираха в нея.

Изобщо съпритежателите живееха помежду си някак със свъсени вежди. През стените и между етажите те чуваха своите шумове и усещаха миризмите на гозбите си. Всеки миг нещо им напомняше, че не са сами в тази голяма къща. Един будилник събуждаше два апартамента. Жени и мъже лениво и смръщено се измъкваха от леглата и не забравяха да изругаят чуждия будилник.

— Това е отвратително! — мърмореше сънен адвокатът Гранов. — Някой ден ще направя нещо.

— Какво? — питаше с досада жена му.

Едно лице, още мазно от колдкрема, разтваряше неохотно очи. Въпреки съня лицето беше уморено и очите отпаднали. Тя се събуждаше, както винаги, зле настроена и с някакво болезнено упоение търсеше повод за кавга. Сякаш нощният сън беше наслоил мъчителни утайки в гърдите ѝ, които караницата ще насече като с нож, за да може да ги изхрачи. Това беше по-силно от съня, който притискаше клепачите ѝ.

— Какво? — повтори тя.

— Какво ли?... Ще нахълтам в Икономови и ще разбия будилника в главата му.

Малката змия в леглото един миг съобразяваше, после подаде тънко, отровно езиче.

— Герой на думи! — каза тя заядливо. — На думи ти винаги така ги блъскаш... А когато срещнеш това говедо на стълбите — лицето ти става като баклава — толкова сладко!

Гъста вълна кръв нахлу в лицето на адвоката. Той познаваше характера на жена си и хиляди пъти се беше заричал да не приказва с нея сутрин. Гласът му леко трептеше от сдържаното раздражение:

— Но, мила, културният човек трябва да бъде сдържан и учтив на обществено място...

— Стълбата обществено място ли е? Как мислиш? Културният човек, драги, е любезен даже когато хапе!

— Но този будилник е отвратителен! — избухна леко Гранов. — Той дрънка така, сякаш те боде с игла в сърцето... И после... после звъни пет минути по-рано. Той, така да се каже, ми отхапва от съня.

— Пада ти се!

— На мене ли? Защо пък?

— Казах ти да си направим малка самостоятелна къщичка, а ти... Глупости! Нашите хора не са дорасли дотам... Ти сам виждаш.

Гранов я погледна смаян. За пръв път тя говореше така. И той не издържа и се развика:

— Къщичка ли? Къщичка ли, казваш? Не мога да живея в разни дупки като еснафите... Не мога да газя кварталска кал... Аз съм модерен гражданин, а не еснаф...

— Точно еснаф си!

Омаломощен и съсипан от ярост, Гранов изведнъж разбра, че губи в този безплоден спор, в който тя печелеше и се освежаваше. И той изхвъркна от стаята така поривисто, сякаш в нея живееше дяволът. В антрето имаше стенно огледало и той спря за миг. Едно разстроено лице се мъчеше да се съвземе. Панталонът беше негладен, палтото неизчеткано, а омачканият възел на връзката стоеше съвсем накриво. Той едва ли не плю с омраза на своето небръснато лице. Но няма може човек да се обръсне, когато ръката му трепери от нервност? Поне да беше закусил — сит стомах, казват, действа добре на нервите. За закуска вкъщи обаче той можеше само да мечтае.

Палтото му се развяваше надолу по стълбите. Двукрилата врата изскрипя отчаяно. После и двете страни дълго и болезнено трептяха като крила на премазана птица. Председателят, който живееше в

партера, ранобудният старец с треперещите ръце, направи недоволна детинска гримаса:

— Този Гранов е чуден човек! Нали, майчице? Сякаш дяволът е влязъл под кожата му. Слиза по стълбите като хала... Просто зданието трепери, когато слиза.

— А може би не беше Гранов! — каза старата.

— Той е! Само той блъска така страшно двукрилата врата. Ах, майчице, от тази врата просто ми омръзна животът... Постоянно бухти. Тези говеда сякаш искат да я изкъртят!

— Кажи на портиера да я смаже...

— Смаза я! Но не е там работата... В съпритежателите трябва да има обществено чувство... Разбираш ли? Обществено! Тъй! Та за какво беше думата, майчице? Чувство ли казах? Да, да... трябва да щадят нервите на хората... А те — бум, бум! Ден и нощ бухтят вратата... говеда!

— Няма възпитание! — отговори старата.

— Та какво ли имат? Наливат помия в улуците, хвърлят по стълбите угарки... И какво ли не още? Ах, майчице, защо ли не бях малко по-млад. Истинска диктатура щях да въведа в кооперацията. Тях човек трябва да пипа с железни ръкавици... Искам да кажа, с желязна ръка в ръкавица... Та даже и без ръкавица... по военному...

Председателят дълго мърмори нещо на себе си. Той мислеше за съпритежателите така, сякаш живееха в собствената му къща. Той дори беше готов да ги изпъди от къщата за лошото им поведение. Старецът толкова дълго беше живял с мисълта за свои имот, че сега смяташе за свой даже и чуждия.

Утрото, прохладно и още синкаво, преливаше през прозорците. Сънни хора бродеха по стаите, дълбоко в стените сънно ромоляха водосточните тръби. Чуваше се пляскането на душовете и приятното шумолене на хавлиите. Жени с незакопчани пенъоари и коси, бухнали от металическите рола, приготвяха закуската. Надолу по стълбите дрънчеше тенекиена кофа за въглища. Под слънчевите потоци сънното лице на кооперацията ставаше все по-свежо и по-чисто. Вдигнаха се транспаранти и щори. Зданието прогледваше с многобройните си очи. Те се отваряха едно по едно — сякаш тежкият сън беше слепил клепачите им, — с мъка се отваряха и плакнеха стъклата си в прохладата и свежестта на утрото.

Гранова все още лежеше с широко отворени очи. В сърцето ѝ беше някак празно и пусто. Преминалата като буря кавга беше отнесла нечистите наслойки. Може би тя малко съжаляваше, че е наскърбила мъжа си. Може би не беше съвсем лоша.

— Едно, две, три! Едно, две, три!

Тя сви презрително устни. В съседния апартамент свиреше радио. Пианото взимаше приятни, ритмични акорди. Мелодичният глас на спикера командуваше без настойчивост:

— Ръцете протегнати напред! Така! Едно, две, три!

„Тази глупачка — мислеше Гранова — пак прави сутрешна гимнастика... А защо ли?... Икономов никога не я поглежда...“

Когато по-късно я срещна на стълбата, лицето ѝ стана съвсем сладко — като баклава. Но тя вече беше забравила укорите срещу мъжа си.

— Помага ли ви гимнастиката? — питаше тя. — Сериозно? Да, да, хубаво е, но не може ли да се прави гимнастика без радио?

— Защо питате?

— Как да ви кажа... То ме буди сутрин... Много рано почва, съгласете се... А аз не правя гимнастика.

— Съжалявам много... По радиото броят...

— А нима не можете сама да си броите?

— Как? Ами наставленията? — каза хладно Икономова. — По радиото упътват упражненията...

— О, аз бих ви подарила курса, ако е там въпросът...

Икономова повдигна обидено пълната си брадичка и в очите ѝ за миг блесна едва скривано раздражение. Но те продължаваха да си говорят все така любезно и в гласовете едва се прокрадваше лек съсък. Те обаче почти не чуваха думите — съсъкът беше единственото, което долавяха. Най-после Икономова каза троснато:

— Да оставим това! Всъщност исках да ви кажа нещо за вашата квартирантка...

— За моята квартирантка? Коя точно?

— Малката... Страшно невъзпитано момиче! Просто не знам как да ви обясня.

— Какво е станало? — попита Гранова, неприятно изненадана. Не ѝ харесваше никак да стане от нападателна нападната, но любопитството надделя.

— Постъпила е ужасно неприлично. Отворила прозореца на мансардата и изсипала в улука една кофа с помия.

— Та какво от това?

— Как какво? Казах — изляла помия! И тази помия през водосточната тръба се разляла във вътрешното дворче. Едва не оцапала краката на председателя... Можете ли да си представите колко мило е бил сюрпризиран старият човек? Дворчето е сега просто замърсено. Всеки знае, че улукът не е канализация...

— Чудно! — повдига вежди Гранова. — Тя е толкова чисто момиче... Впрочем кои ви каза всичко това?

— Портиерката...

— Тогава може да не е тя виновната!

— Точно тя е! Аз лично се осведомих.

— Значи, сте говорили с нея? Така ли?

— Да, преди малко...

— Ето, госпожо, това вече съвсем не е красиво от ваша страна. Квартирантката е моя... Само аз имам право да се разправам с нея...

— Защо я защитавате, моля ви се! — каза сухо Икономова. — Всъщност вие трябва да я предупредите да напусне стаята!

— Заради една кофа? Много смешно!

— Но тя е непоносимо момиче!

— Напротив — много мило създание! — отмъстяваше Гранова.

— Така ли смятате? Все пак председателят е на моето мнение...

Вие трябва да я предупредите.

— Ако той ми плаща наема на стаята, защо не!

Икономова не издържа. Тя обърна гръб и затръшна силно вратата зад себе си. На полесражението остана Гранова да се усмихва победоносно и да мърмори:

— Глупачка! Иска да се меси в моите работи.

Всички квартиранти в кооперацията живееха на четвъртия етаж. Архитектът беше нарекъл този мансарден полуетаж „помещения за прислуга“. Според договорите всеки апартамент имаше една добавъчна стаичка горе, определена за прислугата. Но да създадат над главите си една слугинска република им се видя твърде европейско и твърде рисковано. А когато се намесиха и практичните съображения, въпросът беше разрешен набързо. Те мебелираха стаичките със своята излишна мебел. Горе можеше да се намерят изтърбушени отоманки,

шезлонги с разнищена плетка, картини от Кримската война и дори някакъв ковчег, на който е останал само вътъкът. Но всеки знае, че студентите не са много възискателни, както и че не са много редовни в плащането. Обаче с наема, който даваха, хазайите им успяваха да свършат много работа: заплатата на слугинята, таксата за електричеството, месечната вноска на млекаря. Оставаха им дори пари да отидат на кино.

Стаичките имаха самостоятелен вход и това беше най-важната причина да бъдат постоянно наети. Студентите не се плашеха от тъмния коридор, където никога не проникваше слънцето и никога не светеше електрическата лампа, която председателят беше снел за икономия. В етажa нямаше нито водопровод, нито канализация. Студентите обаче не се смущаваха твърде от негодите. Не е ли по-важно, че от прозорците има такъв хубав изглед? Така е приятно да се гледа сутрин тая безкрайна степ от яркочервени покриви, които вечер потъмняват. Когато духаше вятър, гората от антени се люлееше над степта. На перваза кацаха гугутки, трепкаха с крилата си и подреждаха с клюн сивата перушина. Раздърпани, настръхнали гарги грачеха унило по комините. Някой котарак минаваше край прозорците и хвърляше вътре подозрителен и мрачен поглед. На дъното издигаше бялото си чело Витоша ту с неясни, нежни контури, ту синкава и плътна, с колеблив гребен, който се разтапя в синевата на небето.

Едно момиче отдели разтревожените си очи от прозореца. То беше тъпичко и крехко като стрък пролетна трева, с малки изящни ръце. Раменете му бяха още детински, но коленете му бяха колене на малка женичка. То погледна в огледалото вирнатото си носле, почеса го по навик с нокът и обиколи веднъж около масата като замаяно. После изведнъж реши нещо и излезе в тъмния коридор. В здрача малките пръстчета потропаха на третата врата.

— Кой е? — попита някой басово и дружелюбно.

— Аз съм! — каза плахо момичето. — Бебе!

— О, Бебе! Влез бързо!

Момичето направи само една крачка в стаята и се дръпна така, сякаш си беше ударило челото в невидима стъклена стена. По средата на обширната стая стоеше право едно съвсем голо момиче. Тя го погледна смаяна.

— Мърдай, Бебе! Какво се блещиш?

Човекът, който каза това, беше едър младеж, с плещи като на пристанищен хамалин, с масивна челюст и малки добродушни очи. Беше в блуза, с тесни кадифени панталони. И блузата, и панталоните, и ръцете му бяха омацани.

— Ама... ти такава... рисуваш ли я?

— Та какво друго? — засмя се художникът. — Ти виждаш, мило, тя е като скелет...

Момичето действително беше невероятно мършаво, със свенливи сини очи. Почти никакво месо нямаше по бедрата ѝ, а гръдният кош просто стърчеше.

— Рисувам нещо за любовта — продължи художникът. — Ела да видиш! Ало, Олга, облечи се! Доста за днес...

Бебе погледна любопитно. Тя видя едно голо момиче, помършаво от модела, до някакъв електрически стълб. Виждаше се здание с късче от неонова реклама и някакъв мръсен тротоар. Беше тежка задушна нощ без светлини. Само някъде в дъното светеха няколко чифта алчни очи, като очи на котка. Погледът на момичето беше почти мъртъв.

— Хареса ли ти?

— Много! — каза колебливо момичето. — Значи, това е любовта? Така ли?

— Не точно... Но има и такава...

— Каква страшна любов! — потръпна момичето. — А защо светят така очите? На всички мъже ли светят така очите?

Художникът се усмихна неопределено. Момичето обаче все още се вълнуваше:

— Ти винаги измисляш нещо страшно. У теб винаги се стряскам... Какво ври тук?

— Това е пунш... Имам гости!

— О-о, пунш... Чувала съм... Кои са тези хора, Андрей?

— Колеги, Бебе! Запознай се!

Тя едва сега беше видяла на леглото зад паравана двама живописни младежи. Единият от тях, с бакенбарди почти до челюстта, разрязваше с джобно ножче едно варено яйце. Той ѝ подаде двата си пръста.

— Сварих го в пунша! — обясни той. — А пък го снесе Олга, представете си.

— Ка-ак!

— Ах, уплашихте ли се? Всъщност откраднах го от бакалина, като си купувах цигари. Вземете!

Другият художник едва я погледна. Той седеше на краката си и редеше пасианс. Сочните му устни няма се мърдаха — той очевидно броеше нещо наум. Момичето се оттегли тактично и едва не се спъна от един съборен стол. В просторното ателие сякаш беше минала буря. По земята се търкаляха столове, картини, празни туби от боя, та дори парчета хляб и луканка. Няколко колоди карти бяха разпилени по дългата трапезарийна маса. Преди да стане ателие, помещението служеше за сушилни на дрехи. Съпритежателите обаче решиха, че е по-удобно да сушат дрехите си по вътрешните балкони. С наема от ателието плащаха заплатата на портиера, която така им тежеше и беше толкова мъчно да се събира.

— Какво ставаше към вас преди малко? — попита Андрей. — Нещо кавга ли имаше, що ли?

— Точно за това дойдох! — оплака се момичето. — Знаеш, излях кофата с помия в улука, а тя отишла в двора. Портиерката каза за това на Икономова и тя дойде при мен и направи цял скандал.

— Икономова ли? Гледай ти! Че това какво я засяга?

— Знам ли! Закани ми се, че ще ме изгони от квартирата... Та нима съм толкова виновна! Тази помия какво да я правя? В печката ли да я излея, като няма никакъв канал? Представи си, кофата се напълни догоре, а слугинчето не идва и не идва. Едва тогава я излях. Толкова ли съм виновна?

— Никак, мило... Дори трябваше да я излееш на стълбата... Това заслужават тези скъперници... Хайде не се тревожи... Това е дребна работа...

— Не е дребна, Андрей... Икономова казва, че ще ме изпъдят от кооперацията.

— Тази кобила ли ти каза? Глупости... Това никога няма да стане.

— Ще стане... ще стане...

— Хайде сега... Щом аз ти казвам, че няма, значи, няма.

— А ти пък откъде знаеш?

— Познавам хората, Бебе... Преди всичко ще те защити твоята хазайка... Тя от тебе взема пари, не от съседката си. Сто пъти ще

предпочете да се скара с нея вместо с тебе. Да имат квартиранти това е в бита им, но да бъдат съседи в общежитие това е, така да се каже, против техния бит... Тези хора не могат да живеят в кооперативен дом. И най-общите насоки на живота им влизат в противоречие с тоя живот...

— Надали е вярно това, Андрей... Те така стръвно бранят общите си интереси.

— Своите лични — да, но общите...

— Но ето един пример... Икономова дойде и ми направи скандала от името на цялата кооперация.

Художникът седна на един стол и се разсмя високо. Неговият смях приличаше на лай на голямо куче. Малките му очички почти се скриха. Той се удари весело по коляното и каза през смях:

— Значи, така? Икономова брани кооперацията! Весело!... Каж ми ти, Стефан идва ли често у вас?

— Кой Стефан?

— Кой! Твоят съсед, дето главата му е като на муле...

— Идва! — каза с досада момичето. — Идва, та се къса. Почнах вече да се заключвам.

— Ето, значи... Не ти ли е ясно?

— Ясно ми е, че не разбирам...

— Ех, диване... А може би не знаеш... Този красавец, Стефан, значи, живее с нея.

— Какво е пък това? Как така живее?

— Както си живеят мъж и жена, Бебчо. Сега вече разбра, нали?... Кобилата, значи, те ревнува и иска да те изгони оттука... Мислех, че знаеш.

— Това не може да бъде! — извика тя смаяна. — Тя нали си има мъж?

— Ех, има... Та що?

— Нищо... Ами дали е вярно? Тебе кой ти каза?

— Нали имам уши! Пък и Стефан ми каза...

Момичето си отиде в стаята съвсем замаяно от новото откритие. По навик то дълго обикаля около масата със смръщено челце. Явно беше, че обмисля нещо. Когато вечерта отиде да си налее вода у Гранови, нейната хазайка я посрещна любезно, както винаги.

— Някаква неприятност сте имали! — каза тя. — Икономова ви е направила някаква бележка.

— Бележка ли, мадам? Тя ми се кара ужасно...

— Не й обръщайте внимание! — каза Гранова снизходително. — Тя си е такава заядлива.

— И към мене най-много, мадам... Ужасно ме мрази... И напразно... Не съм... такава... не съм умряла за нейния Стефан!... — каза момичето плахо.

Гранова едва не изпусна на земята един сервиз. Тя погледна квартирантката с поглед, който искреше от любопитство.

— Значи, за това?...

— Ах, мадам, не знаехте ли? — каза момичето с преторена невинност. — Може би не трябваше да ви казвам...

— Нищо, дете, нищо... Всъщност аз подозирах това. Тя сама му разтребваше стаята. Гледай ти удобство...

На другия ден Гранова отиде на гости у Славянови и това беше достатъчно. Ключката почна да обхожда къщата. Най-напред главите се събираха, чуваше се учудено възклицание. После следваха подробности, неясни възпоминания, тълкуваха се случки, чийто смисъл по-преди им се струваше необясним. Ключката шумолеше по всички етажи, хилеше се многозначително, хихикаше. Застанала на някоя стълбена площадка, тя се подсмиваше и търкаше самодоволно ръце. Кой се качва по стълбата? Ключката го пипваше за яката и дълго шумолеше в ушите малки, мизерни думички.

— Нима? — смайваше се случайният. — Много интересно! Всъщност аз подозирах... Веднъж, представете си...

Мъжете се мръщеха разтревожени и гледаха подозрително жените си. Не изглеждат ли виновни? Как само блещукат очите им! Наистина тези студенти са истинска опасност за семействата. Те влизат в стаите им, когато мъжете са на работа. По дяволите, защо този див архитект не е прокарал водопровод в мансардата? Наистина лошо... Те гледаха с неприязън студентите, които, нищо неподозиращи, продължаваха весело да шумят по стълбата...

Икономова неясно разбираше, че в последните дни погледите към нея непрекъснато се умножават. Гледаха я особено, не като преди. Гледаха я някак потайно — изпод вежди и от ъгъл, с погледи, които проблясваха като къси мълнии. Тя чувствуваше как нещо гъсто и

лепкаво я обсажда отвсякъде и се притиска до нея. Какво ли става, за бога! Но Икономова още не подозираше истината! Тя слизаше по стълбите със своя предизвикателен бюст и с бедра, които леко се люлееха.

— Ето я, кучката! — шушнеша по ъглите клюката. — Видите ли я? Понася ѝ, няма как!... Цъфти!

В женските очи имаше дори завист. Мъжете обаче не можеха да оставят това разтление на семейния морал да продължи вечно. Икономов най-сетне научи. Лицето му стана като бяла дъска. Тънките устни съвсем изчезнаха, от очите останаха само две тесни цепнатини. Съседите долепиха уши до стената, за да чуят скандала. Но те чуха съвсем малко: няколко неясни нервни реплики, дълго, злокобно мълчание и най-после женско хлипане. Когато след това Икономов отиде на работа, жена му като разярена тигрица излезе на мансардата. Тя нахлу в стаята на студентката, без да почука. Момичето беше самичко.

— Мръсно! — крещеше тя. — Под съд ще те дам за тая лъжа. Видя ли ма? Чу ли нещо? Мръсно! Ако те уловя за косата, ще изметеш коридорите.

Момичето я гледаше втрещено, като хипнотизирано бяло мишле. Тя трепереше и се гушеше в ъгъла, съвсем малка и съвсем безпомощна. След като Икономова си отиде, дойде председателят. Той едва се изкачи до четвъртия етаж и започна веднага да бърбори задъхано и бащински.

— Ще трябва да ни напуснете, госпожице! — свърши той най-после. — Много съжалявам, но ще трябва да напуснете... Това е последното...

Момичето се завъртя безпомощно около масата и спря пред огледалото. Вирнатото носле сякаш беше станало още по-вирнато. Тя го почеса свирепо и се обърна. Стаята се беше изпълнила с любопитни и невчесани студентски глави.

— Какво става, Бебе? — питаха те. — Какви са тези визити! Какви са тези резове!

— Нищо не казвам! — зъбеше се тя. — Говорете с адвоката ми! Аз нищо не знам!

Студентите си отидоха, като тропаха на гъсто и недоволно мърмореха.

— Имайте малко търпение! — утешаваше ги момичето. — Следобед ще издам комюнике!

След това отиде и потропа на вратата на художника. Андрей не се обади. Дали не е излязъл? Момичето натисна леко вратата и тя се поддаде. Андрей спеше на дългото легло незавит и с дрехите си. От гърлото му излизаше басово хъркане. На масата и по земята се търкаляха празни бутилки от вермут. Стаята изглеждаше поразхвърляна откогато и да било друг път.

Момичето го побутна леко по рамото, но спящият гигант даже не помръдна. Тя усили клатенето и най-после, сърдита вече, го оципа силно по носа. Андрей изръмжа страшно, избърбори нещо и повдигна с мъка клепачите си. Очите му бяха диви и мътни. Трябваше да измине цяла минута, докато съзнанието се утаи на дъното им. Той позна момичето, което уплашено беше отстъпило няколко крачки.

— Ти ли си, Бебе, Какво става?

— Ах, Андрей, Икономова ще ме съди!

— Чакай да се събудя... За какви съдилища бърбориш... Защо ще те съди?

— Защото... защото казах за Стефан.

— Наистина ли каза? Ех, диване. Що ти трябваше?

— Знам ли? За отмъщение... Но сега ще ме съди...

— Ех, глупаче, успокой се... Как ще те съди, като си казала една истина? А тази истина може да се докаже стократно... Я ми кажи разкажи всичко подробно.

Той изслуша внимателно разказа на момичето и се замисли.

— За съд и дума да не става! — каза той най-после. — Даже от кооперацията няма да те изпъдят... Аз ти гарантирам това...

— Ти пък откъде знаеш!

— Аз зная обществените закони, Бебе... А когато човек знае тези закони, всичко е лесно! Хайде, върви на лекция, аз ще уредя всичко.

Андрей се уми и среса грижливо. После обходи всички студентски стаи и слезе при председателя. Старецът ядеше с треперещи устни някаква диабетична кашлица. Очите му светнаха любопитно. Какво ли търси пък този? Дали не е нещо по аферата? Очакванията му се оправдаха.

— Да, да! — говореше Андрей. — Какво е виновно девойчето? Казах ви: аз настоях да подхвърли това на хазайката си... Не можех да гледам повече как безпрепятствено се руши моралът на къщата. Трябваше да се вземат мерки, нали. Това би могло да стане като... епидемия.

— Разбирам, разбирам! — клатеше бялата си глава старецът. Но нейното стоене в къщата става неудобно... Съгласете се, че е така.

— Напротив, не съм съгласен... Всички от мансардата държат на момичето... Като протест всички ще напуснем квартирите, ако... ако я изпъдите...

— Ех, недейте ултиматуми, моля ви се! Дразните ми ушите, най-последно... Стар човек съм... Ще я наредим някак де! Не се безпокойте, все ще се намери начин. Най-последно стига безпокойства заради тая хуруспетина!

Разговорът между двамата почна да става любезен. Те си направиха взаимни комплименти, поговориха за войната. И момичето не напусна стаята. Инцидентът се изглаждаше и потъваше в забвение. Нови клюки зашумяха по етажите. Някой си беше злоупотребил нещо и го чакаше следствие.

Почнаха да ваят гъсти нощни дъждове. Облаци дъжд връхлитаха едрото, красиво здание. Мокри и голи, къщите се гушеха една до друга, прислоняваха се. А дъждът все валеше и валеше. Улукът към вътрешния двор отдавна беше измил и най-малките следи от излятата помия. Остана само споменът за безбройните малки случки в синята кооперация.

ДЕН В ЕТАЖА

Колко безкрайно дълго се разсъмва над града. Полицаят, който стои уморен и унил на ъгъла, най-добре знае това. Още преди няколко часа е изглеждало, че след няколко мига отвсякъде ще бликнат светлини и блясъци. Но сутринта никак не бърза. Тя сякаш идва отдалече и дълго време в здрача се чуват нейните въздишки, тихите повеи на ветровете. Настават часовете на странната предутринна тишина. Светло е, но все пак е нощ. Всичко спи и все пак е настръхнало от чувствителност: дори тротоарът, който отеква болезнено стъпките на полицая.

Най-после един прозорец в миг светва и хвърля на паважа жълта, разсеяна светлина. В неголямата стая една жена е станала от сън. Най-напред голият крак е потърсил опипом пантофката, а другият крак е все още на леглото — и тя се протяга малко безсрамно, сякаш се предлага някому такава, каквато е, сънна, наедряла под топлината на завивките, ухаеща на лекия аромат на нощния крем. После, докато разпалената печка приятно шумоли с тръбите си, тя си доспива с отворени очи. Но вече е късно. Тя се преоблича свенливо и малко бързо, защото мъжът се е събудил. Нощницата пада на земята с копринена въздишка. Но мъжът не я гледа. Очите му са отпаднали и натрапчиви мисли убиват съвсем настроението му. „Тази проклета фирма «Браун и Бовери» дали е внесла митото си? «Браун и Бовери» — сто тридесет и седма преписка. А къде е преписката, никой не може да каже. Изобщо никой не може да каже къде се губят преписките напоследък. Началникът навярно сядва на тях, защото новото бюро му е високо.“

Малко по-късно той вече бърза на работа сляп и за утрото, и за чудната сивота на небето, която леко сребри на изток. Тротоарите са още влажни от мъглата, която току-що се е вдигнала и още пъпли по покривите на зданията с влажните си ресни. Във влагата и сенките на зданията вървят пешеходците със сънливи очи. Те едва ли не се блъскат един в друг и се гледат тъпо и равнодушно. Чиновничките подтичват със своите смешни коркови обуца и поглеждат тревожно

часовниците си. Мъжете се държат малко по-достойно, може би защото имат повече вяра в краката си. Но сякаш някакъв огромен магнит тегли с неудържима сила и едните, и другите и те не могат да се спрат нито за миг и летят нанякъде въвн от себе си. Дори трамваят лети в здрача като замаян и дрънчи разсеяно и без нужда. През влажните стъкла се виждат хората, прави и седнали, и по лицата им може да се познае, че не са доволни от бързината. Бързо, по-бързо! И велосипедистите даже стъпват тежко на педалите, когато пред тях се изправя стръмнината пред площада на Невски. Часът е осем без пет минути.

В този миг мъжът вече се е изкачил на площада пред старата църква „Св. София“. Едно малко чудо се е случило съвсем внезапно: сиво-сребърната покривка на небето се е разпиляла изведнъж и сега небето блести плътносиньо, като току-що измита глазирана ваза. Вече е друго. Прозорците почват да блестят и покривите блестят, а далече някъде по хълмовете на Лозенец къщите приличат на захарни сладкиши с шапчици от кайсиев мармелад. Мъжът бърза надолу по „Раковски“. Над него се издига Витоша, чудно близка и огромна, като гигантска вълна с бял гребен, която всеки миг може да се разбие над града. На ъгъла един нов автомобил завива цял в блясъци и отново става черен в сянката на булеварда. Гумите приятно пърпорят и едва-едва се усеща миризмата на бензина. Малко по-навътре е Руската църква, която сияе на слънцето като гипсов макет. Мъжът забавя хода си и мисли: „Какво утро! Ами ако не отида на работа? Ако завия надолу край градината до трамвая, който ще ме заведе при боровете и при слънчевите алеи?“.

Но вече е късно. Краката му го носят до вратата на учреждението и той се сблъсква с едър млад денди с пилешки гърди, който клати шапката си.

— Здравей, Филипе! — мърмори мъжът.

— Здравсти! — отвръща младежът. — Как си? Тая сутрин, слава богу, в коридора не мирише на пържен фасул.

— Тая сутрин май че мирише на закъснение! — обажда се някой зад гърба им.

В миг и тримата литват като архангели нагоре по стълбите. В коридора този, който е влязъл последен, вика с гробовен глас:

„Михале, чакай, душке!“. Малкият денди завива ловко край пейката за посетители и се залавя за палтото на разсилния.

— Не, не! — противи се старият разсилен. — Осем мина... Ще ме глобят...

— Мина, бабината ти! Дай тука книгата да се разпиша. Две букви само!... Щурак такъв!...

— Ще ми дойдеш за цигара! — заканва се мъжът и му тегли книгата изпод мишницата.

Тримата се разписват трескаво и ругаят под нос. Когато вече са свършили, при входа се чува шум и в коридора нахлува някаква женска персона, черна и спечена, с перо на шапката, като войвода. Тя ахва. Пред очите ѝ книгата за разписване изчезва в кабинета на началника. Тримата мъже се споглеждат и това значи: „Пада ѝ се на гаргата!“. И те си подсвиркват и отиват към стаите. Касиер-домакинът излиза от склада и се държи с ръка за задната си част — помага си на маясъла. Телефонният техник шляпа с големите си обуца по посока на изхода. След миг само коридорът се изчиства. Някъде зад белите врати се чува звънът на телефоните и нервното тракане на пищеците машини.

Малкият денди влиза в стаята на регистраторите. Не се чува удар на гонг, макар че би трябвало. Стаята на регистраторите е резиденция на големи и прочути хора. Там живеят в тясно съседство един крал, Филип Хубави, генерал Дибич и баронетът от Усекс, който преди това беше крал на двете Сицилии. Но естествено малката стая се беше оказала твърде тясна за двете короновани глави. След един внезапен преврат кралят на двете Сицилии изгуби трона си и получи едва ли не по милост баронетството на Усекс.

От тримата Филип Хубави беше може би най-малко привлекателен. Лицето му беше пъпчиво, а гърдите тесни. Тънките мустаци му придаваха малко наивен и стреснат изглед. Все пак той се обличаше модно, с модност, която си оставаше малко ориенталска. На работа ходеше с явна неохота и седеше зад вратата като някой проходящ, който всеки миг може да си замине. Масата на генерала обаче нямаше определено място. Тя се движеше бавно между стария радиатор и прозореца в зависимост от годишното време. Суровият войн беше всъщност страшно зиморничав. Това обаче не му пречеше да си стриже съвсем ниско косата и през зимата, и през лятото. Беше

късоглед и когато пишеше, мустаците му едва ли не се цапаха от мастилото по хартията.

Баронетът беше чувствително по-незначителен от своите колеги. Нямаше нищо във външността си, което да го отличи от шумната тълпа чиновници, които на обяд слизаха по главната стълба. Или ако имаше нещо, то го виждаха само жените, които намираха, че баронетът е хубав младеж. Впрочем хубост ли е да имаш тъмни очи, правилен нос и едро здраво тяло? Кралят например смяташе, че хубостта на мъжете е в начина, по който връзват връзката си, и в дългочосата прическа. Така мислеше кралят и смяташе себе си за значителен любовник. Другите обаче не мислеха така.

Но днес кралят имаше особено повишено настроение. Той дори забрави да отвори прозорците и не обърна никакво внимание на настръхналия от очакване генерал.

— Слуша ми се музика! — заяви той неочаквано. — Слуша ми се нещо в ла миньор...

Вместо отговор той получи един презрителен поглед от генерала и един насмешлив — от баронета. Но Филип не забеляза нищо. Той въздъхна мечтателно и добави: — Знаеш ли, Мишо, животът е много груб... В него няма такова... красота...

— Уви, така е! — кимна иронично баронетът, а генералът се навъси сърдито.

— Как ще има красота, като и ти се мяркаш пред очите ни! — измърмори той.

Но кралят не му обърна никакво внимание. Той въздъхна меланхолично и отправи тъжен поглед към ноктите си. Трябваше по някакъв начин да предразположи слушателите си за голямата изповед, но това беше по-мъчно от самата изповед. И той реши да започне направо:

— Знаете ли, снощи страшно ми провървя. Запознах се с едно момиче и то веднага лапна въдицата.

— Коя ли ще е пък тая безумна Изабела! — измърмори недоволно генералът, който по навик ревнуваше всички жени от колегата си.

Филип продължи да разказва подробностите на своята победа, докато баронетът от Усекс четеше под масата сутрешния вестник. Очите му зобеха лошите букви, но ушите грижливо следяха всички

шумове в коридора. Той беше глобяван веднъж за четене на вестник и не искаше сега да рискува. Дългата практика го беше научила да разпознава безпогрешно стъпките на цялото началство. Деловодителят леко звънеше с налчетата си, началникът стъпваше ситно и меко като всички ниски и пълни хора, контролорът Везненков, най-опасният доносчик в етажа, имаше противна неравномерна походка, която беше лесно да се разпознае. Ленивата и привлечена стъпка на подначалника не го тревожеше, защото той никога досега не беше прекрачвал прага на регистратурата. Най-много го затрудняваха стъпките на домакина, защото той ходеше различно, според степента на маясъла си. Другите не бяха страшни — пред тях можеше свободно да чете вестника си.

После зазвъня телефонът. Баронетът слушаше разсеяно игривото кудкудякане на Филипа и продължаваше да чете. Всъщност какво можеше да чуе, освен дребните интриги на учреждението? Нима е интересно, че водното измиване на клозета е развалено и сега в коридора вонят? Кого могат да трогнат изповедите на деловодителката Яръкова? Но кралят изведнъж изхълца в слушалката крайно заинтересувано и когато затвори телефона, лицето му все още сияеше.

— Снощи видели Доричка с инспектора Атанасов! — каза той бавно. — Видели ги в „Кофишап“... Какво ще кажете? Аз всъщност отдавна подозирах, че става нещо...

— Какво от това? — навъси се баронетът. — Те май че са нещо роднина...

— Знаем ги ние тези роднини... То се е видяло, че Доричка ще става щатна...

Доричка беше стажантка от фонда на интелегентните безработни и всички знаеха, че прави опити да остане щатна чиновничка. Беше най-хубавото младо момиче в учреждението и като че ли най-недостъпното. Все пак баронетът беше забелязал, че не е съвсем неблагоприятна към него. Дали не беше тази причината да възрази остро:

— Един интелегентен човек никога не клюкарствува по адрес на жените!

— Хайде, хайде! — изчурулика обидено кралят. — Това клюка ли е? Хората твърдят, че е истина...

— Ти видял ли си?

— Гледай какъв интересен тип... Ами ти видял ли си, че земята е кръгла?

— Май че има известна разлика... Едното го твърдят учени мъже, а пък другото — разни простаци.

Кралят се облегна на стола неприятно засегнат. По вдигнатите вежди можеше да се познае, че нещо размисля. И той не се забави да го сподели:

— Каж ми ти, миличък, защо се застъпваш за нея? Да не би нещо и ти да се усукваш около фустата ѝ?

— Мръсник! — измърмори неуверено баронетът. — Стара клюкарка.

— Има нещо! — поклати многозначително глава кралят. — Ще трябва да предупредя Морковчето, хи, хи...

Все пак кралят не каза на Морковчето нищо за своите подозрения. Той ги сподели само с деловодителката Яркова, а деловодителката ги съобщи под секрет на машинописките от стая десет. Строгийт секрет не се забави да дотича забързан и запъхтян при малката писарка с червените коси. Нейните хубави светли очи се присвиха разтревожено. Тя въздъхна и се усмихна неловко:

— Та какво от това? С нея няма да се изложи...

— Да, но-о... ти ще се изложиш! — каза бързо помощник-архиварят Овесов. — По-добре побързай да направиш нещо...

През това време баронетът работеше усилено в регистратурата, без да подозира, че името му се носи от уста на уста из стаите. Той пръв почваше работа и пръв свършваше. Така работеха най-добросъвестните чиновници и най-недобросъвестните. Работата му досаждаше до смърт и той бързаше да я свърши как да е. Но тя никога не свършваше. Кралят винаги успяваше да му пъкне част от своите писма и да изчезне някъде по коридорите и етажите. Добрият баронет вдигаше очи от дневника едва към обяд. Понякога само червенокосата и светлоока машинописка успяваше да го измъкне за няколко минути в коридора. Там той стоеше навъсен и неловък, дъвчеше мълчаливо кейковете, които младото момиче му носеше, и ожесточаваше сърцето си срещу всеотдайния поглед на светлите очи. Тя стоеше винаги много близо до него и в посърналия ѝ поглед се бореха надеждата и огорчението. Нейните съвсем малки, чудно бели ръце изглеждаха винаги неспокойни — тя сякаш с мъка се сдържаше да не го погали —

храбро и пред всички — и после да отиде на гилотината, ако изобщо някъде се намери гилотина. Техните редки разговори приличаха на мъркане: тя мъркаше съвсем умилно и покорно, докато мъркането на баронета се отличаваше с неловка важност и снизходителност.

Но днес баронетът инстинктивно усети някаква тревога в гласа ѝ. Както винаги, той покорно се измъкна в коридора, като се радваше, че поне не го съпровождаше ироничният поглед на Филип. Този път кейкът му достави истинско удоволствие, защото сутринта не беше успял да закуси. Докато дъвчеше мълчаливо, той най-после успя да забележи това, което и слепият би усетил: тя беше страшно разтревожена. И светлите очи, и малките бели ръчички, дори леката ѝ фигурка излъчваха странна, потискаща тревога. Но баронетът не можеше да подозира причината. И понеже имаше добро сърце, той сам си напъха главата в примката.

— Какво ти е, Ваничка? — попита той дружелюбно. — Какво се е случило?

— Нищо, нищо... — отговори тя бързо. — Много съм си добре...

— Не личи! — кимна баронетът. — Все трябва да има нещо...

Но тя не отговори. По едва доловимото мърдане на устните ѝ можеше да се разбере, че следи как той дъвче сладкиша. „Момиче-сянка“ — помисли неволно баронетът и както винаги, щедра вълна признателност преля в сърцето му. Наистина, никога вече няма да срещне в живота си такова вярно и предано същество. Нейната нечувана преданост го привличаше и отблъскваше едновременно: привличаше добросърдечния и умен човек и отблъскваше мъжа, който винаги е желал да бъде малко нещо настървяван. Нейното покорство го обезоръжаваше и изпълваше с някакво неосъзнато пренебрежение. И толкова по-зле! Добрият човек се чувствуваше длъжен да му се противопоставя.

— Отдавна не сме ходили на кино — каза той смилен. — Искаш ли да отидем довечера, ако... ако взема аванс...

— Наистина ли? — пламна тя. — Наистина ли искаш да отидем на кино?

— Защо не? — учуди се той.

— Да, но-о... пък аз си мислех... дали някой няма да ти се разсърди!

— Какво приказваш? — отвърна младежът смаян. — Кой може да ми се разсърди?

— Откъде да знам! — каза момичето бързо и някак уплашено. — Може би разни стажантки...

— Ах, глупаче! — И той поклати глава в знак на дълбоко разбиране. — Кой ти наприказва тези глупости? Филип ли?

— Не, не Филип... Всички говорят...

— Тези всички са идиоти...

Тя поклати бързо глава и въздъхна мъчително. Светлите ѝ очи бяха широко отворени.

— Аз всъщност не ти преча — отговори тя глухо. — Вие такава... си приличате... — И очите ѝ се изпълниха с влага. — Ако искаш, аз ще си отида...

Никога баронетът не разбра дали това беше искрено, или ловка маневра. По всяка вероятност то беше нещо по средата: искрена маневра или маневрена искреност. И баронетът, преди да може да размисли добре, върза здраво клупа около шията си. Такива са добрите и малко наивни мъже: чувствуват се длъжни да отвърнат на всеки благороден жест с двойна доза благородство. Той каза бавно и малко спънато:

— Ти знаеш, Ваничка, че ако имам някакво чувство към жена, тази жена си ти...

Тук стана нещо неочаквано. Момичето се наведе, целуна бързо ръката му и преди баронетът да усети, тя вече тичаше по коридора. Той успя да види само как на ъгъла тя се блъсна с корема на библиотекаря Лео и едва не падна възник на пода. Библиотекарят я погледна с мътни очи. Беше явно, че е пиан, макар да нямаше повече от единайсет часа.

Редом с библиотекаря се движеше странна жена с виновни очи. Беше възрастна, силно гримирана, облечена в чудни дрехи. Черната ѝ плюшена рокля напомняше за одеждите на жените от немите филми. И като венец на всичко около врата ѝ беше обвита някаква кожа, която твърде много приличаше на кравешка опашка. Златно кръстче почиваше спокойно на червеникавата гъша кожа на деколтето ѝ. Библиотекарят и жената се вмъкнаха в прохладната библиотека. Едва останали сами, те се хвърлиха един другиму в обятията и почнаха да се целуват дълго и упоително. Не се чуваше вече нищо, освен

запъхтяното им старческо дишане и шумът на целувките — малко лепкав и повехнал.

— Колко сте чудни вие, писателите! — каза най-после жената.

Писателят седна тежко на широкото кожено кресло, но не забрави да постави на коленете си своето съкровище. Малко хора знаеха какво е написал, но много повече хора твърдяха, че не е написал нищо. Това обаче не беше вярно. Преди тридесетина години на бял свят беше излязла тънка книжка със заглавие „Разкази на самотника“. В нея се разказваше за един млад човек с буйни коси и огнени очи, който скитал по някакви скалисти местности. Там младият човек прекарвал времето си да свири на цигулка на края на някаква пропаст. От пропастта излизала неговата мечта и го викала при себе си. Но младият човек упорствувал да отиде към опасната бездна въпреки настояванията на мечтата.

Благодарение на това упорство той беше доживял в добро здраве досегашната си почтена възраст. Мечтата все пак беше успяла малко нещо да си отмъсти: писателят беше останал стар ерген. Но това никак не го смущаваше. Библиотекарят Леонид Поток-Пчелински живееше щастливо и зобеше от сладкия грозд на живота, без да обръща внимание дали зърната не са увехнали, или смачкани. Сега той държеше на коляното си едно от смачканите зърна и се наслаждаваше повече на преструвките си, отколкото на зърното.

— Аз съм ужасно нещастен като мъж, ще знаеш! — говореше той с неподражаем трагизъм. — Никоя жена не може да ме разбере...

— Аз те разбирам, мили мой! — чуруликаше жената. — Ти си едно чудесно момче!

След четвърт час чудесното момче хъркаше сладко в коженото кресло. Жената стана от коленете му и погледна с досада най-напред заспалия герой, после лавиците с безразборно натрупани книги. По всичко личеше, че библиотекарят не се престарава никак в службата си. Камара от книги се издигаше като хълм в дъното на стаята, По широкото бюро бяха разхвърляни книги за откупване, празни цигарени кутии, угарки и няколко броя от държавния вестник. Тя заключи вратата и въздъхна облекчено. Героят продължаваше да хърка в креслото. Изведнъж телефонът зазвъня и жената уплашено подскочи. Малкото черно животинче крещя известно време и млъкна обидено. Никой не вдигна слушалката.

Звъня инспекторът Атанасов. Напрегнатото му лице бавно омекна и той каза с облекчение:

— Няма го! Така и очаквах... Това много улеснява работата...

— Ами ако се върне?

Един млад човек с износени дрехи хапеше нервно ноктите си. Старото кресло под него тихо стенеше. Очите му, очи на страхливец, не се отделяха от инспектора.

— Той изобщо не е дохождал! — възрази с досада Атанасов. — И няма да дойде. Аз познавам добре навиците му.

— Ами ако все пак дойде?

— И да дойде, това не значи, че ще стои непрекъснато на прозореца. Той положително няма този обичай.

— Значи, от другите прозорци не се вижда?

— Абсолютно никак... Проверил съм най-грижливо...

— Дано всичко мине добре! — въздъхна младежът.

— Бъди спокоен, ще мине... Ти изобщо проявяваш излишен страх. Цялата работа е съвсем дребна и безопасна.

— Безопасна... — отговори като ехо младежът.

— Абсолютно... А сега върви! Не е добре да те виждат тука. Остават още двадесет минути!...

И той извади часовника си. Младежът стана и излезе, като забрави да затвори вратата. „Откъде измислих това говедо“ — измърмори след него инспекторът и се отпусна на стола. Лицето му сякаш посивя. Беше едър мъж, с много руси вежди и лице на спортист. Безупречният му костюм, грижливо гледаното му лице и масивният златен пръстен на ръката му говореха за човек, който има и обича да има. Беше от онзи тип мъже, които сякаш са родени да седят в спортен автомобил, а не на чиновнически стол.

Някой почука леко на вратата. „Влез!“ Едно младо момиче се вмъкна в стаята, като люлееше леко изящните си бедра. Без да почака за покана, тя седна на стола, на който преди малко седеше младежът със страхливите очи, и се прозя деликатно в шепите си.

— Страшно ми се спи! — оплака се момичето. — Вече не искам да закъснявам...

Тъмна сянка легна на лицето на инспектора. Той въздъхна съвсем стаено и отговори с глас, който се силеше да бъде спокоен:

— Ще закъснееш и довечера, струва ми се. Нали така се уговорихме...

— О, никак не ми се иска...

Тя се протегна на стола и оголи съвсем коленете си. В скъпите копирени чорапи краката ѝ изглеждаха свършени. Тя знаеше това, тя видя как в очите на инспектора пламна малко пламъче на лудост. Момичето стана, приближи прозореца и се наведе над циментовия двор. „Какви ли са сега очите му?“ Изведнъж я стресна неговият нервен глас:

— Моля ти се, махни се от прозореца!

— Да се махна? — извика тя смаяна. — Какъв е този израз?

— Извини ме, но всеки миг някой може да влезе...

— Е, и какво? — каза тя възмутено.

— Не се обиждай, моля ти се... И ако обичаш, излез от стаята...

— Защо не? — отговори тя сухо. — По-добре е изобщо да не влизам тука...

— Хайде, глупости. Искам да излезеш, защото имам важна среща. И бъди умна, Доричка... Довечера ще ти направя хубав подарък...

Една съвсем мъничка, съвсем женска алчност блесна в очите ѝ. Но тя отговори сухо, както преди:

— С това надали ще ме подкупиш...

И излезе, като разлюля отново бедрата си. В коридора походката ѝ отново стана човешка — не заслужаваше да се старее пред разсилния. Видът ѝ всъщност не беше порочен. Едно хубаво момиче с буйна коса и с чисто лице на гимназистка беше заместило малката грешница от кабинета на инспектора. Но когато влезе при домакин-касиера, грешницата отново се роди. Погледът на касиера сякаш се залепи на коленете ѝ.

— Пак ли аванс? — запита той строго.

— Съвсем мъничък! — усмихна се тя.

— Но нали знаете, че нямам право да ви давам! — въздъхна безсилно домакинът. — Заплатата си получавате не тук, а в Дирекцията на труда.

Дали да се наведе над прозореца? Този номер май че не се котира добре. И тя си спомни изведнъж, че днес не е никак порботила с бюста си. Впрочем напразен труд. Касиерът вече отключваше тежката

врата на касата. Хайде, да свием знамената. Тя беше станала отново гимназистка.

На излизане съвсем неочаквано се сблъска с баронета и веднага го улови за ревера на палтото.

— За аванс ли?

— Май че позна — усмихна се младежът.

— Много познавам! Познавам например, че няма да получиш нито петак.

— Защо пък?

— Защото... защото нямаш хубави крака...

— Ба, не са лоши! — възрази кисело баронетът. — Но ако се съди по краката, ти навярно си получила две заплати!

Тя го гледаше така, сякаш искаше да влезе в очите му. Баронетът усети как краката му отслабват, как нервно трептят устните му.

— Казват, че си влюбен в мене? — запита тя шепнешком. — Вярно ли е?

— Ами че да... — пошегува се той неловко. — А ти? Ти любиш ли ме?

— О-о-о, безумно! — отговори тя с щедър глас, който го нарани. И той отговори съвсем враждебно:

— Ти ме дразниш! Мини от пътя ми!

Нейното смаяно лице остана дълбоко запечатано в паметта му. Не, няма да се извини. Нека остане победител без победа. Колко мръсен е животът всъщност. И колко тъпо е човек да бъде честен.

Малката стажантка се отдалечи съвсем разстроена. Мъжете днес наистина са отвратителни. Какъв странен бяс ги е обхванал, та се държат така грубо! Не, наистина в мъжете има нещо налудничаво. Тя беше забравила съвсем да полюлява бедрата си. Когато мина край кабинета на инспектора, един пълен, развълнуван мъж се блъсна в нея и потропа нервно на вратата.

— Дурак! — изскимтя почти истерично младото момиче. — Защо не внимавате?...

Пълният мъж не ѝ обърна никакво внимание. Той се вмъкна бързо в стаята на инспектора и затвори шумно вратата зад себе си. Инспекторът едва вдигна глава да го погледне и продължи да пише нещо с непроницаемо лице. Пълният мъж обърса лицето си с огромна цветна кърпа, която приличаше повече на пешкир, и седна в креслото.

Късите му крачета бяха обути в миниатюрни старомодни обувки. Малките месести ръце сякаш не можеха да си намерят място. Той разхлаби с разтреперани пръсти вратовръзката си и каза глухо:

— Всичко е готово!... Нося парите...

— Това е отлично! — отговори пренебрежително инспекторът.
— Оставете ги на масата!

Пълният мъж сложи на масата снопче банкноти и сякаш притаи дъх. Лицето му заприлича съвсем на слънчогледова пита.

— Приберете си парите! — каза грубо инспекторът. — Казах ви да ги поставите в плик...

Пълният мъж преглътна мъчително и извади от вътрешния джоб голям и изпомачкан плик. Пръстите му трепереха, когато пъхаше вътре парите. Той залепи плика, като го облиза с широкия си волски език, и въздъхна тежко:

— Мислех, че ще искате да ги проверите! — каза той смутено.

— Ще ги проверя, след като излезете — отговори равнодушно инспекторът. — И успокойте се, за бога. Ако влезе някой ще мисли, че съм се опитал да ви душа...

Двамата седяха неловко на столовете си и изпомачканият плик сякаш хипнотизираше очите им.

— Още утре вашата работа ще бъде свършен факт! — проговори най-сетне инспекторът. — Съгласете се, че направихте добра сделка. За вас това са най-малко двеста хиляди лева...

— И вашият хонорар не е малък! — изхърка пълният мъж.

— Какъв хонорар? — усмихна се остро инспекторът. — В тоя плик има, струва ми се, оправдателни документи, които ми дължите по ревизията.

— Какво? Ах, да, да... Аз, господин инспекторе, ще си ходя... Благодаря ви много за услугата...

Той излезе, без да се ръкува и без да вземе шапката си. На входа пълният мъж размени бърз поглед с един едър господин, който се прозяваше невинно на пейката за посетители. Едрият господин кимна едва забележимо, така, сякаш искаше да каже: „Аз съм тук, не се тревожи!“. Пред външния вход друг възрастен, с тясно бледо лице и с тънък бастун в ръцете, запита вяло:

— Взе ли парите?

— Разбира се... Всичките ми пари...

— Отвори ли плика?

— Каза, че ще го отвори, като си изляза...

— Не е вчерашен! — измърмори безучастно теснолицият. —
Хайде да вървим.

Пред входа към тях се присъедини едрият господин с атлетическия врат. Когато стана от пейката, нещо звънна в джобовете му. Те влязоха и тримата изведнъж, без да почукат. Лицето на инспектора леко побледня.

— Господин инспекторе! — каза съвсем тихо теснолицият. — Господин Аджаров твърди, че сте му взели подкуп. Номерата на банкнотите са у мене. Позволете да направим обиск.

Инспекторът стана от мястото си и хвърли мрачен поглед на неканените гости. Очите му сякаш станаха стъклени.

— Това е нечувано! — каза той с леден глас. — Все пак сега няма да правя сцени. В съда този господин ще плати скъпо за мерзостта си...

— Сложете на масата всичко, което имате в джобовете си! — отговори теснолицият равнодушно. — Ние ще изпълним дълга си...

Слухът за обиска обиколи със светкавична бързина стаите и етажите. Скоро всички научиха, че при обиска в инспектора не са намерили никакви пари. Пишещите машини изведнъж прекъснаха многогтонната си песен, спря и усърдното скрибуцане на писалките, шумът на сметачните, скърцането на архиварските шкафове. Само за няколко минути голямата сложна машина на учреждението спря бавно хода си. Чиновниците се събираха по стаите и разискваха възбудено, разсилните тичаха пъргаво по етажите и разнасяха новините. Дори телефонистката, затворена като в кафез в малката таванска стаичка, научи новината и това беше основателна причина дълго време да дава погрешни линии. Филип Хубави сновеше неуморно от стая в стая и всякъде беше в тон с разговорите: ту се възмущаваше от подкупния инспектор, ту от безскрупулните граждани, които не се спират пред нищо, за да компрометират някой честен чиновник. След това изведнъж се пръсна слух, че инспекторът е на разпит при началника. Разсилните загрижено сновяха около вратата му и сърдито мърмореха на външните посетители:

— Не приема, господа... Разберете най-последно, че не приема...

— Как така няма да приема! — гневеше се някакъв исполин с къдрава двойна брада. — Пише ли тук, че днес е приемен ден? Пише. Щом пише, пуснете ме да вляза.

— Да влезеш в черната дано! — прокле го старият разсилен, който беше намерил за уместно тъкмо сега да внесе в стаята на началника стъкло с вода. Злокачествен косопас беше опустошил главата му и сега тя приличаше на грижливо обелена репичка.

— Водичка донесох, господин началник — каза той угодливо и замига бързо с голите си клепачи. — Да наля ли?

— Я се махай! — скара се началникът. — Зная защо се пъхаш с шишето...

— Аз пък, господин началник, рекох — може да потрябва и водица... Та затова...

Началникът се усмихваше по веднъж на месец и в този ден обикновено чиновниците ходеха при него, за да молят за домашен отпуск.

— Значи, може да потрябва, а? Чувате ли, Атанасов, какво приказва този хитрец? Работата ви е сериозна...

— Това не е сериозна работа, а несериозен шантаж, господин Икономов... — отвърна меко инспекторът... — Вие сам ще се уверите...

Разсилният с мъка запомни трудната дума и след минутка по коридорите вече летеше: „Шантаж... шантаж!“.

— Разбира се, шантаж! — заяви високо Филип Хубави. — Шантаж от екстра качество...

— Никакъв шантаж, драги! — едва процеди през зъбите си генералът. — Ще видиш, че инспекторът е взел подкуп. Знам аз откъде взимат пари да скитат по кабаретата... Снощи видях с очите си как влезе в „Рокси бар“...

По стаите отново тръгна клюката. „Рокси бар“ ли? И такъв бар ли има? Къде е той? Сам ли е бил инспекторът, или с жена? Но генерал Дибич не каза нищо за жената. Неговата масивна челюст остана тайнствено заключена. Докато чиновниците бърбеха глупости, той отрони само една-единствена знаменателна фраза:

— Щом е стигнало до началника, няма да му се размине леко.

И наистина началникът мразеше младия инспектор със зловещата омраза на честния и посредствен човек към способния

нехранимайко. Инспекторът беше авансирал бързо. Живееше нашироко и имаше връзки с влиятелни хора. Началникът се беше добрал до сегашното си място без ходатайства и милиметър по милиметър след непосилна многогодишна работа. Средното образование спъваше авансирането му и той беше заел началническото място след безброй мъчнотии. Сега той го ревнуваше и бранеше с всички сили. Началникът никога не можеше да забрави, че инспекторът е опасен съперник.

— Следобед ще докладвам вашия случай на господин главния секретар! — говореше той важно. — Но аз се страхувам много за мнението на господин главния секретар...

— Той е справедлив човек! — отговори инспекторът.

— Да, да, именно, той е справедлив човек. Той ще разбере вашата невинност, но... но все пак дали ще бъде тактично да останете тук след тази афера? У лошите хора винаги ще останат лоши съмнения...

— Съдът ще измие и последното петно, господин началник! — възрази инспекторът.

За пръв път той го наричаше господин началник. За пръв път той говореше с него така меко и с такова чинопочитание. Началникът наблюдаваше с наслада падението на способния нехранимайко. Днес наистина е хубав ден.

— Ако ви преместят за известно време в провинцията, никак няма да бъде страшно, нали? Така хората по-бързо ще забравят.

В този миг едновременно по всички етажи зазвъняха автоматичните звънци. Работният предобед беше свършил. Изнервена и уморена тълпа чиновници сякаш избликна от всички изходи и потече по стълбите. Младите регистратори и книговодители тичаха по стъпалата, без да се оглеждат и без да си пожелаят добър обяд. След това се появиха различните началства, с шапки и бастуни, с важни походки, и техните отмерени стъпки вдъхваха почтителен страх на чистачките, които се присвиваха по ъглите със своите кофи. Жените излизаха, както винаги, последни, макар че първи бяха почнали да се готвят с тоалета си. В последния миг те винаги откриваха някаква нередовност, някаква гънка по полата, крив ръб на чорапите или кичур коса, който стърчи съвсем некрасиво. Те се оглеждаха една друга, дърпаха си комбинезоните и презрамките, трупаха на изсушените си

лица пласт върху пласт пудра. Когато излизаха на стълбите, по-старите приличаха на зле ремонтирани бараки, които скърцат от вятъра. Младите жени имаха все още хубава, но евтина фасада: избелели импримета и лоша рисунка с крайоните. Само момичетата вдъхваха радост по нерадостната стълба. Техните свежи лица и младежките, малко небрежно облечени дрехи все още напомняха за човешкото достойнство.

Но Доричка този път излезе съвсем рано. Тя се разхожда няколко минути по коридора и въздъхна облекчено, когато съзря бръснатата глава на генерала. Каква да бъде сега — кокетна или смирена? Впрочем нека бъде мила и добричка. И тя докосна съвсем леко с рамото си грубото рамо на суровия войн. Усмивката ѝ беше усмивка на мило и добродушно момиче, очите ѝ бяха едва ли не свенливи.

— Къде обядвате? — попита тя. — У дома или в ресторант?

— Защо се интересувате? — отговори наежен генералът. — Да не би да искате да обядваме заедно?

— Защо пък не най-после?

— Защото няма смисъл. Аз нямам навик да плащам обедите на разни млади момичета.

— Та аз разни момичета ли съм? — сви обидено устни Доричка. — Колкото за обяда — не съм свикнала да ми го плащат.

— Ами вечерите?

— Какво искате да кажете? — попита Доричка внимателно.

— Това, което казах...

— Много сте загадъчен! — въздъхна младото момиче и изведнъж атакува: — Вярно ли е, че сте видели инспектора пред „Рокси бар“?

— Вярно е — каза навъсен генералът.

— Сам ли беше?

— Хайде, не се преструвайте...

Лицето на Доричка изведнъж стана сериозно. Очите ѝ се впериха загрижено в кръглата упорита глава на колегата. Неговият навъсен и непроницаем изглед не ѝ подсказваше какво трябва да прави. И тя реши да действа напосоки.

— Ще разкажете ли, че съм била снощи с инспектора?

— Щом досега съм мълчал, ще мълча и в бъдеще.

— Колко съм ви благодарна! — възкликна Доричка очарована. — Вие наистина сте единственият свестен мъж в учреждението...

— Благодаря ви за комплимента! — отговори сухо генералът. — Но искам, да ви предупредя: няма да се замисля нито миг да разкажа всичко, ако не престанете да се въртите около оня перко.

— Около кого? — погледна го тя.

— Знаете добре за кого става дума!

Те се разделиха пред външния вход. Преди да тръгне, тя видя с крайчеца на окото си баронета и червенокосото момиче: баронетът — малко унил и притеснен, момичето със сияещи очи и цялата обърната към него. Доричка поизви леко главата си и му хвърли един поглед, който сякаш бръмна във въздуха и се заби тъкмо на място. Баронетът увеси нос. Доричка се отдалечи бавно, като стъпваше гъвкаво по плочника, и нейното тяло сякаш трептеше за него. Тя едва ли не чувствуваше осезателно неговия поглед, който я обгръщаше отвсякъде, галеше я, викаше я при себе си. Но червенокосото момиче не забеляза нищо. Тя все още питаше, защото все още не беше получила отговор:

— Пък на кое кино ще отидем най-после.

— Ще отидем — отговори разсеяно баронетът. — Ще видиш...

В този миг на улицата изскочи с цялото си великолепие кралят, който се мотаеше припряно в краката на един млад, съвсем безкосмен гигант и кудкудякаше...

— Ти почерпи сега по една мастика, пък аз ще почерпя утре.

— Обратното повече ми харесва — отговори невъзмутимо гигантът.

До бордюра книговодителят Билняев тръбеше безсрамно:

— Филипе, разбра ли? Отвори радиото рочно в еин без десет...
Ше свиря на мундхармоника.

— Чух де! — сопна се кралят. — Горко на етера!...

Плочникът пред външният вход бавно пустееше. Последен излезе библиотекарят Потоков-Пчелински със своята дама. Библиотекарят беше поизтрезнял и все избързваше пред старинната хубавица, срамуваше се да ги видят заедно. Хубавицата подтичваше след него с кривите си токове и се мъчеше да бъде забавна.

— Знаеш ли какво видях, докато спеше? Нещо много интересно...

— М-да! — отговори мрачно библиотекарят. — Видяла си ми кътните зъби...

— Не, не! — упорствуваше хубавицата. — Видях как един мъж хвърли от прозореца някакъв плик...

— Върло важно!... Аз съм изхвърлил през моя прозорец сто плика.

— Но един друг мъж под прозореца веднага взе плика и го пъкна в джоба си. Не е ли чудно?...

— По света има всякакви малоумни хора! — отговори намръщен библиотекарят. — И плюнката си да хвърлиш, все ще изтича някой да я улови.

Той отиде сам в аперитива на Луката и там видя Филип Хубави, който си наливаше самотен мастика. Те седнаха заедно.

Плочникът пред учреждението беше съвсем пуст. Тежката врата отдавна беше престанала да скрибуца. Голямото бяло здание тихо спеше обедния си сън, спеше с отворени очи и дишаше през всичките си прозорци аромата на цъфналите люляци в Градската градина. Тишината в многобройните коридори беше някак неестествена: не гракаха пишещите машини, не звъняха телефоните, не се чуваха нито говор, нито стъпки. Сякаш бялото здание беше омагьосано, сякаш очакваше някакъв чудодееен полъх, за да започне отново старият шум и старото движение.

Към един и половина часа в учреждението пристигнаха библиотекарят и Филип Хубави. Очите им лъщяха умерено, като на хора, които не са злоупотребили много със спиртните напитки. Те бърбеха оживено и се тупаха приятелски по раменете. Гласът на библиотекаря беше съвсем прегракнал:

— Само ще пазиш мълчание, разбра ли? Ще мълчиш като пукъл.

— От мене само това искай! — отговори щедро кралят. — Ще мълча като гроб.

— Нужно е, ще знаеш. Иначе пилето може да отлети нанякъде.

В библиотеката Потоков-Пчелински извади отнякъде тесте с карти, но играта вървеше зле. Библиотекарят се вълнуваше, играеше разсеяно и всеки пет минути звънеше на дежурния разсилен, за да го пита дали още не е пристигнал началникът. Но началникът не пристигаше и библиотекарят примираше от нетърпение. Най-послед той не издържа и отиде в кабинета му, за да го дочака там, като на пусия.

Когато най-после началникът влезе в стаята си, служителят на музите тихо хъркаше в коженото кресло. Той го сбута леко и каза дружелюбно.

— Хей, поете, тука не е хотел... Ставай де...

— Как-какво? — изхърка библиотекарят с мътни очи като търкаше с длан лицето си така тежко, сякаш искаше да премаже носа си. — Боже мой, каква дивотия сънувах. Представете си, сънувах се с венчално було.

— Приличаше ли ви? — ухили се началникът за втори път през този щастлив ден.

— Сънувах още, че главният секретар ми настъпваше шлейфа.

— Неприлични сънища! — забележи малко недоволен началникът. — Какво ви вее насам впрочем?

Библиотекарят подскочи на мястото си и бързо разказа случая с хвърления през прозореца плик. Началникът слушаше изблещен от учудване и барабанеше по бюрото си. Така, значи? Гледай ти, хитрец. Организирай мрежа от ятаци...

— Дамата готова ли е да се закълне, че е видяла всичко това? — попита началникът със съмнение.

— Как няма да се закълне! — отговори библиотекарят въодушевено.

— Тогава трябва да телефонираме на полицията.

Телефонираха и зачакаха обзети от вътрешни тръпки.

Не можеше да се разбере кой от двамата е по-развълнуван. Началникът дълго мълча и каза с малко променен глас:

— Все пак има съдба, господин Пчелински. Нима справедливо един да живее леко и щастливо с кражби, друг да се бори като мечка с живота? Нима не съм могъл и аз да крада като него? Можех, разбира се. Но аз живеях тежко и един бог знае с каква мъка съм износил на плещите си семейството. И то какво семейство, моля ви се: и майка, и тъща, и четири деца — просто главата да ти се замае. Знаете ли, че никога през живота си не съм ходил на кабаре! Дори на опера не съм ходил, нито на концерт. От много работа две свестни познанства нямам. Работа и работа! Сега вече съм добре, слава богу, но колко живот остана? Просто си погубих младините...

— Човек има и втори младини! — утеши го великодушно библиотекарят.

— Вятър — има! Та като виждах как някои живеят нашироко само с връзки и кражби, просто ми се късаше сърцето. Мислех си — какъв смисъл да си честен? Честни са будалите, а умните хора си живеят живота и жените им не заприличват на слугини. Така мислех... Сега виждам, че не съм бил прав. Този нехранимайко ще гние в затвора, а пък аз ще имам чест поне, ако не пари.

„И гние, я не гние!“ помисли библиотекарят и добави гласно: — Да не би само птичката да усети нещо и да побегне.

— Къде ще бяга? — поклати глава началникът — Все ще го пипнат.

И наистина инспекторът дори не помисли да бяга. Когато го арестуваха, той излезе от кабинета си презрително усмихнат, но със смъртнобледо лице. Очите му търсеха нещо между чиновниците, които се трупаха до входа и гледаха безмълвно като при погребение. Най-после той я видя. Очите ѝ бяха студени и нито най-малкият блясък в погледа не издаваше, че са били близки. За да си отмъсти, той и кимна с глава пред всички, но нито един мускул не трепна на лицето ѝ. Тя остана неподвижна и безмълвна като статуя и само за миг в погледа ѝ можеше да се прочете презрение. Инспекторът изгуби усмивката си и излезе с наведена глава.

Учреждението бавно утихна. Машините отново заработиха с всички сили, защото всекидневната работа напираше да бъде свършена. Писалките трудолюбиво скърцаха, чиновниците навеждаха ниско главите си и работеха без да се оглеждат. Само понякога някой от по-младите поглеждаше часовника си и въздъхваше тягостно. Пушачите успяваха да си пооткраднат няколко минути и да отидат до тоалетната. Там те пушеха настървено и разискваха отново и отново случката с инспектора. Недопушените цигари биваха размазвани с крак по мозайката и пушачите бързаха към стаите с лош вкус в устата и вонящ дъх. Кръглите часовници по стените отмерваха бавно безкрайните часове. Чиновниците по стаите вече вдигаха глави, затваряха папките и почваха да се прозяват безшумно. Само пишещите машини не затихваха и тяхното тракане вече приличаше на вихър. Денят приближаваше своя край и неговите последни тръпки изпълваха с нетърпение чиновниците. Те вече работеха съвсем разсеяно, не мислеха за работата. Малките всекидневни грижи бяха изскочили от забвението и напиреха отвсякъде в мислите им. Откъде ли да се

намерят пари за месо тази вечер? От десет лева ли да вземе билети в киното, или от шестнайсет? Ако вземе от шестнайсет, утре с какво ще си купи цигари? Ами пари за подметки? Обувките стоят вече цели седмици при обуцаря, а той не минава да си ги вземе.

Контрольорите от номер седми говореха за курорти. Те се почесваха по темената и въздишаха.

— Ако мога да изпратя и това лято жената на курорт, ще бъде чудесно! — размишляваше гласно контрольорът Лазаров.

— Кое ли пък му е чудесното! — отвърна едно пълно човече с кръгло коремче. — Да няма, значи, кой да ти свари една чорба!

— Кой ти гледа чорбата! Важното е, че ще имаш месец време да се видиш и със стари приятели, и с колеги, да изпиеш стотина бири, без да те е страх, че вкъщи жената може да те помирише.

— Това е вярно! — обади се някой от дъното на стаята. — От тези жени забравихме хора ли сме, що ли? Всичките ми приятели се омотаха в разни фусти, с месеци не можем да се срещнем. Ако пък се срещнем, после с дни не можем да се оправим с жените си.

Контрольорите се почесваха с моливите и беседваха тежко за курортите. Машинописките най-после бяха оставили работата и усилено се препираха за цените на изкуствената коприна и за качеството на аркансила. Тяхното оживено кудкудякане се чуваше чак в коридора, та стана нужда подначалникът да им се скара. Регистраторите брояха грижливо парите си и правеха кооперация за лотарийни билети. В архивата архиварят с миризливите крака мъмреше бащински Доричка:

— Стига си скитало бе, момиче. Човек не може да те види в стаята. Така никога няма да станеш щатна.

— Плюя ви на службата! — каза сопнато Доричка. — И без това нямам намерение да се заробвам в това глупаво учреждение.

— Ами какво ще правиш? — извика ужасен архиварят. — От какво ще живееш?

— Ще се оженя, когато му дойде времето...

— Много ще почакаш, докато женихът ти излезе от дранголника! — забеляза злобно старата Коткова.

Доричка изфуча сърдито и изскочи навън. Тя дълго скита по коридорите, но не се решаваше да влезе в никоя стая. Поздравът на инспектора сякаш беше останал на челото ѝ като мръсно петно. Най-

после тя видя баронета, който се мъчеше да се измъкне незабелязано, и тихо подсвирна. Младежът спря с виновни очи.

— И ти ли, Бруте? — въздъхна тя иронично. — Не допусках.

— Какво искаш да кажеш? — попита мрачно баронетът.

— Знаеш много добре какво искам да кажа... След като онзи идиот ме поздрави, сега всички бягат от мен като от чумава.

— Причината, за нещастие, е много по-сериозна — отвърна той мрачно.

— Как? Ах, да-а... — И тя се усмихна щастливо. — О, да, разбира се... Не ти ли се вижда това много смешно?

— За жалост, не...

— Колко си благороден! Знай обаче, че точно тя ти мисли злото. Ще ѝ видиш добрината, когато почне да ти пребърква джобовете за последните левчета. Добри жени, мой мили, няма.

— Много си остроумна днес! — каза баронетът разколебан. — Но тя е действително добра. Добра е по природа...

— Пък и така да е! Помислил ли си къде те води нейната добрина? Мислиш ли за семейното бедняшко благо с твоята нещастна заплата? Трябва да я мразиш за нейната добрина, а не да я обичаш.

— Кой ти каза, че я обичам? — избухна внезапно младежът. — Откъде знаеш кого обичам?

В очите на Доричка блесна тържествуващо пламъче. И тя се приближи към него, съвсем към него и погали нежно слепите му очи. Лицето ѝ беше пак лице на гимназистка и очите ѝ сияеха от невинност. Тя заговори бързо:

— Нали ще се видим довечера? Обещай ми...

— Не, не! — съпротивяваше се с последни сили младежът. — Довечера не мога...

— Тогава утре... Но обещавай ми. Нали обещавах?

— Обещавам ти! — каза той въвн от себе си. — Сериозно!

Той си отиде едва ли не залитащ и пред потъмнелия му поглед изникваше тайнственият мрак на градината и те двамата, тя, тя в прегръдките му. Той се чувствуваше и окрилен, и паднал съвсем низко, щастлив и изпълнен с мрачни угризения. Той се разкъсваше от противоположните чувства и дишаше тежко, младият баронет от Усекс, притежателят на петролните акции. Доричка в това време се прибираше в архивата и си подсвиркуваше весело. Победата е хубаво

нещо. Заради победата се помъчи тя толкова, не за него. И той е мил наистина, и те навярно ще прекарат добре известно време, но не за него бяха усилията ѝ. Никой мъж всъщност не заслужава да си помести пръста заради него. Важното е да побеждава и да бъде желана. Докато това ѝ се удава, животът ще заслужава да се живее.

В този миг отново по всички етажи зазвъняха автоматичните звънци. Денят беше свършил. Сега започваше другият, истинският ден. Сега започваше личният живот на малките бурмички от голямата машина. И ето, само за няколко мига бурмичките се разпиляха с луда бързина навсякъде. Те течаха по стълбите навън към улицата, към големия град. Те се надпреварваха в желанието си по-бързо да напуснат голямото бяло здание. Навън ги чакаха и улиците, и площадите, и малките сладкарнички, в които някое момиче поглежда към входа със загрижени очи. Колко хубаво е да си свободен и да не тежи на темето ти погледът на архиваря...

ИСТОРИЯТА НА ЕДНО ПРИВИДЕНИЕ

Да, това е една съвсем истинска и съвсем тъжна история за привидение. Още отсега чувствавам как скептикът ще ме погледне насмешливо или как средният гражданин, минал през кръжоците за придобиване на научен мироглед, ще повдигне смаяно вежди. Още по-голямо ще бъде недоумението, ако кажа, че става дума не за какво и да е, а за истинско българско привидение — навярно първото, описано в нашата литература...

Най-чудното е, че това привидение има човешко име и човешка професия. То се казва — или по-точно, казваше се — Никифор Седларов и беше главен референт в познатия на вас и уважаван дори и в чужбина Институт за конюнктурни изследвания. Даже мога да опиша външността му — той беше мъж около четиридесетгодишен, доста анемичен, с рядка пепелява на цвят коса и с пастелносиви, едва доловими печални очи. Фигурата му бе височка, но някак мека и неприятно гъвкава — като ония маркучи, с които портиерите отпушват запущените канали. Гласът му бе мек, тих и приятен. Не беше женен, живееше сам в една стаичка, която му служеше и за кабинет, на петия етаж на едно хубаво здание на булевард „Патриарх Евтимий“.

Кажете ми наистина, кой писател може да се похвали, че познава така добре своето привидение? Обикновено всички други се задоволяват с неясно описание на някакви изумруденозелени очи и протегнати в здрачината ръце. При мене всичко ще бъде точно, макар не съвсем обяснимо.

Впрочем ето и самата история!

* * *

Самата история? Не, нищо няма да разберете от нея, ако не ви разкажа и за директора на Института за конюнктурни изследвания, сега вече покойник, достойния и уважаван в нашето общество труженик Стоил Граматиков. Той беше директор на института от

самото му основаване до последния си смъртен дъх и остави след своята кончина толкова спомени, че само за тях би могло да се напише един голям тритомник. Той беше едър, бял, пълен, с мустаци и гърмящ глас, с бляскащ поглед, със здрави зъби — як като канара. Не мога да кажа, че познаваше добре работата на института, но аз съм от тия старомодни хора, които и досега смятат, че най-важното за един директор е не да познава работата, а да умее да управлява.

Само ако можете да си представите с какъв жест, с каква класическа пълнота управляваше той своя институт. Ако назначеше някого на работа, той извършваше това с тържественост, с каквато не са били посвещавани в рицарство васалите на средновековните сеньори. Ако изругаеше или анатемосаше някого — това беше все едно господ да изпъди Адам от рая. Тоя учрежденски Зевс — великолепен, як и пълнокръвен като фигура от Рубенсовите композиции — внушаваше такова чувство на мощ и важност, че в негово присъствие обикновените му служители се чувствуваха като мишки, а началниците — най-много като плъхове.

Само Никифор Седларов правеше изключение от това общо правило. Той се чувствуваше като негова сянка или, по-точно казано, като негово дихание.

Тук му е мястото да кажем, че Никифор Седларов беше най-довереното лице и пръв помощник на директора в института независимо от служебното си положение. В това нямаше нищо чудно. Седларов работеше в института почти от същия тоя час, от който работеше в него директорът. Първата заповед за назначение, която подписа Стоил Граматиков — това беше именно заповедта за назначение на Никифор Седларов. Главният референт се въртеше около своя шеф по всяко време и беше в течение на всичките му мисли и чувства, дори на най-съкровениите му намерения. Директорът се съветваше с главния референт по същия начин, по който се съветваше и със себе си, разговаряше с него по същия доверителен начин, по който човек разговаря със своето отражение в огледалото. Техните разговори не се отличаваха с някаква особена сложност, пък това не беше и особено нужно. Те се разбираха отлично помежду си. Не, изразът не е съвсем точен. Седларов отлично разбираше своя шеф.

Ето например как те разговаряха...

Директорът седи в своя тапициран с кожа фотьойл, мълчи и разсеяно потраква с пръсти по бюрото. Между гъстите му тъмни вежди са се изрязали няколко гънчици. Именно тия гънки наблюдава с напрегнато внимание сам Никифор Седларов. По техния брой, по тяхната дълбочина, по начина, по който те се доближават и пресичат, главният референт умее да чете като по книга мислите и чувствата на своя шеф. Най-последно, макар това да е излишно, Стоил Граматиков нарушава пръв мълчанието.

Директорът казваше:

— Слушай, Седларов, не ти ли се струва, че тоя Клисурски е станал напоследък някакъв такъв... страшно опърничав?

— Съвършено вярно, другарю директор — отвърщаше като ехо главният референт. — И на мен това ми прави впечатление... Той дори вратата не затваря като хората! Така ще я хлопне, че цялото здание ще се разтърси!...

— М-да! — поклащаше глава директорът. — Трябва да поговоря с него.

— Непременно, другарю директор! — възкликваше главният референт. — Ако не му обърнете внимание, съвсем ще вирне нос!

Както сами виждате, в разговора им няма нищо особено. Подобни разговори ще намерите в десетки фейлетони, в които се описват подлизурки. Но там е работата, че Никифор Седларов не беше подлизурко. Той беше нещо друго — нещо по-сложно, по-съвършено, по-кристализирано. Така например той не беше користен. Той не се държеше по тоя начин, за да получи по-голяма служба. Той нямаше такива амбиции. Той би се уплашил, ако го назначеха например зам.-директор. Никога той не се беше опитвал да назначи в института свой роднина. Никога никому не бе ходатайствувал. Никога не бе търсил защитата или застъпничеството на своя шеф. Самият директор чувствуваше това и по своему беше благодарен на главния референт за неговото поведение. Той му имаше такова доверие, каквото би имал на своята сянка или на ехото си.

След всяка измината година Никифор Седларов все повече заприличваше на шефа си. Гласът му някак неуловимо добиваше неговите интонации, в маниерите му се промъкваша негови жестове, дори в походката му се чувствуваше нещо от солидната походка на шефа. Той хем си беше Никифор Седларов — такъв безличен и

невзрачен, — хем носеше около себе си цялата атмосфера на своя началник, която, както вече казахме, се отличаваше с изключителна мощ и важност. Без да има своя светлина, главният референт все пак светеше — макар и по-бледо — с печалната светлина на луната.

И тук трябва да кажем, че това не беше тайна за никого от служителите на института. Всички ясно разбираха или чувствуваха това. Никак не беше необходимо директорът да ходи по стаите или да беседва с хората. Не, съвсем никак!... Достатъчно беше главният референт само да погледне някого, за да разбере той още в същия момент какво мисли за него началникът му. Достатъчно беше да направи с най-тих глас някаква обикновена забележка, за да разберат всички какво мисли или дори какво ще мисли за тая или оная работа директорът. Дори когато на деловодителя Панайотов се роди трето момиче и главният референт измърмори само едно „хъм!“, за всички стана ясно — директорът няма добро мнение за женските бащи.

Никифор Седларов нямаше свои обичаи, свои навици, свой живот. Той не ходеше нито на кино, нито на театър, нито по ресторанти, нито дори на именни дни. От учреждението той се прибираше направо у дома си — в тясната тиха стаичка на петия етаж — и се заемаше с дребни домакински работи. Случваше се да си изпере носната кърпичка или чорапите, помиташе внимателно стаичката, изчеткваше грижливо дрехите си. След това той лягаше и бързо заспиваше. В душата му нямаше тревоги и съмнения, които да го държат буден до късно.

Впрочем през една пролетна вечер той не можа да заспи така бързо, както се случваше обикновено.

Това стана срещу един Първи май. През деня директорът повика сянката си и когато главният референт седна на своето обикновено място, той някак без желание заговори:

— Слушай, Седларов, знаеш ли, че довечера профкомитетът при института устройва първомайска вечер?

— Знам — кимна главният референт.

— Тоя път май че и ние трябва да отидем... Иначе ще почнат да приказват, че съм се възгордял...

Главният референт погледна малко учудено шефа си. От думите му идваше лек полъх на нещо ново и не съвсем понятно.

— Ами че да отидем, другарю директор — измънка главният референт със своята обикновена готовност, но и с някаква неясна тревога в сърцето си.

И тъй, те отидоха на вечеринката. След това за тая вечеринка се говори още няколко дни и всички намираха, че тя е била особено приятна, весела и задушевна. В програмата имаше песни, декламации и дори една цяла пиеска. Всички много се смяха. Не се смя, разбира се, главният референт и това беше съвсем понятно — не се смееше директорът. Напротив — неговото лице ставаше все по-сдържано, все по-ледовито и накрая дори начумерено. На пръв поглед като че ли нямаше някаква причина за това, а все пак имаше. Директорът смътно усещаше, че в декламациите, в басните и особено в сценката се промъкваше нещичко, предназначено като че ли, макар и под прикрита форма, да го бодне, да го обиди, да го уязви. Споменаваше се там за някакви си вирнати носове, за някакъв си бюрократизъм, за някакво си губернаторство, служеха си по най-неприятен начин с измислени имена като например Развейфлагов или Мощен Гласов. Най-обидното беше, че всички се смееха с голямо удоволствие, просто презглава. Въпреки че гледаше само пред себе си, директорът чувствуваше, че служителите му от време на време го попоглеждат — макар и издалече, макар и скритичко. Да, всичко това беше крайно неприятно и директорът едва се въздържа да не се скара или да не напусне залата. „Това е то тълпата! — мислеше той с неприязън. — Блъскай се заради тях, закрилай ги, бори се като звяр за бюджета по разни комисии, стой като дъб срещу всички нападки и накрая, разбира се, вместо благодарност може и губернатор да те изкарат!“

Но когато започнаха хората и танците, Стоил Граматиков отново се отпусна. Хората бяха приветливи, весели, сториха му се даже добронамерени. Те го поканиха да води, както се полага на директор, първото хоро. Когато Стоил Граматиков го изтропа от начало до край, на лицето му се появи първата усмивка. Именно тогава и главният референт за пръв път се усмихна. Той се поотпусна, защото се беше отпуснал и шефът му. Кой знае защо, той дори се позагледа във веселата и радостна навалица от хора. Тук всички изглеждаха много по-различни, отколкото в учреждението, много по-приятни, много по-нови. И понеже залата ехтеше от смехове и весели възгласи, главният

референт усети в главата си някакво съвсем леко, едва забележимо замайване като след първата чаша изпито вино.

Да, други, като че ли променени му се сториха сега хората. Досега той никак не бе забелязал, че през течение на годините те бяха станали по-всели и по-жизнерадостни, по-изправени и по-бодри. Дори и дрехите им бяха по-добри и гласовете — по-ясни. Притиснат до стената и прибрал грижливо обувките си, за да не го настъпят, главният референт наблюдаваше с какво увлечение девойките играят на хорото, как бляскат тъмните им очи и чистите им зъби, как подскачат по възбудените им лица прясно навитите къдри. Нещо много хубаво, много младо и много жизнено имаше в гледката и макар главният референт да не можеше да го разбере, нейният аромат неуловимо се вливаше в душата му. Хорото свърши, девойките се пуснаха — запъхтени, пламнали от руменина. Главният референт не можеше да откъсне от тях очите си. И странно — колкото повече ги гледаше, толкова повече в сърцето му преливаше печал и някакво дълбоко, съвсем неясно чувство на неудовлетвореност. Той сякаш целият се смали, лицето му се удължи и придоби съвсем несвойствено горчиво-унило изражение.

Точно в тоя миг — повече по навик — той погледна към шефа си. О, чудо! Директорът се усмихваше! Главният референт бе все още печален и унил, а директорът се усмихваше! Като че ли само за миг се бе скъсала някаква забележимо тънка нишчица!

Тая вечер Никифор Седларов не можа да заспи в обикновения час. Той дълго стоя на прозореца с някаква смътна тревога в душата си, с неясни предчувствия за някакво нещастие. Беше нощ, над града светеше едра, спокойна луна, в далечината едва-едва се провиждаше тъмният глух масив на Витоша с тънката виолетова линия на билото. Долу на булеварда мина тролей и на пресечката стрелката му пусна за миг ослепително синя електрическа мълния. В яркия блясък Никифор Седларов съзря като на снимка прегърнатата двойка младежи, които ненаситно се гледаха един друг. Главният референт въздъхна и бавно се запъти към леглото си.

На другия ден той почти нищо не си спомняше и това, което си спомняше — нито можеше да го разбере, нито да си го обясни. Скоро след това съвсем внезапно почина Стоил Граматиков.

* * *

Той почина от глупава и безсмислена смърт — отрови се с гъби. Щом главният референт научи за нещастieto, още в същия миг заряза всякаква работа и затича към болницата. По пътя взе такси — това беше първото такси, което наемаше в живота си. Тревога и ужас се бяха надигнали в душата му, сякаш не умираше някакъв чужд човек, който не му беше нито роднина, нито дори приятел, а смъртта заплашваше самия него.

Щом видя болния, Никифор Седларов като че ли се успокои. Директорът изглеждаше съвсем обикновено — може би само малко поблед и с притворени очи. Край леглото седеше обляна в сълзи жена му. Главният референт приседна на столчето с присвито сърце и плахо зачака. И наистина директорът като че ли почувствува присъствието на своя предан служител, бавно отвори очи и го погледна.

Никифор Седларов трепна. Това като че ли не беше погледът на директора — това беше някакъв съвсем нов и непознат за него поглед. Той не можа в тоя миг да го разбере и проумее, но почувствува как сърцето му още по-силно се сви.

— Ти ли си? — попита тихо директорът.

И гласът се стори на главния референт нов и непознат.

— Аз съм, другарю директор! — почти с дъха си отвърна Никифор Седларов.

На устните на директора се появи едва забележима иронична усмивчица.

— Е, как ти се струва, братле, ще оживея ли? — попита той сухо.

— Ами как! — откликна уплашено главният референт. — Ще живеете, другарю директор!

— Не разбираш, братле! — горчиво и с укор измърмори директорът. — Нищо не разбираш!... Защо живееш!...

След тия думи директорът се обърна и вече не му проговори.

Погребението беше много хубаво — тържествено, строго и мълчаливо. Никифор Седларов вървеше като замаян след катафалката, без още да съзнава какво страшно нещо се беше случило, колко съдбоносно за неговото собствено съществуване. Като връх на нещастията денят беше дъждовен и мрачен и това още повече

потискаше главния референт. Дойде най-после и страшният момент — пускането на ковчега в студената влажна уста на гроба. Вдовицата болезнено изхлипа, главният референт замря на мястото си. Обзе го чудно, необикновено усещане — сякаш нещо се откъсна в душата му и изведнъж тялото му олекна, загуби като че ли половината от теглото си. Смаян и уплашен от това неестествено явление, Никифор Седларов вече нищо повече не чу, нито видя, нито разбра.

След традиционното посещение при вдовицата главният референт се прибра у дома си. Той мина като зашеметен през стаята и се изправи пред прозореца. Дъждът беше спрял, по неравния гръб на Витоша бягаха бързи мъгли и облаци. Насреща в казармения двор методично и без усърдие маршируваха войници. Някъде през отворените прозорци на етажите долитаха звуци на радио — меки, меланхолични, протяжни. Главният референт нищо не виждаше и нищо не чуваше.

Той дойде на себе си едва когато бе настъпила нощта. Позата му бе все същата, сякаш през цялото време не бе помръднал нито на милиметър от мястото си. Сега вече Витоша не се виждаше в здрачината, но под нея блестяха хилядите светлини на града. По булеварда мина тролей и когато на пресечката светна синята електрическа мълния, така както и преди месец, той видя в блясъка ѝ прегърнатата двойка младежи. В същия миг в съзнанието му изплаваха последните думи на директора преди неговата смърт:

— Защо живееш?...

Изведнъж го достраша. Дали наистина живееше, или се беше преселил заедно със своя шеф в страната на сенките? Той се разсъблече бавно, легна и се зави до носа със стария протрит юрган. Чувствуваше се целият изпразнен, изразходван, обезличен. В отпуснатото, спокойно пулсиращо тяло сякаш не беше останало нищо негово. Той сам не забеляза кога дойде сънят, кога настъпи утрото, кога се облече и отиде на работа. Едва когато пристъпи прага на института, за пръв път от вчерашния ден усети, макар и слабо, пулса на собствената си душа.

Именно от тоя ден започнаха ония чудновати и необясними събития, които направиха от почетния главен референт на уважавания институт едно истинско, изрядно привидение.

През първите дни никой от служителите не обърна особено внимание на странното състояние на своя колега. Всеки си имаше своя работа и свои грижи, пък и беше близко до ума да се обясни особеното състояние на главния референт с покрусата му от смъртта на директора.

Едва на третия ден референтът Ковачев отиде в кабинета му за подпис и понеже беше човек бърз и сприхав, с няколко думи му изложи становището си. Главният референт бавно вдигна глава, погледна го с празен и безсмислен поглед, мълчаливо прочете писмото. След това той се облегна на креслото и сякаш съвсем забрави, че в кабинета му има човек. Ковачев го погледна накриво, окашля се, но и това не направи необходимото впечатление.

— Е, ще подпишете ли? — запита той нетърпеливо.

Главният референт посегна с автоматичен жест към писалката си, взе я в бледите си пръсти, но в мига, когато се готвеше да сложи подписа си, ръката му сякаш се парализира — остана безжизнена и като че ли закована на мястото си.

— Не мога! — каза той беззвучно.

— Е, как така? Кой ще подпише? — нетърпеливо попита референтът.

— Не знам — все в същия тон отвърна главният референт.

Ковачев озадачено погледна безцветното лице на шефа си. В сърцето му се прокрадна някаква необяснима милост и съчувствие.

— Да го занеса тогава на Спиридонов? — запита той примирително.

— Занесете го...

Спиридонов беше старши референт и заместваше Седларов при нужда — нещо, което досега извънредно рядко се беше случвало. Той прочете внимателно писмото и озадачено се почеса. В него нямаше нищо особено, нищо опасно, нищо рисковано. Такова писмо би се съгласил да подпише и портиерът. Все пак самият факт, че главният референт бе отказал да го подпише, разтревожи Спиридонов до такава степен, че той само отрицателно поклати глава.

— Това не е моя работа! — заяви той решително. — И нямам право!... Седларов е жив и здрав, не е нито болен, нито в отпуск, нито в командировка!... Нека го подпише той.

Не на шега разгневен, Ковачев отнесе писмото при зам.-директора Йосифов. Той го прочете внимателно, замисли се дълбоко, след това позвъни да извикат в кабинета му главния референт. Когато Никифор Седларов, все така бледен и безцветен, се настани в креслото за посетители и го погледна с празния си поглед, зам.-директорът почувствува изведнъж, че го напуска всяко желание да води какъвто и да било разговор. Все пак той се понасили и каза мрачно:

— Седларов, защо не подпишете писмото? Как да си обясня това?

— Не мога — отвърна бавно с безизразния си глас главният референт.

Зам.-директорът се загледа внимателно в лицето му.

— Да не сте болен? — запита той съчувствено. — Да не сте преуморен?... Кажете — ако е нужно, ще ви дадем отпуск по болест!

— Не, не, не! — за пръв път със съживен глас възкликна главният референт.

Скоро след тая случка в института назначиха нов директор. За разлика от миналия той беше дребен, жив, енергичен човек и при това рядко общителен. Ако трябваше да му се намери някакъв физически недостатък, това беше неговата изобилна косматост. А що се отнася до качествата на характера — тук мненията бяха раздвоени. На мнозина той се струваше прекалено земен, прекалено интимен и свой, прекалено неважен. Някои мислеха, че това ще изпорти солидния принцип на ръководството и единоначалието. Но случи се така, че все пак работата тръгна много добре, макар причините за това да не ми са съвсем ясни. Веднъж един от старите служители намери за уместно да предупреди новия шеф:

— Другарю директор, съветвайте се при нужда с главния референт... Няма да сбъркате — той беше дясна ръка на покойния директор и познаваше всички тънкости на машинката...

— Не ми трябва това! — живо и весело отвърна директорът. — Моят принцип е — всеки при нужда да ми бъде дясна ръка...

Все пак в интереса на истината трябва да кажем, че директорът още същия ден извика при себе си Никифор Седларов. Щом му съобщиха това, главният референт трепна и по лицето му за пръв път от фаталната смърт на Стоил Граматиков мина вълна на руменец. Той стана енергично от мястото си и се запъти към кабинета на новия

директор. И — о, чудо! Колкото повече приближаваше познатата масивна тежка врата, толкова повече силата му растеше, толкова по-осезателно чувствуваше, че се налива с приятна тежест тялото му. Той отвори с разтуптяно сърце вратата и влезе. Директорът седеше на мястото си и въпреки че минаваше вече петдесетте години, гледаше към служителя си с чисто момчешки интерес и любопитство.

— Заповядайте, другарю директор! — доста бодро се обади главният референт.

— Седнете! — каза директорът.

Никифор Седларов седна на познатото кресло с чувство на дълбока удовлетвореност и замайващо блаженство. Директорът наведе глава над преписките. Ако бе продължил да гледа своя служител, той веднага би забелязал странния израз в очите му — и жаждущ, и пълен с томителна надежда.

— Да-а-а! — провлече многозначително директорът. — Вашият отдел констатира залежаване на готовата продукция от тенджери и тигани... Как вие си обяснявате това? Какво е вашето мнение?

Неговото мнение? Главният референт погледна с празен поглед директора. Що за въпрос? Неговото мнение! Той отново усети как силите му го напускат, как след всеки миг става все по-леко и по-леко тялото му.

— Кажете! — малко нетърпеливо попита директорът. Главният референт отвори уста и отвърна беззвучно:

— Не знам, другарю директор...

— Как така — не знаете? — намръщено каза директорът. — Държавата ви плаща да знаете!... Проучете въпроса и ми докладвайте...

Главният референт стана от мястото си и автоматично се запъти към вратата.

От тоя ден събитията започнаха да се развиват в ускорени темпове. На служителите най-напред направи впечатление, че външността на главния референт започна бързо да се променя. След всеки изминат ден той ставаше все по-бледен, все по-безплътен, все по-безшумен. Анемичното му лице сякаш се обезкърви, очите му добиха цвят на застояла вода. Меката му фигура стана съвсем лека и нетленна, контурите ѝ започнаха сякаш да се сливат с околната среда. Особено много се промени гласът му — той ставаше все по-тих, по-

недоловим, по-далечен, сякаш идеше от разстояние, от някаква далечна стая. Но най-много от всичко стряскаше служителите неговата походка. Той се движеше из института безшумно като сянка, почти незрим. Никой не можеше да разбере кога е влязъл в стаята, кога се е изправил до някое бюро. Изведнъж прозвучаваше неговият слаб, далечен глас — сякаш не глас, а някакво тихо повикване от небитието. Служителите стреснато поглеждаха около себе си, дори някъде нагоре и към тавана, преди да го забележат. Веднъж книговодителката Клементина Добрева, която беше бременна, така се уплаши от внезапното му появяване, че взе петдневен, непредвиден в кодекса отпуск, за да се успокои.

— Тоя човек вече започна да ни действа на нервите — оплакваха се жените в учреждението. — Движи се по стаите като някакъв задгробен дух!

След една седмица главният референт стана толкова безпътен и безшумен, че хората едва го забелязваха. Вече никой не се питаше — работи ли нещо, или не работи. Хората го жалеха, клатеха глави, тихо си шушукаха.

В края на втората седмица стана нещо съвсем необяснимо за здравия човешки разум. Референтът Спиридонов, който вече от десетина дни фактически заместваше главния референт в учрежденските дела, отиде в кабинета му, за да го запита за някаква загубена преписка. Когато влезе при него, стори му се, че вътре няма никакъв човек. Той дори обърна гръб да излезе, когато до него долетя много далечен, тих, скръбен глас:

— Влезте, Спиридонов, влезте!

Спиридонов почувствува как ледени тръпки пробягнаха по гърба му. Масивната му долна челюст увисна от уплаха, той се обърна бавно и смяяно се взря.

В стаята нямаше никого!

— Влезте, седнете! — долетя отново гласът.

Спиридонов опули очи към посоката му — към масивното бюро — и едва сега забеляза, че главният референт спокойно седеше на стола си. Но той бе станал така безпътен и незрим, че едва се отделяше от околната обстановка.

— Прощавайте, другарю Седларов! — изломоти бързо и стреснато Спиридонов. — Не видях, че сте тук!...

Все пак той приседна на един от столовете и се опита вече похладнокръвно да разгледа началника си. Отново по тялото му минаха тръпки. Чертите на главния референт едва се различаваха, контурите му бяха станали така неясни, като че ли целият бе направен не от плът и кръв, а от дим.

— Другарю Седларов, не можем да намерим преписката за тиганите и тенджерите — оплака се неуверено Спиридонов.

— При мене е, сега ще ви я дам! — отвърна главният референт.

Той се наведе и бръкна в едно чекмедже на бюрото. Когато се изправи, Спиридонов едва не подскочи от мястото си. Макар и само за един кратък миг, той видя през тялото на шефа си дървеното облегалo на стола.

Главният референт бе станал прозрачен!

Спиридонов се измъкна набързо от кабинета и веднага отиде при директора. Когато му разказа за това, което бе видял преди малко, директорът се усмихна добродушно.

— Нещо си се преуморил, Спиридонов... Така ти се е сторило...

— Дума да не става — възкликна обидено Спиридонов. — Аз имам очи като ястреб!

— Тогава, значи, не си с ума си — все така в порядък на шега отвърна директорът. — Невидими хора има само по фантастичните романи.

— Добре, викнете го поне да го видите! — намусено каза Спиридонов. — Най-малкото човекът е сериозно болен!...

Директорът нареди да извикат при него главния референт. Когато Никифор Седларов влезе в кабинета му, и двамата мъже вътре останаха поразени. Спиридонов — защото не очакваше да го види в такъв подобрен вид, а директорът — защото не очакваше да го види в толкова лош.

— Какво става с вас, Седларов? — заговори бързо и разтревожено директорът. — Вашата работа не ми се вижда никак хубава!...

От креслото главният референт го гледаше умолително с тъжните си безцветни очи. Той отвори уста да каже нещо, но никакъв звук не излезе от устата му. Двамата мъже го гледаха с мъчителното чувство, че внезапно е онемял. Най-последно от устата му се отрониха две

тихички скръбни думи, които сякаш прободоха добряшкото сърце на неговия началник.

— Другарю директор...

В тона му имаше и молба, и надежда, и глухо, безнадеждно оплакване.

— Слушайте, Седларов, вие сте болен! — каза загрижено директорът. — Трябва да се лекувате. Просто ви заповядвам да се лекувате!

— Добре, другарю директор — отвърна сломено главният референт.

Видът му отново бе станал такъв, какъвто Спиридонов го видя малко преди това в неговия кабинет. Когато стана да излезе, той отново бе заприличал не на човек, а на истинско солидно привидение. И отново стана чудото! Пред изхода той сякаш се разтопи съвсем и директорът ясно видя през тялото му лъскавата бронзова дръжка на вратата.

След миг двамата мъже останаха сами в кабинета, но не смееха нито да се погледнат, нито да си проговорят. В тишината всеки трескаво размисляше и до нищо свястно не можеше да се стигне. Естествено истинската причина на всички тия необикновени събития бе съвсем далеч от ума им, макар иначе често да я споменаваха не само в разговорите, но и в най-официалните доклади. Като размислиха достатъчно, най-после директорът неуверено се обади:

— Това е някакво чудо на природата! — измънка той, обладан от най-смуцаващи съмнения. — Трябва да го предадем на някой от научноизследователските институти... Кой знае, може да се разкрие някоя от тайните на природата!

* * *

Ще съкратим останалата част на историята, макар сама по себе си тя да е особено интересна и показателна. Научноизследователският институт, който се зае със „случая Седларов“, преживя часове на големи тревоги и вълнения в очакване наистина да открие някаква тайна на природата. Никому не мина през ума, че тая тайна е вече

разкрита и за умните хора не остава нищо друго, освен да си направят изводите.

Изследванията в института до нищо не доведоха. Здравето на Никифор Седларов беше съвсем нормално. Той имаше добра кръвна картина, кръвното му налягане беше в естествените си граници. Никифор Седларов беше съвсем нормален човек и въпреки това просто изчезваше след всеки изминат ден от очите им, разтваряше се сякаш във въздуха.

Тук трябва да кажем, че той бе настанен в отделна стая и се намираще под постоянен контрол. Нощем край леглото му бдеше медицинска сестра, която заключваше вратата и държеше ключа в джоба си. Лекарите не без основание се плашеха, че техният полупрозрачен пациент може внезапно да изчезне и тогава всичките им усилия щяха да отидат по дяволите.

И все пак въпреки всички предпазни мерки един ден Никифор Седларов изчезна. Това се случи през нощта. Медицинската сестра бе заспала за около половин час край леглото и когато се събуди, от нейния пациент нямаше нито помен. В леглото бе останала само неговата болнична пижама, и то точно в същото положение, в което преди малко бе лежал самият човек. Двата ръкава на пижамата лежаха кротко на одеялото, панталонът бе небрежно втъкнат в горнището, двата крачола се бяха протегнали в естествена гънка върху чистия чаршаф.

Всичко си беше на мястото, само човекът беше изчезнал! По някакъв невероятен начин той се беше измъкнал из дрехите си, както змията от своята кожа!

Но къде се намираще сега? Медицинската сестра се огледа ужасено и почувствува как кожата ѝ настръхва. Може би някъде около нея, невидим и прозрачен като въздух? Макар да беше много спокойна и разумна жена, тя почувствува как ѝ прилошава от страх. В следния миг медицинската сестра вече летеше като луда към вратата, улови дръжката и я дръпна с все сили.

Уви, вратата беше заключена и ключът, както знаете, беше в джоба ѝ. Но в този миг тя беше забравила за това. Тя се обърна ужасена, нададе страшен вик и се строполи на мястото си.

В това положение я намери след няколко минути дежурният лекар, който се бе притекъл на вика. Веднага претърсиха цялата стая,

но не намериха нищо. От Никифор Седларов не беше останал никакъв помен.

Как беше изчезнал? Това никой никога не разбра! Вратата беше заключена, прозорецът здраво затворен отвътре. Истинските затруднения започнаха, когато трябваше да оформят положението на пациента. В обикновените случаи тук или ги изписваха, или даваха на техните сродници препис от смъртния акт. А какъв документ трябваше да издадат на Никифор Седларов? Това никой не можеше да каже! Най-после след много колебания го обявиха за „доброволно напуснал“ и уведомиха за това милицията, макар доброволното напускане на едно болнично заведение да не представлява никакво нарушение на законите. За това ние не бива да им се сърдим. Във века на социализма ще бъде естествено истинска дивотия да се състави някакъв такъв мистичен протокол, че, видите ли, еди-кой си пациент се е превърнал в привидение и се измъкнал от стаята си през ключалката на вратата.

Ще кажем само, че в милицията не обърнаха никакво внимание на странната заявка на научния институт. Поискал човекът да напусне — напуснал! Каква работа има тук милицията? Щеше да бъде друго, ако някой от близките му подадеше молба за издирване на изчезнал човек. Такава молба никой не подаде.

Ще кажем още, че скоро хората забравиха за това необикновено произшествие или — по-точно — помъчиха се да го забравят. То беше толкова невероятно, толкова нелепо и толкова противоречеше на здравия разум, че всички, които познаваха случая, с тягостно чувство пропъждаха всяка най-малка мисъл за него. Това е съвсем обикновено нещо и отговаря напълно на човешката природа. И до ден-днешен, когато хората не могат да разберат нещо или когато не искат да го признаят — те го обявяват за несъществуващо.

Така измина цял месец.

И ето че един прекрасен юлски ден привидението отново се появи. Това стана в кабинета на директора на Института за конюнктурни изследвания. Беше хубаво лятно утро и другарят директор спокойно проучваше някаква преписка. Той бе в добро настроение, отпочинал и работата му спореше. Така както беше целият потънал в работата си, той внезапно чу тих, далечен печален повик:

— Другарю директор...

Директорът стреснато вдигна глава. В стаята нямаше никого! „Глупости! — помисли той. — Така ми се е счуло!“ Но гласът му беше познат, напомняше му за нещо, което не искаше да признае. Той отново се наведе над бюрото, макар и мислите му да бяха смутени и разпилени. В този миг до ушите му достигна дълбока скръбна въздишка, тиха и далечна като повей на планински вятър.

— Другарю директор! — чу се отново печалният молец глас.

Пребледнял като смъртник, директорът излезе на пръсти от кабинета си. За него вече нямаше никакво съмнение — това беше гласът на бившия главен референт. Директорът си отиде вкъщи и още на другия ден нареди да се смени кабинетът му. Напразно! След два дни и в новия кабинет той дочу далечния печален и умолителен глас:

— Другарю директор!...

Това вече беше прекалено, това беше твърде много за нервите му. Като се разтича по приятели и познати, той успя да си издействува преместване на нова служба, макар и не такава хубава и обществено важна. Но в новата служба вече никой не въздишаше и никакви привидения не го викаха на име.

* * *

От този ден в института се смениха седем директори. Хората стояха по седмица-две и напускаха. Никой никому не каза истинската причина на напускането. Ако не вярвате на тази история, можете сами да проверите. Постъпете на служба в института като директор, седнете на мястото удобно кресло. Ако не през първия ден, в някой от следващите ще чуете скръбната въздишка, далечния глас:

— Другарю директор!...

Не се плашете. Всъщност това е едно съвсем безобидно и безопасно привидение, което вече няма никакъв друг изход, освен да въздиша по своята печална съдба. Не се плашете, гледайте си спокойно работата. Навярно след още няколко въздишки то съвсем ще изчезне, както ще изчезне от света и споменът за неговия ненужен живот.

В ЕДНА ТЪМНА НОЩ

За пръв и последен път се видях с тоя странен човек точно преди десет години. Много добре помня тоя ден, който трябваше да бъде първият ден на пролетта. Времето беше чисто мартенско — духаше остър ветреца, който прехвърляше във въздуха редки студени снежинки. Небето бе оловносиво като през най-противните дни на зимата, улиците на града — почти пусти. Спомням си, че времето омекна едва вечерта, но не побързах да се прибера у дома, тъй като от цяла седмица парното отопление у нас не работеше. От скука изпих в клуба три червени вина, поклюкарствувахме с колегите на вечните досадни теми и когато тая редовна вечерна програма ми омръзна съвсем, бавно се запътих към дома.

И тогава, както и сега, живеях на „Раковски“, в центъра на града. Влязох разсеяно в тъмното антре на стълбището и с привично движение посегнах към електрическото копче. Но преди още да съм го докоснал, чу се познатото щракане в кутията и стълбището светна. На две крачки от мен стоеше изправен до стената мъж на средна възраст, с лице, почти скрито във вдигнатата яка на балтона. В първия миг видях само очите му — напрегнати и изпитателни. Той ме гледаше така, сякаш искаше да ме закове на място с погледа си.

Тая неочаквана среща никак не ми се понрави. Седмица преди това в едно такова тъмно стълбище някакъв също такъв тъмен тип бе халосал с желязо по главата мой стар познат, културен редактор в един от столичните вестници. Той му бе задигнал портфейла, обувките и кожената чанта, в която за беда се намираше и един мой ръкопис. Дали тоя нощен гост нямаше някакви подобни намерения? Извадих ръцете от джобовете си и бързо съобразих къде точно трябва да го ритна, ако ме нападне.

— Не се плашете! — каза меко непознатият. — Не съм разбойник!

Като се усмихна, той добави със същия тон:

— Нито пък имам такъв вид, струва ми се...

Едва сега забелязах, че изгледът му е съвсем почтен. Преди всичко той беше добре облечен, балтонът му беше ушит при добър майстор. По-силно впечатление ми направи лицето му — дълго, възсухо, с добър и много тъжен израз. Само очите му безпокояха — решителни и малко мрачни, неподвижно впити в мен. Кого ли чакаше тук в тъмното и студено стълбище?

— Вас чаках! — отвърна като ехо непознатият и едва забележимо се усмихна. — Тъкмо си мислех, че ще ви стресна...

И това не ми хареса. Обикновено възрастните литературни манияци са по-упорити и дотегливи от младите, с тях е много по-трудно да се справи човек. Те не оставят ръкописите си за преглед, както правят младите, те сами ти ги четат — докато ти се завие свят и пред очите ти почнат да излизат тъмни кръгове. Непознатият, който ме гледаше все така втренчено, се усмихна иронично.

— И от това не се плашете! — каза той. — Не ви нося ни роман, ни стихове!...

— Моля ви се! — измърморих аз, малко сепнат от неговата прозорливост. — А с какво мога да ви услужа?

— Искам просто да поговоря с вас...

— Сега?

— Да, сега...

— Но сега е много късно! — измърморих аз учудено. — По-добре утре...

— Нужно е! — меко, но настойчиво каза непознатият. — Утре може да бъде късно...

Отново се замислих. Стаята ми е студена, неразтребена — как да поканя външен човек?

— Това няма значение! — каза непознатият. — Не съм дошъл да ви оглеждам квартирата, а да поговоря сериозно с вас...

Тоя път наистина малко ококорено погледнах странния гост. Що за човек? Ясновидец ли е, или луд? Не, сигурно е луд, нещо налудничаво има в погледа му.

— Не съм луд! — каза тъжно непознатият. — Аз съм така нормален, както и вие...

— По дяволите! — възкликнах смаяно аз. — Вие наистина ми четете мислите!...

— Да, аз наистина ви чета мислите! — кимна сериозно непознатият.

— И твърдите, че не сте луд?

— Никой луд не умее да чете мисли! — малко иронично забеляза моят среднощен гост.

За съжаление, това беше точно така и никой не можеше да го оспори. Аз вече гледах крайно смутено и за миг ми се стори, че сънувам.

— Не, не сънувате! — въздъхна непознатият и с бързо движение протегна ръка, за да ме успокои. — Не се стряскайте, тук няма нищо чудно и свръхестествено! Сега ще ви покажа!...

Той свали яката на палтото си. Сега човекът ми се видя още по-обикновен, по-добър и по-тъжен. Но какво трябваше да видя? Нямаше нищо особено за виждане освен може би слуховия апарат, чиято корделка се спускаше от дясното му ухо. Навярно неведнъж сте виждали такива апарати — малка мембранка, затъкната в ухото, проводник и електрическа батерия, която се носи обикновено в най-близкия джоб.

— Това не е слухов апарат — каза меко непознатият. — Това е микроприемник, изобретен от мен... Но вместо обикновените радиовълни той може да приема ония биотокове, които излъчва човешкият мозък. С две думи казано: той улавя човешките мисли...

Колкото и невероятно да изглеждаше това, вече не ми беше никак трудно да го повярвам. Човек може да не вярва в духове, но ако види дух — ще не ще, — ще повярва, колкото и да му се разсърди за това партийният секретар. Аз гледах удивен странния си гост и тихо измърморих:

— Е, добре, елате горе...

И след миг нервно добавих:

— Само че, за бога, махнете тая шушулка от ухото си!...

За пръв път непознатият се усмихна. Усмивката му беше сърдечна и добра, това съвсем ме успокои.

— Добре, няма да ви тормозя повече! — отвърна той и свали апаратчето от ухото си.

Ние се изкачихме у дома и аз го въведох в кабинета си, който, както се досещате, ми служеше и за спалня. Трябваше да преместя

едни непрани чорапи от стола, една обувка от масата и вестника с люспи от салам от леглото.

— Знаете ли сега какво мисля? — попитах аз шеговито.

— Знам! — отвърна в същия тон непознатият. — Вие си мислите — тежък е ергенският живот... И без да бъда пророк, ще ви кажа, че скоро ще се ожените...

— Амин! — казах аз, чувствавайки хладни тръпки по гърба си. — А вие женен ли сте?

Лицето на непознатия сякаш посърна.

— Женен съм — отвърна той. — Но ще чуете и за това... Аз всичко ще ви разкажа.

— Готов съм да ви слушам! — казах аз тихо. — Но кажете ми по-напред — защо точно с мен искате да приказвате? Та аз съм ви съвсем непознат човек!...

— Не, ние се познаваме! — каза непознатият с въздишка. — Вие може би не си спомняте, но ние се познаваме... Преди три вечери бяхме заедно в един ресторант... Наистина ли не си спомняте?... Масите ни бяха почти една до друга...

Като блясък от магнезий в ума ми светна споменът. Наистина!... Да, наистина!... Но тогава не му обърнах почти никакво внимание...

— Спомнихте ли си? — попита той с надежда.

— Разбира се... Вие и тогава носехте тая шушулка на ухото си...

— Да, носех я — кимна той. — И вие си помислихте: „Всъщност не е толкова грозно!... Ако ми се наложи и на мен — няма да бъде болка за умиране“... Вие не чувате добре с дясното ухо, нали така?

— Да! — възкликнах аз поразен. — И си спомням, че наистина помислих това...

— А спомняте ли си каква компания имаше на една от съседните маси?

Това си спомних много по-добре. Бяха две млади жени и няколко младежи почти на тяхната възраст. Една от жените беше съвсем младичка, дребнолика, много мила и при това до уши влюбена в съпруга си — през цялото време го гледаше с обожание. Но мъжът ѝ не ѝ обръщаше никакво внимание. От време на време неговият мътен поглед се спираше върху другата жена, много по-елегантно облечена, с плътни предизвикателни устни. Когато се понапиха, за мен, пък и за другите хора на масата му вече не бяха тайна чувствата, които

изпитваше към приятелката на жена си. Само съпругата сякаш нищо не подозираше, все така весело чуруликаше, още по-влюбено гледаше хубавия си мъж.

— Спомням си! — кимнах аз.

— Вие бяхте съвсем прав... Тя наистина нищо не подозираше, аз подслушвах мислите им...

Неволно изтръпнах. Да подслушва мислите им? В тоя миг това ми се видя още по-интересно и още по-страшно.

— А имаше ли нещо между ония двамата?

— Разбира се... Те я мамеха под носа ѝ, вие тогава съвсем правилно разбрахте отношенията им... Вие ги дебнехте не по-лошо от мен — дори още по-настойчиво, с много повече изследователска стръв. Когато се уверихте съвсем, вие помислихте: „Горката жена!... Добре, че не може да надзърне зад черепите им!... Как би се попарила, как би клюмнала като прекършено цвете!“ Така ли беше?...

— Точно така!...

Вече всичкото вино бе изветряло от главата ми, аз следях моя гост с крайно напрежение. Съмненията ми изчезнаха, бях дълбоко убеден, че странният човек с тънко и умно лице наистина е изобретил тоя страшен апарат. Той ме погледна замислен, сякаш си припомняше нещо, после без желание каза:

— Така си помислихте вие тая вечер: „Добре, че не може да надникне зад черепите им!“... Добре, че не може!... Точно туй мислех и аз — добре, че не може!... Тая мисъл ме доведе сега при вас!...

— Но разкажете отначало! — казах аз развълнувано.

Непознатият се замисли, гладкото му чело се покри с мрежа от тънки бръчици.

— Не ми се иска да ви разказвам нищо за себе си — каза той малко неловко. — Не ми се иска дори да ви казвам името си... Вие не бива да се интересувате нито от моя живот, нито от моята понататъшна съдба. Не трябва да се интересувате даже за подробности около изобретението...

— Тогава защо сте дошли тук? — попитах аз малко нервно.

— Ще разберете! — каза той уморено. — Ще ви кажа само, че над това изобретение работих около десет години... Първия сериозен успех постигнах преди две години... Но успехът не беше пълен... За да приема мислите от обекта, той трябваше да носи върху главата си

тежък и неудобен шлем, който приемаше и преработваше нервните токове на мозъка... Трябваше да минат още две години, за да доведе апарата до това съвършенство... Може да не вярвате в технически чудеса, но това, което постигнах, е истинско техническо чудо...

— За съжаление — не само техническо! — казах аз умърлушен.

— Прав сте... Наистина прав! — възкликна той горещо. — Но отначало сам аз няхах съзнание, че проблемата далеч не е само техническа... За нравствената ѝ страна не бях и помислял... Все пак, когато чух в слушалката първата човешка мисъл, превърната в звук от един апарат, трябва да ви призная, че изпитах истински нравствен потрес... за пръв път тогава се попитах — имам ли право да върша това?... Имам ли човешкото право да надниквам в мислите на хората без тяхно разрешение?... Аз разбирам колко е варварско човек да експлоатира труда на своя подобен... А какво е това — да експлоатираш мислите му?...

Моят гост позаекна и за миг спря да говори. Лицето му беше попребледняло, горчива мъка се появи в погледа му.

— Там е работата, че човекът, с когото правех своите експерименти, беше много стар и болен, в ума му не се въртяха повече от няколко мисли, които не ми разкриваха нищо от света. При това изобретението ми се струваше така гигантско, че заглуши всички други гласове... За свое успокоение набързо си измислих някаква теория, за да се оправдая...

— Винаги така става! — поклатих глава аз. — На света половината от теориите са измислени, за да оправдаят нещо...

— Сигурно сте прав! — кимна гостът. — Сам аз разбрах на каква тънка дъска съм стъпил едва когато усъвършенствувах апарата си... Трябва да ви кажа предварително, че пазех около изобретението пълна тайна. Вие сте първият човек, който узнава за него... За да мога да го ползвам, почнах да се преструвам на глух — една игра, която никак не ми беше приятна, но беше съвсем неизбежна. Един прекрасен ден съобщих на близките си хора, че съм си изписал от чужбина апарат за усиляване на звука, и с това всички затруднения се ликвидираха. Но огорченията почнаха още докато траеха експериментите...

Гостът запали цигара, челото му отново се покри с мрежа от тънки бръчици.

— По това време вече правех опитите си с моята слугиня... То беше още малко момиче, петнайсет или шестнайсетгодишно — сънливо и апатично същество, на което не обръщах почти никакво внимание... Ходеше със селските си дрешки, беше анемично, движеше се из моята лаборатория като насън... Това беше и първата мисъл, която улових у него: „Спи ми се!...“ Дори се поразгневих: няма под този малък корав череп не може да се появи и някаква друга човешка мисъл?... Или пък апаратът ми е дефектен, не може да улавя всичко?

Не, апаратът не беше дефектен... Скоро се появи и нова мисъл:

„Гладна съм!... — Внезапно мислите потекоха бързо, някак трескави и уплашени... — Кака пак е скрила яденето — мислеше то. — Какво да ям довечера? Ако е оставила малко хляб — хубаво, ами ако не е оставила? Имам си три захарчета, скрити под дюшека, дано не ги е намерила!... А може и да ги е намерила, тя често ми рови под дюшека!... Навсякъде рови, да не съм откраднала нещо... Беше ми намерила всички писма и ги е прочела до едно!... Гладна съм!... Ох, колко съм гладна и ми се спи... Да кажа ли на батко да ме пусне днес по-рано?... Той е много добър, ще му кажа!“...

— Можете ли да си представите моето смайване? — продължи гостът с горчивина. — Вие не познавате жена ми, трудно ми е да ви я опиша... Тя е още млада, към 35-годишна, облича се много хубаво, минава за интелигентна и много културна жена... Тя ходи по вашите клубове, говори за изкуство, хората я поздравяват с уважение... А да крие яденето от слугинчето? Не, невъзможно!... Но как невъзможно!... Човек може да лъже другите, но не и себе си...

Свалих слушалката и погледнах момиченцето. То почти дремеше на столчето, където го бях оставил.

— Марийке, гладна ли си? — попитах аз внезапно.

Момиченцето трепна и ме погледна уплашено:

— Не съм гладна...

— Да не ме лъжеш?

— Не те лъжа! — трепна то. — За какво да те лъжа!...

— Кака ти да не би да заключва яденето от теб?

— Не, за какво да го заключва, никога не го заключва!...

Поставих отново слушалката.

— Каж ми истината — казах аз кротко. — Хайде, кажи!

— Ами туй е! — отвърна умопително момиченцето, но аз чувах потресен мислите му: „Страх ме е да му кажа, много ме е страх!... Ако научи кака, че съм му казала — ще ме пребие от бой!“...

Свалих отново слушалката и се замислих. Нямах никакво съмнение, че това, което мислеше детето, е чиста истина. Дадох му пари със заръка да отиде в сладкарницата и да не казва нищо на жена ми. Марийка ги взе уплашено, нещо като мъгла от сълзи се появи на очите ѝ. Като я погалих по главичката на излизане, тя едва не изхлипа...

Бях така разстроен, че веднага забравих какъв важен и тържествен ден е за мен днешният... След толкова годишен труд най-после бях постигнал пълна, невероятна сполука, трябваше да тържествувам, а чувствувах сърцето си едва ли не смачкано. Сега не знам какво повече ме беше потресло — съдбата на нещастното момиченце ли, което живееше под носа ми, или ужасното разкритие за моята жена, която познавах от четиринайсет години. Та нима е могла да бъде толкова притворна, да крие така старателно от мен истинското си лице, че да не го открия вече толкова години, дори да не се усъмня в него?...

Моят гост въздъхна тежко и сякаш забрави за миг, че не е сам в стаята. Внезапно той вдигна глава, погледна ме и продължи:

— Можете да си представите с какво тягостно нетърпение се прибрах вкъщи... Това чувство надали можете да си представите... Бях живял с жена си десетилетие и половина и сега за пръв път щях да погледна със собствените си очи в душата ѝ. Какво щях да намеря там? Нямах ли то да разруши нашия живот? И изобщо — имах ли право да го направя?... Престъпление е да отвориш чуждо писмо, та камо ли чужда душа!... Дълго ходих сам по влажната и студена улица, преди да вляза вкъщи. Когато отворих вратата на стаята, сърцето ми биеше така силно, сякаш щеше да се случи нещо съдбоносно... Жена ми лежеше на кушетката, четеше някаква книга. Поздравих я с половин глас, попитах я има ли нещо ново.

— Нищо особено! — отвърна тя, без да вдига очи от книгата си.

— Какво каза? — запитах я аз отново.

— Нищо особено! — отвърна тя отново.

— Съвсем съм оглушал! — казах аз с въздишка. — Затуй пък виж какво си изписах от чужбина...

Извадих апаратчето и с леко трепкащи пръсти сложих слушалката. Тя ме погледна изненадано и измърмори:

— Само туй ти липсваше.

Но аз отлично чух продължението на мисълта: „Хептен ще заприличаш на пенсионер!“

— Не е толкова грозно! — казах аз примирително. — Даже ми прилича...

„Остана само и патерици да вземеш!“ — гласеше отговорът в слушалката, макар тя само да повдигна рамене...

Седнах край бюрото, взех някаква книга. Жена ми продължаваше да чете. В ушите ми ясно звучеше текстът, после гласът почна да става колеблив и неясен. И ето че изведнъж се появи нейна собствена мисъл: „Дали да му поискам сега пари?... Не, по-хубаво след вечеря, тогава той не е така кисел!“ След това отново текст от книгата и отново нейна собствена мисъл: „Откакто се захвана с тия идиотски опити, стана съвсем стиснат... Да не мисли, че трябва да му изпросвам всеки лев като някоя бедна роднина?... Тая запушалка за ухото сигурно струва цяла месечна заплата, но щом е за неговите прищевки — там той хич не е стиснат!“

— Наистина ли толкова не чуваш? — достигна до мен гласът ѝ.

— Не чувам! — отвърнах аз. — Особено напоследък!

„Горкият, вярно е, че някак изведнъж застаря!“ — помисли тя и затвори книгата.

— Вие изглеждате съвсем добре! — прекъснах госта си.

Той се усмихна, но усмивката му не беше никак весела:

— Във вашите очи — възможно, но не и в очите на една млада жена... Впрочем веднъж отидох с нея в един от клубовете и макар тя да ме помоли да не слагам апаратчето, аз не можах да се въздържа и го сложих... Разбрах, че тя се стеснява от мен и дори се срамува... Не бях нито така приказлив като нейните приятели, нито така духовит и дори не така млад... И понеже, увлечен в моето подслушване, съм бил твърде разсеян, тя веднъж с досада си помисли: „Само се излагам с него... Не бива вече да го водя тук, не е за такава компания!“

— А слугинчето? — попитах аз.

— Още първата вечер отворих въпрос за това — кимна гостът. — Казах ѝ, че Марийка ми се вижда напоследък доста бледа и отслабнала — да не би да не си дояжда? Тя ме погледна сърдито, но отвърна

нехайно: „Това ли ми е работата — да гледам какво яде и какво не яде!“ Но мислите ѝ бяха съвсем други, съвсем различни: „Да не искаш с една професорска заплата да устройвам и на слугините угощения?“ — мислеше тя.

— Значи, сте професор? — попитах аз.

— Да — кимна гостът.

— Господин професоре, явно е, че не сте попаднали на жена! — казах аз намръщено.

Моят гост ме изгледа продължително.

— Всъщност тя съвсем не е толкова лоша жена! — каза той без желание. — Всеки външен наблюдател би ви казал, че е много добра съпруга... Тя винаги поддържа дома хубав и приветлив, готви добре, грижи се усърдно за бельото ми... Тя не ми досажда, не прави кавги и скандали, не ме тиранизира, не мърмори, когато закъснея... Тя дори ми е вярна... Както разбрах, тя се е влюбвала няколко пъти през последните години, в душата ѝ са останали от това хубави и човешки спомени. Но физически никога не ми е изневерявала... Въпреки своята душевна дребнавост, въпреки студенината си, въпреки егоизма у нея се е запазило чувството за почтеност... Аз подслушвах дълго мислите и, стигнах до дъното на душата ѝ... Тя не ме обичаше... Понякога тя ме съжаляваше, понякога ме поглеждаше с доброта, но обикновено възбуждах у нея досада, смесена дори с физическо отвращение, появило се навярно през последните години... Аз ѝ бях съвършено чужд... Разбрах колко страшно съм се лъгал, колко съм бил сам на тоя свят, колко студено и празно е било около мен — без да съзнавам това... Разбрах, че вината не е само у нея, че за това съм виновен и аз с моята ужасна слепота и глухота, която, изглежда, е присъща на почти всички съпрузи...

— Напразно я извинявате! — казах аз сухо. — Както разбирам, празен и лош човек е именно тя... А което вие смятате за почтеност, е всъщност най-ординерна еснафщина...

— Не зная! — въздъхна той. — Мъча се все пак да бъда обективен... да бъда справедлив... Ако вие можехте да чувате като мен, щяхте да разберете, че светът далеч не е това, което си мислите... Човешката душа се изменя много по-бавно, отколкото външните условия... Ако можехте да чувате като мен, щяхте да имате малко по-друга представа за доброто и лошото... У вас щяха да изгорят много

илюзии, които всъщност са полезни, особено пък за един писател... Човек не може да учи хората на добро, ако сам твърдо не вярва в него, ако не е убеден, че то е силно и че живее навсякъде около нас.

— Вие имате ли приятели? — прекъснах го аз внезапно.

— Очаквах да ме запитате за това! — отвърна той. — Да, аз имам приятели... Имам един добър приятел още от ранни младежки години... Виждаме се с него често, говорим откровено... Но едва когато сложих тая малка шушулчица на ухото си, разбрах, че нито сме говорили откровено, нито сме познавали истинските си лица. Само на него аз бях доверил под най-голям секрет от какъв характер са моите изследвания, без да му казвам, че съм постигнал решителни успехи. Едва напоследък веднъж му подхвърлих, че съм осъществил голям напредък в работата си. Той ме погледна с крайчеца на окото си и с изкуствено оживление измърмори:

— А, браво!...

Но мислите му бяха съвсем други: „Тоя луд човек наистина ли вярва, че работи нещо! — мислеше той. — Що ли не си седне на задника да печели пари, ами е тръгнал да гони Михаля!“

— Вярвам скоро да постигна нещо — продължих аз. „Вярвай, вярвай! — мислеше той. — Далеч тъй няма да отидеш... По-добре е, душо златна, да си гледаш женичката, че ми е жал да те гледам с тия рога!“

Признавам си, че тия негови мисли ме ядосаха, и реших да го понакажа.

— Ана не ми изневерява! — казах аз спокойно.

Той ме погледна така смаяно, така озадачено, че неволно се развеселих.

— Кой каза, че ти изневерява?...

— Ами ти каза...

— Нищо не съм казал! — измърмори той стреснато, но в очите му имаше истинска уплаха...

— Ти да не си болен? — попитах аз загрижено. — Току-що ми каза, че ти е жал да ме гледаш с тия рога...

„Изглежда, че съм се изтървал! — помисли той, крайно объркан. — Казал съм си гласно мислите!... Дяволите да ме вземат, какво става с мен?“

— Слушай, братле! — продължих аз. — Не мисли, че в края на краищата съм толкова глупав, колкото изглеждам... Сигурен съм, че Ана не ми изневерява, както съм сигурен, че ти ме смяташ за малко смахнат...

— Кой? Аз? Глупости! — опъна се той. — Откъде накъде?...

— Приятелите трябва да бъдат по-честни един към друг — продължих аз безжалостно. — Трябва да бъдат по-откровени и доверени... Иначе за какво са приятели?

— То е така, разбира се! — мънкаше той. — Та аз винаги съм бил с теб искрен!...

Моят гост се замисли за миг, после продължи:

— Но той не беше искрен... Навярно той не съзнаваше колко е далеч от истинската човешка искреност!... Това ме поразяваше и у мнозина други хора — те лъжеха, без да съзнават, че лъжат... Те бяха готови да се възмуцават при всяка чужда лъжа, а не съзнаваха, че употребяват в своя всекидневен живот лъжата така изобилно, както храната например или както водата... Хора побелели, хора на обществена почит и уважение, хора, които вдъхват респект с имената и титлите си — учени мъже, артисти, ръководители, — всички те лъжеха с такава лекота, че понякога ме обземаше най-мрачен песимизъм... Те лъжеха в своя обикновен живот — безочливо и хладнокръвно, бих казал, дори несъзнателно, — лъжеха приятелите си, жените си, децата си — често без нужда и за най-обикновени дреболии... Но по-тежко беше да се слуша, когато лъжеха за своята работа, за своите планове, за своите идеали... Разбрах, че за някои хора лъжата е стил на живота — без лъжата животът им и тяхната дейност биха били чисто и просто немислими...

— Това са стари истини! — казах аз с въздишка.

— Вярно е! — отговори той оживено. — Но друго е да си го осъзнал като някаква мъдрост на живота, а друго — да можеш да го виждаш и го наблюдаваш непосредствено... След лъжата най-силно ме поразяваше глупостта... В нашия съвременен живот да скриваш глупостта си е цяло изкуство... То е така усъвършенствувано, че понякога трябва да живееш с години с един човек, докато разбереш, че той е кръгъл глупак... Моят апарат сваляше безмилостно за миг и най-изкусната фасада, пред мен веднага се появяваше истинското лице на човека — истинският му ум, истинският му характер, истинските му

чувства... Бях поразен с колко погрешни представи за хората живеем ние в обикновеното ежедневие... Видях най-примитивни чувства, най-феодални разбирания, най-грозен егоизъм у хората, у които съм предполагал висока човешка същност... И обратно — видях истинска човешка душа там, където никой не я подозираше... Отначало това ме поразяваше, но после свикнах...

— Но ставахте от ден на ден все по-печален и по-тъжен — добавих аз.

— Не, не! — възкликна той енергично. — Не мислете, че съм станал някой човекомразец... Аз добре разбрах истината... Човешката душа, потопена в лошото, се свива, задушавана се, огрубява или пък започва бързо да се разлага... Това не е нейната естествена среда... Но човешката душа, потопена в доброто, се разцъфва, разхубавява се, от нея още по-бързо започват да отпадат тия пороци, които ти се струват едва ли не вкоренени, едва ли не нейна същност... Аз вярвам твърдо, че когато ние изградим истинско ново общество, хората в него ще бъдат съвсем други — ще бъдат истински нови хора...

— Много съм щастлив! — казах аз развълнувано. — Щастлив съм, че точно вие можете да мислите така!...

— Аз казах, че го вярвам... Да познаваш лошото, не значи да станеш лош... Това значи да виждаш по-ясно истинския път на доброто...

— Вие сте направили чудно изобретение! — възкликнах аз развълнуван.

Той се усмихна тъжно:

— Не, само така ви се струва!... Аз съм решил да унищожа моето изобретение! Твърдо съм решил и вече никой не може да ме върне назад!

— Ще го унищожите? — казах аз смаян.

— Да... И може би още тая нощ...

— Това не бива да правите! — възкликнах аз горещо. — Не разбирате ли, че унищожавате едно страшно оръжие...

— Точно така! — кимна той. — Наистина едно страшно оръжие...

— Оръжие в борбата за истина! — казах аз разпалено. — Ако лъжата бъде демаскирана, ако глупостта бъде изобличена — кой ще спечели от това?... Не сте ли помислили?

— По-скоро вие не сте помислили! — каза той уморено. — А аз съм помислил много добре... Вие знаете, че преди няколко години бе овладяна една от най-великите тайни на природата — атомната енергия... И какво?... Стана ли от това човечеството по-щастливо?... Ако това чудно откритие бе направено в ерата на комунизма, то щеше да донесе на човечеството истинско благоденствие... А сега — не се знае — може би то ще доведе до неговата гибел... Мога ли да зная аз в какви ръце ще попадне моето изобретение?... Ами ако то попадне в ръцете на тия, които имат власт срещу истината?... Няма ли да станат те от това десеторно по-силни?

Аз мълчах смутен и объркан.

— А тогава защо дойдохте при мен? — казах аз отчаян. — За съвет или за какво?

— Не за съвет — поклати той глава. — Нямам нужда от съвети, сам аз доста добре размислих... Може зле да съм преценил, това е друг въпрос... Но аз се питам — добре ли прецениха атомните учени?... И понеже всичко лежи само на моята съвест, само аз имам право да взема решение... Аз съм го взел вече... Но у мен през последните дни възникна едно страшно подозрение... Да, наистина страшно...

Моят гост млъкна, някакъв особен огън блесна в тъмните му очи.

— Подозрение? — измърморих аз.

— Да, подозрение!... Аз си помислих — не халюцинирам ли?... Не съм ли луд?... Ами ако всичко това е болно въображение на побъркан човек?

Внезапно ми се стори, че някакъв студен полъх мина из стаята. И защо така странно блестяха очите на непознатия? Да, ами ако той наистина е луд? От мястото си виждах големия трикрил прозорец — сега нощта, залепнала на стъклото, ми се стори още по-черна и безмълвна.

— А какво мога да помогна? — попитах аз със свито гърло.

— Много просто — аз ще ви дам да пробвате апарата ми... Вие ще бъдете единственият човек освен мен, който ще се докосне до това страшно знание... Ако апаратът е истински, вие също ще трябва да чуete мислите ми...

Настана късо, угнетяващо мълчание, в което чувствувах как сърцето бие в гърлото ми.

— Добре! — казах аз тихо.

Той бръкна в джоба на черното си палто и извади апаратчето. По-скоро чувствавах, отколкото виждах как треперят тънките пръсти на ръцете му.

— Това е всичко! — каза той с едва прикрито вълнение. — Аз съм написал тук няколко реда... Ще ви ги прочета — мислено, разбира се, — след това ще можете да сравните дали правилно сте приели...

— Добре! — кимнах аз.

— Ето вземете слушалката...

Поех апаратчето и сложих черната пъпчица в ухото си. Известно време чувах само някакво нежно мелодично шумолене, след това прозвуча глас, така отчетлив и ясен, че неволно трепнах.

„Чувате ли ме?... Отговорете ми с глас — чувате ли ме?...”

— Чувам ви! — отвърнах аз смаян.

Моят гост наведе тънкото си лице над белия лист, който току-що бе разгънал.

„Слушайте нататък — отвърна гласът. — Дойдох при вас като честен човек при честен човек... Вие трябва да ми дадете обещание, че няма да казвате никому за нашата среща... Сега е 22 март 1947 година... След десет години вашето задължение ще отпадне — вие ще можете да разкажете свободно за моето изобретение... Аз ще разчитам на вас... Хората трябва да знаят какво съм постигнал и защо не съм им го дал... Това е всичко!...”

Гласът звучеше меко и необикновено приятно.

— А вие? — трепнах аз. — Къде ще бъдете вие тогава?

„Свалете слушалката! — каза гласът. — Моля ви, свалете веднага слушалката!...”

Подчиних се автоматично, погледнах смаяно моя гост. Той се бе облегал на креслото, лицето му бе прояснено, погледът — изпълнен с тиха тържествуваща радост.

— Вие чухте! — каза той с променен глас. — Ето ви листа!... Същото ли беше?

Само един поглед ми беше достатъчен, за да разбера.

— Да, съвсем същото...

— Тая нощ ще спя съвсем спокоен — каза гостът. — Спокоен и с чиста съвест!...

— А ако аз ви предам?

— Няма да го направите! — каза той с едва доловима усмивка.
— Аз ви познавам. Но и да го направите — все едно... Тая нощ изобретението ще изчезне и никой няма да може да го върне назад...

— Но то ще остане у вас, в ума ви... След десет години вие отново ще го предложите на човечеството, нали така?

— Може би! — каза той шеговито. — А може би тогава няма да бъда жив... Годините ще покажат...

Учудих се колко променен изглеждаше моят гост, колко оживен и бодър, сякаш някаква лоша тежест бе паднала от гърдите му. Неговото настроение по някакви неведоми пътища се бе предало и на мен, аз бях забравил всичките си лоши мисли.

— Трябва да бъдем хора! — каза той. — Трябва да вярваме в бъдещето...

— Трябва! — казах аз.

Той стана и някак дълбоко си пое въздух.

— Ще си ходите ли? — попитах аз разтревожен.

— Време е да спите! — каза той усмихнат.

— Ако мога! — отвърнах аз.

— Не е толкова страшно! — каза той. — Сам аз съм прекарал много безсънни нощи... Не е толкова страшно...

— Може би е полезно...

— Да, сигурно! — усмихна се той.

След това моят гост си отиде. На вратата той ми подаде своята тънка мека ръка, здраво стисна моята.

— Аз съм първият, който чу тия чудни звуци! — каза той. — Вие сте последният!... Лека нощ!...

Когато се върнах в стаята, неволно погледнах през прозореца. Той прекосяваше улицата — тънък, черен, изправен — и в стъпките му някак неуловимо се чувствуваше надеждата.

Оттогава минаха точно десет години. Никъде не видях моя странен среднощен гост, никога нищо не чух за него. И тая нощ, като привършвах последната страница на тоя чуден спомен, отново погледнах през големия трикрил прозорец и за миг ми се стори, че виждам високата тънка фигура, облечена в черно. Дали ще го видя пак? Дали някой ден ще позвъни отново на звънеца ми? Или пък е

мъртъв? Никой не може да отговори на този въпрос. Може би лежи сега някъде под черната размекната земя, или пък може би седи в чакалнята на някоя гара със своята черна шушулка в ухото и замислено слуша тъмните и светли мисли на хората.

Това никой не може да каже.

Върнах се отново при черната машинка, при моя стар, изстрадал „Ремингтон“. В прозорците духаше влажен вятър, прехвърчаше рядък пролетен снежец.

1957

ЗАД СТЕНИТЕ

РАЗКАЗ НА ЕДИН СТАР ЕРГЕН

Когато Антоанета се омъжи съвсем неочаквано за архитект Лазаров, всички в нашето учреждение се изненадаха. Както обикновено, започнаха разговори на ухо по коридорите, дребнички сплетни в стола, одумки и предположения. Само за няколко часа цялото това шумно, скучаещо население се раздели на два непримирими лагера: едните казваха, че тя в никакъв случай не го заслужава, другите категорично твърдяха, че той не може да стъпи и на малкия ѝ пръст. По съвкупност общото впечатление като че ли беше неблагоприятно — „Не си подходат!“. Що се отнася до мен, аз бях от малцината, които се зарадваха — главно за Антоанета.

Защо пък да не си подходат?

Антоанета беше хубава жена — даже много хубава. Макар да бе надхвърлила трийсетте години, фигурата ѝ беше тъничка, стройна, някак по младежки запазена. Нещо много мило, открито и честно имаше в израза на лицето ѝ — правилно построено лице с приятни черти. И мъчно човек можеше да забрави очите ѝ, щом веднъж ги е виждал — кафеникави, малко късогледни, но необикновено меки и нежни.

И архитект Лазаров беше хубав мъж — от ония, които събират женските погледи, където и да се появят. Никак не разбирам какво значи мъжки чар — нямам орган, с който да възприема туй нещо, което, изглежда, на мен съвсем ми липсва. За мъжкия чар винаги съм съдил от жените и техните мнения и понякога здравата съм се слисвал. Но за архитект Лазаров спокойно бих могъл да кажа, че наистина притежава нещо подобно. Той е доста висок, очите му са много тъмни, кожата малко бледа, устните едри, корави, много добре изрязани. Без съмнение, той е най-добре облеченият мъж в нашето учреждение неговата елегантност е доста сдържана, безукорна, бих казал, налага се някак неуловимо, без да крещи или да предизвиква. Самият той е също така сдържан и сериозен човек — качество, с което не се отличават истински умните хора, но за него бях готов да се закълна, че е

наистина умен. Често сме били заедно на маса той не говори много, но по късите му иронични забележки ми е ставало ясно, че умее да преценява и хората, и техните слабости.

Какво има тук да не си подхождат?

Някои смятаха, че не си подхождат по възраст. Наистина двамата са връстници — завършили са един и същи курс по архитектура. И в интереса на истината трябва да кажа, че нейното лице, ако не увехнало, е някак леко посърнало — без оня вътрешен блясък и преснота на кожата, които носят най-неподправения чар на всяка жена. Вие сами сте виждали — такава посърнала и потъмняла кожа обикновено имат ония жени, които живеят без радост и гледат с унил и безнадежден поглед на своя живот. За кожата на жените аз си имам своя теория, лишена май от научна стойност, но затуй пък съвсем достоверна, тъй като никога досега не ме е излъгала: тя блести и грее не когато е добре гледана, а когато има кой силно да я харесва. Бях сигурен, че след женитбата Антоанета ще се освежи и засияе като момиче.

Все пак въпреки моите уговорки — везните като че ли натегнаха малко в полза на хубавия млад архитект. Разбира се, бих могъл да защитя Антоанета с нейния прекрасен характер. Не, няма да го направя — всички ще кажат, че съм наистина старомоден стар ерген. Ще се позова на нещо друго — съвсем модерно и съвременно. Антоанета е един от най-добрите архитекти в дирекцията, нейният изящен вкус и богато въображение неведнъж са ме смайвали и очаровали. Но тя беше винаги много скромна и тиха, никога с нищо не се натрапваше. Наистина нейната дарба се признаваше от всички, но някак безгласно, безшумно, без аплодисменти, както става обикновено при всички истински големи, скромни таланти. В дирекцията имаше бездарници и претенциозни кресльовци с много по-голяма известност от нея. Не казвам, че архитект Лазаров беше от тая пасмина. Той беше много трудолюбив и способен архитект, но талант не беше...

Не, наистина не беше...

Май че отново наруших везните на равновесието — тоя път в полза на Антоанета. Пък мнозина, за мое учудване, точно за това се залавяха. Не можело жената да стърчи над главата на мъжа — мъжът трябвало да стърчи над жената. По-глупава теория от тая рядко съм чувал. Точно обратното — при най-здравите семейства, които съм

виждал, винаги е било така — жената, макар и мъничко, е превъзхождала мъжа. Няма тук нищо за чудене — на естествените центробежни стремежи у мъжа по отношение на брака винаги трябва да се противопостави достатъчна центростремителна сила, за да има хармония в семейството.

Но най-уязвима беше Антоанета в устата на клюкарите по отношение на своето семейно положение. Тя беше разведена преди шест години и сега имаше десетгодишно момче на име Виктор. Нейният бивш мъж, когото лично познавах, бе заминал за странство и бе станал там знаменитост, която и ние често славословехме. Антоанета живееше със сина си в чудесен апартамент, който бе останал наследство от баща ѝ, един от най-известните столични архитекти на времето. Ето ви сега пък плюс. Но клюкарите не му обръщаха особено внимание. Те твърдяха, че в наше време такъв хубав мъж с такава чудесна професия може да си намери, каквато иска, жена, и то без дете. Щом тъй или иначе трябва да се гледа дете, нека то поне да бъде свое.

В тоя, както виждате, доста сложен случай аз смятах, че никой от двамата не се е излъгал. Всъщност и двамата печелеха, тъй като по някакъв особен начин се допълваха един друг.

Както трябваше да се очаква, инициативата бе взел младият архитект. Това стана на нашата учрежденска забава по случай празника на Октомврийската революция. Много добре помня тая чудна вечер, защото излязох по-рано и до късна нощ се разхождах по улиците. Като стар ерген имам тоя навик — изчезвам внезапно, без никой да забележи моето изчезване, ходя по големите, светли булеварди, зяпам дърветата и небето, мисля. Но тая нощ бе някак необикновена. Времето бе много топло за началото на ноември, а на всичко отгоре бе паднала рядко гъста, млечнобяла мъгла, толкова непрогледна, че едва налучквах улиците. Препълнените тролеи се движеха съвсем бавно и непрекъснато звъняха — като кораби, които се обаждат тревожно един на друг в мъгливите морски заливи. Колкото и силно да блестяха лампите, около тях се образуваха само млечни сияния — все по-бледи и по-бледи в далечината — докато се превърнат в нежно светещи ленти. Отвсякъде чувах гласове, много гласове, весели и оживени, разтревожени и търсещи се, чувах стъпки, чувах песни и смехове, но хора не виждах. Впрочем видях само един младеж с разкопчан

шлифер, едър, рус, весел, почервенял от виното — видях го, защото бе осветен от фаровете на леката кола, която той водеше пешком в мъглата. Но и тя изчезна, останаха само стъпките, гласовете и веселите, малко безсрамни смехове на жените, които знаеха, че сега никой няма да ги види. Чувствувах се сам тая нощ, сам като никога, но не бях нещастен. Радваше ме веселието на хората, съзнанието, че тоя велик празник е станал техен собствен. Винаги се радвам, когато чувам смехове и когато виждам хора, които се веселят — където и да става туй. Не мога да понасям чуждите болки, униженията, сълзите. Те ме карат неизмеримо да страдам.

Да, много добре си спомням, че на забавата те танцуваха няколко пъти заедно. И сега виждам нейното лице с леко повдигната нагоре малка брадичка, дългите мигли. Тя се усмихваше. По-право, усмихваше се лицето ѝ, устните ѝ, но очите ѝ не се усмихваха. Те не бяха тук, те бяха някъде далече — може би при нейния син, който бе останал сам. Това ме натъжи, аз въздъхнах и отидох в бюфета.

Нашият бюфетчия бай Стефан се отличава от всички други казионни бюфетчии по това, че приготвява и коктейли по някакви лично свои доста съмнителни рецепти. Червената помия, която той ми поднесе, имаше невероятния вкус на коняк и пюре от червени домати, но затова пък беше доста силна. След като изпих три чаши, в бюфета влязоха Антоанета и архитектът. Забелязах, че сега погледът ѝ бе оживен, а зъбите ѝ просто блестяха.

— Какво пиеш? — попита ме той фамилиарно, като погледна в чашата ми.

— Бакарди...

— Охо! — възкликна той.

И Антоанета погледна любопитно в чашата ми.

— Хари Морган е пиел бакарди, помниш ли? — каза тя.

— Да — отвърна той, но по лицето му личеше, че надали знае кой е тоя Хари Морган.

Двамата отидоха до бюфета и бай Стефан услужливо им поднесе своето кръгло, безкосмено лице с жълти очи.

— Две бакарди — поръча небрежно архитектът. — С лед...

— С лед!... — повтори с готовност бай Стефан.

А на мен го носеше без лед, мошеникът. Има хора, които умеят да искат, и има хора, които не умеят. Аз съм от вторите. Забелязах, че двамата изпиха чашите си до край и отново отидоха в залата. Обзе ме лека тревога за Антоанета. Знаех, че тя не е свикнала с алкохол, особено пък в такава гадна смесица. Ех, по дяволите, какво може да ѝ се случи? В най-лошия случай това, което и без друго ѝ е нужно.

Те излезли от забавата малко след мен. И тях ги обгърнала тая гъста като пушек, топла мъгла, която не правеше да смъдят очите ти, която не те принуждаваше да закопчаваш шлифера си. Дълго ходили по улиците, които им се стрували така непознати, сякаш били в някакъв далечен, южен град. В мъглата дърветата им приличали на бели слонове, къщите — на губернаторски дворци, тролеите — на речни трамваи по тъмните канали на града. По едно време мъглата така се сгъстила, че объркали пътя. Той я държал подръка, защото се страхувал, че може да я загуби, и тя била съгласна, защото знаела, че никой няма да я види. По едно време се опомнила на тясно дървено мостче над Перловската река. Мъгла имало под тях, над тях, навсякъде, сякаш плували като насън из облаците. Опомнила се, защото ръката му била на рамото ѝ, тежала и парела там, сякаш била сгрявана от десетки реотани.

— Антоанета — казал той тихо, — искаш ли да се омъжиш за мене?

Тя погледнала слисано, почти в упор, сериозното му лице.

— Не се шегувай — казала тя.

— Не се шегувам... И прости ми, че не ти говоря за чувства... Ние се познаваме толкова отдавна, толкова дълго време сме работили заедно, че ако ти заговоря изведнъж за чувства, ще ти прозвучи като лъжа.

Тя го погледнала отново — лицето му било наистина мило и сериозно. Тя помълчала.

— Като момиче мечтаех да се омъжа за човек, когото безкрайно, завинаги да обичам — казала тя, — И сега понякога си мечтая, много рядко, но за мъж, който силно ще ме обича...

— Аз наистина те обичам, Антоанета — казал той меко. — И не мисли, че това ми е хрумнало тая вечер... Много дълго време съм те наблюдавал, много съм мислил преди да стигна до това решение...

Мъглата внезапно се вдигнала — подета от някакво въздушно течение навярно. Тя видяла изведнъж тъмната трева на дъното на канала, някаква стара захвърлена кофа, жалката черна вода в тясното каменно корито. Ръката му все още парела на рамото ѝ, но сърцето ѝ било студено.

— Да не говорим повече за това! — каза тя.

И наистина той не споменал нито дума повече. Едва когато я изпратил до пътната врата, отново проговорил:

— Ще чакам твоя отговор...

— Добре — каза тя.

— ... Марине.

— Марине — произнесла тя за пръв път от десет години малкото му име.

Не ме поканиха на сватбата, която стана десетина дена след туй, макар да бяхме близки с Антоанета. Никой не кани на сватба стари ергени. Впрочем канят, когато са смешни, бърбиви или глупави, за да си правят шеги с тях. Но аз не съм такъв човек. Аз съм мълчалив, но това не е най-лошото. Кой знае защо, като пийна малко повече, започвам да си въобразявам, че съм някакъв справедливец, който е длъжен да говори откровености. А моите откровености често пъти са такива, че някои хора са ме намразвали за цял живот. Никак не обичам тая моя слабост, но какво да правя — изглежда, че всеки човек си има по някаква лоша мания. Не се разсърдих, че не ме поканиха. Никой не кани човек като мене на веселба, която трябва да мине гладко и весело.

През следната седмица, верен на моята теория, аз наблюдавах внимателно кожата на Антоанета — чаках да се появи по нея тайното писмо на щастието. И не чаках дълго. Лицето ѝ постепенно се избистри, кожата ѝ стана гладка, еластична, свежа. Веднъж ме настигна на улицата, хвана ме подръка и ме помъкна. Никога преди това не беше го вършила. Аз се направих на разсеян — уж нищо не виждам и нищо не разбирам, — но дълбоко в душата си неизмеримо се радвах, че това мило същество е намерило своето щастие.

— Е, как е, върви ли? — попитах аз уж равнодушно.

Това, изглежда, я обиди.

— Върви как да е — каза тя. — Макар на някои хора да не им е приятно...

— Не съм от тях — казах аз.

— Разбира се, че не си! — осъзна се тя най-сетне и дори ме притисна с лакътя си.

През следния месец, успокоен за нея, пък и унесен в свои грижи, я позабравих. И архитектът не се мяркаше пред очите ми. И двамата се бяха отписали от стола, хранеха се изглежда, вкъщи. Каква ли готвачка е тая моя Антоанета, да не вземе да се изложи още от началото пред мъжа си? Но не се безпокоях особено, знаех си, че умният човек може да се справи с всичко, освен с простака, разбира се.

Но веднъж я срещнах случайно в коридора и едва ли не трепнах. Лицето ѝ отново бе потъмняло и посърнало, макар и не така, както беше в началото.

— Тони, какво ти е? — възкликнах аз.

Тя ме погледна учудено:

— Нищо!...

— Да нямаш някакви неприятности.

— Не!... Защо? — попита тя подозрително и погледът ѝ беше лош в тоя миг, наистина лош.

— Не, просто тъй — питам — измърморих аз и побързах да се отделя.

От тоя ден я наблюдавах тайно, когато случайно я срещнех. Минаваха седмица след седмица, месец след месец. Кожата ѝ ставаше все по-мъртва и което е още по-лошо — погледът ѝ сякаш угасваше, изчезваха от него и последните искрици на радостта. Какво ставаше с нея? С архитекта във всеки случай нищо не ставаше — той беше все така грижлив, внимателен, безукорен, все така спокоен и уравновесен, сякаш в дома му нищо не се бе случило.

Или пък не разбираше?... Не, не може да бъде!...

А защо да не може? Понякога тия млади хора са слепи като къртици... Понякога те така втренчено се заглеждат в себе си, че нищо друго не виждат... Много ми се искаше да поговоря с Антоанета, но не смеех. Спираше ме нейният неприязнен поглед от последния разговор, пък и изобщо мразя, когато хората се вмесват неканени в чужди работи, пък макар за добро.

Най-после един ден тя дойде при мене, плака дълго и всичко ми разказа.

Ще ви го разкажа и аз — накратко. Признавам, че не съм безпристрастен в тая история и поддържам страната на Антоанета.

Затуй, за да бъда обективен, ще ви предам само фактите, като се въздържам от коментари.

И тъй, отначало всичко вървяло добре — дори много по-добре, отколкото тя очаквала. Но след една седмица той й казал малко намръщено:

— Антоанета, не може да караме повече тъй!... Парите у нас се харчат съвсем без сметка!... В края на краищата трябва да въведем някаква система...

Неговата система се състояла в туй — всички общи разходи в къщата да се делят на три — колкото хора живеели в тоя дом. Архитектът педантично до стотинка делял всичко на три — и разходите за храна, и таксата за електричество и вода, и разноските за парното отопление, дори портиерските пари. Само данъка за апартамента тя платила сама изцяло, тъй като апартаментът, нали, бил не негов, а неин. В редките случаи, когато отивали тримата на ресторант, той плащал само своята сметка, като си прибирал рестото назад — просто до стотинка.

Отначало това я поразило. Не бил въпросът за парите — пари тя имала достатъчно за себе си и детето, — но за човека. След това, като поразмислила, решила с прощаващото сърце на добрия човек, че като живееш с някого, трябва не само да се радваш на добрите му страни, но да търпиш и лошите, та макар да са такива жалки, каквито са егоизмът и скъперничеството. Тя наистина прощавала, но и радостта започнала да изчезва от сърцето.

Но бедите не свършвали дотук. С детето той се държал коректно, възпитано, но студено. За нещастие, освен другите слабости той имал още една — крайно досадна. Неговият педантизъм надминавал всякакви граници, той не позволявал нищо да се пипа в кабинета му — дори най-малката му незначителна вещ. Но детето си е дете — можеш ли всичко да му втълпиш, можеш ли да го следиш на всяка крачка. Понякога то ту взимало лулата, ту премествало с две педи големия глинен пепелник. Именно на тая почва между двамата избухнала потайна война — студена и мрачна от страна на архитекта. Антоанета тайно се косяла, карала се всеки ден на момчето си, най-после му забранила да влиза в кабинета на своя отец. И въпреки това почти през ден все нещо се случвало, все повече се озлобявал нейният съпруг.

В последно време Виктор се разболял от ангина — при това в доста тежка форма. Архитектът като че ли се поуспокоил — нямало вече кой да пипа проклетите му предмети. Докато детето било болно, той нито веднъж не попитал как върви болестта му, имат ли нужда от някаква помощ. Изглежда, просто се радвал, че то е болно, не му се искало да оздравее. Цяла седмица двамата съпрузи живеели в мир, без дразги — най-тежкия и безрадостен мир, който може да има в едно семейство. Когато най-после разбрал, че детето оздравяло, лицето му сякаш лекичко потъмняло. Това било най-тежкият удар за Антоанета.

А на всичко отгоре здравето на Виктор много бавно се възстановявало. Макар да нямал температура, той все още лежал — някога по цели часове, съвсем самотен, тъй като майка му отново тръгнала на работа. И вие можете да си представите едно самотно момче, което лежи в стаята си в студения и мрачен мартенски ден. Вече не е дете да му купиш играчки, малко е още, за да чете книги. То скучае, мисли, търси да намери най-малък повод, за да се поразсее, докато дойде майка му. Едва тогава почва животът — тя ще го погали, ще го нахрани, ще му прочете със своя мек, приятен глас някоя приказка. Но самотата страшно му тежала, така както може да тежи само на едно дете.

А преди два дни станало нещо съвсем непоносимо.

Архитектът имал фотографически апарат. Той висял на ремък в кабинета му върху рогче на дива коза. Неведнъж момчето обикаляло около тоя тайнствен съблазнителен фотографически апарат, неведнъж мечтаело да го пипне с ръката си. В тоя безкраен, сив, тъжен следобед, който така мъчително отронвал минута след минута, то най-сетне не издържало — станало, както си било босо и по пижама, отишло в кабинета и свалило апарата от рогчето. Нали не е страшно това, че е пипало, важното е да го остави в същото положение. Детето отворило апарата, дълго разглеждало обектива, визьорите, различните странни и тайнствени части. Това траяло часове, които то просто не разбрало кога отлетели.

Антоанета се върнала първа от работа. Направили й впечатление боязливият вид на момчето, неговите уплашени очи. Виктор мълчал, слушал разсеяно, едва-едва хапнал от кокошия бульон. Напразно майката го разпитвала какво се е случило. Момченцето упорито, със стисната уста отговаряло — нищо...

След малко се върнал и бащата. Той се повъртял само няколко минути в кабинета си, след това просто нахлул в детската стая за пръв път, откакто момченцето било болно.

— Антоанета! — възкликнал той гневно.

И всичко разказал — как похитили неговия безценен фотографически апарат. Оказало се, че момченцето, незапознато с механизмите, не могло да прибере обратно обектива. Дълго се мъчило то и най-сетне, уплашено до смърт, го окачило отново на козето рогче — тъй както си бил, разтворен. Майката слушала мълчаливо, бледнеела и най-сетне не издържала. Нещо рязко се скъсало в нея, тя скочила и...

Вие можете да си представите какво може да направи една оскърбена майка. Вие можете да си представите думите, които тя просто ще изхрани в лицето му — че го презира за тясната му жалка душа — по-тясна от цепка в стар дървен креват, в която могат да се пъхат само дървеници. Вие можете да си представите гнева в нейните очи, презрението в нейните думи, негодуванието в преbledнялото ѝ от мъка лице. Аз не вярвам, че някой ще се наеме да го защити — всичко това той напълно си е заслужил...

Да, тя наистина скочила, но не да се нахвърли върху жалкия клеветник. Тя се нахвърлила върху детето си и жестоко го набила — за пръв път в своя живот, но безмилостно. Плесниците и ударите плющели просто, където паднат. Тя щяла да го бие навярно още дълго, ако случайно погледът ѝ не попаднал върху лицето на мъжа ѝ. То било просто радостно, доволство личало в погледа му.

Тогава тя изведнъж спряла, изправила се пред него и хрипкаво изкрещяла:

— Излез!... Веднага!...

Той само свил рамене и мълчаливо излязъл. Тя не мигнала цяла нощ, целувала момченцето, дълго плакала. Тя вече не могла никак да си обясни каква ужасна, мрачна сила я накарала да се нахвърли върху беззащитното дете. Защо именно на него изляла яда си, а не на истинския виновник?

Тя не разбираше това и докато ми разказваше цялата тая ужасна история. На някои тя може да се види старомодна, банална, мелодраматична, но мен просто ме потресе, може би защото съм именно такъв старомоден и банален човек с глупаво сърце.

— Кажи ми: какво да правя сега? — каза тя безпомощно.

— Как какво? — възкликнах аз възбудено. — Ще го махнеш, ще го откъснеш от себе си като кърлеж...

— Не, не може — поклати тя тъжно глава.

— Защо?

— Как — защо?... Ами какво ще кажат хората?

Ааа — какво ще кажат хората!... А защо трябва да си ги представяме винаги с тяхното враждебно за нас лице?

Тя си отиде безутешна и разплакана. Не знам дали ще се раздели с него, или не — това не мога да предскажа, но знам, че вече няма да има радост в тоя дом. Тя всичко може да му прости и всичко да забрави, освен ударите по детското лице... Какво ще кажат хората!... Никак не можах да я убедя, че трябва да ги виждаме откъм тяхното добро лице, откъм тяхното съчувствие, откъм тяхното желание да ѝ помогнат... Сега тя не е в състояние да го приеме... Може би ще мине време и тя сама ще го разбере, но сега — не, все още не...

ИСПАНСКА ХОЛЕРА

За пръв път пристигнах на тая малка курортна гаричка, закътана между жълти, голи хълмове и синеещи лозя. Стоях край прозореца и усещах как скуката леко, като парите на локомотива, започва да замъгля моето добро настроение на летовник. Дъх на жегата, на жълтата, ронеща се пръст и изгорели треви нападаше моя градски нос и ме караше едва забележимо да се мръщя. И всъщност кой дявол ме изпрати сред това голо, примиращо от жегата поле? Пясъкът в бъбреците, изглежда. В края на краищата можеха да почакаят още малко тия пясъци. Всяка възраст е определена за нещо, но моята още не е стигнала до болестите.

Влакът направи още няколко последни завоя край напечените стърнища и навлезе бавно в гаричката, с която впрочем свършваше и железният път. Мярнаха ми се бяло павилионче с червен покрив — като свежа гъба в тая гореща пустош, — няколко файтонджии с провесени към земята камшици, един милиционер с измокрена от потта куртка, който старателно козируваше на черните вагони, след това рязък удар на буферите и влакът спря. Щом стъпих на перона, стана още по-зле — горещ порой от небето, който базалтовият плочник отразяваше с десеторна сила, задух, тежък дъх на гнил зеленчук от товарните вагони.

„Тук ще се мре!“ — помислих аз отчаяно.

Едва сега забелязах, че от влака се изсипа много повече народ, отколкото очаквах. Бяха предимно селянки от околния край със сини, жълти и розови фусти, в елечета и пъстри шамии, по гуменки, по терлици, по нальми дори, с кошници и шарени бохчи в ръцете, или пък с китки увехнали от жегата цветя, които кой знае защо все още стискаха здраво между сухите си пръсти. Градски жени имаше съвсем малко, а мъже почти никак, ако не се смятаха тия, които едва тътреха краката си под тежестта на въображаеми болести. Впрочем знаех си, че курортът е предимно женски — от векове предпочитан и уважаван от жени, не съвсем в ред със своите женски работи.

Сега това население доста енергично бързаше нанякъде, а някои дори подтичваха. Като се подчиних несъзнателно на чуждия опит, и аз пузнах в ускорен ход моите дълги, сухи крака. И тъкмо навреме — автобусът беше наистина препълнен, но един дълъг скок ме изпрати в последния от празните файтони. Е, слава богу!... Но файтонджията нещо се маеше, не му се искаше да тръгне с един пътник. Погледнах унило изкорубения костелив гръб на старото конче — с повече от двама пътници то навярно не би отишло по-далече от конското гробище. В тоя миг чух алтов женски глас:

— Колега Илинчев, може ли и аз?...

Погледнах учуден нататък и почувствувах, че въпреки жегата кръвта ми изстина. Холеро испанска, кой ли находчив дявол ми изпрати тоя прекален подарък в жегата? Беше колежката Маринова, с която работехме в един завод. Виждах как насмешливо ме гледа отдолу нагоре с циганските си очи, как — без да дочака отговор — вече се готви да стъпи на файтона. Ярката ѝ хубост — мавритански нос и извити вежди — като че ли не беше ни най-малко засегната от пътуването, тя изглеждаше така свежа, сякаш току-що бе излязла изпод прохладния душ.

— И вие с тоя влак ли? — попитах аз смаяно.

— Ами с кой? — засмя се тя и подаде куфара си на файтонджията.

— Чудно, как не съм ви видял... А къде ще отседнете?

— Като вас... В дома на профсъюзите...

Маринова седна от лявата ми страна, аз инстинктивно се отдръпнах на една педя вдясно. Заклевам се, че тя усети това движение, лицето ѝ още по-весело грейна. Файтонджията замахна с камшика си, чу се звук, сякаш удари в дъска.

— Тъй, тъй — мърморех аз. — И какво ще лекувате?

Скрито коварство имаше в тоя въпрос, но тя не обърна внимание.

— Нещо жлъчката не ми е добре...

„Ами разбира се! — помислих аз злорадо. — Чудно е, че все още имате жлъчка!“ Тя, изглежда, усети мислите ми, защото подхвърли нехайно:

— И как ще е добре, като имаме такива инженери?

Погледнах я сърдито. Ако имаше някакъв девиз, той трябваше непременно да гласи — винаги същата! Що за заядливо същество? Аз

съм главен инженер на завода, мен там всички ме обичат и уважават. Колко пъти се опитаха да ме изтеглят в министерството — не отидох. Такъв друг завод у нас няма и в него никой не си разбира работата по-добре от мен. Директорът знае много добре това, здраво се държи за пеша ми... Само това вятърничаво същество!... Ако тя беше директор, пилето отдавна да бе изхвъркнало!...

Но колежката, изглежда, бе забравила думите си, любопитно зяпаше ту от лявата, ту от дясната страна на файтона.

— Колко е хубаво! — говореше тя тихо на себе си. — Колко всичко се е променило!... За пръв път ли идвате? — обърна се тя към мен.

— За пръв път...

— Да, просто не може да се познае!...

Наистина курортът не беше толкова лош, колкото ми се стори във влака. Минахме край парк с огромни дървета. Хубави вили, целите потънали в зеленина, се редяха от двете страни на пътя. Като чаткаше леко с подковите си по асфалта, конят ни преведе под сводестата арка на старинната римска порта — такава чудна, че ме накара да си извия здравата врата. Това наистина заслужавало да се види! Щом римските императори са пътували с месеци дотук, защо един обикновен инженер да не загуби за тая работа само половин ден?... След това отново градини, мостове, големи дървета с тежки сенки... Може би пък нямаше да се мре!...

Но домът на профсъюзите беше построен върху съвсем гол, стръмен бряг. Не знам откъде е излязла тая традиция всички тия домове да се строят по следите на Атила — там, дето ни трева никне, ни дръвче. Затуй пък стълбите на дома като че ли водеха към светилището на Озирис — човек трябваше да се катери по тях два пъти повече, отколкото бе нужно. На самия връх вместо жрец ни чакаше пъпчив мъж с недружелюбно лице, привлечен очевидно от дрънкането на файтона. Той ни погледна подозрително и запита:

— Вие съпружеска двойка ли сте?

— Не, моля ви се! — подскочих аз. — Просто спътници!...

— Аха! — измърмори той.

Мъчно е да се опише гама от интонации в тоя единствен звук. В него се чувствуваше и съмнението му в тая плитка лъжа, и подозрението му за истинския характер на нашите отношения.

Заканата, че в никакъв случай няма да позволи моралът на тоя дом да бъде порутен, се смесваше тънко с презрението, че толкова наивно се бяхме издали с това едновременно пристигане. След като си оставихме документите в канцеларията, той мрачно подхвърли:

— След половин час е обедът!... И никакви закъснения!

— Тъй ли? — запита иронично колежката.

От огледа, който му хвърли, ми стана съвсем ясно — ще има да патиш, другарю! За три дена тя ще надзърне в книжата ти, ще прегледа складовете ти, ще се напъха в кухнята, за да премери дажбите, ще ревизира от дъно твоята културна програма и сто на сто ще намери в нея останки от буржоазна култура. Ще видиш, ще се увериш!... Не ми се искаше да го предупреждавам — тоя носорог не заслужаваше подобна участ. Носорогът, изглежда, все още не чувствуваше опасността, защото си позволи да подхвърли:

— В десет часа заключвам вратата!... После да не ви е мъчно!...

Тя нищо не каза, само многозначително ме погледна. „Ще става, каквото ще става“ — помислих аз зарадван.

* * *

Стаичката ми беше чудесна — с едно легло, което просто светеше със своята снежна белота. От прозореца ми се виждаше дълбокият дол, обрасъл с дървета, а зад него — дългата гирлянда на крепостните стени — ту масивни и яки, ту с дълбоките пробои на времето и човешките разрушения. Навярно би се живяло тук, ако не бях налетял така фатално на холерата. Бях сигурен, че няма да ме остави току-тъй на спокойствие...

Наистина тя беше единственият човек в завода, който се чувствуваше длъжен да се заяжда с мен по събранията. Винаги нещо в моята работа не й харесваше, винаги нещо не й достигаше, винаги намираше какво повече да иска. Каквото и да правех, непрекъснато усещах зад меките си части невидимия остен на нейните думи и укори, който беше готов да ме боцне даже когато се смятах най-сигурен. Мислех си, че поне тук ще се спася от нея, а ето...

Звънецът удари, аз едва не подскочих на мястото си и с малодушна бързина се завтекох надолу по стълбите. Удивително е

наистина колко леко калпавите хора успяват да наложат волята си над добродушните и кротките. Слизах бързо по бялата стълба, подмушкван от нелюбезните заповеди по стените: „Не плюй...“, „Не пипай...“, „Не хвърляй...“, „Уважавай...“ Спрях само за миг, за да видя какво трябва да се уважава. Оказа се, че става дума за спокойствието на моя съсед. Добре де, а тоя пъпчив и подозрителен заповедник защо не се бе опитал да уважава моето достойнство? И без туй не съм свикнал нито да плюя, нито да пипам, а колкото се касае за уважението...

Забелязах, че въпреки моята бързина летовниците вече бяха успели да се настанят около масите. Седнах и аз на една свободна маса. Докато сервитьорката ми поднасяше супата, успях да разсъдя, че тя надали е толкова гореща, щом момичето така свободно си държеше палеца в нея.

— Може ли?

Беше Маринова, разбира се. И защо ли изобщо пита, като никога не дочаква разрешението.

— Чудесно уредено! — възкликна тя с глас, който ми се стори, че е зле устроен за възторзи. — С простота и вкус!...

Но като видя управителя, който минаваше навъсено край масите, добави с лека усмивка:

— С изключение на тоя мрачен субект, разбира се...

Наистина и на мен в тоя миг супата се бе сторила по-кисела, отколкото бе всъщност. Но точно тя ли трябваше да го каже?

— Мисля си — продължи тя, — толкова пари са хвърлени, за да се създаде на хората приятна обстановка, а той само с вида си всичко разваля...

Това наистина беше прекалено от нейна страна. И аз не се въздържах:

— Вярно е... Но не мислите ли, че приличате малко на него?

Тя ме погледна смаяно:

— Аз?... На него?... Отде-накъде?...

— Просто — помислете си...

Тая забележка очевидно ѝ развали настроението. Тя не продума през време на целия обед, но когато вече ставахме, запита неуверено:

— Искате ли да се окъпем? Тук има чудесен басейн с плаж...

Не исках, но се съгласих. Чувствувах се малко виновен за бележката, която ѝ бях направил. За щастие, къпалнята не беше далече,

пък и по това време нямаше много хора на плажа. В банския костюм тя ми се стори преобразена — тънка и гъвкава, съвсем като младо момиче. „Дали пък злината не топи всички излишни тлъстини?“ — помислих учудено. Неволно се поогледах. Макар да бях слаб човек, коремът ми, жълто-бял като краве сирене, бе съвсем отпуснат, а бедрата — просто мършави.

Маринова поплува около четвърт час из басейна, после дойде при мене. Още щом седна, от мокрото ѝ тяло ме лъхна прохлада и свежест. Лицето ѝ бе усмихнато, някаква лукавост се криеше в погледа ѝ.

— Значи, приличам на управителя? — запита тя весело.

Тонът ѝ ме учуди.

— Е... донякъде — измърморих аз неловко.

— В какво например?

— В какво ли?... Ами и вие като него все нещо ровите, все за нещо се заяждате.

За миг лицето ѝ стана съвсем сериозно.

— Значи, тъй — каза тя замислено. — Пък и тъй да е, никога не съм го правила за дреболии!

— И той мисли, че не е за дреболии — отвърнах аз. — И той си въобразява, че всичко туй е в името на реда, на спокойствието на другите.

Тя ме погледна, засмя се и като заподскача на един крак, отново се отправи към басейна. Гледах учуден тънкия ѝ гръб — не приличаше на себе си. Ето — нито се скара с мен, нито започна да спори, нито пък се нахвърли върху обидните ми възгледи. Като стигна до басейна, тя направи елегантен скок и изчезна под синята водна повърхност. Истински водоскок от брилянти блесна на слънцето и изчезна. След малко тя подаде глава над водата и весело извика:

— Хайде, изкъпете се! Нямате представа колко хубава е водата.

Аз станах, погледнах кравешкия си корем и срамежливо се запътих към басейна.

* * *

Тя не дойде на вечеря и това кой знае защо ми подействува потискащо. Може да е зла, може да е заядлива, може да е всякаква, но в края на краищата е човек, а без хора в този живот никак не може. При кого да седна, с кого да заговоря? Всички ми бяха чужди тук, никой не познаваше ни моята работа, ни моите мисли. Едва към края на вечерята при мен дойде управителят и небрежно ми хвърли на масата двата паспорта.

— Вашият — каза той. — И на вашата дама!

В последната дума отново почувствувах богатството на неговите интонации. Кипнах ужасно, но аз се различавам от всички други хора, които кипват, по това, че устата ми се схващат и не успявам дума да кажа. Прибрах паспортите и неволно отворих чуждия. Да, едва сега си припомних, че се казва Олга — ами разбира се, че Олга се казваше.

Тая вечер се прибрах натъжен в стаята си.

На другата сутрин Олга дойде на закуска в нов тоалет и приветливо усмихната. Що за чудо — та само в завода ли тя е такава заядлива? Две лица ли имаше всъщност — едно за работата и едно за обикновения живот? Докато се чудех, тя ми обясни снощното си отсъствие:

— Обикновено не вечерям. И без туй чета до късно, пък ако сложа и храна в стомаха си — просто не мога да спя.

— Хайде, хайде! — измърморих аз снизходително. — Ясно е, че пазите линия!

— Аз да пазя линия? — попита тя и гласът ѝ ми се стори съвсем искрен.

— Ами да! Поне това е съвсем очевидно.

Тя тръсна глава.

— Не, с диета не се пази линия! — каза тя решително. — Линия се пази, като гориш вътрешно, като не оставаш към нищо равнодушен.

— Туй е добре — да гори човек — казах аз. — Стига да не гори на... гърба на другите...

Тя разбра и се усмихна:

— Ето, виждате ли кой всъщност се заяжда? Аз или вие?

От тая сутрин ние почнахме да се храним заедно и всеки ден да отиваме заедно на плажа. Печех се на слънцето, плувах и с радост забелязах, че ненужната яка на корема ми започна бавно да изчезва. Нещо като бледо подобие на мъжественост се появи в походката ми,

осанката ми стана много по-твърда. Много ми се искаше Олга да забележи промяната, но тя мълчеше и нищо не казваше.

Докато се печехме на едрия бял пясък, често говорехме за нашите заводски работи, за хората, за техните дела. Нейните преценки ми се виждаха учудващо точни и това започна да ме тревожи. Ако вижда всички по верен и справедлив начин, каква е гаранцията, че е бъркала само спрямо мене? Ами ако е имало нещо вярно в нейните реплики по събранията, в нейния невидим остен, с който ме бодеше, кажи-речи, непрекъснато?

Веднъж, като говорехме за производствения процес, на нашите специални бои, тя ми каза нещо, което ме накара да зяпна.

— Отде знаете туй? — възкликнах аз възбудено.

— Прочетох го в едно немско списание — каза тя.

— Отдавна? — запитах с надежда аз.

— Преди две седмици.

Това ме поуспокои, но не твърде.

— Каква идиотщина! — въздъхнах аз горчиво. — Пък си мислех, че сам съм го открил!...

Тя ме погледна подозрително:

— А какво общо има то с нашата работа?

— Как?... Не виждате ли?

— Не виждам...

Обясних ѝ набързо. Нейното лице светна от радостно възбуждение.

— Трябва да го внедрим! — каза тя, като ходеше едва ли не яростно по белия пясък. — Веднага, щом се върнем!

Тая вечер се прибрахме с особено въодушевление в нашия дом. Но на другата сутрин тя дойде на закуска с помрачено лице и съвсем без настроение. Отначало тактично мълчах, но на края не се въздържах и запитах.

— Не трябва повече да сядаме заедно — каза тя намръщено. — Хората започнали да говорят...

— Какво да говорят? — запитах аз.

— Знаете какво може да се говори!

Ако гледаше към мене, тя би видяла уплахата в погледа ми. Но не гледаше. Да, трябваше непременно да се замаже по някакъв начин тая работа.

— Какво значение, щом не е вярно — казах аз колкото се може по-сдържано. — А пък то наистина не е вярно.

— Тъй е — каза тя унило. — Но ние не сме сами на тоя свят, имаме близки.

— Най-малко на вас подхожда да мислите тъй — казах аз с повишен тон. — Човек трябва да се старае да мисли честно и да живее честно. Само тоя, който не уважава себе си, живее за угода на дребнавите клюкари.

— Тъй е! — поклати тя глава и лицето ѝ се проясни.

Същата вечер, сякаш за да доведем тая максима докрай, ние отидохме заедно в лятната бирария. Пихме най-напред по една бира, след туй бутилка истинско карловско вино. За хора, които не пият, туй не е съвсем малко. Развеселихме се, потанцувахме, даже се улових, че тананикам в такт с оркестъра. Откога не бях си позволявал такива волности? Бог знае откога! Разбира се, закъсняхме и тръгнахме за дома, когато вече приближаваше полунощ.

Никога няма да забравя тая нощ! Беше топло, едри звезди грееха на черното южно небе. Връщахме се по пътеката край дола, в който мигаха светулки и от време на време протяжно се обаждаха нощните птици. Чувствувах се някак си подмладен, пълен с вътрешна увереност, мисълта ми бе бърза и ясна. Отдавна, от моята младост, не се бях чувствувал така добре. Може би тая моя вътрешна свобода и увереност ми даде сили да запитам и нехайно, и весело:

— Слушай, Олга, кажи ми искрено, защо ме преследваше така упорито в завода? Зер между всички аз там бях най-некадърният?

Почувствувах как цялото ѝ лице пламна в мрака.

— Напротив! — каза тя горещо. — Именно понеже си най-кадърният!

— Не ми е съвсем ясна тая логика — признах аз.

Олга помълча известно време.

— Тук няма логика — каза тя. — Тук има убеждение. От всичко най-много на тоя свят уважавам дарбата. Не добротата, не сърдечността, не и безукорното трудолюбие и добросъвестност. Може би греша, но дарбата. От плодовете на нейните мисли и вдъхновение живеем всички, на нея всичко дължим. Ако светът лежеше само на плещите на сърдечните и трудолюбиви хора, животът щеше да тъпче на едно място...

Не бях съвсем съгласен с нея, но я слушах с удивление. Това съвсем не бяха мисли за една жена.

— Така ли е? — попита тя.

— Да речем...

— Не, точно тъй е — каза тя убедено. — Именно затова дарбата задължава повече от всичко друго. Даровитият човек е белязан. Той няма право да отстъпва, да се примирява, да се затваря в себе си! А ти точно туй правиш! Никой не казва, че не си добър инженер, но живееш с най-малкото, примиряваш се с всяко постигнато нещо, не гледаш никога нависоко. Ти не бива да бъдеш просто един добър инженер, а учен, откривател. Трябва целият да гориш със своята дарба. Това ще ти даде блясък в очите, ще те подмлади! На колко години си?

— На четиридесет и две — казах аз тихо.

— Виждаш ли? А изглеждаш много по-възрастен. Туй е, защото си се примирил. А аз точно това не мога да направя и като гледам как хабиш дарбата си, негодувам и роптая...

Известно време мълчахме. Много ясно чувствувах през тая незабравима нощ колко са горчиви думите й, но в същото време колко са прави. Дълго мълчахме, после аз се обадох неуверен:

— Може би си права, Олга. Но винаги съм смятал скромността за първата добродетел. Изглежда, че съм се сравнявал с амбициозните и алчните вместо с учените и откривателите...

Дълго говорихме, три пъти обиколихме оградата на дома. Най-после Олга първа се съвзе:

— Трябва да се прибираме.

Разбира се, вратата бе заключена. Изведнъж ме обзе малодушие — какво ще каже пълчивият и какво да му обясняваме? Бях готов да се върнем в парка, да останем на някоя пейка до сутринта. Но през това време Олга вече бе натиснала звънеца — енергично и рязко.

Управителят се яви почти веднага, сякаш нарочно ни бе чакал в тъмната си стаичка. Видът му бе така красноречиво укорителен, че просто се свих на мястото си, готов да се превърна всеки миг на някакво невидимо изпарение. Той отключи вратата, огледа ни с нямо презрение и измърмори:

— Как не ви е срам! И двамата сте женени!

Олга, която бе влязла първа, спря рязко, сякаш я бяха ударили с чукче по челото.

— Вие сте един жалък питекантропос! — каза тя с трептящ от възмущение глас.

— Другарко, мерете си думите! — обади се управителят, но в гласа му нямаше никаква сила.

Стори ми се, че някаква къса, синя експлозия блесна в очите й:

— Махайте ми се от пътя!

Тоя глас можеше да убие човек. Видях как управителят стреснато се отмести, сякаш срещу него се бе задала с пълна скорост мощна осемцилиндрова кола.

На първата площадка тя се усмихна, подаде ми ръка и каза:

— Вие сте прав! Може би съм лоша, но с лошите!

Дълго стоях при загасена лампа на моя прозорец, вирах се с невиждащ поглед в гъстия мрак, утаен в дъното на дола. Там все още се мяркаха светулки, все още се обаждаха протяжно и дрезгаво нощните птици. Лоша? Не, само това не! Сега спокойно можех да си призная това, което отдавна чувствавах — тя наистина беше най-милата жена, която бях виждал, с най-ясния поглед за живота.

* * *

След десетина дни пристигнахме заедно на софийската гара. Тя бе телеграфирала на мъжа си, но аз кой знае защо — не посмях. Нейният мъж беше малко по-млад от мене, доста едър и хубав. Той я целуна малко небрежно и още по-небрежно хвърли поглед към мен.

— Това е моят колега Илинчев! — представи ме тя.

— Ааа! — възкликна той. — Олга често ми е говорила за вас.

Усмивката му не беше лоша.

Както очаквах, жена ми си беше вкъщи. След първия порив на изненада и радост тя като че ли позамлъкна, нещо се появи между нас — нещо, за което ми се струваше, че точно аз съм виновен. За да скрия смущението си, започнах весело да говоря за курорта, за управителя, за двете каци минерална вода, които бях изпил. Струваше ми се, че не ме слуша с кой знае какво внимание, таеше нещо в себе си. Беше привечер, навън бавно се стъмваше, през отворения прозорец нахлуваха многобройните градски шумове, толкова различни от тия,

които досега бях слушал на баните. Тя опържи набързо някакви яйца, пренесе ги на масата, но не седна.

— Както чух, ти не си бил сам на баните! — каза тя внезапно.

— Какво значи това? — примигнах аз.

— Ти ще кажеш...

— Какво има да казвам? Просто беше и Маринова...

— И как... тъй случайно ли стана тая работа? — запита тя, като ме гледаше право в очите.

Без да бъда виновен, чувствувах се безкрайно неудобно пред тоя изпитателен поглед.

— Ти си луда, Магдалена — казах аз.

— Питам те, случайно ли бяхте заедно? — каза тя твърдо.

Това ме стресна.

— Боже мой, та нали знаеш какви са нашите отношения?

— Точно туй искам да знам! — Гласът ѝ внезапно омекна, някаква влага се появи в очите ѝ.

Това беше по-лошо, отколкото ако беше креснала.

— Магдалена, заклевам ти се — съвсем случайно се оказахме в една смяна. Просто се уплаших, като я видях... Та какво общо мога да имам с тая холера!

Още не разбирам как можах да изтърва последната дума. И защо? От моето проклето малодушие може би или защото я жалех, защото не исках да плаче напразно и напразно да се съмнява във верността ми. Каквито и да бяха причините, но в тоя миг до смърт се презирах, усещах болка в сърцето си, сякаш беше прободено от остра, отровна игла. Всичко можех да кажа — само това не, това в никой случай не биваше.

Но изглежда, че точно тая дума по някакъв магически начин успокои Магдалена. Наистина тя още дълго време мърмори и разпитва, докато се прибирахме в леглото. Дълго лежах в мрака. Край тоя гръб ли бях загубил част от себе си? Тая нейна обич ли — тиха, безропотна, спокойна — бе отнела част от моята сила да се съпротивлявам и да вървя напред? И най-важното — щях ли да се върна обратно? Или щях да тръгна, макар и с криволичене, по тоя светъл път, който така ясно бях видял в чудната тъмна нощ със светулки?

Тая нощ нищо не можех да разбера, знаех само, че съм безкрайно тъжен.

ХУБАВО ВРЕМЕ

ХУБАВО ВРЕМЕ

Вече втори ден валеше все същият мек, спокоен сняг — не валеше, а падеше от небето — толкова много и толкова гъст, че бе някак странно как все още не е затрупал къщите до покривите. Току-що се бях върнал изморен и потиснат от болницата, лежах на малкото дървено легло и гледах с мъртъв поглед пронизаната с карфица пеперуда над скрина, изсъхнала вече, с избърсан пращец, но все още чудно красива. Не приличах ли всъщност на тази прикована пеперуда в далечното сръбско градче? Ах, ако можех да направя нещо, да помогна с нещо!

Навън в антрето някой тихо шумолеше, ходеше насам-натам по домашни туфли. Знаех — това е моята хазайка, старата сръбкиня Любица Петрович. Преди пет месеца застреляха мъжа ѝ в сред градчето. Наш го застреля.

Виждах го после — един поручик със съвсем тънка, жилеста шия в широка яка. Лицето му ми вдъхваше отвращение — кално лице с тънък нос като клюн, който е кълвал мърша. И въпреки това майка Любица продължаваше да е добра и грижлива към мен. Кротките ѝ добри очи ме подлудяваха, късаха нервите ми. „Добра, стара майко, трябва да мразиш мене, окупатора, дошъл да тъпче като враг земята ти!“ Но тя не ме мразеше. Сутрин ми носеше вода за миене, вечер на лампа кърпеше чорапите ми. Защо го правеше? Или чувствуваше, че не съм окупатор, че не съм враг?

В тоя миг вратата тихо се откряна и в стаята влезе майка Любица с наръч дърва. Нещо странно имаше в походката ѝ, нещо особено в погледа ѝ — нещо, което не бях виждал досега, което ме накара да настръхна. Тя остави дървата и когато се изправи, лицето ѝ беше бледо. Устните ѝ се размърдаха беззвучно и едва след това чух отмалелия ѝ глас:

- Господин докторе, има един болен човек...
- Болен ли? Какво — болен?
- Ами че... толкова... ударен...

Разбрах — така поразително ясно разбрах, че сърцето ми се разтрепера. Взех инструментите за операция и когато излязох навън, в глухата, мека снежна нощ, запитах:

— Те ли те изпратиха?

— Не! — каза тя тихо. — Не те! Самичка си намислих! Те не искаха! Те казваха, че ще ги предадеш, а аз им казах, че няма. Аз им казах: „Той е много добър човек, страшно добър! Не може да спи нощем, до петляно време се върти в леглото. Слушам го — върти се, пъшка. Добър е! Аз добрите хора ги познавам по очите“.

Вървеше до мен, мъничка, съвсем загубена в големия шал.

— Далече ли е?

— Много близко.

— А къде е ранен?

— В корема... Лежи и пъшка... пъшка... Рекох им: „Ако не викнете доктора — ще умре!“. А те се страхуват! „Ще ни издаде!... — казват. — Всички ще отидем!“

— Отдавна ли е ранен?

— От завчера! Откакто нападнаха санитарния склад. Думат — горе в планината нямат никакви лекарства. Ранят те, няма с какво да се превържеш! Те затова, не от лошотия!...

Когато пристигнахме, аз останах за минута вън, после ме въведоха в тясна, топла, силно задимена стая. На печката с цвъртене се пържеше месо в голяма емайлирана тенджерата. Месото миришеше приятно и тютюнът им миришеше приятно — остро и свежо. Миришеше на мокри кожи, на мокри навуца. Нямаше никакъв стол и четиримата мъже седяха край стените на червени възглавници, които шумяха със сламен звук. Когато влязох, те инстинктивно се повдигнаха от местата си, наежиха се. Моята военна униформа ги стресна. Погледнах очите им — студени, недоверчиви, враждебни. Раненият лежеше на тесен креват и тихо пъшкеше.

— Махнете месото! — казах аз. — Сложете вода! Бързо!

Те се разшаваха, един излезе от стаята. Раната наистина бе коремна — превързана невежо и грубо. Когато по-късно взех в ръцете си инструментите, сърцето ми беше свито. Коремна операция при тази оскъдна светлина, без никакъв помощник! „Дали ще успея? Дали няма да загине в ръцете ми?“ Но още при първия разрез почувствувах чудна мощ — неповторима, единствена досега в моята практика. Щях да

успея, знаех, че ще успея! Работех мълчаливо, точно и сигурно. Работех необикновено ловко и бързо. Партизаните мълчаха, после един от тях заплака. Плачеше тихо и настойчиво — плака дълго в напрегнатата тишина.

— Млъкни! — казах аз. — Млъкни, пречиш ми!

— Брат му е! — каза някой глухо зад гърба ми.

Челото ми бе покрито с пот. Сърцето ми усилено биеше. Проклето сърце — съвсем го разстроих през последните месеци. Младият партизанин млъкна. Най-после бинтовах ранения, избърсах си потта и казах с въздишка на облекчение:

— Свърши се!

— Ще оживее ли? — попита този, който бе плакал. Лицето му бе още мокро.

— Сега от вас зависи! — кимнах аз. — Не трябва да го водите със себе си!

Погледнах очите им — топли, сърдечни, вярващи. И някаква мъка в тях, и някаква обич. Чувствувах как искат да ми кажат: „Братко!... Братко!...“ Искаха да ми кажат това, но те мълчаха. Само очите им говореха: „Братко!“.

Поднесоха ми в човенена чиния късове опържено овнешко месо и голям крайшник топъл хляб. Бе необикновено вкусно.

— Да имахте и малко вино?

— Прощавай, друже! — каза възрастният партизанин. — Не се досетихме! Вино нямаме, но имаме ракия...

— Нищо, дайте ракия!...

Наляха ми препълнена чаша. Чукнахме се. Някой каза:

— За здравето на Пера! По-скоро да оздравее!...

— Да! — отвърнах аз. — Ще оздравее!

В очите им блесна радост.

— Хубаво време — казах аз. — Хубав сняг!...

— Ще затрупа дирите! — обади се някой. — Тогава нека гонят Михаля.

Старият партизанин сякаш малко се сконфузи от последните думи.

— Има добри между вашите... Уж гонят, а не гонят...

— Има много добри, но вие още не ги знаете...

— Знаем! — възкликна партизанинът, който бе плакал. — В нашия батальон има двама българи — войници. Дойдоха с лека картечница...

— Ще дойдат още много — казах аз.

Когато излязох на улицата, чувствувах се щастлив, със сърце, препълнено с надежди и радост. Връщах се сам, майка Любица остана при ранения. Снегът валеше все така гъст, пухкав и топъл — бе все така глухо и тъмно. Някой извика в мрака:

— Стой! Парола!

— Хасково! — отвърнах аз.

Когато наближих часовоя, той измърмори:

— Ти ли си, докторе? Кучешко време, а?

— Не, времето е чудесно! — казах аз. — Може ли да има похубаво време?

Войникът ме погледна учудено и се прозя.

— Хубаво щеше да бъде — каза той, — ако си бяхме у дома...

Усмихнах се в тъмното и отминах. Можех ли да му обясня, че преди малко бях намерил тук своя истински дом?

СИН

В края на декември отрядът бе заобиколен и разбит в планината. Както често се случваше, причина за това бе гладът. Припасите отдавна бяха привършени, а на явките с ятаците от околните села не идваше никой. Току-що бе паднал нов сняг и заедно с него в топлите, обвити в дим и мъгла селища в долината бе нахлула жандармерията. Селата изведнъж притихнаха и се умълчаха. Жандармеристите пиянствуваха по селските кръчми и после до късна нощ скитаха из улиците, пееха дрезгаво и стреляха. Жените се присвиваха ужасени до мъжете си, притискаха се до тях, не мигваха до късно. Някое дете проплакваше, бабички с пергаментни лица се кръстеха упорито и втрещено и примесваха молитвите с клетви. Кого ли щяха да отмъкнат и тази нощ в участъка? Кого ли щяха да смажат от бой? В глухата нощ екваше страшно протяжен и жаловен вой на жена, после отново настъпваше тишина. Повечето от ятаците бяха арестувани, а другите не посмяваха да излизат дори от къщите си. По изходните места на селата бдяха жандармерийски постове и по пресния сняг веднага биха проличали ясно всички дири.

Но горе в планината, по искрящите от слънце голи върхове, партизанските застави не можеха да видят какво става с братята им. Пред техните очи бе долината с утаена на дъното сивопепелна мъглица и едва-едва се провиждаха селата, притоплени, димни и уютни. Какво ставаше там? Защо не идваше от тях никаква вест? Нима ги бяха забравили? Най-после след безплодно отчаяно чакане падаше мрак и над върховете на дърветата свиреха като през струни зли ветрове. Глутници вълци, скимтящи от глад, се лутаха безцелно в мрака, виеха срещу грозното небе. Не бяха ли и те гладни като вълците? Не скимтяха ли като тях от студа? Бе наистина чудно, че толкова мъки и терзания може да понесе коравата човешка душа. Най-после отрядът не издържа. Към селата бе изпратен силен боен патрул със задача да донесе храна. Той нападна една мелница, взе няколко чувала брашно и ги донесе в лагера. Но в дирите им почти веднага след тях пристигна и глутницата сити, озверени, дъхащи на вино и остър тютюн

жандармеристи. Докато бе още тъмно, те успяха да обградят лагера и призори сражението пламна с всичка сила. Жандармеристите не жалеха куршумите, стреляха непрекъснато, но огънят на партизаните ги държеше на разстояние. Две преки атаки срещу лагера пропаднаха и като спомен от тях останаха само черните неподвижни трупове върху снега. Денят минаваше бавно, слънцето едва пъплеше по чистото студено небе. Все по-яростно свиреха куршумите, все по-малко оставаха ръцете, които можеха да държат пушки. Веднъж да се мръкне!

Най-после дойде нощта и щабът реши да нанесе удара незабавно, преди още жандармеристите да са нападнали в тъмнината лагера. Избраха за атаката хребета, макар там да бе центърът на жандармерийските сили. На хребета ветровете бяха отвели снега и твърдата почва щеше да улесни бързината на набега. Знакът бе даден, отрядът тихо запълзя. Повечето от половината път бе минат, преди да ги открият. Под градушка от куршуми отрядът удари тънката верига, разкъса я, смаза слабия резерв и излезе на свободно пространство. Тука, както бе предварително решено, отрядът се раздели на тройки и се разпиля по всички посоки.

В мрачната нощ започна жестока кървава гоненица. На някои места вятърът бе навял дълбоки преспи, бегълците затъваха до пояс, едва пъплеха. Жандармеристите им пресичаха пътя, настигаха ги, отново ги обграждаха. Сражението пламна с нова отчаяна сила и бе ясно, че обградените на открито и из падините няма да се задържат дълго, ще паднат, но през това време спасените от обкръжението ще бъдат вече далече.

Политическият комисар бе загубил при пробива двамата си другари и сега се смъкваше сам по снежния склон, шибан в гърба от вятъра и страшния шум на битката. Бе невъзможно да се ходи из дълбокия сняг и той почти се търкаляше из стръмнината, без да чувства студа и ударите на острите камъни. В дъното на дола — помнеше добре това — течеше полузамръзнала рекичка. Най-после стигна до брега, въздъхна горчиво и нагази. Ледената вода веднага го прониза целия и сякаш стисна с мъртва ръка сърцето му, но той не излезе от водата, продължи надолу с вдървени крака. Знаеше добре — сутринта жандармеристите щяха да стигнат до рекичката и тука вече щяха да загубят следите му. Колкото по-дълго върви по реката, толкова

по-добре, толкова по-мъчно щяха да открият дирите му. Но камъните бяха хлъзгави, залиташе често и понякога падаше с ръце във водата, която го парваше остро — като вряла. Един малък приток му даде възможност да се отклони от главното течение и той пое вече по-леко из плитката вода. Още дълги часове крачи из непрогледния мрак и най-после — стига! Излезе на брега, изу обувките си и търка със сняг краката си, докато почувствува спасителната болка. След това подсуши, доколкото можеше, тежките туристически обувки, извади из раницата сухи вълнени чорапи, обу ги и въздъхна с облекчение. Той бе спасен! Той бе спасен — макар и не за дълго! И чудно — това не му донесе никаква радост. За първи път от много месеци той бе останал сам — съвсем сам, мъчително и безнадеждно сам всред тежкия мрак. Колко хубаво бе заедно с другарите, даже при най-тежките изпитания! Не! Не! Не това! А какво бе станало с отряда — с неговия отряд, разпръснат и смазан, скитащ без път в мрака! Сякаш не бяха разкъсали отряда, сякаш бяха разкъсали сърцето му, смисъла на цялото му съществуване. Той крачеше отчаян и обезверен и си припомняше дългите изминали месеци — хубави месеци на упорит всекидневен труд. С какво усърдие бе работил, с колко любов, за да стегне и циментира отряда, да направи от него здраво бойно ядро! И тъкмо когато бе успял, врагът с един само удар бе смазал всичко.

Утрото го завари на път — прекрасно, светло планинско утро, празнично, сияещо от силния блясък на слънцето. Клончетата на дърветата тежаха от сняг, ледените висулки искряха. Катерички тичаха по чистия сняг и при появяването му се покатерваха бързо по кафявите стволове на дърветата, поглеждаха го от върховете с тревожно любопитство. Ето и дири от някакъв малък планински звяр, който бе тръгнал да търси храна. Храна! Бе пропуснал на тръгване да напълни раницата с брашно и сега го измъчваше остър глад, който скосяваше силите му. Той крачеше вече бавно, спираше се често да почива. Дали би могъл да изтрае, докато стигне до новото сборно място на отряда? Дали би могъл?

Привечер той вече едва пъплеше омаломощен и изтерзан, но с чудно прояснено съзнание. Само тялото му мъчително тежеше, краката тежаха и с мъка газеха из дълбокия сняг. Тогава той направи малък завой и скоро излезе на полето. Бе вече тъмно. Над равнината като през миналата нощ се спускаше грозното враждебно небе — без облаци, но

тъмно. И ето там, в далечината, не просветваха ли светлинките на селото? Той вървеше замаян нататък, усилваше бързината на крачките си с очи, впити в далечните светлилки, без никаква друга мисъл и цел. Колкото повече приближаваше, толкова по-бързо биеше сърцето му. Вече му се струваше, че усеща топлината на селото, тънкия мирис на дима и на кошарите. Не блееше ли някъде в мрака притоплено стадо? Глупости! Какви овце! Та той беше още толкова далеч! И изведнъж с чудна яснота пред него изникна картина: топъл обор, едра, сиво-бяла крава, с кротки очи и влажна муцуна — гледа го и сякаш му кима дружелюбно с глава. Пред нея, почти в краката ѝ, голямо старо ведро, пълно до ръба с топло мляко, което дими, което го кани! И той се спуска още по-бързо напред и едва сега му идва мисълта: кое е това село? Как ще намери там близък? Няма ли да попадне направо в ръцете на жандармеристите? Няма ли да се пъхне като сляп в някаква клопка? Няма ли да попадне на предател?

Но вече е късно да спре. Ето го почти пред къщите на селото, клекнал до едно дръвче, с издигнат нос — сякаш души като вълк, самотен вълк единак, — с пламнали очи и пламнало сърце. После припъпла бавно, мина през някакъв бостан и излезе на тъмна, пуста селска уличка. Само да не го усетят кучетата! Само да не го усетят кучетата! Той пълзеше край дуварите бавно, сантиметър по сантиметър, оглеждаше внимателно дворовете. Светят прозорци, мучи крава, тихо проскимтява куче. Да влезе ли? Още не! И той си представя с горчивина как отваря вратата и към него се обръщат многобройни смаяни, ужасени очи! Страшен гост! Страшен гост, който носи смърт! Гост като смъртта!

Но изведнъж една къща привлича по-дълго вниманието му. Дуварът е полусъборен, вратата открехната и килната — врата, която отдавна не се притваря. Но и дуварът, и вратата са били някога хубави. И вътре просторна и ниска къща — хубава стара къща с дървен пруст. Едно прозорче свети! И никакъв друг белег, никакъв помен от куче. Той влиза в двора, припъпля бавно край плевника и със съвсем тихи стъпки се изкачва по пруста. Под навеса има купчина козиняви чували с пшеница, един чул е хвърлен над тях и зад тях — прозорчето! Той бавно приближава мъртвешки бледото си лице към него, поглежда вътре.

Това, което вижда, го кара да трепне, макар да е съвсем обикновено. В широката стая с пръстен под има само един-единствен човек: възрастен селянин с наметната на раменете полушубка. Той е много едър, с много широки рамене и лицето му е старо, твърдо и кокалесто. Не само това! Лицето му е добро, чисто, строго и скръбно, необикновено лице на селянин. И какво прави сам в тая самотна, глуха къща? Наистина — той шета! В средата на стаята е сложена чиста дървена софра и на нея хубава пита със забодена малка, едва трепкаща свещичка. До питата — пръстена чиния с мед! И ето — възрастният селянин отваря голяма синя тенджерка и насипва три чинии постен фасул, принася ги на софрата. Три чинии! Колко опитно прави върху тях красиви фигурки с червен пипер! После, без да бърза, слага до чиниите с фасул нови три чинии със зелени сарми, след това в гледжосани паници — сливов компот. За трима души принася ядене този едър, посивял селянин, но къде са другите? И какво му напомня тази странна софра? Какво означава тя? Партизанинът мисли трескаво и изведнъж по тялото му минава вълна от тръпки.

Утре е Нова година!

Наистина утре е Нова година! Как бе забравил това, как бе забравил това! Та утре е Нова година! Изведнъж селянинът прави нещо съвсем безсмислено. Той сяда на софрата, разчупва питата, слага по един къшей пред всяка паница, слага няколко по-малки в средата и взема лъжицата. Много ясно се вижда как въздиша и как тежка скръбна сянка минава по лицето му. Той започва вечерята сам, никакви други хора не идват.

Партизанинът отива безшумно край вратата, тихо почуква. Отвътре не се обажда никой. Пак почуква. Изведнъж се дочува едно високо смаяно: „Кой е?“.

— Отворете! — казва тихо партизанинът.

— Кой е?

— Свой...

Чуват се стъпки, вратата бавно се отваря, един миг сивите упорити очи на селянина светят от изумление. Всичко е очаквал той да види, но не и този смъртноблед младеж с кървави рани, с широко отворени, отчаяни очи, с карабина под мишницата. После лицето на селянина добива своя обикновен израз и той казва тихо:

— Влез, синко...

Партизанинът пристъпва бавно с вдървените си крака.

— Огрей се! — казва все така тихо селянинът. — Огрей се на печката!

Докато партизанинът топли своите премръзнали ръце на печката, селянинът затваря вратата и спуска пердето на прозорчето. Всичко това той върши бавно и спокойно и вече никакво учудване не личи по чистото му лице. После приближава към печката и казва:

— Затопли ли се? Хайде, сядай на вечеря, сигурно си гладен.

— Гладен съм! — казва уморено партизанинът. — Четири дена не съм хапвал зальк!...

— Сядай, сядай! Хапни си...

Те сядат един срещу друг, ядат мълчаливо и очите на партизанина са по-любопитни от очите на селянина. Дълго яде той и най-после казва:

— Има ли жандармеристи в селото?

— Няма! — казва селянинът. — Имаше, но вчера се вдигнаха в планината. Бродят там сега като вълци, гонят ви...

— А да ти се намира случайно цигарка?

Селянинът трепва. Колко странно е, че трепва при този невинен въпрос.

— Имам — казва той. — Но не знам дали са за свят.

— Защо?

— Много отдавна ги имам, отпреди много години.

Селянинът става мълчаливо, отива в съседната стая и се връща с избеляла кутия цигари. Каква необикновена марка — „Амон Ра“! Такава марка цигари вече няма! Те са необикновено сухи, шумят като стари листа и димът им е остър и неприятен. Партизанинът пуши жадно и чудно спокойствие се разлива по лицето му. Но защо селянинът гледа цигарата с такива странни очи, с такъв необясним поглед? Някаква тревога засяда в гърдите на партизанина. Глупости! Старият селянин има такова добро, честно лице — такова хубаво лице.

— Кажете ми — казва партизанинът, — защо на масата има ядене за трима?

Старата скръбна сянка отново минава по лицето на селянина.

— Имам двама синове — казва той тихо.

— А къде са?

Селянинът посочва мълчаливо с пръст към небето. Партизанинът се сепва. Какво значи това? Какъв е тоя жест? Не е ли луд хазаинът му?

— Мъртви? — пита той все още смаян.

— Убиха ги...

— Кой ги уби?

— Тези същите, тези, дето сега и тебе гонят...

Въздишка на облекчение се изтръгва от гърдите на партизанина. Сега вече е ясно, сега всичко е съвсем ясно.

— Отдавна ли?

— Много отдавна! Преди много години!... Някакво срамежливо изражение се появява за миг по лицето на бащата.

— Срещу всяка Нова година аз им принасям! В тяхна памет! — казва той. — В тяхна памет!

— О, разбирам! — възкликва партизанинът.

Селянинът мълчи дълго, после казва нещо съвършено странно, нещо дълбоко и вълнуващо:

— Все ги чаках да дойдат и все не ги дочаквах! Та чак тая вечер! Знак е това!...

И добавя тихо:

— Знак е!

В топлата стая настъпва отново тишина, в която се чува как дърветата тихо пукат в огъня.

СМЪРТТА НА КМЕТА

Случи се така, че животът на раздолския кмет, най-разпасания гуляйджия в Подгорието, стана извънредно сложен, безрадостен и мрачен. Червеното му юнашко лице потъмня като прахан, очите угаснаха и широкият гръб сякаш се прекърши. Макар понякога все още да се смееше по навик, смехът му звучеше кухо и страшно и неговите звуци караха селяните да се присвиват от уплаха, сякаш не се смееше жив човек, а мъртвец.

Работата започна с това, че той веднъж излезе на лов горе към планината — съвсем сам, дори без кучето си, което другоселци бяха откраднали прежната неделя. Бе прохладно утро, свежо и влажно, защото през нощта бе паднал кратък и проливен дъжд. До планината не се случи никакъв лов и нито веднъж не гръмна. Разочарован и уморен, той се сви в горичката и седна да закуси в сянката на една стара скоруша. Всъщност и така бе хубаво. Чиста, празнична тишина се бе утаила в младата гора, напоена със слънце и аромата на здравец и пелин. Горе при параклиса имаше чешмичка, в падинката течеше вода и пътят ѝ се познаваше по дългия зелен език от съвсем свежа трева. Долу в краката му долината димеше от изпаренията като някакъв огромен казан, притоплян само от жарта на слънцето. Оттатък селата белееха вечно сините склонове на Сакарджа, сякаш бе паднал сняг, а по клисурите се сщеждаше млечна мъглица. Топлата влажна мараня някак странно унасяше на сън и клепачите му упорито лепнеха. Бе почти задрямал, когато бавни, дебнещи стъпки го накараха да трепне. Той погледна през мрежата на храстите и притаи дъх: висок, сух младеж в школнишка куртка и туристически голф слизаше леко по склона, вперил поглед в долината. През рамото му бе препасана патронна лента, в ръцете си държеше карабина. Нямахме никакво съмнение — партизанин! Истински жив партизанин! Кметът се сви инстинктивно в шубраците и впи поглед в младежа като в някакъв невидан лов. Сърцето му биеше страшно, ръцете му потреперваха — същото чувство, съвсем същото като в оная утрин, когато бе наблюдавал през листака как един прекрасен елен излиза на поляната и

вдига влажна муцуна към небето, трептящ и строен, готов сякаш да полети в облаците. И като в оная утрин ловецът вдигна пушката, опря лакът в прималялото сърце и стреля през двете цеви с почти животинска наслада. Партизанинът се олюля и за миг падна на колене. Но ловецът знаеше, че сачмите не могат да го убият. На огромни крачки летеше той към жертвата си и когато младежът вече слагаше ръка на пистолета си, страшен удар с приклада го лиши от свят. Той рухна, лицето му се заби във влажната трева.

Когато дойде на себе си, разбра с ужас, че ръцете му са здраво вързани отзад. Черепът го болеше страшно, кръв течеше по лицето му и заслепяваше лявото му око. Най-последно прогледна с мъка. Срещу него седеше мъж на средна възраст, с червено самодоволно лице и го наблюдаваше с жестоко студено любопитство.

— Кой си ти? — попита прегракнало партизанинът.

Ловецът се изсмя. На слънцето безмилостно блеснаха красивите му здрави зъби.

— Ами ти кой си?

— Аз съм боец от народноосвободителната армия!

— Ти си куче! — кресна внезапно ловецът и тежка плесница се стовари върху окървавеното лице.

Партизанинът не издаде нито звук, не мръдна — само очите му припламнаха и се разшириха. И едва сега раздолският кмет видя, че лицето на младежа е красиво, страстно и гордо — видя го и злобата почти го зашемети. Този изблик забеляза партизанинът и разбра: попаднал бе в ръцете на смъртен враг.

— Запомни този ден! — каза той глухо. — Хубавичко го запомни! Ще платиш за него с главата си! И вдън земя да се скриеш нашите ще те намерят! И ще те смажат като червей!...

Към обед откъм горния край в селото влезе странна процесия младеж с вързани отзад ръце, безмълвен, изправил високо окървавената си глава. На една крачка зад него вървеше кметът с карабина под мишницата, праметнал през рамо ловджийската пушка, и се усмихваше щастливо, сякаш бе ударил сърна. И чудно — този път селските деца не се затичаха след него, селяните не изскачаха от дворовете, за да погледат лова. Зловещо мълчание, ненарушаване дори от вечния лай на кучетата, тежеше над селото. Иззад зидовете и

плетищата назъртаха само смутени, ледени, мразещи очи, които странно смекчаваха израза си, когато спираха на партизанина.

Вързаха го в двора на кметството за стария орех с изсъхнали върхари. Кръвта течеше от многобройните рани, жестока жажда го мъчеше, но никой не дойде да го превърже или да му подаде канче с вода. Дойдоха само неколцина, между които и старият полуослепял поп, и го оглеждаха дълго — с животинска радост.

— Хубаво парче си ударил, Янаки! — каза усмихнат бакалинът Христоско. — Да ти е честито!

— Майстор — Янаки! — одобри ветеринарният. — Докара го вързан като шиле...

Всички се засмяха. Смееха се ситно и къдраво, смееха се с наслада и тупаха радостно по рамото кмета. Хубав ден за тях, хубав, радостен ден!

Последен дойде волнонаемният учител Продумков — небръснат, с мръсна риза, с бедна, рижа косица на кръглата си глава, — дойде забързан и потен и още видял-невидял, захрачи в лицето вързания младеж. Тъмните очи на партизанина отново се разшириха и пламнаха.

— Ти пък защо? — каза той хрипкаво. — Ти пък защо, мръсен парцал! За какъв дявол се давиш на края!

Продумков трепна уплашено и сякаш се сви.

— А защо продавате България? — изкрещя той пискливо.

— Кому я продаваме, идиот! — попита сериозно партизанинът. — Кажете! Кому я продаваме?

— Продавате я! Продажници! — писукаше учителят.

— И на тебе няма да простят! И твоите думи ще запомнят!

— Кой ще ги запомни? — попита презрително кметът.

Партизанинът вдигна очи и погледна към стобора.

И другите обърнаха глави нататък. През пролуците назъртаха безмълвно селяните, почти невидими, само очи, много очи — и безмълвна, жестока, смразяваща омраза в тях. Те не говореха, не шушнеха, не дишаха, сякаш само гледаха и в дъното на всеки поглед имаше нещо, което безмълвно плачеше от жал и което мразеше ненаситно, със суха, нечовешка омраза. Тези очи видяха хората в кметството и присвиха рамене от студ — като че ли невидим и незнаен северняк бе появил на двора. Изведнъж радостта в сърцата им помръкна, синината на небето изпепеля, звуците утигнаха.

— Да се махате, кучета такива! — изкрещя побеснял кметът.
Но селяните не помръднаха. Мълчаха и гледаха.

— Чувате ли?

И той насочи към стобора карабината на партизанина. Чу се шум на много стъпки. Страшните очи изчезнаха.

— Сбогом, другари! — провикна се партизанинът. — Червената армия иде!

Още същата вечер дойде от градеца полиция и го отведе. След няколко дни всички научиха, че партизанинът бил разстрелян и заровен край реката, която протичаше през града. И още след две недели седем младежи от селото заедно с главния учител излязоха в гората при партизаните. Селото онемя и притихна. В селската кръчма разговаряха шепнешком и когато кметът влизаше — млъкваха.

— Добър ви ден, хора! — казваше той весело. — Как сте, що сте?

— Благодарим, добре! — избъбряха сухо и враждебно селяните.

— Какво сте се намусили такива? Да не ви са потънали гемиите?

Никакъв отговор. Както винаги, никакъв отговор — нищо, освен стената от студени мразещи очи, същите, които бе видял оня ден през пролуките на стобора. Тези очи виждаше, накъдето и да се обърнеше — в кметството, по улиците, в кръчмите. Тези очи стояха над него в мрака на стаята, преди да заспи, те му се присънваха в топлите летни нощи и го караха да се буди смутен и уплашен. Не беше вече сладко пиенето, песните му в кръчмата угасваха самотни.

Веднъж той прекрачи прага й леко пийнал, развеселен и усмихнат и още неседнал, заръча:

— Майстор Павле, налеј на всички по една сливовица!

Старият Стоян Клисурски го стрелна със свитите си очи.

— Благодарим, кмете! Имаме да си платим! — каза той глухо.

Усмихнатото лице на кмета замръзна в свирепа гримаса.

— Ще пиете! — изкрещя той истерично и удари с все сила по масата. — Ще пиете или всички ще ви арестувам!

А наоколо по селата ставаше все по-тревожно. Носеха се слухове — на еди-коя си лъка партизаните срещнали овчар и го разпитали, на друго място иззели кашкавала в мандрите. В края на лятото със страшна бързина се пръсна мълвата — слезли в Баните, взели продукти от кооперацията, раздали събраните за германската армия

наряди и отвлекли кмета. В Баните! Та от там до Раздол нямаше и петнадесет километра! През тая нощ кметът спа в общината заварден от селската стража. На другия ден от града пристигна жандармерийското отделение и се настани в училището. Кметът си отдъхна.

Но минаваше ден след ден и партизаните идваха все по-близо. Постоянно пристигаха новини за нападения и още един кмет бе намерен разстрелян в лозята. Една сутрин, като излизаше на работа, кметът намери на портата си закачена с кабарче малка бележка:

И с цял полк да се оградиш, пак ще те намерим!

Сякаш небето се завъртя над него, сякаш някой невидим му прошепна: „Запомни този ден! Ще заплатиш за него с главата си!“. Той тръгна напред с омалели крака, едва изкачи стълбите. От общината кметът води дълъг разговор с околийския началник. След няколко дни жандармерийският пост бе засилен и кметът пренесе леглото си в канцеларията. Отново настанаха дни на очакване. Жандармерийските подразделения бродеха като вълци в планината. Чу се за избити партизани. Минаха две недели и партизанските нападения съвсем престанаха.

И ето, дойде есента — топла, жълта и уханна, натежала от плодове. Денем на небето висяха огромни, неподвижни облаци, а зад тях синевината блестеше порцеланова. Привечер облаци изчезваха зад планината и по небето, придобило нежен, зарзалов цвят, се появяваха пъстри ивици като дългите красиви пера от опашката на фазан. Склоновете на планината се покриха със златисти петна и само боровата Сакарджа все още синееше гордо и студено. В селата се връщаха стадата, кравите мучаха сито и лениво и сякаш се стопяваха в розовата мъгла от лъчите на слънцето и прахоляка. Бе хубава есен, но мълчалива и притаена. Сърцата жадуваха за малко радост. И ето изведнъж в селото пристигна цирк.

Но какъв цирк бе това? Нищо, освен избеляла брезентова палатка със стрелбище и малко реквизит със смайващи, пъстри цветове. Хората бяха четирима: двама мършави младежи в сини комбинезони, една повехнала жена с пъстър грим, която ходеше по въже, и най-сетне техният шеф, човекът, който гълташе саби и закусваше с ножчета за

бръснене. Той бе нисичко, много пъргаво човече, в пепитени панталони и с големи, печални очи, които не умееха да бъдат весели.

— Ще отида при кмета за разрешение — каза той на другарите си и се упъти към общината.

Не беше трудно да я намери. На двора полският изваряваше дрехите си в голям казан и клечеше по бели гащи край огъня. По стълбите подхвъркваха шумно кокошки. Бе следобед, тих и приятен, и нищо не предвещаваше голямото събитие.

В стаята кметът беседваше нещо със секретар-бирника и жандармерийския поручик и лицето му бе сиво и намръщено. И ето че влезе фокусникът, поклони се сърчно и тракна с токовете.

— Господин кметът? — попита той почти плахо.

— Какво има?

— В селото на господин кмета е пристигнал столичен цирк — говореше опитно фокусникът. — Просим разрешение да останем! Само два спектакъла с гала-програма! Молим!

— Документите! — каза сухо кметът.

Фокусникът се доближи до масата с лек поклон, бръкна в задния си джоб и извади ръката си с необикновена бързина.

Във въздуха блесна насочен към кмета пистолет, чу се слаб гърмеж и почти едновременно сухо щракане. Всички видяха как в сред тънките струйки синкав дим лъжливият пистолет се бе превърнал в обикновена табакера със запалка.

— Воала! — каза фокусникът, като се изсмя високо, студено и театрално с все същите печални очи. — Силву пле, мосю! Сигарет!

Той изтрака още веднъж ловко с токовете си и като изви гърба си в дъга — поднесе табакерата.

Но кметът не посегна за цигара. Никога вече не посегна за цигара. Той бе мъртъв. Слабото сърце, изнемощяло от очакване на разплатата, не бе издържало на малкия безобиден фокус. Той бе издъхнал моментално и сега лежеше на стола си с мъртво, изкривено в гримаса на ужас лице. Партизаните си бяха отмъстили. През постовите и кордоните те бяха стигнали до общината, бяха се настанили в сърцето му. Бяха се настанили във всички сърца. В едни — за да ги омаломощават, в други — за да им вляят кураж и бодрост.

НОЩНО РАЗУЗНАВАНЕ

Всички помним тоя септември — такъв ясен и топъл в началото, такъв подгизнал и навъсен в най-трудните дни. Тогава той не ни пожали, че сме неопитни, и над всички наши неприятности и несгоди отвори и своето продрано, мокро небе.

Именно в такъв един ден го срещнах за пръв път в двора на казармата. Дъждът тъкмо се беше усилил и той крачеше леко приведен през локвите, повдигнал пешовете на своето простичко черно расо. Признавам си, че поспрях учудено — не беше съвсем обикновена гледка да срещнеш поп в казарма през ония сурови революционни дни. Но поне видът му беше твърде простонароден, нещо селяшко, яко и жизнено лъхаше от скулестото му лице. Когато се разминавахме, той ме погледна за един кратък миг, но явно нито годините ми, нито скромната ми униформа му направиха някакво впечатление. Попът отмина, улисан в себе си, като газеше свободно из локвите със своите груби юфтени обуца.

Бяха тъкмо ония тревожни дни, когато всеки час очаквахме германско нападение по нашата западна граница. От два дни се намирах в градчето Н..., където трябваше да сформираме един от нашите гвардейски полкове. Разбира се, неслучайно бяхме избрали тоя район — през последните години той беше една от най-здравите крепости на нашето революционно движение. Бойците и командирите от полка бяха до един доброволци — някои служили в бившата царска армия, а други дошли тук направо от планината с партизанските си дрехи и с разнообразното си партизанско оръжие. Сформирането на полка се извършваше с трескава бързина — буквално по цели денонощия не спяхме, за да насмогнем на работата.

Около обяд наминах към приемателната комисия, за да отменя за час-два някой от хората. Полкът вече се попълваше, а потокът от доброволци продължаваше да приижда — все по-пълноводен и шумен. Станахме малко по-взискателни — направо връщахме всеки, който не можеше да докаже, че има по-сериозна военна подготовка. Границата

беше близко, ехото на войната се блъскаше в тесните улици и ние няхмахме право да бъдем небрежни или снизходителни.

Едва бях седнал, когато вратата се отвори и в широкото помещение влезе попът. Колкото да бяха уморени и изнервени, офицерите от комисията се ококориха, леки усмивки кацнаха на устните им. Попът мина през помещението с твърда, уверена стъпка, вирнал юнашки калимявката си и застана пред масата в нещо, което донякъде приличаше на войнишка стойка. Офицерите вече съвсем откровено се ухилиха, попът се намръщи.

— А вие за какво? — попитах аз колкото се може по-сериозно.

— Като другите! — отвърна спокойно попът. — Искам да служа!...

— Това е хубаво — казах аз. — Но знаете ли поне да стреляте?

Попът ме погледна право в очите, нещо шеговито се мярна в изражението на лицето му.

— Опитвал съм с ловджийска пушка — каза той. — Имам добро око...

— Ако сте дошли тук да се шегувате с нас — то друг въпрос — казах аз мрачно, макар трудно да сдържах усмивката си.

— Не е времето за майтапи, господин полковник! — също тъй начумерено отвърна попът. — Щом търсите доброволци — ето ви!...

Позамислих се. Ако го вземем под какъвто и да е предлог, хората от градчето, пък и бойците ще кажат: „Ето, даже и попът взел пушката!“. А това не беше без значение. Но как да го вземем, като дори не е служил войник, проклетникът. И съвсем внезапно ми хрумна една идея. Обърнах се към помощника си и вече съвсем сериозно запитах:

— Ами да го вземем за полкови свещеник! Имаме такъв пощата...

Нашият политкомисар — тогава още тъй го наричахме — се намръщи.

— Тоя щат не е правен за гвардейски полкове! — каза той сухо. — Или искате да станем за смях в щаба?

— Как тъй — за смях?... Боеприпаси още не сме получили, но тая сутрин на гарата пристигнаха два вагона с дървени кръстове... Щом има кръстове, трябва да има и поп.

— Не се шегувайте! — вече сърдито се обади моят помощник.

Попът, който внимателно слушаше разговора ни, внезапно се намеси:

— Господин полковник, ако е да махам кадилницата, туй може и на село. Аз искам да служа. Трябва да си отбия моя дълг пред народа...

Едва сега политкомисарят го изгледа малко по-внимателно.

— Слушай, отче, това е елитна войскова част! — каза той нетърпеливо. — За да служи човек тука, трябва и досега да е бил заедно с народа...

— Може пък да съм бил — отвърна попът.

Той бръкна в подрасника, извади от някакъв дълбок джоб износена до лъсване черна кожена кесийка и внимателно я отвори. Вътре, сгъната на четири, беше пъхната някаква хартийка. Попът я клъвна някак припряно, така както папагалът вади късметчетата, и без да я разгръща, с достойнство я остави на масата.

Разгънах с любопитство хартийката. Това беше съвсем редовно удостоверение, че нашият отец е посрещнал Девети септември като концлагерист в „Гонда вода“. С известно злорадство го подадох на моя помощник. Той прочете удостоверението, както имаше обичай, до последната буква, после неохотно измърмори:

— Тогава нямам възражения!... Стига да не служи тука като поп, разбира се...

— Ще ви направим куриер — обърнах се аз към свещеника. — В края на краищата вашите ловджийски познания повече работа няма да свършат.

Попът се замисли. Личеше си, че не остана доволен.

— Тоо... всъщност човекът прави работата! — измънка той повече за свое успокоение и грижливо пъхна удостоверението в черната кожена кесийка.

Още същия ден един от моите офицери ми разказа неговата история:

Преди половин година част от Трънската бригада завзела един доста голям населен пункт близо до границата. Разбира се, станало нужда да обезвредят или временно да задържат някои от местните хора, които биха могли да извършат издайничество. Като влезли в двора, попът се появил на стъпалата на къщата и с широко движение направил срещу тях кръстния знак.

— Да бъде благословено делото ви, чада мои! — изрекъл той високо и спокойно.

Момчетата естествено се позасмели — помислили, че това е някаква попска маневра, колкото да спаси кожата си. Но когато влезли в дома му, сърдечното и дружелюбно държане на попа скоро разсеяло техните съмнения. Той отворил стария, обкован с пъстри тенекии ковчег и измъкнал оттам цял куп вълнени чорапи и ризи.

— Това е за вас! — казал той. — Нека се върне там, отдето е дошло. Сега най-добре ще свърши работа.

— Ти да не си дал другата половина на немците? — усъмнил се все пак един от партизаните.

Отецът целият настръхнал.

— Моят баща е бил комита! — казал сърдито той. — Пък вие, ако не вярвате, по-добре не стойте под този покрив. И без туй, като си отидете, полицията ще ми съдере гърба от бой...

Последните му думи наистина се сбъднали. Но белята съвсем не дошла оттам, отдето попът си мислил. Вестта за поведението на свещеника бързо се разнесла из цялото селище. И въпреки това след изтеглянето на отряда не се намерил нито един човек, който да го издаде на полицията. Но, за нещастие на отца, дописникът на отряда изпратил кореспонденция до „Работническо дело“, където особено изтъквал поведението на свещеника — като пример за мощното проникване на революционните настроения сред всички слоеве на народа. И, разбира се, както трябвало да се очаква, този брой попаднал в ръцете на полицията и попът бил незабавно арестуван. След няколкодневни инквизиции той бил изпратен в концлагера „Гонда вода“ като опасен политически престъпник.

Отец Игнат с особено въодушевление се залови за новата си длъжност. Само за няколко дни, особено след като подкастри силно брадата си, той съвсем се промени и напълно заприлича на всички останали войници. Есенните дъждове сякаш измиха без остатък и свещеническото му достолепие, и благообразието на осанката му. Гласът му стана по-отривист и нервен, походката по-пъргава, усмивката и простодушна, и закачлива — като у всеки обикновен човек от народа. И не беше никак възможно да го види човек сам — винаги беше заобиколен от войници, които разговаряха оживено с него или весело и свойски се кискаха. Не беше трудно да се забележи, че

всички търсеха компанията му, сякаш без него не можеше да стане никаква що-годе сваятна работа.

Веднъж приближих тихичко до една такава групичка — тъкмо в разгара на смеховете и закачките. Но като ме забелязаха, войниците веднага млъкнаха, макар и все още с усмивки, притаени в угълчетата на устните им. Отец Игнат ме видя последен и доста спретнато козирува, без ни най-малко да се смути.

— А бе, Игнате, с какво толкова ги забавляваш? — попитах аз любопитно.

— Смехории, другарю полковник...

— Добре, кажи да чуем и ние...

Отецът се поколеба:

— Не са баш за началство, другарю полковник...

— Малко са пиперливи... — подхвърли друг.

— Нищо, нищо — чували сме всякакви...

Отец Игнат се позамисли и започна:

— Една сутрин попадията, като тръгнала на баня, каза на попа...

Вицът беше доста стар и малко безсолен, но отец Игнат умееше да разказва артистично и главно — смешно. И в отряда имахме един такъв като него, но, за нещастие, загина преди няколко месеца. Докато беше жив — ценяхме го повече от лека картечница. И в най-тежките и трагични мигове някъде от душата му се отронваше някаква смешна дума, забита точно — като пирон. Изведнъж ни ставаше и по-леко, и по-светло, облаците сякаш се разпръсваха, в очите ни светваше чистото небе на надеждата. Оттогава се бях научил да ценя такива хора не по-малко от най-смелите и дръзки бойци. Не, никак не сбърках, че взех и Игнат в полка си.

— Карай, отче! — казах аз, като си тръгнах. — Като свърши войната, може и артист да станеш...

— Главявам се като нищо — отвърна усмихнат Игнат.

И куриерската си работа той вършеше безукорно. Докато служеше в щаба, нито веднъж не чух някой да се оплаче от него. На весели хора винаги по-леко им върви работата, пред тях вратите се отварят, без да става нужда да тропат с юмруци. Дори моят помощник се примири бързо с него, схвана, изглежда, че не разнася около себе си никакъв опиум. Когато го срещнеш из канцелариите, той едва

забележимо му намигваше — за него това беше върховен белег на сърдечно отношение и интимност. Но Игнат не беше от хората, които обичат да се натрапват или да се въртят около началството. Докато бяхме на гарнизон, той само веднъж дойде при мен с лична молба:

— Другарю полковник, изтрепах се да блъскам пеша до гарата... Не може ли да се намери отнякъде велосипед?

— Зер знаеш да яздиш велосипед? — учудих се аз.

— Ааа, карал съм... Дамски — поясни Игнат.

— Бъди спокоен, ще я наредим — отвърнах аз.

Намерихме му велосипед и работата на отеча тръгна още по-добре. Често ми се случваше да го настигам с колата си по шосето — въртеше енергично педалите — сух, даже строен, пристегнат в нов офицерски колан. Той само ми махваше весело с ръка и още по-силно натискаше педалите. От целия му вид лъхаше някакво особено физическо самочувствие, което през първите дни не бях забелязал. И нямаше нищо чудно в това. За пръв път от толкова години той живееше, работеше, дори се обличаше като всички други хора и това по някакви незнайни пътища бе проветрило и гъстата утайка на тамяна в душата му. Никак нямаше да бъда учуден, ако ми доложеха, че го срещнали някъде с някоя...

Скоро след това заминахме за фронта. Още докато нашите колони се нижеха през Кюстендил, до ушите ни достигаше гъстото ехо на артилерийския двубой. Никак не беше трудно да забележа, че настроението на войниците доста се понижи. В целия полк нямаше нито един войник или офицер, който да е участвувал в обикновено сражение. Само партизаните, които съставляваха ядрото на полка, бяха чували да свирят куршуми край ушите им и познаваха соления вкус на кръвта.

Новините, които научих в щаба, не бяха никак добри. Първите опити да слоим немската съпротива край границата се бяха стопили в техния стихийен огън. Нашите части бяха дали много тежки загуби, някои от които незаменими. Загинал беше в бой един от най-ярките партизански командири, прочутият Демиревски, а заедно с него и цветът на нашето партизанско движение из рилския край. Жертвите се дължаха главно на примитивната тактика на фронтално атакуване. Добре укрепени в непристъпните, скалисти височини, за немците не беше особено трудно да отблъсват само с огън откритите пристъпи.

Заповедите в щаба сега бяха категорични — да не се водят в никой случай стихийни бойни действия, винаги да се търсят разумни тактически решения.

Още на другия ден заехме позициите си в околностите на Гюешево. Никак не беше трудно да разбера, че моите предшественици са водили бойните действия съвсем любителски — „на юруш“, както мрачно се шегуваха войниците. Сега моят щаб не разполагаше почти с никакви сведения — къде точно са немските позиции, с какви сили разполага неприятелят, каква е огневата му мощ, къде поне приблизително се намират неговите главни опорни точки. Тая работа трябваше тепърва да свършим.

Но това не беше най-голямата беда. Тежките загуби бяха силно понижили духа на частите, които заварихме на позицията. За нещастие, лепкавата и необикновено заразителна психоза на страха от немската военна сила и опитност бързо проникна и в нашия полк. В това можах да се уверя още същата нощ, когато изпратихме на разузнаване три офицерски патрула. Сведенията, които те ни донесоха сутринта, се равняваха на нула. Очевидно и трите патрула се бяха скрили в първите оврази и долчинки пред нашите позиции, тракали бяха там цяла нощ зъби и се бяха върнали призори жълти-зелени от преживените нощни страхове.

Възмутително, но факт! Никога не предполагах, че такова нещо може да стане именно в моя гвардейски полк. За втората вечер патрулите бяха специално подбрани, но и сега резултатът беше нищожен.

Тоя път наистина здравата се ядосах и като нямаше на кого, изкарах яда си на началник-щаба. Жълтоликият мълчалив кадрови офицер ме изслуша докрай, без да възрази нито дума. Едва когато аз се тръшнах сърдито в стола, той предпазливо се обади:

— Момчетата още нямат бойно кръщение, другарю полковник... Да им присвирят веднъж куршумите, пък след туй ще разберат, че работата не е чак толкова страшна...

— Не съм толкова сигурен! — отвърнах аз троснато. — Тия, дето заварихме тук, не ми се виждат никак успокоени...

— Да, но защото са почнали с неуспех...

— А ние с успех ли почнахме? — отвърнах сърдито аз.

Точно в тоя миг някакъв познат глас се обади зад гърба ми:

— Другарю полковник, защо не изпратите мен?

Обърнах се учуден. Никак не бях забелязал кога отец Игнат е влязъл в стаята. Да, сега само той ми липсваше!... Може би в бързината щях и него да сгълча, но видът му беше така сериозен, че неволно се засрамах.

— Офицери не могат да я свършат, та ти ли? — измърморих сдържано аз.

— Момчета пращате, другарю полковник... А на тях още фантазията им щрака... За първи път трябва да се прати по-окумуш човек...

Позамислих се. Макар и да бях тогава още много млад, тежкият опит ме беше научил, че няма по-лош съветник за един ръководител от предубеждението... Неведнъж ми се беше случвало да получа решителна помощ оттам, дето най-малко бях очаквал.

— Добре, Игнате, но кой ще дойде с тебе?... Та ти не знаеш дори да стреляш...

— Беше тая работа, другарю полковник — позасмя се Игнат. — Но остави ме хора аз да си подбера... И зъбите им знам... За всяка работа трябва да умееш да си подбереш човека...

— Добре! — казах аз. — Готви се!...

Тая нощ изпратихме само един патрул от трима души начело с един нисък, сипаничав подофицер, който през цялото време дъвчеше кожичка от сланина. Тъй го и изпратихме — с кожичката в устата. Отец Игнат изглеждаше и възбуден, и спокоен в същото време, очите му някак особено блестяха.

— Ако не се видим — запомнете ме с добро, другарю полковник — каза той с попроменен, леко екзалтиран глас. — Но ще се видим...

Нощта бе непрогледно тъмна, но сравнително спокойна. Само от време на време чернилката тропосваха светещи куршуми, към тъмното небе се издигаха червените следи на ракетите, лампионите висяха като кандила известно време над дивата неплодна земя и угасваха. Имах чувство, че тая нощ осветителните ракети бяха повечето в полза на нашите разузнавачи, отколкото в тяхна вреда. Дори денем би било трудно да се намери път до немските позиции — толкова местността бе непристъпна, стръмна и пресечена. А как ще стигнат дотам в чернилката на нощта и какво могат да видят — и на мен не ми беше

съвсем ясно. Тия ракети, ако не друго, поне ги ориентираха за посоката, позволяваха им да разгледат от време на време терена.

Престоях на позицията до три часа — повече от контролното време, в което трябваше да се завърнат. Малко преди три часа някъде под немските позиции започна оживена пушечна престрелка, след това се намесиха и няколко леки картечници. Десетки осветителни ракети надвиснаха над ничията земя, но колкото и да се взирахме, нищо не можахме да видим. След четвърт час престрелката съвсем утихна, само ракетите по-често летяха към черното небе. От нашия патрул нямаше нито следа.

Малко след три трябваше да се върна в командния пункт, защото ме търсеха от щаба. Тъкмо бях привършил разговора и се чудех дали да спя, да чакам тук, или да отида отново на позицията, в стаичката влезе възбуден адютантът ми.

— Върнаха се, другарю полковник! — доложи той с оживен глас. — И да видите само какви трофеи носят!...

Наистина по-оригинални трофеи до края на войната не успях да видя. Това бяха един чудесен нов мотоциклет и една... бака! Мотоциклетът беше съвсем редовен, можеше да се пусне веднага в действие, но баката, макар и неумита, беше съвсем празна. За какъв дявол я бяха домъкнали? След половин час целият патрул беше при мене, но в разказа на бойците не почувствувах нито най-малка нотка на хвалба. Говореше предимно отец Игнат, другите двама само от време на време утвърдително кимаха. Патрулът беше извършил много повече, отколкото можех в най-смелите си надежди да очаквам. Те не само разучили немските позиции, но прекосили цялата бойна линия и отишли до селцето в тила им, в който квартирували повечето от немските части. Там разузнавачите скитали по улиците, влизали в дворовете, най-сетне намерили някакъв селянин, когото подробно разпитали. Едва на връщане те били открити, макар и случайно. Като минавали обратно немските позиции, те се натъкнали на свързочен кабел. За съжаление, никой от тях нямал ножица за рязане на тел, макар че това беше първото нещо, което трябваше да им дадем. Те въртели кабела и тъй, и инак, дано го прекъснат, но кабелът не щял и да чуе за старанието им. Внезапно те усетили, че някой дърпа кабела от другата страна. Отначало се постреснали, но след това задърпали още по-силно. Не се знаело кой ще надделее в това невероятно нощно

двуборство, но немците, изглежда, загубили търпение и първи открили стрелба. Но за да стрелят, те навярно трябвало да пуснат кабела. Подофицерът се възползувал от това и на бърза ръка издърпал до тяхното прикритие цял-целеничък полеви телефонен апарат. Изглежда, че с него е бил свързан някой секретен пост на немците и нашите чудаци го измъкнали под носа им.

— Щяхме да го донесем, но бяхме много натоварени! — с тон на извинение съобщи Игнат. — Счупихме го и го захвърлихме...

Наистина те бяха просто невероятно натоварени. Как са мъкнали в разстояние на няколко километра тежката машина, това никак не ми беше ясно и никога нямаше да повярвам, че се е случило, ако не я бях видял с очите си. Беше съвсем изправен свързочен мотоциклет с номера и документите си — чудесен „Цюндан“ от петстотин кубика. Били два в някакъв двор — на другия измъкнали само карбуратора и му нарязали гумите. Но ако се съдеше по думите им, много повече им досаждала баката, понеже дръжката ѝ издайнически скърцала по целия път.

— За какъв дявол ви беше тая бака? — попитах учудено аз.

— За доказателство — отвърна сериозно Игнат.

— Какво доказателство?

— Ами че наистина сме били в тила на немците. Иначе можеше да помислите, че сме си съчинили някоя история.

— И мотоциклета ли домъкнахте за доказателство? — попитах аз.

Игнат попремигна няколко пъти, широка добродушна усмивка разтегна устните му.

— Ще ви кажа и туй, другарю полковник, та да си бъдем на чисто — отвърна той. — Куриерите на другите полкове всички са на мотоциклети... А само ние — не... А уж сме гвардейска част...

— Не сме уж!... А наистина! — засмях се аз. — Щом такива зверове служат в нея...

Сведенията, които патрулът донесе, бяха извънредно ценни. Но безкрайно по-ценен беше моралният ефект от това необикновено нощно разузнаване. Новината за чудните приключения на нашия патрул се разнесе светкавично из целия полк. Невидимият противник, който през първите дни така силно потискаше въображението на бойците, изведнъж стана предмет на безброй подигравки и закачки.

Страшилището внезапно се превърна в чучело. И всичките ни действия след това станаха безкрайно по-леки...

Главно това имах пред вид, когато след няколко дни представих и тримата участници за най-високия войнишки орден.

ХАЙНЦ

С Хайнц се запознахме съвсем случайно в някакъв ресторант. Изглеждаше тих и замислен човек, немската войнишка униформа му стоеше някак непривично и чуждо. А когато ни запита за нещо на своя хубав френски език, ние веднага му отговорихме. Тия, които бяха окачили своето грозно знаме на Айфеловата кула, заговорваха на чужд език само при крайна нужда.

Хайнц започна да идва в нашето свърталище — отначало по-рядко, а след това почти всяка вечер, тъй като работеше в някакъв противовъздушен щаб и имаше доста свободно време. Той влизаше в заведението с неловка походка, измърморваше тихо своето „бон жур, камарад“ и сядаше край кръглата мраморна маса с такова виновно изражение, че на самите нас ни ставаше неудобно. И, слава богу, в това отделение на аперитива имаше само няколко маси, така че се примирявахме някак си с униформата му. Той пиеше бавно, мълчеше с часове и само от време на време се вслушваше в нашите оживени спорове.

— А, Брьогел! — възкликна той още първата вечер, като чу най-сетне някакво познато име.

— Да, вашият Брьогел — кимнах аз.

Лицето на Хайнц някак особено се оживи.

— Аз също съм художник — каза той и ми се стори, че нещо като руменина мина през лицето му.

Това малко ни учуди. Приличаше по-скоро на непризнат поет, който досажда със своите стихове на разните Гертруди и Лоти. Постепенно Хайнц ни разказа живота си. Най-интересното в тая оскъдна история беше това, че семейството му произхождало от Елзас и сам той имал доста френска кръв в жилите си. Хайнц ни съобщи това без никаква гордост, но и без съжаление, че е нарушил с нещо кодекса на най-чистата раса. Завършил бил художествена академия, рисувал по малко, но печелел хляба си като преподавател в някакво частно рисувално училище. Понастоящем живеел в Кьолн — с майка си и двете си сестри, които работели в някакво ателие за готови мъжки

ризи. Не беше от богатите нашият Хайнц и това го направи по-симпатичен в очите ни, макар да носеше униформата, която ние с мъка понасяхме.

На следната вечер той ни донесе цяла папка скици и етюди. Ние ги разгледахме внимателно и ако не друго, поне узнахме маршрута на неговата бойна част — Чехословакия, Румъния и на края България. Но скиците от Свищов и София бяха съвсем малко на брой — нямаше повече от месец, откакто зелените дивизии бяха прекосили страната ни.

— Доста бездарно — каза Богомил, който беше нашият специалист в тая област.

— По-тихо! — обади се някой.

— Какво тихо, та той не разбира ни дума български — каза друг.

Но мене нещо ме глождеше:

— А бе де да го знаеш, може да се преструва...

— Ако се преструва — тъкмо ще си получи заслуженото! — каза Богомил намръщено.

През цялото време наблюдавах Хайнц, но той нито за миг не промени изражението си, което и без това не се отличаваше с някакво възгордяване. Не, навярно не знае български. Пък изглеждаше и твърде свенлив, за да бъде гестаповец. Минаха дни и ние съвсем се успокоихме. Хайнц познаваше отлично не само съвременната модерна живопис, но и съвременната литература и правеше преценки, които понякога ни смайваха, тъй като съвсем приличаха на нашите. Спомням си как една вечер доста безапелационно се произнесе за Бойер.

— Скучен — каза той. — Пък и реакционен на всичко отгоре...

Оо, реакционен!... Здравсти, Хайнц!... Дали пък под тая отвратителна униформа не се крие наш съмишленик?... Започнахме да го подпитваме внимателно, но той мълчеше. И това не беше малко поне не приличаше на тия кресльовци, които го бяха изпратили да завладява света.

Постепенно ние съвсем се отпуснахме.

Една вечер, докато си пиехме вкиселеното вино, Хайнц замислено каза:

— От утре се отменява затъмнението...

Наистина го отмениха. Беше пролет — топла и хубава, по „Царя“ като на някакъв голям празник бе излязъл хиляден народ. Ние се

радвахме, но Хайнц ставаше все по-тъжен и по-тъжен, с потъмняло лице се взираше в момичетата с пролетни рокли, вслушваше се в лекомислената глъчка на тълпата.

— Вие сте щастливи — каза той най-сетне. — За вас войната свърши...

— А за вас, Хайнц?

— Не, за нас остава Англия — каза Хайнц. — А това ще бъде много трудно...

Ние се спогледнахме.

— На Хайнц му се ходи в Бритиш музей — каза Богомил насмешливо.

— Да, наистина — отвърна Хайнц. — Но не на тая цена... И все пак нали войната трябва да свърши?

— С ваша победа — измърморих аз, но гласът ми навярно не е бил никак дружелюбен.

Хайнц се поизчерви.

— Аз разбирам — каза той тихо. — И вас разбирам... и доста неща разбирам. Само едно не разбирам — защо толкова жалите тая прогнила империя?

— Не, не я жалим, Хайнц — започнах аз.

И млъкнах, разбира се — френските думи нямаше да ми стигнат да довърша останалото. Богомил ми дойде на помощ:

— Кажу, Хайнц, какъв интерес имаме ние вместо една прогнила империя да се роди друга — съвсем млада и жизнена. Ти това ли предпочиташ?

Хайнц не отговори веднага.

— Не! — каза той най-после. — Но една английска победа ми се вижда невъобразимо далечна. А това значи океан от страдания за обикновените, невинни хора...

Ние не му отговорихме. Върнахме се отново в нашето свърталище, където ни чакаха другарите ни. Хайнц пи повече тая вечер и на края се поразвесели. Като човек с френска кръв в жилите си той пиеше само вино, пийваше добре, но не се напиваше. Само лицето му ставаше все по-румено и по-румено, очите му започваха да блестят и изобщо той загубваше съвсем своя вид на меланхоличен поет любител.

Тъй минаха още две седмици. Една вечер седяхме, както винаги, около кръглата маса и без настроение коментирахме новините. Тъкмо

бяхме научили, че Шмелинг си бил счупил крака при десанта на остров Крит, но победоносните войски на фюрера и т.н.

— Хитлер се оказа невероятна алчна свиня! — обади се някой.
— Но ще ѝ застане все пак някой ден нещо на гърлото...

Хайнц ни погледна въпросително.

— Какво каза? — попита той.

Богомил беше доста кисел тая вечер.

— Каза, че Хитлер е свиня — отвърна той заядливо.

Лицето на Хайнц силно поруменя, очите му блеснаха.

— Ти си свиня! — възкликна той грубо.

Погледнахме го като втрещени — така ни смаяха думите му. Това ли беше Хайнц тихият, Хайнц хуманистът, с когото имахме, ако не друго, поне общи богове в изкуството? Мълчахме и не знаехме какво да кажем от изумление. Хайнц стана рязко от мястото си, тракна с токовете и без да каже нито дума, с твърда стъпка напусна заведението. Известно време всички мълчахме объркани.

— Показа си рогата най-сетне! — обади се някой с омерзение.

— Нали ви казах? — измърморих аз, макар нищо такова да не им бях казал.

Другите ме погледнаха ядосано.

— А кой го домъкна?... Нали ти го домъкна?

В известен смисъл това беше наистина така, но аз се обидих:

— Не съм го домъкнал, той сам се залепи за нас...

— Брьогел! — изръмжа някой. — Да пукне дано!...

— И изобщо най-добре е да си обираме крушите — каза друг. — Току-виж, че домъкнал някой немски патрул...

— Чак пък толкова! — измърмори Богомил неуверено.

— Нали го видя?... Тия идиоти свой собствен ум май никога не могат да имат...

Не си отидохме веднага, но за всеки случай сменихме заведението. Един следобед се отбих у Богомил, поговорихме за туй, за онуй, после отново се сетихме за Хайнц. Тежък удар ни беше нанесъл тоя глупак, от който ни беше трудно да се съвземем. Най-лошото беше това, че сам той бе породил у нас тия надежди. И наистина, къде бяха изчезнали милионите гласове на социалдемократите и комунистите? Не бяха ли се влели поне част от тях в армията? И нима беше възможно току-тъй да се изпарят? Не тлееше ли под зелените

униформи една сила, която в най-решителния момент ще избухне? Отговорът, който точно от Хайнц бяхме получили, никак не ни утешаваше.

По едно време вратата се откряна, през прага подаде чипия си нос прислужничката.

— Батко, един човек те търси — каза тя.

— Какъв човек?

— Германец...

Спогледнахме се намръщени.

— Как го позна, че е германец? — попита Богомил.

— Ами с войнишки дрехи е — отвърна момичето.

— Ти каза ли му, че съм тука?

— Ами да — казах му...

Богомил изруга и стана от леглото, където се бе търколил с обувките си. Момичето виновно примигна. Той излезе и след малко се върна с Хайнц. Известно време тримата мрачно мълчахме.

— Дълга ви едно обяснение — обади се най-сетне Хайнц.

— Нищо не ни дължиш! — каза Богомил намръщено.

— Не, трябва да ме разберете! — каза Хайнц. — Както аз ви разбрах... Хитлер не е това, което казахте... Той не е прав наистина, за това не споря. И войната му не е справедлива. Но той е велик човек, това трябва да знаете. Всичко, което върши, е история... И е пожертвувал себе си за щастието на немския народ... Може да е неправилно, но е велико... И не може да се хвърля в...

Последната дума ми беше непозната.

— В какво?

— В калта! — преведе Богомил презрително.

Всичко това Хайнц бе казал бавно, като произнасяше точно и отчетливо думите. Навярно тая фраза бе предварително съчинил и искаше да я разберем напълно и точно. Ние мълчахме! И Хайнц мълчеше. Най-после той не се стърпя и каза:

— Мисля, че ме разбрахте?

— Да, Хайнц, напълно те разбрахме — отвърнах аз.

Тонът ми сякаш бодна нашия бивш приятел.

— Няма да ви досаждам повече — каза той и стана от мястото си.

Ние мълчахме. Хайнц бавно тръгна към вратата, но сега походката му не беше нито твърда, нито уверена. Плещите му бяха свити, червеният му войнишки врат бе потънал между тях, на темето му стърчеше жалко кичур рядка, пепелява коса. На прага той наложи кепето си и за последен път ни погледна. Някакво горчиво съжаление се мярна в погледа му, сякаш се прощаваше завинаги с нещо свое. След това стисна устни и бързо се махна от вратата.

Не го видяхме повече. След един месец германските дивизии нахлуха в Съветския съюз.

И изминаха близо четири години от тоя злощастен епизод. През това време се случиха десетки грандиозни събития. Кафявият звяр се оттегляше бавно към своето леговище, като все още бясно ревеше и хапеше. Четирима от тия, които стояха около кръглата маса, вече бяха облекли военните дрехи и участваха в последния поход. Двамата с Иван редактирахме вестника на Първа българска армия, която се сражаваше на Унгарския фронт. Малко време имахме ние да участвуваме пряко в това сражение — така много бяхме отрупани с редакторска работа.

За пръв път помирирахме барут едва през мартенската офанзива на немците. Случихме се при Чекел — пръстта на експлозиите посипа нашите плещи, куршумите свиреха около непривикналите ни уши. Уви, при това първо сражение изпитахме и първата горчивина — трябваше да отстъпим. Отстъпвахме и ругаехме двамата с моя приятел, а немският огън шибаше нашите прикриващи части. После спряхме, но не успяхме да тръгнем отново напред — трябваше да се върнем в редакцията.

Нима това ще бъде целият ни боен актив? Не можехме да се помирим с тая мисъл. И когато в началото на април по целия Унгарски фронт започна настъпление, ние — двамата досадници — отново се появихме на бойната линия. Улисани в боевете, никой от командирите не искаше да ни вземе със себе си, всички мърмореха и ни отпращаха в някаква съседна част. Най-после над нас се съжали полковник Сапунов и ни взе в силната си немска кола. Не го познавахме дотогава, знаехме само, че ръководи нещо в разузнаването. Тъй или иначе, докато се вредим, пробивът беше извършен и сега се мотаехме с щаера в прахоляка на междуселските пътища като из истински лабиринт. Все още не се сражавяхме, но поне настъпвахме — това не беше малко.

— А бе какво ще се сражавате! — скара ни се полковникът. — Не се ли виждате, че нямате пушки...

Не само пушки, но и пистолети няхаме. Полковникът нареди да ни дадат по един автомат и набързо ни обясни как трябва да си служим с него.

— Че няма да свършите работа с това желязо — няма! — каза той. — Ами, дай боже, поне да не се избиеете...

Прав беше човекът. И досега се учудвам на търпението му да ни мъкне насам-натам и да отговаря на наивните ни въпроси. Беше мълчалив човек със загрижена физиономия — нещо, което съвсем не отговаряше на яката му фигура, на червендалестото му лице, на блясъка на черните му очи. И защо все шеташе в тила, нима го беше страх да се пъкне в огъня?

Скоро трябваше доста скъпичко да платим за това наше глупаво съмнение. Боят се водеше за Чурго и тук немците, усташите и унгарските части оказваха яростна съпротива. Сутринта доведоха при полковника пленен унгарски войник и той загуби най-малко два часа да го разпитва в някакъв полуразрушен кантон. Когато излезе оттам, лицето му бе оживено, но щом ни видя, отново помръкна.

— А сега какво да ви правя? — измърмори той.

— Каквото досега сме правили, другарю полковник...

— Не е баш същото! — каза той сърдито.

После махна ръка и добави.

— Хайде, качвайте се!...

Бяхме шест души, без шофьора. Полковникът седеше на предното място, ние с Иван на последните. Пред нас бяха адютантът на полковника и двама автоматчици от охраната — две сериозни момчета, които се мръщеа, когато ние лекомислено се подхилвахме. Колата потегли бързо и скоро излезе на широкия път. По шосето фучаха камиони и моторизирани части, мотоциклетистите на щаба разнасяха напред-назад заповеди и донесения. Скоро Чурго се появи пред нас, целият обвит в прясна зеленина, някак си подозрително тих и спокоен. Едвам когато приближихме съвсем, чухме трясъка на минохвъргачките и късите, зли серии на тежките картечници. Там се водеше бой, и сериозен бой навярно, ако се съдеше по изобилната кървава диря на ранените.

— Нали искахте да се биете? — каза полковникът иронично. — Ще ви дадем тая възможност...

Но сега у нас като че ли нямаше никакъв особен ентузиазъм. Огънят се беше засилил, на всяка крачка виждахме убити — и наши, и чужди. И навярно всички пътища бяха силно минирани, защото няколко разбити камиони и каруци ни накараха да ги заобиколим през канавките. Скоро влязохме в града и макар да не виждахме войници, струваше ни се, че се стреля от всички страни — стихийно и яростно. По едно време шофьорът спря, лицето му беше съвсем бледо.

— Давай, давай! — каза нетърпеливо полковникът.

Колата отново потегли. Къде искаше да отиде с нея тоя дяволски син — на самите немски позиции? Парче от мина разруши предното стъкло и едва не уби на място полковника. Колата вече не вървеше, а пълзеше. На няколко пъти трябваше да заобиколим трупове, проснати в грозни пози на широката улица. Усещах, че ми се гади, цветът ми навярно не е бил по-добър от тоя на нашия шофьор. И другите в колата мълчаха, само полковникът кой знае за къде бързаше с възбудено, зачервено лице. Имах чувството, че всеки миг някоя мина ще сложи край на нашето безсмислено пътешествие.

За щастие, един куршум проби резервоара и ние, щем не щем, спряхме. Измъкнахме се от колата и се прислонихме с облекчение зад една солидна стена. Видът на полковника беше нетърпелив.

— Тука наблизко е — измърмори той на себе си.

— Кое, другарю полковник?

— Немското комендантство! — отвърна той. — Автоматите в ръка и да вървим...

Потеглихме в боен ред — и с попресъхнали гърла, разбира се. След няколко пресечки излязохме на доста голям площад с градинка в средата. Напук на кръвта и на сражението пред нас бяха цъфнали с бели, невинни цветове няколко храста магнолии. Бойната линия се беше изместила напред, но все още отвсякъде се стреляше — даже в тила ни. Изглежда, че там бойците обезвредяваха отделни гнезда на съпротива. Лицето на полковника внезапно светна:

— Ето го!...

Обикновено жълто, двуетажно здание. Никакъв надпис. Прибягнахме дотам и влязохме в двора. Полковникът погледна входната врата и се обърна към адютанта:

— Всичко да се запечата!... И да се постави часови!... Никой няма право да влиза без мое разрешение!...

— Слушам, господин полковник!...

Моят приятел с лекомислието на цивилен навлезе в двора. Внезапно той спря и подскочи така рязко назад, сякаш беше настъпил змия.

— Обесен! — възкликна той.

Всички се втурнахме напред. Пред очите ни зееше широк, празен гараж, на напречната греда над входа висеше на тънко въже обесен немски войник.

Спрях поразен. Убити и мъртви бях виждал неведнъж, но обесен — за пръв път в живота си. Не можех да откъсна поглед от страшната гледка. Войникът беше без ботуши и колан, панталонът се бе смъкнал до сухите му бедра. Куртката му бе разкопчана, пагоните — скъсани. Краката му, обути в чисти вълнени чорапи, безпомощно висяха надолу. Но най-страшно беше, разбира се, лицето, застинало в отвратителна гримаса.

В първия момент не забелязах, че на гърдите му виси широк картон с едър надпис на немски език. Полковникът приближи и го прочете.

— Хм! — каза той кратко.

— Какво пише, другарю полковник? — запита Иван.

— Въжето е винаги по-дълго от езика! — преведе намръщено полковникът. — Доста поучително от тяхна гледна точка...

Едва го чух — сега ми се гадеше още по-силно, отколкото в колата. Иван приближи до обесения и също вдигна глава.

— Това е Хайнц! — каза той смаяно.

— Ти луд ли си? — възкликнах аз.

Приблжих като насън. Наистина приличаше на Хайнц, да, поразително приличаше на него.

— Какъв Хайнц? — попита полковникът любопитно.

Обясних му с няколко думи.

— Сега ще видим! — каза полковникът. — Свалете го! — обърна се той към войниците.

Стоях с гръб, докато го свалят. Така ми се виеше свят, че се опрях до стената. Когато се обърнах, войниците го бяха положили на земята

и внимателно тършуваха по джобовете му. Най-после полковникът се обърна към мен и каза:

— Много жалко!... Никакви документи!...

После помисли и добави:

— Разгледайте го все пак...

Събрах всичките си сили и пристъпих напред. Сега вече го гледах съвсем отблизо.

— Ама разбира се, че е Хайнц! — каза Иван припряно.

— Да, това е Хайнц — отвърнах аз.

Но не бях съвсем сигурен. Изкривеното в предсмъртна гримаса лице сега ми се стори просто измъчено и нещастно. Но в очите не посмях да го погледна — толкова страшни бяха тия мъртви, изцъклени очи.

— Как му е цялото име? — попита полковникът.

— Кронер — отвърнах аз. — Хайнц Кронер...

— Като прогресивен ли го знаехте?

— Почти! — отвърнах аз неуверено.

Полковникът бързо ме погледна.

— Но очевидно дошъл му е умът в главата — каза той. — Тоя надпис доста много подсказва.

Да, наистина! Полковникът се обърна към адютанта.

— Погребете го в градските гробища — каза той. — Обикновен дървен кръст с надпис Хайнц Кронер... Знаете ли откъде е?

— От Кьолн — казах аз.

— Пишете от Кьолн... Това е всичко... Или не — как да се разбере, че не е загинал от наш куршум?

— Жертва на гестапо! — подсказва услужливо Иван.

— Тъй да бъде! — съгласи се полковникът, макар че изразът не му хареса особено.

Малко по-късно, когато боят утихна съвсем, аз разказах на полковника цялата история. Той ме слушаше с интерес, малка горчива усмивка лежеше на края на устните му. Само едно скрих от него — моите съмнения. Може би наистина беше Хайнц. А може би само приличаше на него. В края на краищата бяха изминали четири години, не беше никак лесно човек да е сигурен. „И по-добре е — мислех аз — да сгреша, отколкото да го лиша от правото му да има честен човешки гроб.“ Полковникът сякаш прочете мислите ми.

— Може и да не е Кронер — каза той. — А може би истинският Кронер да е заслужил и по-голямо уважение...

След малко адютантът ни намери квартира близо до комендантството. Когато започна да се мръква, ние побързахме да се приберем. Градът беше останал без електричество, улиците все още миришеха на съсии, барут и кръв. Нощта бе съвсем тъмна, плътният мрак подпираше като жив стъклата на прозорците. Из града все още се стреляше. Може би войниците от нощния обход пропъждаха с изстрели своята тревога от мрака, а може би някъде наистина се водеха престрелки. Лежах с отворени очи в тъмнината и се страхувах да заспя. Нервите ми бяха обтегнати от днешните преживявания, струваше ми се, че щом затворя очи, и ще видя в съня си мъртвото лице на Хайнц. Все още се стреляше, някъде бръмчаха самолети, оглушително лаеше в съседния двор куче.

И все пак съм заспал. И съм спал при това хубаво, здраво, без сънища. Силно чукане на прозореца ме накара да подскоча стреснато на леглото.

— Кой е? — извиках аз. Никой не ми отвърна. Напипах набързо електрическото фенерче в тъмното и насочих светлия сноп към прозореца. Някакво сурово лице ми се мярна в чернилката на нощта, което ме накара да настръхна.

— Кой е? — повторих аз уплашено.

— Не виждаш ли? — обади се сърдито до мене Иван.

— Тука ли живеят писателите? — попита зад прозореца войникът, който ни бе придружавал днес в щаера.

— Да, тук сме...

— Ставайте, полковникът ви вика...

За какво ли сме му потрябвали посред нощ? Може би трябваше веднага да тръгнем нанякъде. Нощта беше толкова непрогледна, че щом излязохме на улицата, веднага запалих фенерчето.

— Угаси го! — смъмра ме недоволно войникът. — Дето е светло — там и куршумът лети...

Той ни разказа, че досега застреляли двама войници от нощния обход. И двамата пушели в момента цигари. Вървахме, като се държахме един за друг, и все пак се спъвахме на всяка крачка, блъскахме се в дървета и огради, едва напредвахме. Сега ми се стори, че комендантството е едва ли не на другия край на града.

Полковникът веднага ни прие. Кабинетът му не беше лош, на прозорците бяха спуснати тъмни кадифени завеси. През миналата нощ тука навярно бе седял някой немски полковник, пиел е кафе и е давал нервни заповеди по телефона. Сега нашият полковник бе заел мястото му и ни се усмихна дружелюбно още щом се появихме на прага. На обикновен дървен стол до бюрото му бе седнал мъж на средна възраст със съвсем безбрадо, умърлушено лице. Целият му вид подсказваше, че не е повикан тук на обикновен разговор, а дава някакви показания. Полковникът кимна да го отведат и погледна бързо часовника си.

— Прощавайте, не знаех, че е толкова късно! — извини ни се той малко смутено. — Пък не ми се чакаше до утре...

И аз погледнах часовника си — всъщност още не бе минало полунощ. Полковникът някак особено се усмихна.

— Нали видяхте цивилния човек? — попита той. — Узнахме, че е бил преводач от унгарски в немското комендантство, и веднага го арестувахме. Много интересни работи ни разказа той, ще ни бъдат от полза... Между другото каза нещо и за вашия Хайнц...

Аз трепнах.

— Не, той не знае името му — точно това е досадно. Но знае историята му. Хайнц е бил арестуван преди два дни. Трябвало е да бъде препратен в Секешфехервар и предаден там на военен съд. Но ние почнахме офанзивата и за това не останало време. Пък и много бързо пристигнахме тук. Като не знаел как да го мъкне със себе си, комендантът заповядал да го обесят. И той лично е съчинил тоя афоризъм, който висеше на гърдите на обесения...

— Но какво е направил? — попитах нетърпеливо аз.

— Ето това е най-интересното! — каза полковникът. — Хранели се в стола. И изведнъж Хайнц ударил с все сила чинията си в циментовия под и изкрещял: „Хитлер е свиня!...“. Спуснали се към него — той все крещял тия думи, докато пяна излязла от устата му...

Ние мълчахме поразени. Все тъй мълчахме и докато се прибирахме към квартирата си. Пушех нервно, без да мисля за куршума, който отнякъде ще ме сполети. Ти ли си бил, Хайнц? Или някой друг като тебе? Нима трябваше да минат четири години, за да разбереш тая проста истина?

Но не смеех да кажа гласно мислите си. Доста страници бях прелистил досега от тъмната човешка история и знаех, че много по-

светли и големи умове са живели в много по-тъмни заблуждения. И с тях са умирали — без да ги разберат. Тая нощ само мълчах и го оплаквах в душата си.

СРЕЩИ

Колата се носеше по бетонираното шосе за Будапеща леко и безшумно, като водно конче. Бе вече пролет, все още прохладна, и равнината се разстиляше от двете страни на пътя яснозелена и измита от снощния дъжд. Нямаше никакво облаче, никакво петънце по небето и то се синееше над нас далечно, чисто и твърдо — сякаш не небе, а необхватен гладък порцеланов абажур, който докосваше своите краища в тъмната линия на хоризонта.

Войната бе обезлюдявала плодородните полета и от това макар да губеше земеделието, печелеше поне пролетният пейзаж. И по шосето имаше малко движение. Настигахме понякога цивилни унгарци, бледи и изпити жители на Будапеща, изнемощели до крайна степен от дългата обсада на града. Те тикаха с мъка пред себе си смешни ръчни колички. Някои от тях носеха изпомачкани балтони и меки шапки, други — плътни пуловери и каскети, срещаха се и жени в мъжки панталони, омотали главите си с цветни шалчета. С тия ръчни колички те бяха изминали пеша много десетки километри, за да обменят в селата някоя стара рокля, мъжки костюм или парче плат срещу хранителни продукти. Пътят бе крайно изморителен за отслабналите им крака, но гладът ги тикаше на широко ветрило по пътищата, които излизаха от столицата.

Понякога профучаваха с бясна бързина срещу нас съветски камионни ешелони и в такива случаи нашият стар, предпазлив шофьор спираше колата встрани, почти в канавката. Майор Федосенко тънко, но добродушно се усмихваше. Взехме съветския майор със себе си на чистото каменно градско площадче в Бая и нито за момент не съжалявахме. Преди войната той е бил известен инженер-оптик и сега, струва ми се, повече от професионално чувство, отколкото от нужда бе украсил лицето си с две изумително прозрачни лещи. Войната бе превърнала инженера в артилерийски командир, и то навярно отличен командир, ако се съдеше по ордениите.

Федосенко бе мургав, тих, приятен и, за наше удоволствие, познаваше отлично съветската литература. Въпреки всичко войната не

му бе попречила да чете. Но майорът говореше малко за литература. Той ни разказваше с тих, малко унесен глас спомени от войната и тия спомени имаха един-единствен герой — новия съветски боец. Не ни го описваше, но ние сякаш го виждахме — млад, светлоок, набит и плещест, с широко, усмихнато лице, праметнал през рамо автомата. Той беше зад оръдието, той беше в атака, той беше в дълбоко разузнаване, винаги така млад, с твърд и внимателен поглед.

Внезапно майор Федосенко прекъсна разказа си и като се взря внимателно през стъклото на колата, каза с някакъв друг глас — гласа на командира:

— Спри! Чуваш ли, шофьор, спри колата!

Спирачките изсвистяха, колата спря твърдо и ние смешно се разклатихме в тясното купе. Майорът отвори вратата, излезе на бетона и малко строго подвигна:

— Хей, арьол!

И ние излязохме от колата. Вдясно от пътя стоеше прав и козируваше с разперени пръсти и неприбрани крака възрастен съветски войник, най-възрастният, когото бяхме виждали до тоя ден на фронта. Бе невероятно сух, с леко закривен тънък нос, със странно дълбоки слепоочия, но избръснат и чист и поради сухотата си — почти с младежка фигура. Облеклото му бе лятно — без шинел, в рубашка и платнени панталони, с широки, груби юфтени обуца, над които бяха навити прясно изпрани, още влажни платнени навои.

— Къде ти е пушката? — попита строго Федосенко.

— Ей я там, другарю майор — отвърна почтително старият войник и насочи встрани костеливия си показалец.

Пушката бе подпряна на близкото дърво. Под него гореше с тънък син дим слаб огън, над който върху два камъка се вареше нещо в очернена котелка. Без да искаме, ние се усмигнахме, но сините очи на стареца блестяха с такава невинна сериозност, че усмивките ни веднага изчезнаха.

— Значи, тъй — на дървото! — измърмори недоволно майорът.
— Ах, ти, арьол, арьол!

Но орелът, изглежда, не разбра укора, защото светлите му клепачи бързо премигаха. Федосенко все още клатеше глава.

— Ами защо си пуснал говедата в посевите? — попита строго той. — Ако си на своя земя, така ли ще правиш?

Войникът учудено се обърна. Говедата бяха всъщност двадесетина овци, все още неостригани, с тежки бели руна, кафеникави и сплъстени под корема.

— Не вреди на посевите, другарю майор — отвърна войникът. — По нас в ранна пролет нарочно пускаме овците, за да не избуят много житата...

— Аха! — измънка майорът, сам сконфузен от своето агротехническо невежество. — Тъй, значи... Ами какво вариш в котелката?

— Супа — отвърна сериозно войникът. — Не ми е възможно, другарю майор, да ям консервата сурова. Някак си много гадно се клати пелтетото, та я сварявам, доливам водица. Много вкусна супа става, другарю майор...

— Добре, добре — кимна майорът.

Но войникът, изглежда, бе намислил нещо.

— Какво пък — каза той малко смутено, — заповядайте, похапнете...

Майорът погледна часовника си.

— Защо да не похапнем? — разсъди той. — Какво ще кажете?

След малко ние се разположихме на влажната пръхкава земя, под чистото небе, изложени на приятните влажни ветрове, които вееха откъм Дунава. Пред нас върху вестници бе сложено оскъдното ни ядене — хляб, кашкавал, намирисваща консерва и някакви наденици, натъпкани като че ли нарочно изключително с хрущяли и сухожилия. Поразговорихме със стареца. Казваше се Никита Семьонович Голуб, честен съветски колхозник, тръгнал доброволно с армията. Пеша, като карал пред себе си ту крави, ту овци, ту бели грухтящи прасета, Никита Семьонович бе преминал огромното разстояние от Херсон до Унгарската пуста. За България войникът имаше определени впечатления.

— Ой, какви малки крави! Ой, ой! — каза той и провери внимателно с поглед дали не сме се обидили.

Федосенко погледна с уважение тънките му старчески крака.

— Суворовски! — каза той, като ги потупа ласкаво с длан. — Бива си ги!

Докато обядвахме, по шосето се зададе и скоро се изравни с нас дълга колона пленници, които работеха по изоставените от унгарските

графове огромни чифлици. За беда, като се изравни с нас, групата внезапно спря. В един миг само дългата безмълвна колона се полюшна и седна — всеки там, където го бе заварила командата — в безнадеждна и смазана поза.

Но един от пленниците, очилат и червеникав като другите, с остра адамова ябълка, с воднисти очи и дълги посинели уши, седна в канавката и се загледа алчно в яденето ни. От неговия гладен, втрещен поглед ни стана неприятно и ние инстинктивно поизвихме гръб. Само Никита Семьонович не отмахна погледа си и аз скоро забелязах как в добродушните му очи почва да се прокрадва жал и някаква тиха човешка милост.

— Гладен ли си? — попита внезапно войникът.

— Вас? — изджавка послушно хитлеристът.

— Питам — гладен ли си?

Пленникът избърбори нещо неразбрано. Никита Семьонович въздъхна тихо, поклати глава, раздели надве хляба си, после, като помисли малко, пъкна ядосано и двете парчета хляб в ръцете на немца.

— На, яж! — измърмори той недоволно. — То се видя, че Русия ти заседна на гърлото, ами хапни поне от руския хляб.

Пленникът веднага забоде в хляба дългите си пожълтели зъби. Стори ми се, че нещо човешко се мярна в погледа му, нещо като благодарност. Майор Федосенко изгледа любопитно стареца:

— Какво, Никита Семьонович, изглежда, че на тебе фашистът не е сторил зло?

Старият войник вдигна бавно погледа си и аз усетих, че през тялото ми мина кратка тръпка: така дълбоки, човечни, умни и сериозни бяха очите му.

— Кому фашистът не е сторил зло, другарю майор! — каза той тихо. — Хитлеристите убиха единствения ни брат — Иван Семьонович Голуб, председател на колхоза. Убиха ми бабичката, двамата синове, убиха ми снахата с двете внучета. На тоя свят аз, старият, съм останал само с най-малкото синче, червеноармеец, и внучка девойка.

Той млъкна. Стори ми се, че в очите му има сълзи, но бях се излъгал. Сълзи имаше само в погледа му.

— Ами тогава, защо? — попита майорът.

Старият войник махна с ръка.

— Нека разберат! — каза той тъжно.

— Видите ли? — обърна се развълнувано към нас майор Федосенко. — Видите ли?

И млъкна тъжен и разстроен. Тъжни и разстроени бяхме и самите ние. В това време се чу висока команда, пленниците се повдигнаха като автомати и зашляпаха тежко по цимента. Нашият пленник също стана, въздъхна дълбоко и някак задавено и отмина с неясно благодарствено мърморене, с омекнал и овлажнял поглед. Старият войник, който седеше на младата тревица скръстил пред себе си своите тъпички крака, бавно и мълчаливо клатеше посивялата си глава.

* * *

Като по някакво чудо срещнах още един път стария Никита Семьонович всред безбрежното човешко море. Срещнахме се тоя път във Виена, която само преди няколко дни бе паднала под грозните удари на войските от Трети украински фронт. В тия дни Виена бе мрачна, студена, опожарена, гладуваща. Цивилни хора почти не се мяркаха по безлюдните улици, криеха се по квартирите си от призраците, които сами си бяха създали — грозните кървави сенки от Гьобелсовите плакати. Хитлеристите бяха задигнали със себе си последните храни, бяха опожарили най-красивите исторически паметници, бяха изстискали последните капки кръв от бледите лица на виенчани. Виена гладуваше. Пред очите ни на Ринга, по който имаше по-голямо движение, падна един кон и когато след един час отново минахме край същото място, от коня бе останал едва ли не само синкавобелият му и розов скелет.

Продължих пътя си и след малко спрях като втрещен: срещу себе си видях точно Никита Семьонович Голуб. Един камион бе спрял край тротоара, а старият войник стоеше изправен на паважа с високо вдигната остра брадичка и гледаше с отвращение един афиш на фолксшурма, на който той, Никита Семьонович Голуб, бе изобразен със зелено монголско лице, с кървави очи и с остри, дълги нокти, които биха стигнали за сто дяволи. Срещу ноктите бе застанал мустакат глупак и бранеше с гърдите си ужасени жени и деца.

Плакатът бе толкова противен, че не бих имал сила да го гледам половин минута, но старият войник го наблюдаваше, без да мигне, с отвращение и смаяно.

В дясната си ръка той държеше малко парче хляб, намазано с някакъв оранжев мармалад. Машинално войникът го поднесе към устата си, но, види се, мармаладът не допадна на старите му зъби, защото в следния миг захвърли ядосано парчето. То се търколи и падна под камиона. Една бедна, смазана от труд женица, цялата в черно, забеляза парчето хляб и като наведе стария си костелив гръб, бързо се вмъкна под ниския камион и грабна жадно хляба.

— Стой! — извика някой. — Къде така?

Викаше Никита Семьонович. Но като забеляза своето парче хляб в ръцете ѝ, той се смути и примигна. Значи — друга била работата! Лицето му се изчерви, той притича бързо и изтръгна хляба от ръцете на уплашената женица.

— Срамота е! — каза Никита Семьонович възмутено. — Срамота е!...

После отново хвърли под камиона намазаното с мармалад парче. Жената ужасено го гледаше, очакваше може би, че в следния миг войникът ще извади отнякъде тънък като бръснач монголски ятаган, ще замахне яростно и — фертиг! Но старият Никита Семьонович, разбира се, не направи това — той бръкна мълчаливо в праметнатата през рамото му сухарна торба, извади оттам хляба си и като отчупи от него половината, пхна го в ръцете на жената.

— Данке! — възкликна тя насълзена. — Данке!

— Хайде, заминавай! — каза засрамено старият войник. — Няма що — заминавай!

В тоя миг очите ни се срещнаха. Никита Семьонович ме погледна втренчено и замислено, сякаш прелистваше с тънките си пръсти избелелия бележник на своята застаряла памет, после очите му светнаха радостно.

— А, български! — възкликна той. — Здравствуйте, здравствуйте!

Аз стиснах крепко неговата широка, твърда ръка, стиснах я и не ми се искаше вече да я пусна.

Оттогава изминаха много години. Аз се срещах и говорих с десетки съветски бойци, но Никита Семьонович Голуб никога не

изчезна от паметта ми, неговият образ си остана в мене все така чист и ясен — с добрите си очи, с коравите, селски ръце, с чистите изпрани платнени дрехи, без орден, без знаци на пагоните — просто Никита Семьонович, жив символ на едно от най-прекрасните качества на съветския боец — неговата чудна, дълбока човечност.

ГОСТ

Това се случи през мартенските отбранителни боеве.

Една сутрин в Гиге, на няколко километра от бойните линии, пристигнаха лека кола и камион и спряха пред щаба на полка. От леката кола слязоха хора за невярване — две възрастни жени в цивилни дрехи и мъж с голф, каскет и златно пенсне, което му придаваше строг и учен вид. От камиона пък се смъкнаха двама младежи със зелени винत्याги и веднага почнаха да се оглеждат, като си придаваха нарочно разсеян и равнодушен изглед — санким, голяма работа, като е фронт, да не е кой знае какво чудо. Последен слезе възрастен, кокалест мъж, с увиснали мустаци и с тая незабележима на пръв поглед чернота, която веднага би издала на опитното око локомотивния машинист. Стариият човек слезе от камиона, без да бърза, отърси дрехите си и продума:

— Виж, тук — друго!... Усещате ли миризмата на барут?

Двамата младежи кимнаха важно, макар нищо да не усещаха. А на барут наистина понамирисваше. Някъде вдясно трещяха артилерийски залпове и отекваха глухо в далечината. Сражението навярно току-що се бе подкачило и още не се знаеше дали ще се разгори, или ще угасне внезапно като миналия ден. Но изгледът на селото бе съвсем мирен, нищо не подбуждаше към тревожни мисли. По улиците безгрижно сновяха войници, някакъв кандидат-подофицер от тиловите части се учеше да кара велосипед на колело без гуми. При лекия полъх на ветреца изведнъж долетя приятната миризма на кухня. Нямаше нищо тържествено, настръхнало и напрегнато, както очакваха младежите със зелените винत्याги; не летяха в никакви посоки загрижени куриери, не притичваха с донесения свързките. В съседния двор един войник переше партенки и се усмихваше унесено на нещо, което по всяка вероятност се разиграваше в главата му.

— Та туй ли е фронтът? — попита една от жените, като помръдна разочаровано кафявата брадавица върху горната си устна.

В този момент от щаба излезе помощник-командирът на полка, усмихнат като слънчице, весел, сияещ, сякаш не приемаше гости на

фронта, а някъде в най-дълбокия тил. Беше току-що обръснат и порязан, ръцете му намирисваха на одеколон.

— Преди минутка ми обадиха, че ще дойдете! — каза той като се ръкуваше. — Е, добре дошли!...

После, като погледна критично препълнения камион, внезапно попита:

— А пликове за писма носите ли?

Гостите го погледнаха учудено.

— Носим! — каза с малко обиден тон човекът с пенснето. — И пликове, и още много други работи!...

— Ние най-голям зор имаме за пликове! — усмихваше се помощник-командирът. — На фронта не можеш да намериш плик дори за цяр... Добре, че момчетата му намериха чалъма — обръщат старите, лепят ги след това, с каквото намерят...

— Кога ще устроим митинга? — попита делово една от жените.

Усмивката на помощника се разшири с още няколко сантиметра.

— Митинг надали ще може! — каза той кротко.

— Ама как така! — стъписа се мъжът с пенснето. — Та нали затова сме дошли чак от България?... Вие, другарю, изглежда, недооценявате колко голямо значение има контактът между бойците, от една страна, и представителите на трудовия народ, от друга...

Докато човекът с пенснето произнасяше тия думи, машинистът едва доловимо се понамръщи.

— Разбира се, че оценявам! — каза весело помощник-командирът и изведнъж си придаде по-важен вид. — Но ако се изходи от обстановката...

— Каква обстановка?

— От бойната обстановка... Полкът е в бойна готовност, след час-два ще заеме резервните позиции... Просто няма време, пък тук се мяркат и месершмити... Да ви кажа правичката, те никак не обичат, когато се събират много хора на едно място...

Сякаш да потвърди думите му, един месершмит се зададе от далечината устремен към селото. Делегацията за раздаване подаръци се прибра предпазливо под тънкия покрив на една селска къща и с плахо любопитство заследи небето. Месершмитът приближаваше неудържимо, ставаше все по-голям и по-черен. Когато наближи съвсем, тихото и спокойно село сякаш пламна, ожесточена

противосамолетна стрелба се понесе като стихия към небето. Месершмитът не издържа, отклони се, но всички видяха как откачените бомби полетяха към земята.

— Лягайте! — извика помощник-командирът, макар да знаеше, че бомбите ще паднат далече.

Гостите доста енергично се изпружиха на влажната земя. След експлозията мъжът с пенснето се отказа да настоява повече за митинг. Решиха да стоварят подаръците в един от военните складове и да ги раздадат вечерта, когато боят приключи. Машинистът отиде с подаръците, а другите останаха да пият чай. Пред склада два военни камиона чакаха да бъдат натоварени с мунициии, шофьорите закусваха набързо под навеса, като поглеждаха учудено госта със зачервените си от безсъние очи.

— Ти да не си българин? — попита недоверчиво един от тях.

— Ами как? — усмихна се машинистът. — Не личи ли боята?

— Личи, и то как! — зарадва се искрено шофьорът. — Ама си помислих: „Що ще дири тук цивилен българин...“.

— Подаръци ви донесох! — отвърна машинистът не без гордост. — Мъкнем ги чак от България, два пъти счупихме камиона, докато ги докараме...

— Тъй ще дойде то! — обади се скептично вторият шофьор, нисичък, с кисело лице. — Има опасност да излезе много евтино...

— Гледай го човек! — каза с укор машинистът. — Не е за подаръците, а да разберете, че мислим за вас...

След пет минути машинистът вече раздаваше по собствено усмотрение кому вълнени чорапи, кому гащи, кому грижливо изплетен пуловер. Нисичкият шофьор веднага отвори една от кутиите цигари, които машинистът му бе бутнал в ръцете. На вътрешната страна на капака ѝ бе написано с кръгъл момичешки почерк. „Боецо, отмъсти за черните забрадки!“

— Отмъсти! — отново кисело измърмори шофьорът. — Лесно им е отдалече...

— Вярно ли е, че в София имало суинги? — прекъсна го другият шофьор.

— Има — каза машинистът.

— А като е народна власт, защо не ги прати тука да потоварят малко снаряди на камионите... Нищо, че ще им се скъсат

жартиерите...

Месершмитът, който бяха прогонили, отново се връщаше, бръмчеше заплашително с моторите си. Нисичкият шофьор го погледна под око и каза спокойно:

— Ти, чиче, не е зле да мръднеш малко... Ако падне някоя бомба върху складовете, после не могат ти събра парчетата...

— Ти за мене не бери грижа! — каза насмешливо старият работник. — Изкарал съм като картечар цялата минала война, имам четири ордена за храброст...

Когато месершмитът отмина, той съзаклятнически попита:

— А не може ли да стигна някак до позициите?... И без това ще стоим тук до вечерта...

— Не може — каза с несигурен глас първият шофьор.

— Защо бе, човек?

— Ами къде с тия цивилни дрехи?... Нали ще те арестуват още на първия пост...

Все пак, когато след четвърт час тръгна първият камион, в шофьорската кабина бе и старият машинист. Той седеше мълчаливо, оглеждаше всичко с внимателен и опитен поглед. По шосето към позициите отиваха руски войници, една малка танкова колона бе спряла до канавката в очакване на заповед. Машинистът и тях огледа внимателно.

— Бива си ги! — одобри той. — Нашите на Добро поле другояче изглеждаха!...

— Война водят! — отвърна късо шофьорът.

В Чекел не ги пуснаха да влязат, защото селото бе силно обстрелвано с минохвъргачен огън. Върнаха се малко назад и свиха край селското гробище. Докато войниците разтоварваха снарядите, железничарят се сбoguва с шофьора.

— Ти май ще го загазиш! — каза загрижено младежът, после махна с ръка. — Пък върви, щом толкова ти се е приискало!

Старият машинист прескочи резервните окопи и влезе в селото. В него имаше доста войници, залегнали плътно зад стените на къщите, за да се запазят, колкото могат, от мините. Машинистът вървеше бавно, оглеждаше всичко. Бойците го гледаха смаяно, някои се провикваха:

— Ей, чичо, ти българин ли си?

— Българин...

— Къде си се разшетал?... Тук да ти не е Борисовата градина?

— Гледай го ти — морук! — учудваше се друг. — Тръгнал по либаде, хич и не се пази!...

— Моята черна кожа куршум не я лови! — шегуваше се добродушно машинистът.

— А как попадна тук?... С подаръците ли?...

— С подаръците...

— Дамски килотки носиш ли?... Да преобуем кандидатчето...

Наистина от една къща подаде за миг лице офицерски кандидат с почти голобrado лице, но като чу фученето на мините, отново бързо се скри. Стариият машинист продължи напред и скоро излезе от селото. На полето по-ясно се чувствуваше пролетта, бледа зеленина бе посипала като с прах дърветата на близката гора. Стариият човек крачеше леко и дълбоко поемаше свежия въздух с дъх на барут и пролетна влага. Все пак пътят не му спореше, спираха го често, заговаряха го, увещаваха го да се върне назад. Един нервен и припрян поручик едва не го арестува, но войниците се застъпиха за него и го пропуснаха напред. Само пред артилеристите не му провървя. Артилерийският двубой се бе разгорял с пълна сила и вече не се чуваше нищо, освен глух, непрекъснат тътен. Артилеристите бяха потънали целите в своята страшна и спасителна работа и никой не му обърна внимание. Наоколо почнаха да падат снаряди и дори една гъста серия го накара да полежи няколко минути зад един синор. После той стана и отново продължи напред. Миризмата на барут стана по-остра, вече ясно се чуваше и картечната стрелба. Стариият машинист не се наведе дори когато куршумите започнаха застрашително да свирят около него. Той преви стария си гръб едва когато съвсем наближи позициите. Едно малко възвишение имаше пред него и след няколко минути той бе на хребета му. Това, което видя от височината, го накара да пребледнее.

Нашите отстъпваха. Наистина не отстъпваха безредно, а с прибежки, но все пак отстъпваха. За неговото опитно око не беше никак трудно да разбере причините — българските позиции бяха обложени от гъст артилерийски огън. Той виждаше ясно как фонтани пръст излитаха към небето, как снарядите ломят окопите и правят на трески рядката горичка. Все пак никъде пред фронта не се виждаха хитлеристи, позициите още не бяха пряко атакувани. Това го накара да стисне яростно устни и да побегне с все сила надолу по стръмнината.

— Къде, братлета?

Войниците го гледаха смаяно. Старият машинист веднага забеляза, че не бяха уплашени, никаква паника не се забелязваше в държането им.

— Ей, чичо, я се наведи! — скараха му се те. — Какво така си щръкнал?

— Къде сте тръгнали, братлета? — викаше гневно старият машинист. — Бягате ли?

— Не бягаме, а отстъпваме! — обади се един фелдфебел-школник. — Има заповед...

— Плюя на такава заповед! — закрещя гневно машинистът. — Пред артилерия отстъпва ли се?... И пред щик не се отстъпва!...

Отнякъде изникна поручик с окаляно лице и сърдити очи и се изправи едва ли не с цял ръст.

— Ти какъв си? — запита той грубо.

— Българин! — отвърна с достойнство старият човек.

— Щом си българин, марш пред мен!

Машинистът погледна мрачно неговия омачкан сукнен пагон, но старото му войнишко чувство за дисциплина изведнъж надделя. Без да каже дума, той обърна костеливия си гръб и тръгна редом с бойците. Поручикът продължаваше да ругае след него:

— Гледай го ти човек!... Разбрал-неразбрал, съвети дава!... Аз бъркам ли ви се оттук във вашите цивилни работи?

Старият човек го чуваше, но мълчеше. Костеливият му гръб още повече се приведе, гъстите му вежди бяха щръкнали сърдито като мустаци. След малко цялата бойна част стигна до резервните позиции и бързо завзе окопите. Машинистът чувствуваше, че сърцето му бие ускорено, краката му бяха отслабнали. Той се облегна на бруствера и внимателно се загледа. Старите позиции все още кипяха от артилерийския огън, гъсти фонтани влажна пролетна пръст летяха на всички посоки. Внезапно отнякъде изникна поручикът и като погледна обиденото му лице, тоя път меко и дружески каза:

— По-зле ли е тука?... Там щяхме да дадем излишни жертви...

— Пред артилерия не се отстъпва! — каза упорито старият човек. — На Дойран две години стояхме в окопите и не помръднахме нито крачка...

В тоя момент като по махване на вълшебна пръчка артилерийският огън на немците изведнъж спря. Едва сега машинистът видя със силните си очи, че вражеската пехота бе вече започнала настъплението. Той наблюдаваше напрегнато: вървяха прави, нещо и силно, и самоуверено имаше в непоколебимия им марш към българските позиции. Колкото и да беше ядосан, той призна в себе си, че съвсем не по такъв начин настъпваха колониалните полкове на французите в Македония. Поручикът измъкна отнякъде бинокъл, наблюдаваше спокойно и невъзмутимо атаката, по окаляното му лице не трепкаше нито мускул. „Дали пък поручикът не беше прав да ми се скара? — мислеше засрамен старият човек. — Дали не си знаят по-добре от мене работата?“

— Скоро ще ги сгреем! — каза поручикът, като свали бинокъла си. — Нека приближат още!...

Поручикът остави бинокъла си на машиниста и изчезна нанякъде. След малко той се върна и каза кратко:

— Сега почваме!...

И наистина след минутка усилено затракаха тежките картечници на българската част. Оттатък стреляха немските емгета, куршумите им остро свиреха над позициите. Старият машинист не отлепяше поглед от бинокъла — фашистите не трепваха, все така прави и самоуверени идваха насам. Внезапно лявата картечница замълча, гласът ѝ изчезна в общия концерт.

— Какво става там? — попита високо поручикът.

— Убиха Трайчо, господин поручик! — обади се развълнувано някакъв невидим боец.

Поручикът забърза нататък, старият машинист — след него. Бойците тъкмо отместяха убития мерач на картечницата, някакъв войник се суетеше неопитно около замлъкналата картечница. Старият машинист изведнъж се наежи, почувствува как кръвта зашумя в ушите му.

— Може ли аз? — попита той дрезгаво. — Три години съм бил картечар!... Имам ордени!...

— Опитай!... — каза неохотно офицерът. — Може да се опита!...

Старият човек мигновено се прилепи до картечницата. Той поправи малко мерника, прицели се и натисна спусъка. Струваше му

се, че е съвсем спокоен, но всъщност ръцете му леко трепереха. Едва когато картеницата заграка, те се успокоиха и влязоха в нейния бърз, отсечен ритъм.

* * *

Към четири часа следобед, когато боят започна да утихва, двама санитарни прибягнаха към тила с тясна брезентова носилка. Санитарният подофицер, който крачеше след тях с дългите си мършави крака, поглеждаше тревожно ранения. Раната беше сериозна, но лицето на стария машинист не издаваше никаква болка. То беше тържествено бледо, спокойно, чувството на изпълнен дълг му бе дало някакво вътрешно озарение на чистота и гордост, което го правеше още по-достойно. Той мълчеше, от време на време отваряше очи и поглеждаше сивото намръщено небе. Едва когато влязоха в Чекел, той внезапно проговори:

— Близо ли е лазаретът?

— През една улица! — каза подофицерът, като се изравни с главата му.

В тоя миг някъде наблизо изтреця снаряд и носачите инстинктивно клекнаха. Старият машинист ги погледна, слаба усмивка се появи на избледнелите му устни.

— Няма страшно! — каза той тихо. — Страшното мина!...

Подофицерът също се усмихна.

„Тоя ще живее! — помисли той с облекчение. — Всички други в лазарета може да умрат, но тоя ще живее...“

СРАМ

Пейо беше един от най-тихите и скромни войници в нашата рота. По външност той не приличаше и на новобранец — толкова бе дребен, младолик, дори крехък, макар да бе най-обикновено селянче от тетевенските села. Тясната му глава с рядка, щръкнала на темето косица едва се забелязваше от русота, сините му очи изглеждаха винаги малко замислени и тъжни, сякаш бе оставил на село също такава тъничка, крехка и безпомощна жена — съвсем без никаква грижа и мъжка закрила.

А той наистина беше женен. През първия месец ѝ пишеше, кажи-речи, през ден — къси писма с крив едър почерк, в които почти цялото място бе заето с поздрави до роднини и приятели. Пишеше ѝ съвсем тайно, по някакви дупки и къошета, сякаш вършеше нещо невойнишко и комай срамничко, но на мен чат-пат ги показваше. Аз му бях довереният човек в ротата, пред мен понякога се отпускате, но все още свенливо, с полудуми и недомлъвки.

Мина цял месец, докато реши да ми покаже снимката на жена си. Всъщност на снимката бяха двамата — и той, и тя. Той беше в градски дрехи, но все тъй плах и дребничък, тя — в хубава тетевенска носия. Рядко съм виждал такава едра, охранена жена от такъв беден планински край — бузите ѝ просто цъфтяха от здраве. Направи ми впечатление, че е доста нагиздена: гривни, огърлици, обици — нищо не липсваше на нейната и без туй прекалено пищна хубост.

— Деца имате ли? — попитах го аз внезапно.

— Нямаме — отвърна той тихо и се изчерви.

Това ли му беше мъката? Или пък се плашеше да не би някой — докато се маеше тук на фронта — да грабне тая яка народна хубост ненагледна. На мен туй не ми се виждаше много вероятно. В начина, по който бе заловила властно под мишница своето дребно, но хубавко мъжленце, личеше и любов, и привързаност, пък, ако щете, и съвсем очевидна женска чувственост.

И наистина въпреки тежките преходи през тая люта военна зима — най-напред в мочурливото Сремско поречие, след туй през равната

Войводина и на края през хълмистатата равнина на Южна Унгария — той видимо заякна, бузите му се поналяха с кръв, нещо едва-едва наперено се появи в походката му. Когато се установихме по квартири и храната стана редовна, сякаш и рядката руса косица на темето му се посгъсти и потъмня.

На вид Пейо през последните два месеца се поизмени, но по поведение — никак. Беше все тъй тих и скромен, все тъй изпълнителен — един от най-добрите и съзнателни войници в ротата. Досега бяхме влизали само веднъж в сражение — на Срем, когато се върнахме отсред път, за да запушим немския пробив. Здравата се кюснахме с немците в тоя паметен ден. Тевтонският овен подви крак, окопа се и не помръдна повече. Едва тогава продължихме отново пътя си. През цялото сражение Пейо се бе държал просто отлично — все така тих и безшумен, но не трепна и в най-големия разгар на боя, трудолюбиво и точно вършеше своята смъртоносна работа край тежката картечница.

Но това като че ли остана незабелязано и за командирите, пък и за бойците. И изобщо никой не го забелязваше в ротата, отминаваха го, без да го погледнат, сякаш пред тях не се намираше войник, а цигарен дим. В цялата рота само аз се привързах към него и го обикнах. Туй простичко народно момче, толкова добро и чисто, в моите очи струваше повече, отколкото някои от ония наперени храбреци, които бяха успели да изкопчат ордени от битката при Срем повечето с думи, отколкото с дела. Такива работи стават понякога и на фронта, където всичко трябва да лъщи с истинския си блясък.

Но малко преди да отидем на бойната линия, в ротата се случи нещо, което ме порази.

Туй стана в Киш Немет, близо до фронта. Командир ни беше по туй време — преди да го направят дружинен — поручик Найденов, буен и необуздан човек, но храбър и най-важното — бащински грижлив към войниците. Беше около тридесет и пет годишен, нисък, малко късокрак, бакъреночервен дори през зимата. На едрата му глава не се хващаше и най-широкото казионно кепе — ходеше със своя фуражка, а навярно и със свои бричове. В боевете при Срем беше като хала, в походките — като влекач — нито веднъж не го видях да се качи на коня си. И въпреки това не ми беше особено симпатичен, не обичам прекалено шумните и изявени хора, но го уважавах. На война такъв силен и смел боец не може да не се уважава.

В Киш Немет част от ротата квартируваше в някакъв голям двуетажен дом на централното площадче. Помня, че водопроводна инсталация нямаше, всички се миехме на двора. Водата се вадеше на ръка, с помпа, и ние много се стараехме чешмата ни да не замръзне. Впрочем към края на февруари времето беше много хубаво — истинска пролет. Едва през топлите слънчеви дни ние разбрахме всъщност колко много хора от местното население бяха останали по домовете си. След дългото затишие по фронтовете унгарците се поободриха, почнаха да щъкат насам-натам, все още плахи, все още неуверени, но поне с чувство на сигурност към българския пагон. До туй време никакъв инцидент с местното население не бяхме имали.

И в нашия дом имаше унгарци. Бяха може би десетина души, повечето стари хора и жени, сврени в две от крайните стаи. Между тях правеше впечатление една млада унгарка, доста хубавичка и „курназ“, както казваха войниците. Виждахме я понякога да преминава през двора с вдигната брадичка и поглед над главите ни, студен и някак недружелюбен. Единственият човек, на когото благоволяше да продума, беше нашият ротен командир естествено. Поручик Найденов явно я ухажваше и посвоему — малко грубичко, но същевременно и почтително.

Една сутрин подофицерът Дашев строи ротата някак по-сърдито и мрачно от друг път. Сухото му лице бе намръщено, изпръхналите устни — здраво стиснати. При това бяхме строени в пълно бойно снаряжение. Той командува „мирно“, погледна набързо редиците, но не даде „свободно“, нито произнесе една дума повече. Гледахме го само как ходи мълчаливо пред строя, като от време на време поглеждаше късо и враждебно към нас.

Какво ли се бе случило?

Едва след пет-шест минути от ротната канцелария изхвъркна стремително нашият командир. Никога дотогава не бях го виждал толкова гневен и разярен, макар че полагаше неимоверни усилия да се съдържи. Той поздравя ротата, след туй запали цигара и смръкна тъй силно, че дим не излезе само от ушите му. За миг това като че ли го поуспокои, той хвърли цигарата, стъпка я жестоко и заговори глухо:

— Сутринта на чешмата е бил забравен един гердан... една женска огърлица... Някой от вас си е позволил да я вземе...

С това съдържаността му се изчерпа, той кресна грозно:

— Кой?... Кой е тоя мизерник?...

Но ротата стреснато мълчеше.

— Кой?... — още по-страшно изрева командирът. — Искам да знам кой негодник е плюл на българския пагон!... Кой е изложил нашата българска чест за един нищо и никакъв гердан!...

Това звучеше много по-сериозно. Ротата все тъй не отговаряше. Поручик Найденов прехапа устни, после изкомандува дрезгаво:

— Първата редица три крачки напред, ходоом — арш!...

Редицата, в която бяхме ние с Пейо, се полюшна и отново замръзна.

— Свали раниците!...

Ние мигновено откачихме тежките раници.

Внезапно от първата редица излезе крачка напред Пейо. Както го гледах от мястото си, врагът му бе бял като тебешир, но ушите му просто пламтяха. Не можех да повярвам на очите си. Изглежда, че нещо подобно бе почувствувал и командирът, защото възкликна изумено:

— Ти това?

Пейо мълчеше. Командирът приближи до него, погледна го втренчено. Много ясно забелязах как гневът му рязко се пречупи, премина в нещо като пустота и разочарование, смесено с отвращение. Как му се искаше навярно вместо тоя дребничък, безпомощно мигащ войник да бе излязъл напред някой от ротните дангалаци. Хубаво би го наругал той, добре би го сапунисал за назидание на всички.

— Защо го направи? — попита поручикът с пресечен глас.

Пейо мълчеше.

— Питат те човешки!...Отговаряй!... — повиши глас поручикът.

Почувствувах как Пейо преглътна сухо, думите едва излязоха от устата му:

— Ами герданът беше оставен там, господин поручик... Помислих си — друг ще го прибере...

Видях как нещо като смях се мярна внезапно в мрачните очи на командира. Гледай го ти — стопанин!... Прибрал го да не се загуби. Навярно нещо подобно се въртеше в ума му. Отговорът беше така простичък, нещо толкова наивно имаше в него, че всеки би се забъркал.

— Три дни под арест! — каза поручикът сухо и като погледна редиците, някак вяло изкомандува: — Свободни сте!...

Но на другата сутрин ротата замина на бойната линия, а там арест нямаше. Пък и всички като че ли бързо забравиха този неприятен случай. Какво ли особено — мислеха бойците — се беше случило?... Забравила си гердана!... Ами да не го е забравяла!... Пък и на всичко отгоре беше един наистина нищо и никакъв гердан — три реда пъстри мъниста. Когато го отнесох вместо Пейо на командира, видях как той го погледна намръщено и някак сърдито го пусна в джоба си.

Скоро всички забравиха, но Пейо не забрави. Някак си особено силно го бе разтърсил този неприятен случай. Той едва хапваше от яденето, погледът му чезнеше все по-далечен и по-замислен, все по-незабележим ставаше той за войниците. Понякога стоеше неподвижен с часове в землянката, нито дума не проговаряше. Напразно се опитвах да го заговоря, с нещо да го развеселя. Той се усмихваше невесело, с измъчена благодарност, но не отговаряше. Веднъж го чух как сам си проговори:

— Голям срам!...

На всичко отгоре като че ли започна и да отслабва. Носът му изтъня, очите му потъмняха. Усещах го нощем — не заспива, с часове се върти в леглото. Една сутрин му казах:

— Стига си мислил за тая работа! Станалото — станало!...

— Голям срам! — въздъхна той.

— Ами — срам! — казах аз нарочно небрежно. — Вече всички забравиха!...

— Ти си мислиш! — поклати той глава и отново добави: — Голям срам!...

— За жена си ли го взе?

Той трепна и ме погледна уплашено, сякаш бях надникнал в мислите му.

— Ами за нея... Тя обича таквиз гиздила... Пък и като тръгнах, ми заръча — ще правиш, ще струваш, искам обици и гердан... А досега никъде по магазините не видях таквоз нещо...

— В Пейч има — казах аз. — Не бой се, ще наредим нещичко...

В погледа му блесна за миг надежда и веднага угасна.

— А срамът си е срам — въздъхна той. — Трябва да се направи нещо...

— Стига с тоя срам! — кипнах аз. — Никой не е умрял от срам!...

Тогава още не знаех, че се умира.

По това време фронтовата линия минаваше край самата Драва. На левия бряг бяхме ние, на десния — германците. Нашият бряг беше малко по-висок и обрасъл — къде върбалак, къде някакви други храсти. Но колкото и да се взирахме към насрещния бряг — немци не можахме да видим. Техните окопи, изглежда, бяха малко по-далече — там, зад нивите, към рядката горичка. Къде точно бяха, дори командуването не знаеше, а трябваше да се знае. Всички чувствуваха, че приближават решителни дни, ще минем оттатък, а с кого ще воюваме, къде ще нападнем?

Скоро крайбрежието се оживи, започнаха да сноват патрули, често нощем ту тук, ту там избухваше стихията огън. Ние гледахме белите кандила на ракетите, светлите тропоски на светещите куршуми. Обикновено огънят затихваше така внезапно, както бе започнал, но ние знаехме — там някъде лежи убит, тихичко пъшка ранен.

Докато тая работа и на нас ни дойде на главата.

Една сутрин из ротата се заговори, че вечерта ще има патрулно нападение. Не излезе лъжа. Веднага след закуска поручик Найденов ни съобщи, че десет души ще преминат тая нощ реката с две гумени десантни лодки. Тяхната цел ще бъде да разузнаят къде са немските позиции и ако може, да заловят „език“. Десет души доброволци, които да знаят да плуват!... По това време реката беше пълноводна и — не дай боже! — нещо се случи с лодката — бойците трябва да стигнат до нашия бряг с плуване. Спомням си, че ми стана малко криво — наистина не знаех да плувам, но как да го докажа? Някой можеше да помисли, че нарочно се крия. Имах орден от битката при Срем, никак не ми се искаше да падне върху него сянката на черно съмнение.

До обяд бях с развалено настроение.

На обяд при мен дойде Пейо, някак възбуден и зачервен.

— Аз се записах — каза той тихо.

Тогава много се зарадвах. Веднага разбрах, че това нощно разузнаване ще умие душата му, ще го ободри, ще му върне вярата и самочувствието — ще изтрие най-последно мръсното петно, което сам с таква наивно простодушие си бе лепнал.

— Добре — казах аз. — Чудесно...

— А ти? — попита той с плаха надежда.

Разбрах колко много му се искаше да има другар през тая страшна нощ.

— С радост бих дошъл, Пейо, но не знам да плувам! — казах аз и го погледнах малко учудено. — А ти знаеш ли?

— Знам, разбира се — отвърна Пейо.

— Къде си се учил?

— На Вита...

Някаква тъмна сянка остана в душата ми. Къде е Вита със своите малки вирове, къде е Драва... Но не исках нито да разпитвам повече, нито да го разубеждавам... Нека вярва в силите си, пък ако стане нужда, тая увереност ще му помогне много повече от съмнението.

Минаването на реката стана малко след полунощ. Лежах заедно с другите на брега и слушах едва доловимото плискане на веслата. След няколко минути даже тоя нищожен шум изчезна. Чувствувах се спокоен и сигурен, вдъхваше ми кураж преди всичко увереното държане на Пейо, неговата усмивка, когато се сбогувахме, неловкото му, сърдечно ръкостискане. Лодката изчезна, остана само мракът и тихото биене на сърцата ни.

Огънят избухна много по-рано, отколкото го очаквахме. Най-напред се чу самотен изстрел, след това сухо и рязко затрака лека картечница. Бяха ги открили!... По-късно разбрахме, че в мрака те се натъкнали на секретен немски пост. Немецът успял да стреля, нашите се нахвърлили и едва не го удушили в нощното боричкане. Но изстрелът все пак предупредил немците — те веднага открили стихийна стрелба. Нашите започнали да отстъпват към близкия бряг — задачата според предварителните указания трябвало да се смята за изпълнена.

Това узнахме много по-късно. Но тогава ние просто седяхме в непрогледния мрак и със свити сърца гледахме това, което досега бяхме наблюдавали само отдалече. Към небето литнаха ракети, затрещяха картечници, светлинните куршуми заваляха като градушка към брега на реката. Скоро огънят се пренесе към нас, чухме зловещото съскане на мините. И нашият бряг отговори с енергична стрелба. При светлината на един ракетен лампион много ясно видях как двете лодки бързо се плъзнаха по черните води на реката.

Светлината угасна, те изчезнаха от погледа ни. След това ги виждах само за мигновение — при блясъка на експлозиите. Когато приближиха съвсем, чух енергичния плясък на греблата. И изведнъж над главата ни светна продължително голяма бяла ракета.

Това, което видях, вече никога в живота си няма да забравя. Лодките бяха на няколко метра от брега, когато едната от тях започна бързо да потъва. Много ясно забелязах в нея тясното бяло лице на Пейо. Войниците се хвърлиха във водата, лодката се обърна. Беше съвсем лесно да се преплуват тия няколко последни метра.

Пейо потъна някак си изведнъж в черната ледовита вода, след това главата му се показва отново над водната повърхност.

— Помощ! — извика той задавено.

По начина, по който безпомощно размахваше ръцете си, разбрах мигновено, че не знае да плува, че никога през живота си не е преплувал нито един метър. Хвърлих се поразен към брега, но беше вече късно. Пейо отново потъна във водата, ракетата угасна. Нощният мрак го скри завинаги от очите ни.

Дълго, много дълго след това не ми се искаше да се прибера в окопите. Стоях във влажния мрак на брега, зъзнях, сълзи течаха по лицето ми. Все ми се струваше, че ще стане някакво чудо — ще го видя как излиза мокър от реката. Но никакво чудо не стана. Един тих, мълчалив герой бе изчезнал завинаги от нашите редици, измил с живота си петното на срама.

СТИХОВЕ

Немският снайперист се появи пред позициите заедно с пролетните ветрове, които пристигаха топли и дъхави някъде от далечните адриатически брегове. Той сякаш нарочно бе избрал това време. Снеговете се топяха и пълнеха със студена тинеста вода окопите. Бе неприятно да се стои вътре. Отначало ботушите подгизваха, после започнаха бавно да пропускат вода. Напразно бойците ги мажеха с мас и лой, напразно увиваха краката си с втори партенки. Влагата бе по-неприятна дори от хапещия зимен студ. Тогава те излизаха кални и брадясали навън, за да се поразтърчат и засушат краката си.

Немският снайперист сякаш това и чакаше. Някой боец, някое момче с кално лице и посивели устни излизаше предпазливо от окопа и се спотайваше до синорите. Колко приятно грее слабото мартенско слънце. От юг и запад идваха ветровете и даваха сила на слабата тревица. Той се замечтаваше, в очите му се появяваше нещо от нежната далечина на небето. В тоя миг някъде далече гръмваше нечута пушка и момчето падаше възник с пробит череп. Неговият другар се притичваше на помощ и падаше окървавен до него. Бойците се озлобиха, но станаха по-предпазливи. Най-добрите стрелци в дружината бдяха непрекъснато с пушките и биноклите си. Те успяха да го видят — познаха го по блясването на слънцето в оптичския мерник на пушката му. Една привечер се разнесе слухът, че е убит, но още на другия ден двама души заплатиха с живота си вярата в тоя слух.

На петия ден в селцето до фронта, където се помещаваше щабът на полка, пристигна руски сержант със снайперова пушка. Бях един от първите, които го видяха. По това време бях вече чел нещичко за прочутите съветски снайперисти при Волгоград, но когато го зърнах — малко трудно повярвах на очите си. Очаквах да видя едър боец с изпечено лице и орлов поглед — истински суров ловец-сибиряк, който, ако не убие мечката, е готов да се пребори с нея със собствените си ръце, но ето че се излъгах. Беше съвсем младо момче, със сини замислени очи и нежни устни. Нещо кротко, но в същото време и нещо

силно имаше в бавните му движения. Той стоеше дълго време неподвижен, захласнат сякаш в някакви свои мисли, после изведнъж тръгваше нанякъде, без да каже нито дума. По тоя начин той изчезна от щаба и докато се чудехме къде да го търсим, също така внезапно се завърна, като мъкнеше под мишницата си черен и изпокъсан шивашки манекен.

— Трябва да го облечем! — каза той късо. — Трябва ми войнишка униформа...

— Българска?

— Българска...

Манекенът нямаше глава, затова му направиха една от мръсни употребявани партенки. Повече за шега щабните войници му изрисуваха очи, нос, уста, изписаха му вежди. На изкуствената глава сложиха каска, на раменете — войнишки шинел. Новопроизведеният войник изглеждаше някак умърлушен, едната му вежда бе въпросително вдигната, сякаш все още не можеше да си обясни с каква цел се бе появил на белия свят. Но за бойците това вече отдавна бе станало съвсем ясно.

През цялото време снайперистът внимателно наблюдаваше нашите занимания. Когато всичко беше напълно готово, той огледа критично манекена и за пръв път на устните му се появи слаба усмивка.

— Много добре! — каза той.

Още същия ден отидох заедно с него на позицията. Снайперистът прегледа внимателно целия участък, а когато се мръкна — изкопа си сам стрелково трапче на около стотина метра от най-предните окопи. Рано сутринта, докато мракът още лежеше над равнината, той се промъкна до него. Бойците от позицията от време на време показваха манекена над окопите и до обед парцалената глава получи две добри порции — едната под окото, другата в брадичката. Немският снайперист наистина отлично стреляше. От време на време се чуваха изстрелите и на руския снайперист — гръм, който изпълваше сърцата ни с радостна надежда. Следобед парцалената глава получи третата си порция олово и после изведнъж стана неуязвима, макар нахално и дълго да стърчеше над окопа. Куршумите свиреха около нея и ровеха земята, тя се клатеше насам-натам подигравателно и дръзко, но нито една следа не оставаше върху умърлушената ѝ физиономия.

Какво се бе случило? Дали немският снайперист бе загинал, или чисто и просто бе отгатнал измамата — това не знаехме и изгаряхме от нетърпение да разберем. Едва вечерта, когато мракът се настани плътно между върбите край реката, снайперистът припълзя обратно. Всички се втурнахме към него. Веднага забелязах, че очите му бяха повесели от обикновено.

— Какво стана? — запита възбудено на руски подпоручик Матеев.

— Свърши се! — каза спокойно снайперистът.

После, като помисли малко, добави:

— Не беше толкоз трудно да го улуча — по-трудно беше да го намеря...

Вечерта се прибрахме заедно със снайпериста в щаба. Новината предизвика радостно оживление, в стола се състоя нещо като най-скромен фронтовашки банкет. Готвачът изпържи прясно месо, намери се отнякъде и малко вино. Снайперистът изпи само две чаши и от това стана по-мълчалив и сякаш по-тъжен. Когато вече се готвехме да си ходим, полковият командир внезапно се досети:

— Ами тоя човек къде ще спи?... Намерихте ли му квартира?

Оказа се, че в общата залисия и радост бяха забравили да се погрижат за това. Подполковник Златков се огледа и понеже бях най-младшият в компанията, кимна ми с глава.

— Бягай! — заповяда той. — Искам да му намериш веднага хубава и удобна квартира.

Отдавна бях забелязал колко е лесно да се командува. Хубава и удобна квартира! В София бих се затруднил с такава задача, та камо ли в това полуразрушено фронтово село, и то едва ли не посред нощ. За щастие, в моята квартира винаги имах по едно готово легло за колегите, които ми идваха понякога на гости от другите дивизии, или пък от щаба на армията. Леглото беше чисто, квартирата приветлива — защо да не го заведе у нас?

Излязохме заедно в непрогледната нощна тъмнина под слабия дъждец, който току-що бе почнал да ръми. Все пак аз познавах добре пътя, а снайперистът за пръв път минаваше по него. Въпреки това с облекчение чувствавах неговата спокойна, уверена и равна стъпка в тъмницата, не забелязах нито веднъж да се препъне. Макар да беше толкова млад, изглежда, че отдавна бе тръгнал по неравните и страшни

пътища на войната, бе привикнал вече с тежките мрачини на фронта. Когато се прибрахме, запалих приготвената печка и се опитах да го запrikaзвам:

— Как се казваш, другарю сержант?

Той погледна недоверчиво вехтата ми безпагонна униформа.

— Ваня... — бе късият му отговор.

— Откъде си?

— От Русия — каза той.

— Искан да кажа — от кой град?

— Градове — много... — отвърна той неопределено.

Проклех се мислено. Вече толкова месеца прекарах тук като фронтови кореспондент, а все не можех да свикна с военната тайна. Снайперистът, изглежда, забеляза смущението ми, защото добави по-меко:

— Много и разни... И да ви го кажа — ще го забравите...

— Ще пратя дописка в нашия армейски вестник — казах аз. — Затуй и попитах...

Като разбра с какво се занимавам, Ваня стана много по-любезен, каза си цялото име, но града — кой знае защо — отново премълча. Скоро загасихме лампата и преди още да изтече една цяла минута, вече дочух неговото успокоено равно дишане — той спеше.

Когато се събудих сутринта, от него нямаше нито помен. Той бе станал още през нощта и бе заминал за позициите, за да заеме своето стрелково трапче преди още да се е разсъмвало. Станах, изчистих сам печката и я напълних с дърва и когато вечерта Ванюша се прибере измръзнал — не биваше тук да бъде студено. Щом свърших тая работа, забелязах на масичката кръглия войнишки хляб с датен печат, който бях донесъл предната вечер. Неговият вид веднага ми напомни и за другата моя всекидневна грижа, с която тая сутрин май бях малко позакъснял.

Селцето зад фронта беше полуразрушено от сраженията, много къщи стърчаха само с полуизгорелите си скелети, но все пак в него живееха цивилни унгарци. Разбира се, голямата част от населението отдавна бе избягало из по-спокойните и мирни села в дълбокия тил, но тук бяха останали двайсетина души — предимно бабички и старци, — които нито имаха сила да бягат другаде, нито толкова жалеха живота си. И в моята къща живееше една престаряла бабичка с шест-

седемгодишното си внуче на име Янош. Името на бабичката не можах да науча, пък и навярно самата тя го бе забравила от плач. Тя плачеше по цял ден, превила над коленете си своя черен измършавял гръб — плачеше без хлипане, почти без сълзи, но толкова безутешно, че беше просто страшно да я гледа човек. Никога не можах да разбера кого така жалеше, какво бе загубила всред съсипиите на войната. Навярно всичко и всички — инак не можех да си обясня защо момченцето бе останало с нея. Тя изглеждаше така съкрушена, че не се погрижваше даже за внучето си — парцаливо, немито от месеци, винаги гладно. Ако не им носех всеки ден храна, навярно досега биха умрели от глад. Лошото беше там, че за разлика от цивилния живот тук ми се беше отворил някакъв невероятен апетит и дажбата едва ми стигаше. Като не намерих никакъв друг изход, аз чисто и просто откъквах от офицерския стол, каквото ми паднеше — хляб, парче кашкавал, канче топла храна, — и добросъвестно ги носех на моите пансионери. И снощи бях задигнал цял един хляб — без никакво угризение на съвестта, — тъй като бях отсъствувал през деня и те навярно бяха здравата погладували.

Когато излязох навън, Янош ме чакаше пред вратата като изгладняло кученце. Беше слабичко русо момче — едва-едва кривогледо, — със сини очи, чийто гладен израз ми действуваше по-силно, отколкото безконечните плачове на баба му.

— Сервус, Янош! — казах аз и му подадох хляба.

То просто го грабна от ръцете ми. Протегнах ръка, за да го погаля по русата сплъстена косица, но то трепна и отклони глава, сякаш се бях приготвил да го ударя. Навярно бе изживял много тежки дни, щом вече цял месец не можеше да свикне с тоя, който му даваше всекидневния хляб.

Сутринта бях зает с моята кореспонденция, а рано следобед заминах с мотоциклета на щабния куриер за Сигетвар, където беше редакцията на вестника. Върнах се късно вечерта, както винаги, оживен от безкрайните разговори с приятелите във вестника, леко пийнал и естествено позабравил всекидневните си грижи и задължения. Когато влязох в стола, вътре бяха останали само неколцина души, но на една от крайните маси седеше Ваня и търпеливо ме чакаше. Щом ме видя, лицето му леко просветна, но не каза нищо — само се отмести малко, за да седна при него.

— Прощавай, Ванюша! — казах аз смутено. — Забавиха ме в щаба...

Той само поклати глава, в погледа му се мярна смях. Польхът на виното навярно му бе подсказал като от какъв характер ще са били моите щабни занимания. Трогнах се, като разбрах, че се беше погрижил да ми запазят храна и вече близо два часа търпеливо ме чакаше, макар че не беше толкова трудно да намери сам квартирата.

— Много съжалявам! — казах аз, искрено засрамен. — И без това ти остава толкова малко време за спане...

— Няма значение — отвърна Ванюша. — Утре няма да ходя на фронта...

— Отиваш си?

— О, не, не! — усмихна се той. — Но не бива прекалено да ги наплашвам...

Не бях дори помислял за това.

— Значи, днеска беше по-зле?

— Ами естествено... Първия ден ударих шестима, днеска само двама, а утре... сигурно нищо...

Това той каза така спокойно, сякаш не ставаше дума за хора, а за диви патици. Някаква неприятна тръпка мина през тялото ми, погледнах го едва ли не стреснат.

— Ванюша — казах аз. — Каж ми, колко души си убил, откакто си на фронта?

— То е записано! — отвърна Ванюша без вълнение.

— Но колко?

— Днес беше сто тридесет и вторият...

Отново ме лъхна студ. Наистина да се убива на фронта е такова всекидневие, каквото в цивилния живот да закусва човек или да чете вестници. Откакто на тоя грешен свят има войни, никой никога не е чувствувал себе си престъпник заради това, че е убивал в сражение. Тоя феномен на човешката нравственост е толкова реален, че не може почти от никаква гледна точка да му се възрази. На мен също ми се беше случвало няколко пъти да стрелям на фронта — при това съм се прицелвал грижливо с картечницата и горещо ми се е искало да улуча някого. Не знам дали съм улучвал, но съм се връщал в щаба със съвършено чиста съвест, спокойно съм вечерял, писал съм стихове,

шегувал съм се с приятелите. А откъде дойде сега в душата ми това неприятно чувство?

— Малко е страшна тая работа, Ваня! — казах аз.

— Не е приятна! — отвърна той.

— Кое не е приятно?

— Неприятно е, че ги виждам в мерника...

Точно туй в момента си мислех и аз.

— А не ги ли жалиш понякога?

— Не бива! — каза той строго и лицето му сякаш се вкорави. —

Много кръв проляха те из нашата земя и ако ги оставим живи — ще пролеят още пет пъти по толкова...

Помислих малко, после внезапно запитах:

— Кажу ми, Ванюша, не си ли пропускал понякога?... Искам да кажа — нарочно да си пропускал?

Той ме погледна доста учудено, сякаш бях надникнал в душата му, после съвсем неочаквано се усмихна.

— Случвало се е! — каза той. — Погледна го през мерника и нещо ми каже: „Тоя не е лош!...“. „Е, живеј, дяволите да те вземат, макар да не заслужаваш...“

Той стана от мястото си, въздъхна едва доловимо и добави:

— За пропускане — пропускал съм!... Но рядко...

Когато се прибрахме в квартирата, искаше ми се да поговоря още малко с него, да поразсея тягостното чувство, но както и прежната вечер, той моментално заспа. И защо не? Съвестта му, разбира се, си беше съвсем чиста — той се бе сражавал целия ден за родината си и за всички нас като истински доблестен съветски воин. Нека спи, нека си почива! И все пак... Да... и все пак дали това, което вършеше през деня, не нанасяваше неуловимо душата му?

На другия ден Ваня наистина не отиде на фронта. Времето беше слънчево, духаше топъл южен вятър. Ваня разгъна зелено платнище на двора и внимателно разглоби пушката си. От прозореца видях, че около него се завъртя Янош. Момченцето беше доста саможиво, рядко се мяркаше по двора, но сега блестящите части на пушката го бяха привлекли и то с увлечение наблюдаваше работата на войника. Виждах от мястото си неговите любопитни очи и съживеното му лице, чието изражение впрочем беше твърде трудно да се отличи — толкова отдавна не беше виждало то вода и сапун. Без да искам, се усмихнах

— радвах се, че момченцето си бе намерило най-сетне някакво развлечение.

Когато след четвърт час отново погледнах към тях — те нещо говореха. Ваня бе изоставил смазването на пушката и седнал на едно старо продънено ведро, с голям интерес разпитваше нещо момчето. Младежкото му лице изглеждаше сериозно и внимателно, сякаш разговаряше с достоен възрастен човек. Много повече ме учуди това, че и Янош отговаряше, макар и кратко, с няколко думи. Слабичкото му лице отново бе станало печално, бе загубило съвсем детското си изражение. Те говориха дълго, може би половин час, след това Ваня отново се върна в стаята. Сега пък неговото лице беше печално и замислено, в първия миг сякаш не забеляза, че съм все още тук.

— Умно момченце! — каза той с въздишка. — Умно и добро...

— Ами как се разбрахте? — учудих се аз.

— Знам малко унгарски! — кимна Ванюша.

— И аз знам малко, но с мен не иска да говори — казах аз огорчено.

— Трябва да знае човек как! — отвърна Ваня.

Той седна на леглото и като държеше пушката между колената си, тихо добави:

— Дете е още... На него добрата дума му трябва повече от хляба...

Кой знае защо — почувствувах се малко обиден.

— Може и тъй да е, Ваня — казах аз, — но ако не им носех всеки ден хляб, досега щяха да умрат от глад...

— И без хляб не може — съгласи се веднага Ваня.

Много ми се искаше да ме похвали за моето човеколюбие, да каже нещо добро и хубаво за моите грижи, но той сякаш не им обърна никакво внимание. След половин час Ваня съвсем внезапно ми каза, че заминава за Пейч — да не го търся за обед. Какво го беше прихванало? Може би искаше да се поразвлече малко, да послуша музика в хотел „Надор“, да изпие там една бира между „хората“. Нищо, нека върви — той повече от другите има право на това.

Върнах се у дома към четири часа следобед и по навик погледнах през прозореца. Пушката на Ваня бе подпряна на леглото, но от него нямаше нито следа. Огледах се из двора — никой! Къде ли се е дянал? От пушката си той не се делеше дори насън, а ето че сега я бе

изоставил. Малко разтревожен, влязох в коридорчето и внезапно чух плясък на вода. Вратата, която водеше към стаята на бабичката, беше леко откряната и като минавах край нея, погледнах случайно вътре.

Това, което видях, просто ме смая. В средата на стаята бе сложено старо дървено корито, облицовано с ламарина, до него вдигаше лека пара ведро с гореща вода. В коритото бе стъпил Янош, гол, обилно насапунисан, малко намръщен и недоволен, а отстрани, запретнал ръкавите на ризата си, Ваня грижливо го търкаше с гъбата. Надали бих се смаял повече, ако бях видял Ванюша да коли бабата, толкова това занимание ми се видя неподходящо за един мъж, и при това суров и страшен боец. Инстинктивно понечих да отмина — струваше ми се, че Ванюша ще се сконфузи страшно, ако го видя какво върши. Точно в тоя миг той повдигна глава, очите ни се срещнаха. На устните му цъфна най-веселата и добродушна усмивка, която досега бях виждал у него. И нито помен от смущение, нито най-малък знак, че в странното му занятие има нещо нередно.

— Влез, влез! — обади се той.

Влязох смутено, но той, изглежда, не забеляза нищо от моето смайване. Едва сега видях бабичката. Тя беше приседнала на леглото, гледаше къпането и плачеше.

— Купих му нови дрехи — обади се Ванюша. — А как да ги облече, като е толкова мръсен?

В тона му нямаше нито най-малка нотка на извинение, той просто ми обясняваше. Видях и дрехите, сгънати грижливо на стола, смутено ги повдигнах.

— Не са нови! — обади се той. — Де ще намериш сега нови дрехи... Купих ги от една буржоазка, здравата ме оскуба...

Ваня скоро привърши къпането и помогна на Янош да се облече. Когато всичко беше готово, едва ли не свирнах от учудване — толкова променен изглеждаше видът на момчето. Светлото му лице бе станало още по-светло и хубаво, чертите му ми се видяха почти деликатни. Дрехите, макар и носени, му стояха отлично, при това бяха ушити от много хубав плат. Забелязах, че и сам Ванюша се поучуди от вида му.

— Я виж какъв момък! — каза той, като се почесваше. — Просто да не се надяваш... Как ли сега да му обясня да ги пази?

Наистина познанията му по унгарски език не достигнаха за такова трудно обяснение. Като видя, че нищо няма да излезе, той

шляпна галено момчето по бузата и излезе. Излязох и аз. На вратата се обърнах да ги погледна. Бабата най-последно бе престанала да плаче, гледаше с широко отворени влажни очи внучето си и сякаш не можеше да повярва, че пред нея е именно то. Янош гледаше след нас, в погледа му имаше нещо, което ме покърти. Наистина понякога е необходимо твърде малко нещо, за да се направи щастливо човешкото сърце — човешко дори когато е детско. Струва ми се, че тоя хубав детски поглед никога вече няма да забравя.

Рано на другата сутрин Ваня отново отиде на фронта. Видях, че Янош е тъжен — въртеше се из двора със своите нови дрехи, поглеждаше към прозореца ми. Без снайпериста животът навярно му се виждаше самотен и нерадостен. Оставих работата си, излязох при него. Сега вече Янош се съгласи да поговори с мен. Скоро момчето се развесели. Като напрегнах паметта си, успях да му направя няколко книжни параклещета, стъкмих му горе-долу и някаква книжна шапка. След малко отново го видях край коритото, изнесено на двора — като духаше енергично с уста, той подкарваше насам-натам своята малка книжна флотилийка.

Две вечери поред Янош търпеливо чакаше да се върнем с Ванюша от стола. Той сякаш не можеше да заспи, преди да поговори с нас — като кученце, което е готово да скимти цяла нощ, ако не получи своята чинийка с мляко. На третия ден Ванюша отново имаше ден за почивка. Както очаквах, той не отиде никъде, не свърши никаква друга работа, освен обичайната церемония с почистването на пушката. За Янош това бе навярно едно от най-удивителните зрелища на тоя свят.

По едно време отново забелязах, че нещо си приказваха. Виждах ги от време на време през прозореца — говореше Ванюша, Янош нещо повтаряше след него. Дали не го учеше на руски език? Когато отивахме на обяд в стола, аз го запитах.

— Ще видиш! — отвърна той и се усмихна тайнствено.

Същия следобед трябваше да отида по служба в една от дружините. Върнах се едва привечер. Ванюша и Янош бяха в стаята и по вида на снайпериста разбрах, че ме е чакал с нетърпение. При това стаичката беше грижливо изметена и подредена, печката тихо боботеше, тъй като времето отново се беше застудило. Знаех, че ме чака някаква изненада, но въпреки нетърпението на Ванюша не се

издадоха веднага. Едва след половин час снайперистът подкани момчето:

— Хайде сега, Янош!... Кажи!...

Момчето ме погледна със светлите си доверчиви очи и без никакво стеснение започна:

*Птичка божия не знает
Ни заботы, ни труда.
Хлопотливо не свивает
Долговечного гнезда...*

Стих по стих, куплет по куплет той каза цялото стихотворение. Макар понякога да правеше грешки и безпомощно да спираше — все пак произношението му бе удивително хубаво за неговата възраст, похубаво, отколкото на моя груб и нескопосан руски език. Ванюша бе целият настръхнал от напрежение, гледаше го непрекъснато в устата. И неговите уста беззвучно мърдаха, той повтаряше на себе си всяка дума от стихотворението, сякаш с това можеше нещо да му помогне. Колкото повече стихотворението напредваше, толкова повече на лицето му изгряваше изразът на тържество и дълбоко удовлетворение.

— Браво! — казах аз, искрено възхитен, когато най-после Янош свърши.

— А? — погледна ме победоносно Ванюша. — Каква памет, а? — След това той наведе поглед, лицето му беше замислено и унесено.

— Обичам стиховете! — каза той тихо. — Страшно обичам стихове!...

Вечерта, преди да угасим лампата, отново заговорихме за Янош и неговата чудна памет. Ванюша вече си беше легнал, аз нещо прибирах в стаята. Като ме гледаше със своите сини добри очи, Ванюша каза:

— И аз много помня стихове...

— Не мога да се похваля с туй — отвърнах аз. — Обичам, а не помня...

— Значи, не обичаш, както трябва! — каза Ванюша убедено. — Който обича — помни...

Без да искам, се усмигнах. Та всъщност кой пишеше стихове — Ванюша или аз? Той забеляза това и отново поклати глава:

— Ако не ги помниш — няма и да ги разбираш... Да ти кажа право, едно време и аз не обичах твърде стихове... Какво е туй — стихове, за мъже ли е?... Нека ги четат девойките, да ги пишат в албуми... Аз си четях романи, и то ако може по-леки — Фенимор Купер или Жюл Верн... Но стихове?... Боже пази!...

Като се усмигна някак виновно, той добави:

— Мене фронтът ме научи да обичам стиховете...

— Фронтът? — учудих се аз.

— Моята работа не е като на другите... Седиш цял ден сам в окопчето, чудиш се какво да правиш... А денят дълъг — край няма... Мислиш за това, за онова... сетиш се за родния край и мъка стегне сърцето ти... Да четеш роман — не е възможно, туй не е лятна дача... Ще се зачетеш, ще забравиш за какво са те изпратили... Веднъж ми попадна книжка стихове, а стихове — виж, могат да се четат, те са по-къси... Изведнъж ми хрумна да науча няколко наизуст — тъй по-лесно минава времето...

Ваня се усмигна и продължи:

— Така започна цялата работа... Едва тогава разбрах, че стихотворението не се показва изведнъж... Кое то е слабичко, може отначало да те замае с хубавите думички, но после омръзва... Кое то е хубаво — след всеки ден става по-хубаво... На десетия път можеш да намериш нещо, което кой знае защо си пропуснал, и изведнъж разбираш колко то е красиво, каква хубава мисъл се крие в него... Не знам дали си ходил на море, но аз съм ходил... Девет пъти минеш по брега и все гледаш в пясъка, на десетия път ще видиш най-хубавата мидена черупка или най-красиво излъсканото камъче — същинска скъпоценност...

Малко учудено се възрях във Ванюша, който все така с увлечение разказваше.

— И тъй — намерих си занимание — цял ден уча наизуст стихове... Може да се учудиш, ама знам вече към дванайсет хиляди стиха... Все наизуст... Отначало само ги изучавах, а сега ги повтарям... Колкото ги повтарям, толкова по-хубави стават, толкова повече радост внасят в душата... Сега вече никак не ми е трудно да

стоя цял ден в окопното трапче... Денят ми е лек, радостен... Забравих тежките мисли, забравих болката, родината все едно, че е при мен.

Той ме погледна изпитателно, дори с лека нотка на недоверие — дали няма да му се надсмея? Но като видя сериозното ми лице, тихо и някак с въздишка добави:

— Туй разбрах — стиховете пречистват душата... И не може да бъде иначе.

Гледах с удивление страшния боец с нежно лице на момче, за чиято душа така много се бях загрижил. А дали всъщност не трябваше да се погрижа с много по-голямо усърдие за собствената си душа?

Преди да заспим, Ваня сам предложи:

— Искаш ли да ти кажа нещо наизуст?

Той беше легнал, аз все още шетах нещо из стаята, вдаден в мислите си.

— Искам, Ваня — казах аз горещо.

— А какво?... „Евгений Онегин“?... Или пък „Демон“?

— Предпочитам „Демон“ — казах аз.

Той ме погледна внимателно:

— Ето — тук си прав... И аз предпочитам „Демон“...

Той постоя един миг неподвижен, с далечен поглед, после започна тихо и прочувствено:

*Печальный демон, дух изгнанья,
Летал над грешною землей
И прежних дней воспоминанья
Пред ним теснилися толпой...*

Но тихият му глас бе дълбок и силен, изпълнен с такова чувство, че просто притаих дъх. Той декламираше, без да бърза, отделяше всяка дума и на всяка дума поотделно вдъхваше нещо от своята душа и своята мисъл. Поемата на Лермонтов, която бях чел няколко пъти, сега оживяваше пред мен в нов дух и нова образност — сякаш за пръв път прониквах в нейната сърцевина. Сега вече и демонът беше друг, и Тамара, която слизаше бавно към тъмните води на Арагва, имаше друго лице и друг образ. След това думите сякаш постепенно изчезваха, остана да звучи само някаква чудна мелодия, която ловях

със сърцето си. Забравих вече демона, виждах русото момче с излъсканата пушка, виждах го там — на ничията земя, между враговете и приятелите, между вечното небе и вечната земя, прав, с вдъхновено лице, с очи, в които се мяркаха чудните видения на поезията. В този миг ми се струваше, че не може да има на света нищо по-силно и непобедимо.

Когато най-после Ванюша свърши, аз бързо се обърнах да угася лампата, защото не исках той да види нито лицето ми, нито очите ми.

В ЗДРАЧА

Привечер бойците влязоха с щурм в опустошеното унгарско село. То бе почти сринато от артилерията и бомбите на съветските самолети, но врагът все още не отстъпваше. В селото се бяха вкопчили усташи и власовци — едри, жестоки и отчаяни бойци, които нямаше къде да бягат и къде да отстъпват, защото нямаха зад гърба си родина. Щурмуващите успяха най-сетне да ги изолират на отделни групи и очистиха едно по едно гнездата им така, както се чистят с карфица изпокрилите се из цепките на кревата дървеници.

Без да се бавят, ротите на полка отминаха напред. В селото останаха само малки резервни части и войниците се лутаха из улиците за квартири. Те бяха навъсени и някак потиснати и влизаха неохотно и страхливо из къщите, защото се страхуваха от мини. Никога не им се бе случвало да видят по-мъртво селище. По улиците все още се търкаляха трупове на хора и коне, няколко леки немски самоходки димяха печално на площадчето пред църквата. Нещо непривично и заканително имаше в тишината и в тежкия мирис на пожарищата, нещо смазващо в холерножълтото небе. Не се виждаха никакви цивилни. Войниците ги намираха тук-там по избите на къщите, свити и треперещи — повечето стари жени и деца, които не бяха успели да избягат из околните гори. Макар сражението да бе отминало, те все още не смееха да излязат навън. Когато някой боец проникваше в скривалището им, те изпискваха, сякаш при тях бе влязла самата смърт. Боецът махаше с ръка полусърдито, полуобидено и излизаше.

Само един-единствен жител на селото не слезе в избата през целия ден на сражението. Даже когато самолетите почнаха да пускат бомбите си, той остана в своята стая с мрачни очи, но спокоен, макар къщата да се люлееше от експлозиите и стъклата да падаха с трясък по пода. Той сякаш остана ням и за смъртоносния им писък, и за трясъка — седеше неподвижен и никаква руменина не пропълзя по бледото му лице. Най-последно и последната стрелба утихна. По улицата се чуваха тежките стъпки на бойците, тихите стенания на ранените и някакви непознати странни думи, които звучаха тежко и грубо. Българите! Но

той не бе любопитен да ги види. Даже когато излезе на улицата, погледът му се плъзна едва-едва върху изкаляните и изморени бойци. Не, не изглеждаха толкова страшни. Видяха му се ниски и мургани, но не толкова, колкото бе очаквал, със сурови лица, но не зверски. Нещо тромаво имаше в походките им и нещо добродушно в очите — което по-късно бе забелязал. Той не ги поглеждаше и те не го поглеждаха. Той вървеше напред бледен, с вдигнати към върха на камбанарията очи — като човек, който се разхожда насън. Когато излезе на площадчето, краката му се подкосиха. Той гледаше потресен и не вярваше на очите си.

Едното крило на църквата бе разрушено от самолетна бомба!

Той не можеше да повярва, че това се е случило — бомба да улучи божия храм! Ръката машинално направи кръст. Господи! Тревога имаше в това късичко възклицание — тревога и удивление, което в следния миг го стресна повече и от гледката на разрушения храм. Как! Нима се бе усъмнил в силата на всесилния? Нима бе помислил, че нещо се е случило въпреки волята на този, по чията воля става всичко из всемира? Войниците, които минаха по площада, поглеждаха учудено неговото унесено лице и очите му — едри и бляскави върху мъртвешката бледнина. Всред развалините и дима на пожарищата, всред бързащите към сражението войници гледката на този католически свещеник — млад, бледен, тънък, с много червени коси и устни — бе наистина необикновена. Той стоеше всред площада съвсем изправен, с лице, вдигнато срещу залеза, червен и самотен, без да вижда и без да чува. Никой не го спря, никой не го заговори. Само един офицер, привлечен от червената коса, погледна подозрително обувките му. Обградените германци често се преобличаха цивилни, но почти никога не успяваха да сменят военните си обувки. Свещеникът имаше на краката си половинки лачени обувки с токи — и офицерът отмина. Лачените обувки бавно се отправиха към храма. Той разглеждаше със свито сърце. Олтарът бе сериозно повреден, няколко от тръбите на органа бяха накъсани от бомбените парчета. Той натисна един от клавишите и вместо протяжния мек тон нещо като печална въздишка се изскубна от наранените му гърди. Заедно с въздишката внезапна мисъл го накара да трепне. Ержибет! Той я бе оставил сама в къщата. Сама! А онези — варварите! И свещеникът забърза надолу по стълбите, през площада, по улицата, бързаше все така гологлав и

бледен, с грижа в очите. Пред неговата къща бе спрял български офицер и я разглеждаше с палци, окачени на бойния колан. Здравя! Нелоша! Навярно това беше в ума му. Бе млад, с изморено нервно лице, мургав като всички други, но за разлика от тях доста по-грижливо облечен. Лицето му бе хубаво и открито, с израз, който изведнъж успокои свещеника. И все пак да бъде по-далече от него! Той сложи ръка на дръжката на дворната врата и изведнъж чу гласа му и въпроса на безупречен немски език:

— Кой живее в тая къща?

Свещеникът се извърна:

— Домът е мой.

— Ваш? — усмихна се офицерът. — Искате да кажете, че това е дом Божи?

— Да, това е дом на Господа! — каза сухо свещеникът.

Мъничка, съвсем лека подигравка се появи в погледа на младия човек:

— С други думи дом, широко отворен за всяка жива гадинка под слънцето? Дом, в който навярно измореният странник ще намери подслон?

— Заповядайте — измърмори вместо отговор отецът и пропусна край себе си неканения гост, който звънтеше вече с подковани ботуши по плочките на пътеката. — Оттука!

Минаха през малка оранжерия и влязоха в коридора.

Бе достатъчно светло, за да се видят вратите. Унгарецът отвори тази, която бе в дъното, и отново се обърна към госта:

— Има само едно легло, и то немного широко. Ще ви донеса завивки.

Офицерът хвърли любопитен поглед в здрачевината на стаята. Това, което видя преди всичко друго, бе голямо разпятие, закачено на стената. Под него бе леглото — обикновена кушетка. Хм! Не беше много разумно да спи сам в още непочистеното село.

— А кой живее в другите две стаи?

— Аз и моята сестра.

— Сестра ви? Чудесно! Не би ли могла вашата сестра да се премести временно при вас и да освободи стаята си за двама от моите войници?

Свещеникът сякаш бе готов да го застреля с поглед:

— Това е невъзможно, господине! Съобразявайте се с моя сан!
Но офицерът изглежда, че бе настроен за шеги.

— Но защо, моля ви се! — каза той иронично. — При двама толкова свети хора като вас...

— Господине! — възкликна остро човекът в черно и очите му сякаш пламнаха в здрача.

Офицерът махна с ръка развеселен. Той излезе и след малко се върна с двама войници, които му носеха багажа. Всички лампи в къщата бяха изпочупени от въздушното нападение и трябваше да си легне в тъмното. Леглото изскърца и той с наслада протегна под завивките изморените си крака. През разбитите прозорци свободно нахлуваше студеният въздух и заедно с него странните шумове на нощта: дебнещи стъпки, глухи предупредителни подвиквания и най-накрай къса, но оживена престрелка някъде към другата част на селото. Ако в селото все още имаше изпокрити немци, навярно щяха да използват мрака за бягство или нападение. Не трябваше да спи сам през тая нощ в току-що завладяното село! Прозорците му гледаха към улицата, така че всеки от тях би могъл да го застреля и да изчезне в мрака. Е да, разбира се, ако знаеше предварително, че в леглото спи български офицер. Той си припомняше с неудоволствие единствения човек, който би могъл да им даде някакви сведения. Свещеника! Не бе никак благонадежден със студеното си фанатично лице и с тези особени блясвания в очите — съвсем мигновени, но издаващи някакъв друг човек, невъздържан и страстен. Никога досега не му се бе случвало да срещне такъв бледен, суров и мрачен свещеник, с такава костелива фигура — и навярно с костелив характер, — в когото не можеше да се забележи дори обичайната унгарска любезност. Макар и тези мисли да не подтикваха към спокоен сън, все пак офицерът заспа много скоро. Късно през нощта отново го събуди оживена престрелка, която скоро заглъхна. Някъде наблизко бучеше автомобилен мотор, после колата мина с шум пред прозореца му. Той се заслушваше. В съседната стая едва чуто звучаха стъпките на свещеника — равномерни, спокойни и твърди. Офицерът светна с джобното си фенерче. Три часът! Какво ли би могъл да прави онзи по това време?

* * *

Той се събуди малко късно за един офицер от действащата армия. Навън бе слънчево и листата на дърветата блестяха от пролетна свежест. Мека утринна прохлада нахлуваше през прозореца и заедно с нея мирисът на неизгледните унгарски полета — гъсто зелени, ухаещи, с кипяща, вълнуваща растителност. Но по-приятна от всичко друго бе дълбоката празнична тишина. Не се чуваха вече тежките войнишки стъпки, не долитаха далечният ехтеж на оръдията. В един миг само някъде наблизко затрака с клюна си щъркел и след това спря. Не бе ли това като полъх от родината? Ето — ще се чуе тихо мучене, после кравата ще сложи главата си на перваза на прозореца, ще го погледне кротко и ще духне шумно през влажните си ноздри. Да! Било е и това — някога! И едно момиче в бледочервена рокля на бели капчици. Ставай, ленивецо! Ще ходим за гъби! Нощес валя дъжд, не чу ли? Какъв хубав дъжд валя нощес, миличък. Да, да — били са и тези неща — някога!

Офицерът се огледа. Безспорно хубавичка стая. Стените — прясно боядисани, подът — застлан и навярно би било много чисто, ако на всеки предмет не лежеше като лек воал прахът на разрушенията. Голямо разпятие висеше над главата му — бронзов Исус върху дървен полиран кръст. Експлозиите го бяха поразместили, изглеждаше някак килнат, готов да падне. И би паднал, разбира се, върху главата на спящия отдолу. „Би трябвало да го преместя“ — помисли той лениво и потърси с поглед място. Още един Исус имаше в стаята, но рисуван — върху насрещната стена. Представляваше Исусовата глава върху кръста с трънения венец, страдаща, страстна, с грозно отворени устни. Рисунката бе оригинална и художникът бе нарисувал всичко с търпелив натурализъм — до последното косъмче и последния бодил. И тези капки кръв! Какво чудно постижение наистина! Той вече крачеше към стената по дълги войнишки гащи. Гледай ти! И се отдръпна назад поразен. Капките кръв бяха истински капки кръв. Той подсмъркна учуден и някаква смътна тревога проникна бавно в сърцето му.

Но прекрасното утро навън възвърна доброто му настроение. Дворчето бе цяло потънало в белия цвят на черешите. На една от тях бе вързана коза — кремава, с нежнобял стомах и съвсем малко разкрачена, защото тъкмо я дояха. Деликатен момичешки гръб бе леко извил дъга край нея — в небесносиня рокля и надолу бяла престилка. Не се вижда лицето, виждаха се само косите — руси и леки като малко

пролетно облаче. Да се покашля ли? Все още не му се искаше да развали картината. Бе така тихо наоколо, така сънно. И той затвори за миг очи и притаи дъх — колкото да почувствува аромата на черешите и да усети слънцето, парещо върху клепките. Мирът! Така ще бъде! Когато ги отвори, всичко бе все същото — все така нежно и слънчево.

— Добро утро! — каза той на унгарски.

Лицето, което се обърна към него, след миг потъна в руменина. Бе хубаво и чисто женско лице, но някак плахо и със сдържано изражение. Само очите — сини като роклята и като небето — блестяха живо — с живо смущение.

— Разбирате ли немски?

— Да, господине... Моята майка е немкиня...

— О, немкиня! — Момичето, изглежда, не подозираше колко опасно е да има майка немкиня по това време. С малко поохладено сърце той запита отново: — Къде човек може да се измие?

— В банята, господине... Тясната вратичка до вашата стая...

На младия човек не му се искаше да се напъха в банята. Като нямаше какво друго да каже, той измърмори:

— Вашето дворче е чудно хубаво...

— Да, господине...

Младежът въздъхна.

— Наричайте ме поне господин подпоручик — каза той търпеливо. — А как се казвате вие, ако смея да попитам?

— Ержибет, г-н подпоручик...

Подпоручикът се почеса усмихнат. Нима нямаше начин да стане малко по-словоохотлива? Тя не извърщаше очи, не бягаше от разговора, все пак отговаряше едносложно, като мъничък автомат.

И внезапно той сякаш я забрави, мислите му полетяха далече — в ония дни, когато нощем под прозореца му тежко и гъсто дишаше през ноздрите си голямата кротка крава... Какви нощи и какви звезди!... Кравата дишаше като човек и от време на време съвсем нежно и тънко подрънкваше в мрака големият меден хлопатарник.

— Откога не съм виждал прясно топло мляко — каза той тихо. — Може би от години...

— Искате ли да ви наляя? — запита момичето.

— А, не, не — възкликна той енергично. — Съвсем не исках да кажа това... Пък и вие ще си направите от него чудесен крем...

— Какво говорите, господин подпоручик — каза тя тихо. — Вече три месеца не сме виждали нито бучка захар. Просто — нито зрънце!...

— Аз ще ви дам моята дажба, Ержибет — усмихна се офицерът.

— Не, не — няма смисъл — поклати глава момичето. — И без това брат ми няма да позволи...

— Защо?

— А как защо?... Нима ние ще ядем крем, когато хората от неговото паство нямат и хляб...

— Е, чак пък толкова — усмихна се отново офицерът. — Но като го гледам, струва ми се, че той изобщо не е по сладките работи...

— Наистина — кимна момичето. — Той не обича нищо, което е земно... Защото всичко земно е само пуста съблазън за тялото...

Девојката изрече това така сериозно, че офицерът се разсмя.

— Защо се смеете? — запита тя учудено.

— А, не — нищо — отвърна офицерът. — Съвсем не исках да ви обидя... И все пак, Ержибет, как може да се обича Бога, пък да се мрази това, което той е създал...

— И кремът ли? — попита с укор момичето.

— Е, не, но... небето, вятърът, цветята!... Нали и те не са небесни, а земни?...

— Не се шегувайте!... Цветята са най-прекрасното нещо на света...

— Вярно е — каза той. — И съм сигурен, че когато ги поливате сутрин, понякога закъснявате и за църква...

— Аз никога не закъснявам за църква! — каза строго девојката.

— От страх към Бога ли?... Или от страх към вашия брат?...

— От обич и към двамата! — отвърна горещо момичето.

Той се усмихна.

— Вие можете да обичате — каза той. — А това е повече, отколкото да вярва човек...

Девојката се обърна на столчето и го погледна право в очите. Може би не трябваше да прави това... Бяха тъмни и ласкави очи, каквито за пръв път виждаше. Те не приличаха на нейния брат. Те не приличаха на никакви други очи. В тях имаше доброта, лека насмешливост и нежност, която в първия миг като че ли поспря дъха ѝ. Тя вече нищо не мислеше, тя само усещаше как слънцето грее право в

нослето ѝ, как се сгорещават клепките над пламналите очи... Не, това не е грех... Тя не го мислеше, тя просто го усещаше с цялата си душа. То беше като пеперудите, като топлото виме на козата, като слънцето, което сега блестеше в белия хаос на цветята...

— Довиждане, Ержибет — каза внезапно офицерът.

По-късно, когато бършеше с кърпата мократа си шия, погледът му отново падна на рисунката с кървавите капки. „Странна картина! — мислеше той. — Странни очи, странни устни на животно, на което не достига въздух. Странно изражение!“ Той се мъчеше да се вдълбочи в него и да го разбере. Някакво блаженство имаше в страдалческият израз и някакво примирение в очите, готови сякаш всеки миг да покажат бялото си — като че ли бе в любовен припадък. Всичко бе обърнато навътре в някакво самонаслаждение, което го бе откъснало съвсем от света.

Той го разбра изведнъж и се усмихна. Художникът не бе съвсем нормален. И той художник бе неговият хазаин — братът на момичето с козата.

* * *

Въпреки страшните опустошения на войната животът бавно се подемаше такъв, какъвто бе и в дните преди сраженията. Книжарят продаваше своите моливи и цветни картички на старите цени и не разбираше защо някои ги купуваха с дузини. Селянинът отиваше да работи в имението на граф Вьорьошмарти с все същата тъпа безропотност. Жените отказваха да продават яйца на българските войници, защото при немците бяха разбрали, че е по-добре да ги пазят за себе си. Все същият полицаи стоеше на пост пред кметството и само трикольорът върху ръкава му, надписан със съвсем неразбираеми букви, бе разликата. Вярно е — нилашите бяха забягнали с германците, след като бяха разстреляли на площада младия Хорват Шандор и един капошварски еврей. Вярно е, че с тях бе забягнал и Вьорьошмарти с цялата си фамилия и с всичките си скъпоценности. Вярно е, че се говореше за някакво ново правителство в Будапеща, което щяло да раздаде земя на селяните. Но каква бе гаранцията, че нилашите и графът отново нямаше да се върнат? За нилашите никой не скърбеше,

но за графа скърбяха. Горкият граф! Той бе такъв добричък — даваше да обработват собствените му земи. Той издържаше в капошварския гимназиум пет ученици. Срещу рождения си ден раздаваше безплатно на всяка жива душа в селото по една риба от собствения си рибарник. Нима бе справедливо сега да му вземат земите? И дали наистина възнамеряваха да му ги вземат? Никой не смееше да твърди това със сигурност. Дори малцината, които бяха дочакали новите дни, пълни с надежди, сега изглеждаха плахи и несигурни. Свободата бе паднала някак съвсем от небето.

Всред този свят отец Ищван живееше като насън. Той бе дълбоко покрусен от разрушението на църквата и все още не можеше да дойде на себе си. Когато най-после почна да разбира нещо от събитията, сърцето му се изпълни с мрачни предчувствия. Комунисти в будапещенското правителство! Нима бе възможно! Все едно дяволи бяха изскочили от преизподнята и бяха насядали по министерските кресла. За комунистите той знаеше само едно — че са безбожници. Нима има нещо по-страшно от това да не вярваш във Всевишния, който е причина на всичко и край на всичко? При тези мисли отецът чувствуваше по лицето си остри спазми на ярост и злоба. Такива хора трябва да се унищожават с желязо и огън, мислеше той. А ето ги начело на управлението! Нима бе възможно? Отецът отправяше горещи молитви към Бога, шепнеше с часове, питаше, молеше, негодуваше, заклинаше със сухи устни. Изглежда, че бяха дошли дните на великото изпитание, защото лъхът на безбожието бе долетял и до неговото паство. Това се виждаше вече съвсем ясно. Селяните, които през страшните дни на войната пълнеха по няколко пъти на ден храма, сега почваха да идват по-рядко. Наистина бе пролет и ходеха на работа из полето, но даже когато идваха, някаква студенина лъхаше от тях към полуразрушения олтар. Лицето на отца пламваше, очите му сякаш фосфоресцираха. Все по-високо се издигаше гласът му — звучеше все по-трескаво и по-страстно. Но органът бе млъкнал, свършено бе с неговата магия. Дори бабичките не внимаваха в думите му, тъгуващи по звуците на органа — дремливи и замайващи като чаша старо сексардско вино.

Неговите селяни! Още от първите дни на своето свещеничество той се бе нахвърлил с мрачно остървение върху душите на бедняците, бе ги уловил, бе ги моделирал с нетърпеливо и страстно упорство. И бе

сполучил. Бе угасил блясъка в очите им, бе сломил волята им за по-друга съдба, бе ги приготвил за своя небесен отец. А ето че сега сякаш му се изплъзваха. Но дали не се лъжеше? Нима Бог бе отвърнал лице от света? Нима бе решил да изпита какво могат да направят слугите му без негова помощ? Слугите трябваше да бдят за имотите на господаря в отсъствието му — да бдят със зъби и нокти. Той бдеше със зъби и нокти, но това малко помагаше. Един ден на молитва не дойде и Ержибет.

Когато забеляза това, той едва не изгуби гласа си, обзет от остра смазваща мъка. Не дойде и Ержибет! Не дойде тази, която беше като символ на неговата страшна власт върху сърцата! След молитвата той едва не изтича до дома си, обхванат от предчувствия за нещастие. Намери я в градинката на малкото столче, на което доеше козата. Седеше под ябълката с капещите цветове, обърнала унесено, просияло лице към небето. Тя сякаш сънуваше с отворени очи, сякаш виждаше неща, които никой смъртен не можеше да види. Отец Ищван изправи пред нея своята висока мрачна фигура, която цялата трепереше от сдържан гняв, но тя го погледна така, сякаш пред нея бе някой от ангелите, в които я учеше да вярва. Виждаше ли го всъщност? Върху устните ѝ се появи усмивка, каквато никога досега не бе виждал у нея — едновременно и щастлива, и нежна, и обичаща.

— Братко, виждал ли си море? — попита тя тихо.

— Не! — каза сухо отецът.

— Ами-и... виждал ли си сини грамадни планини с бели шапчици по върховете?

— Не!

— О, зная, че не си, бедничкият... А искаш ли да ги видиш?

Отецът едва не залитна. Да го нарекат „бедничкият“! Та това бе нечувано! Той — беден, той, с безкрайното богатство на Бога в сърцето си! Едва сега си припомни нейните странни унесени усмивки през последните дни и необяснимата снизходителност в държането ѝ — сякаш бе мъничък невежа.

— Какво приказваш? — възкликна той.

— Питам искаш ли да ги видиш.

— Не!

— А пък аз искам! — каза тя с глас, тихичък като въздишка. — Да би знаел колко много искам...

Сега всичко бе свършено ясно. Лицето му пламна.

— Забранявам ти! — кресна той хрипкаво. — Чуваш ли? Забранявам ти да говориш с него! От името на Бога ти забранявам да говориш с безбожници и варвари.

Тъмна гъста сянка падна върху лицето на момичето. Тя стана от стола и се прибра безмълвно в стаята си. През следните дни вече идваше редовно в църква, но от олтара той наблюдаваше със свито сърце лицето ѝ — затворено, студено и далечно. И в държането на офицера сякаш нещо се промени, макар и съвсем незабележимо. Както винаги, той бе изискано учтив и внимателен, говореше с любезен глас, покланяше се леко при среща и раздяла — не по-лошо от младия Вьорьошмарти, дори с повече достойнство. Държеше се в стаята тихо и чисто, не водеше гости, не се напиваше, не пееше яростно в нощните часове, не интимничеше, дори не закъсняваше — не вършеше нищо от това, което бе ежедневие за немския капитан, неговия бивш квартирант. Въпреки всичко отецът изпитваше към младия човек чувство, почти еднакво със злобата. Причина за това бяха очите му, винаги едни и същи, когато се обръщаше към него, винаги усмихнати, но и винаги преизпълнени с презрение, което го вбесяваше. Той не можеше да не го забележи — то бе постоянно и дълбоко, със смесица на превъзходство и отвращение. Това му бе необяснимо и го правеше безпомощен. Какво му даваше тая странна сила да презира него — него! — зад когото блестеше ослепително величието на Бога? Дали не бе сляп за тоя блясък, както той бе сляп за това, което него крепеше? Но какво би могло да бъде то наистина? Ето вече седмици те стояха един срещу други и отецът чувствуваше след всеки ден, че губи все повече и повече. Имаше мигове, в които сърцето му се изпълваше с отчаяние. Господи! Господи! Това вече не беше молитва, а вопли — в някоя от пролетните нощи, бляскави от луната, топли, ухаещи с неизразимия аромат на полята. Трябваше да открие неговата сила — неговата заблуда — и да я убие. Нощем не спеше, а бълнуваше. Него да убие! Да спаси вярата си! Не можеше и не биваше да загуби борбата.

Но ето че след случката с Ержибет към презрението в очите на офицера се прибави студенината и омразата. Как? Нима тя му бе казала? Или пък той сам се бе досетил? Тя да му бе казала — невъзможно. Не, не! Той с негодувание отхвърли тази мисъл. Тя се

изповядваше редовно и той я бе разпитвал за него. В последен случай би могла да излъже него, но Бога? Не, невъзможно. Но всъщност какво ли става с тях? Веднъж той улови погледа на младия човек, отправен към сестра му — поглед, изпълнен с топлина, ласкава нежност и с нещо друго, с което смяташе, че трябва да се съзерцават делата на Бога. Той извърна глава зашеметен и избяга в църквата. Раменете му потреперваха от нервен студ. Какво ставаше? През последните два дни лицата на двамата бяха странно смекчили израженията си, нещо унесено имаше в очите им. Случило ли се бе нещо? И какво? Той не знаеше. Той не би могъл да бъде сутринта невидим в стаята ѝ — сутринта, когато тя се бе събудила и бе възкликнала още в същия миг, сякаш в продължение на сънищата си: „Миличък, миличък, сърчице мое мъничко!“. И тя не бе станала веднага, както винаги, бе лежала още цял час с унесени очи, пълни със замайващи спомени за една изминала нощ. Колко щастие можеха да си дадат един на друг двама хора! Колко радост може да има в очите, пръстите и устните, стига сърцето да пожелае. Нещастният брат! Така мислеше тя за него. Нещастният — колко напразно и безплодно споменаваше за обич. Но братът не бе чул и не бе видял. Той стоеше изправен всред храма и гледаше мрачно разрушенията. И изведнъж една чудна мисъл го накара да трепне. Дали богомолците не страняха от храма, защото бе разрушен? Те бяха свикнали да се молят в здрача, а сега в храма обилно нахлуваше слънцето; те бяха свикнали на кафявия убит цвят на стените, а сега виждаха синьото небе и облаците; те бяха свикнали със стенещите звуци на органа, а сега слушаха радостното цвъртене на птичките и жужукането на пчелите. Това наистина не бе храм, а езичество. Трябваше да отдели хората от слънцето, небето, облаците и птичките. Трябваше да ги затвори в богомолния си мрак. Непременно трябваше да поправи храма! Тогава отново щеше да зазвъни малката камбана, отново в утринните и следобедните часове щяха да потекат към храма струйките на богомолците. Той щеше да хване отново душите им. Здравео! С все сила щеше да улови разкаяните души.

Вечерта той похлопа на вратата на своя квартирант и влезе леко пребледнял, като праведник в клетката на зверовете. Офицерът лежеше на неразтребеното легло с цигара в уста и сива пепел върху гърдите. Когато обърна очите си към свещеника, в тях имаше далечина и нежност, сякаш се връщаше от далечно пътуване. После погледът се

сгъсти и в него бавно изплува учудването. Бледото сурово лице на свещеника го изпълни с неясна тревога.

— Седнете, отче!

— Благодаря ви — измърмори свещеникът и седна съвсем на крайчеца на стола, сякаш бе готов всеки момент да се изправи в старата си заплашителна поза. Бледото му лице бе странно неизразително, но очите издаваха вътрешния огън. Младият човек се повдигна от леглото и седна на него с присвито сърце, защото съвестта му не бе съвсем чиста. За какво бе дошъл? Защо така тайнствено мълчеше? И заговори пръв, колкото да наруши неприятното мълчание:

— Отче, струва ми се, че вие сте рисували тоя Христос...

Някаква гордост се мярна в очите на отеца.

— Да — каза той глухо. — Рисунката е моя. Употребих за нея три години от живота си, но мисля, че се получи нещо...

Офицерът се усмихна.

— Интересна е — измънка той неопределено. — И ако смея да попитам — на какво дължа честта на това посещение?

Свещеникът сякаш преглътна.

— Търся вашата помощ, г-н лейтенант — каза той с мъка. — Не за себе си — за делото на Бога. Знаете, че храмът е разрушен от сраженията. За честта на това селище, за честта на неговите жители — и подчертавам това, г-н лейтенант, — за честта на квартируващите тук войски той трябва да бъде поправен. Разбирате ли? Не може домът на Господа да лежи в прахоляци. Това ще донесе нещастие на всички ни.

— Какво мога да направя аз? — попита офицерът и някакво необяснимо облекчение потъпка дори учудването.

— Научих, г-н лейтенант, че граждански мобилизираните жители на селото са под ваша заповед. Та това са почти всички годни за работа мъже и жени в моето паство. Моля ви от името на Бога да отделите част от тях за поправка на храма.

— Това е невъзможно, отче! — отвърна той сдържано. — Съвсем невъзможно.

Отецът трепна леко и онемя — сякаш бе устоял с усилие на някакъв невидим удар.

— Аз мисля, че за Бога трябва да се отдава всичко — каза той сухо. — И тяло, и душа!

— За ваше съжаление, аз не мисля така. Дори нямам право да мисля така. Мобилизираните са крайно нужни за поправката на разрушените пътища. От това зависи нашият военен транспорт. И ако толкова искате — от това зависи и благополучието на вашето село. Не мога да отделя за храма нито един човек. Щом освободя някого, той отива на работа в полето. Храмът в края на краищата може да почака. И защо да не почака? Неговата липса пречи ли ви да се молите? Доколкото знам, и вашият Христос никога не се е молил в храмове, а на открито.

— Значи, отказът е окончателен? — попита свещеникът глухо.

— Да, окончателен.

Лицето му се покри с мрак. Не трябваше ли да нанесе поне един отмъстителен удар?

— От думите ви разбирам, че сте неверник! — каза той и добави застрашително: — Това ще ви донесе нещастие!

— Чувствувам се спокоен, отче — отговори младежът. — И после... не съм никакъв неверник. Напротив — ако ми е позволено да кажа, вярвам в много по-хубави неща от вас. В истински неща.

Отец Ищван потрепери в себе си. Не, нямаше да изпусне този миг, щеше да разбере най-после откъде офицерът черпеше своята сила.

— А бихте ли ми казали, г-н лейтенант, в какво вярвате? — попита той почти с молба в гласа си.

Младият човек го гледаше учудено.

— Видите ли — каза той с колебание, — изразено с думи, то звучи бледо и за вас навярно ще бъде съвсем неразбираемо... В какво вярвам? В човешкото щастие преди всичко — в човешкия прогрес към щастията. Вярвам в хората, които през целия хаос и през всички ужаси твърдо го носят към бъдещето. В това бъдеще вярвам. Разбирате ли го?

Той говореше спокойно, дори с превзето равнодушие, но простиците думи го екзалтираха вътрешно. Изведнъж нервна тръпка мина през лицето му и сви устните. Той се наведе и каза с променен глас:

— Вярвам, че ще дойде време, когато хората ще си спомнят със срам и отвращение за религиозното малоумие на своите предшественици.

Свещеникът скочи от стола си с лице, по-бледо от колосания му подбрадник. Офицерът махна с ръка и каза намръщено:

— Простете, че ви го казах. Това не е нелюбезност, а нерви. Вие знаете как войната може да подействува на един чувствителен човек.

* * *

В късната нощ отец Ищван лежеше по гръб на своето тясно и кораво свещеническо легло почти без мисъл в главата, с празно, потиснато сърце. През целия ден бе размишлявал и мразил — сега почиваше. Този, когото мразеше, още не се бе прибрал и отецът изтръпваше при мисълта, че ще чуе стъпките му и след това лекото кашляне в коридора. Да би могъл да замлъкне завинаги тоя глас — това би било, мислеше той, пръст на Бога. И какъв смисъл имаше Бог да търпи съществуването на такива хора, освен чрез тях да изпитва здравината на своите? Изведнъж гъста безпорядъчна стрелба прекъсна мислите му. Престрелка? Не можеше да бъде. Стрелбата се разпространяваше с чудна бързина по цялото село и скоро някъде към реката забумтя тежка артилерия. Какво ставаше всъщност, когато фронтът бе на стотици километри далече? Той се облече и излезе на улицата, обхванат от смътна тревога. Към ниското облачно небе летяха рояци светливи куршуми и гаснеха в мрачината, десетки разноцветни ракети се разпукваха и разпиляваха към земята светещите си гирлянди. Някъде в съседните дворове яростно грачеше картечница и куршумите свистяха над покривите на къщите. Чуха се стъпки, после едно електрическо фенерче блесна силно в очите му.

— Берлин капут! — изкрещя някой радостно. — Капут! Капут!

После светлината угасна. В гъстия мрак се пукаха с пъстри блясъци ракетите, весело свиреха броневите куршуми. Берлин паднал! Това вече не го радваше, макар да означаваше края на войната. Не — не защото майка му бе немкиня. Побеждаваха хора, които мразеше, побеждаваше неговият квартирант. Той се върна в стаята си и скоро заспа — все така с празно и мъртво сърце.

Събуди го трясък на счупено в коридора. Някой тихо изруга. Бе гласът на подпоручика безспорно, макар някак странно изменен и глух. Тежко и блуждаещо звучаха този път неговите стъпки. Той се бавеше пред вратата, търсеше навярно в тъмното дръжката, която винаги досега бе намирал с такава леснина. После всичко затихна. След малко

в тишината отново се чу шум, но шум на тежък мотор, който ехтеше страшно в нощта и приближаваше с рев към къщата. Тънките стени потреперваха от тежкото друсане на машината, ауспухът на която гърмеше като малко оръдие. Тя се забави за миг пред къщата, защото бе хлътнала в гранатната яма на улицата, после я надмогна с могъщ рев и отмина.

Но с това шумовете не свършиха. Отецът чу смаян как в другата стая съседът му чупеше нещо — блъскаше го с все сила из предметите, тъпчеше го с крака. Той стана — бледен и бял в нощните си дрехи, като Лазар, напускащ гробницата си, — излезе в коридора и натисна дръжката на чуждата врата. Тя се отвори пред него без обичайното си скърцане. Това, което видя, го закова на мястото му. Разпятието лежеше на пода изпочупено. Ръката на офицера се протягаше към картината над разпнатия Христос. Той разбра по устрема на пръстите, че иска да я скъса на хиляди парчета, да я смачка и унищожи. Изведнъж тихо щастие изпълни сърцето му. Искеше му се да падне на колене, да дочака великото чудо: ангелът небесен, който щеше да поразии с огнен меч ръката на богохулника. Ето това щеше да бъде великата награда и великото знамение. То щеше да се случи. То не можеше да не се случи в името на всичко, в което сляпо вярваше.

Но пръстите обхванаха картината и я разкъсаха надве. Парчетата паднаха леко на земята. Нещо се скъса и в странната, фанатична душа на свещеника, скъса се мъчително, но безвъзвратно.

* * *

И той не излезе през целия ден от своята стаичка. Целия ден той прекара почти неподвижен, със сухи очи и сухи устни, без да мисли и без да се моли, защото се страхуваше да мисли и не знаеше за какво да се моли. Не, нещо се бе скъсало в него, станало бе нещо непоправимо. Някакво страшно чувство на измаменост го премазваше, макар с последната сила на волята да не го допускаше в съзнанието си. Та няма всичко бе загубено? Рано сутринта той като че ли бе направил последните нещастни опити. Чудото! Още не бе късно да стане! Там на масата бе разкъсаната надве картина. Той затваряше очи, обзет от трепет: когато ги отвореше, няма ли да я види отново такава, каквато

бе допреди тая страшна нощ — неразкъсана и здрава? Но сега той се бавеше, страхуваше се да отвори веднага очите си, даваше сякаш срок на божието колебание, отлагаше предчувствуваното разочарование. После ги отваряше. На масата лежеше разкъсаната надве картина — разкъсана като вярата му.

Към обяд в стаята влезе офицерът. От ужас и смайване отецът не можа да каже нито дума. Младият човек бе смутен, лицето му бе поруменяло. Той потърка неловко с пръст носа си и замърмори:

— Отче... Искам да ви се извиня за снощното безобразие... Вие ще ме разберете — не съм го направил в съзнание. Искам да кажа — не бях трезвен, а при това не съм свикнал на пиене. Поради падането на Берлин имахме другарски банкет и по силата на едно старо обещание всички се изпонапихме. Трябваше да се отбележи някак великата дата. Когато човек е пиян, не може да се контролира, действуват инстинкти, нали разбирате — изскача на повърхността това, което е било потиснато и мачкано, да кажем, в името на една човешка търпимост. И изведнъж човек се развързва, стига да има причина. Представете си положението на един нетрезвен и при това много нервен човек, който си е легнал да спи и на когото изведнъж разпятието се изгърсва върху главата му. Да, да, точно така стана. Мина някакъв влекач или що там и от друсането разпятието, което едва се крепило на пирона, падна върху главата ми. Получи се някакво моментално побесняване. Започнах с кръста, после с картината. При нормални обстоятелства вие разбирате...

— Излезте! — изкрещя отецът.

Лицето на офицера потъмня.

— Ще изляза! — каза той сухо. — Но длъжен бях да ви обясня, че не съм го направил нарочно или с предумисъл...

— Излезте!

Младият човек го погледна строго и студено, после обърна гръб и напусна стаята.

Едва привечер отецът излезе от своето вцепенение. Той залепи грижливо картината и я постави в старата ѝ рамка. Това извърши така сполучливо, че почти не личеше да е била скъсвана. В здрача свещеникът падна на колене пред нея и за пръв път през този страшен ден сякаш нещо се отпуши в мъртвото сърце и сухите очи се замрежиха от сълзи.

— Господи, не разбирам! — каза той глухо.

Той стоя дълго на колене, като се взираше мъчително в израненото лице на Христа, в капките кръв — които бяха негови капки кръв, — в извърнатите му очи и най-последно отново проговори:

— Господи, дай ми знак!

Но Христос бе все еднакъв, потънал в своето страдание, което приличаше на блаженство, чужд на всичко — чужд на хората, на техните сърца, на мислите им, угълбен дълбоко в себе си. В стаята бе тъмно и тихо, бе самотно и мъртво — и отецът за миг потрепери от странен хлад. Не, всичко бе свършено! Той се хвърли отчаян в леглото и заспа за пръв път в своя живот с дрехите си. Сънят му бе мъчителен като дневните часове, нещо го задушаваше, искаше му се да драска с нокти гърдите си, да крещи насън. Рояк от зловещи лица, неподвижни като маски, с изцъклени очи, със застинали в ужас гримаси, се въртяха около него като безжизнени планети и когато го приближаваха — кискаха се подигравателно. Той ги блъскаше с ръце, пъдеше ги, но те го обграждаха все по-плътнo и по-плътнo, все по-студен и по-страшен ставаше смехът им. И ето — изведнъж сякаш се стопиха и само едно самотно лице стоеше пред него. Той сякаш замря, защото това беше лицето на неговия Христос. Зеленикавите очи сега го гледаха право и студено. Устните проговориха с мъчителна бавност: „Убий го!“.

— Убий го! — повтори той отчетливо.

Отецът нададе лек вик и се събуди. В непрогледния мрак на стаята се чуваше само лудото биене на сърцето му. Той запали лампата и погледна към картината на стената с тайната надежда, че ще срещне отново погледа на зелените очи. Но Христос бе все същият, с все същите обърнати към своето мъчително блаженство очи.

— Благодаря ти, Господи! — каза той хрипкаво.

После погледна часовника — три и половина! Нямаше време за бавене. Извади с трескави ръце от сандъка дълга старинна кама, сложи я до сърцето си и излезе в коридора. Навън бе непрогледно тъмно, но той бе свикнал през годините с всяка стъпка из своя дом. Ами ако стаята на офицера бе заключена? Не, не можеше да бъде — иначе Христос не би му дал знак. Вратата сякаш наскоро бе смазвана, защото се отвори съвсем безшумно и все така безшумно се затвори зад гърба му. В стаята на офицера нямаше никаква светлинка, защото вместо стъкло беше спуснатата затъмнителна хартия. Той измина разстоянието

до леглото така леко, сякаш вътре бе светло като ден. Ослуша се. Чуваше се леко мъркащо дишане — познати звуци — меки и съвсем малко басови. Само да не сбърка удара! Той протегна ръка с разтреперани пръсти. Докосването до топла човешка плът го разтrese, сякаш се бе допрял до електрически проводник. Гръб! Ръката му бе попаднала точно между плешките, защото онзи спеше по очите си. Каква нежна приятна кожа! Ето тук трябваше да падне ударът! Той го нанесе съвсем от ниско, но със страшна сила, без да вдига другата си ръка. Не се чу никакъв звук, само топлата плът под него леко потрепери и нещо топло обля ръката му. Той отскочи назад ужасен.

Свърши се!

Но вместо облекчение в сърцето му продължаваше да тежи ужасът, гъст и лепкав като кръвта, която бе обляла лявата му ръка. Той чувствуваше как кръвта се стичаше бавно по пръстите, чуваше как капе по пода. Христовите капки! Той се вслушваше с биещо сърце и изведнъж замръзна на мястото си.

Полудял ли бе?

От леглото долиташе все същото мъркащо дишане — меко и басово, познатите звуци от познатото гърло. Той слушаше напрегнат и го чуваше през всеки миг — тихото, равно дишане. Вълна от тръпки стигна до очите и ги разшири до болка. Разтрепераните пръсти не можеха да намерят джоба. Кибрита! Светлината му блесна ослепително и той впери поглед в леглото. Лек вик от ужас се изтръгна от устата му. Там, на неговото легло, лежеше неговата сестра. Неговата кама бе забита до дръжката в гърба ѝ. С дясната си ръка тя бе обвинила шията на офицера, мъничкото носленце бе напъхано почти в ухото му. И двамата бяха завити до кръста с леко одеяло — полуголи и красиви, опръскани с кръв. Тя бе мъртва, но лицето ѝ бе щастливо, просияло от нежност и нещо друго, което бе виждал вече веднъж и с което смяташе, че трябва да се съзерцават делата на Бога. Мъртва! Сестра му. Той я бе убил! Той бе станал убиец по заповед на един нощен призрак!

Клечката догоря в пръстите му, без да усети болката. Той се измъкна безшумно и влезе в стаята си. Сега всичко бе безпощадно ясно. Сега нямаше място за колебание. Той стоя прав всред стаята си — минути, часове? Не, нямаше време за бавене. Той накъса с ледена омраза и отвращение картината, която бе погубила живота на сестра

му и неговия живот. Беше му съвсем ясно какво трябва да направи. Не, не с камата — такава смърт бе прекалено достойна за него. Въжето повече му подходеше — и изплезеният език — като последен символ и последно отмъщение. Самоубиец! Душата — в ада! Той се кискаше със студен безумен смях. Нека на утрото всички го видят такъв, нека си помислят. Прехвърли една от своите свещенически кордели през зидания дървен корниз на прозореца, пригответи клупа. Навън се развиделяваше, но той не видя утрото. В мъртвото сърце имаше само едно желание — по-скоро да свърши. Веднага! Той бутна стола и краката му се разлюляха в празното пространство.

И в тези последни мигове на празнина и безнадеждност той видя утрото, което се изскубваше със страшна сила от мрачината на хоризонта. Бе тихо, величествено и прекрасно. Съмваше се. Мракът и светлината все още се бореха, но мракът падаше ниско и светлината излиташе към небето като сияние. Светли червени ивици браздяха небето, дълги червени облачета — като кръв, — неподвижни и сияещи. Дърветата протягаха неудържимо клончета нагоре — като човешки пръсти, като гора от издигнати ръце, — за да приветствуват изгрева на слънцето. Утрото се раждаше — светът се раждаше в прохлада, светлина и свежест. В този миг той разбра силата на другия, който бе останал жив. Искеше му се да има една мъничка минута живот, за да заплаче в нея с горчиви, топли сълзи. После картината встъкля за миг и се скъса. Всичко, което бе мисли и чувства, изчезна завинаги в необхватното огромно нищо.

МНОГО РАННО УТРО

МНОГО РАННО УТРО

Колата дойде по каменистия път между хълмовете и спря на брега. Малкият дебел човек на кормилото угаси мотора и като се повдигна на седалището, измъкна под себе си измачкан пакет цигари. Другият седеше неподвижен на мястото си и гледаше през стъклото близката гора. Тук беше съвсем тихо, но там дъбовете свиреха с върховете си и вятърът отнасяше звуците към тъмното небе. Нямаше какво повече да правят в колата, малкият издърпа ръчната спирачка и започна непохватно да се измъква навън.

Тревата беше суха и хлъзгава, тук-там по оголената почва се белееха варовити камъни. С такива камъни бе покрито и дъното на езерото и в тях често се закачваха въдиците им, когато хвърляха с тежест. Малкият отвори багажника, колата зина срещу небето с металическите си челюсти. Извадиха брезентовите калъфи, двете раници и живарника. Над хълмовете духаше вятър, но долу беше съвсем спокойно и се носеше дъх на застояла вода. И влажният живарник миришеше на тая вода, на водорасли и риба. Бързо се развиделяваше.

Те тръгнаха към езерото, но след няколко крачки високият спря и погледна нагоре. Колата изглеждаше силно килната напред, в предното ѝ стъкло светеха червеникавите отражения на небето.

— Трябваше да я подпреш с камък — каза високият.

Малкият бавно слизаше надолу, като тътреше краката си.

— Няма смисъл — каза той. — Тя е на скорост...

— Ти виждал ли си тия скорости? — попита високият.

— Не съм... Но знам, че държат...

И високият обърна гръб на колата. В здрача кафявото му лице изглеждаше черно.

— И все пак трябваше да я подпреш — каза той. — Така я държиш в напрежение.

Нисичкият замълча. Той мислеше, че неговият оркестрант говори тъй само когато е пиян, но сега беше съвсем трезвен. Стъпките зад гърба му олекнаха, защото високият се бе отклонил встрани. В тоя миг

нещо се скъса там горе в жилавия гръбнак на вятъра, той изведнъж падна ниско като хвърлена мрежа. Дъбовата гора вече не пееше, но езерото затрептя в безброй тръпки, сякаш бе усетило приближаването на хората. Миризмите се размесиха, високият стоеше край водата с притворени очи и поемаше всичко. Сега долу, в зеления здрач на дъното, и рибите неспокойно трепкаха с коравите си перки, усетили за пръв път приближаването на деня, на живота и болката.

Отвориха калъфите и приготвиха двете въдици. Сложиха як найлонов конец, защото тук рибата беше едра. Високо по насрещния бряг, изрязана на небето, се движеше безшумно черна каруца. Допрели в здрача изстиналите си колене, поливачите пътуваха към помпената станция.

— Ще ми наденеш ли червей? — попита малкият.

— Добре, дай — каза високият.

Той отвори кутията кубинско инстантанео. В калаената белота, размесени с пръст, мърдаха лениво земните червеи. Между коравите му пръсти те изведнъж оживяха и се заизвиваха като метални пружинки. Вятърът браздеше езерната повърхност и той си говореше сам, без да помръдва изпръхналите си устни.

— Потърпи, червейче, потърпи! — говореше той. — Не ме лъжи, знам, че не боли много... Мене ме болят повечко работи... Даже понякога и зъбите ме болят, макар да са изкуствени.

Надяна втори червей. Набождаше ги почти през средата и оставяше свободни двата им края. Живият възел конвулсивно се гърчеше, струваше му се, че чува едва доловими, слаби писъци.

— След малко идва хубавото — говореше той. — Ще ви пратя във водата, на дъното... Сега там е зелено и непрогледно като в бутилка бира... Ти ще лежиш на чистото дъно и няма да усещаш никаква болка, докато дойде твоята риба...

— Хвърляй! — каза той на другаря си.

После надяна своите червеи и се изправи край тъмната вода. Тук нищо не му пречеше на замахането. Бамбуковият връх бръмна като гигантско насекомо, оловото излетя. След малко се чу дълбок, глух звук, бликна вода, сивият гръб на езерото едва забележимо потрепери. Той държеше между пръстите си края на кордата и вече не беше човек, а вода и дъно на езеро. По опънатия конец идваха слаби импулси, които стигаха до сърцето му. Усещаше всичко и всичко виждаше —

подводните течения, камъните, горчивата трева, която рибите отминаваха. Той чакаше.

Рибата усети твърдия удар на оловото и се стрелна по звука. Но когато наближи, тя внезапно спря. Имаше вид на същество, което дълбоко размисля — без да примигне, като размахваше леко прозрачните си плавници. Много малко работи за ядене имаше на това дъно, а тя виждаше отлично грозда от червеи. Като постоя така няколко минути, рибата отново приближи.

Човекът, който държеше кордата, усети нейното движение. Никой освен него не би усетил. Рибата налага внимателно стръвта, без да затваря челюсти. Червеят гъделичкаше бялото ѝ небце, водата около нея се съсирваше. След това внезапно затвори челюсти, усети острото боцкане и силно потегли назад.

Мъжът на брега дръпна спокойно пръчката, тънкият ѝ връх се огъна. Без да бърза, той започна да върти макарата. Рибата се преметаше на другия край на кордата, куката се забиваше все по-дълбоко. Тя беше млада риба, не знаеше как да се бори. Неизмеримата сила я теглеше все по-нагоре и по-нагоре, там, където водите бяха прозрачни и леки. Тя обичаше тия весели води, но сега смътно усещаше в тях своята гибел.

Човекът видя тъмния ѝ гръб под повърхността на водата. Трябваше да наклони малко пръчката, но не можеше да откъсне нито за миг погледа си от рибата. Тя идваше бързо към него и след малко се показва цялата над водата — с кръгли от ужаса очи и побелели устни. Идваше стремително, неотменимо, покорно. Едва когато докосна брега, тя подскочи с последни сили, но човекът с бързо движение я изхвърли на сухо.

Сега той я гледаше — спокойно и със съжаление. Беше много красива риба, ясните ѝ багри показваха, че е влюбена. Може би затова така покорно и зашеметено се бе оставила да я измъкнат на брега. Не, не беше дошъл още нейният смъртен час. Преди това трябваше да опита робството. Той я пхна в живарника, потопен във водата, и отново се залови за своите червеи.

— Интересни са тия глупачки — каза малкият. — Нима не виждат, че червеят виси на кука?...

Високият отново хвърли въдицата.

— Много добре виждат — каза той. — И знаят...

Малкият го погледна недоверчиво:

— А тогава защо така идиотски кълват?

— И хората вършат същото — каза високият.

Конецът легна нагънат върху водата. Високият обра излишната дължина и отново сложи коравия си пръст върху пулса.

— Да, същото — повтори той. — Когато изяждат пиле или изпушват цигара, те правят крачка към своята смърт.

Малкият човек не отговори, тая мисъл не му хареса. И все пак беше вярна, по дяволите. Най-добрият начин да се отдалечиш от смъртта е да легнеш до прага ѝ. Той каза това.

— Има само един начин да се спасиш от смъртта — отвърна високият равнодушно. — Да ѝ обърнеш гърба си.

В тоя миг малкият човек усети как кордата се опъна. Той засече рязко, но конецът увисна празен.

— Бързаш! — каза тихо високият. — Трябва да имаш търпение, да изчакаш...

Да, лесно е да се каже. Може да има търпение човек, който не се вълнува. Но малкият се вълнуваше. Това вълнение го будеше нощем и го караше да блъска колата по лошите пътища. Не, не рибата — вълнението. Той усещаше как след всяка изминала година то го напуска все повече и повече, макар да беше още млад. Напускаше го и не се връщаше при него, макар да му бе необходимо като въздуха. Жените вече не го вълнуваха, той можеше да ги изчаква докрай. Оставяше ги да ухапват дълбоко, теглеше ги към себе си бавно, с пресметлива наслада. В това се състоеше цялото удоволствие от играта, всичко друго му беше еднакво. Той се беше преситил, сърцето му беше равнодушно. Но рибите го вълнуваха, затова му бягаха една по една.

Високият хвана четири риби, малкият — нито една. Четвъртата беше съвсем различна.

— Това е лин — каза високият. — Блатна пъстърва. Изглежда, че ѝ прави удоволствие да се въргаля в тинята.

Той я беше откачил от куката, но все още я държеше в ръцете си. Изглеждаше чиста и прилична риба.

— Кротка е — измърмори високият. — И не особено придирчива. Да ти я дам ли?

— Не, не ми трябва! — каза обидено другият.

— Знам какво си мислиш за мен... От един посредствен музикант може да стане добър рибар. Но не и от един талантлив диригент...

— Не позна — каза малкият. — Никога не мисля за тебе...

— Мислиш — каза високият. — Снощи например си мислил...

— Да, мислех дали ще намериш добра стръв...

— Мислеше да ме поканиш тая вечер някъде... С онова момиче, с което ме видя снощи пред операта.

— Така ли? — усмихна се едва забележимо малкият. — Е, добре — каня те...

— Много си любезен — каза високият. — Но ще дойда сам... Това момиче е моя племенница... Дъщеря на сестра ми...

— М-да! — измърмори озадачено малкият. — Мисля, че не е фатално...

— Може да стане... Особено, ако те видя с нея някъде.

Малкият се засмя и в тоя миг рибата силно потегли. Високият веднага разбра, че това е много голяма риба. Той остави своята въдица и приближи. Рибата бясно дърпаше, малкият навиваше макарата с разтреперани пръсти.

— Отпусни малко! — каза спокойно високият. — Но махни контрата по-напред.

Малкият го погледна уплашено и махна контрата. Макарата изсвистя, опънатият конец блесна като искра, след това се отпусна.

— Вдигни пръчката!... И намотай!... Дръж рибата в постоянно напре...

Той не се доизказа, но малкият много добре го разбра. Той вдигна отново пръчката, върхът ѝ силно се огъна. Като отпускаше и намотаваше макарата, малкият влачеше рибата метър по метър към брега. Изправен край водата, високият навъсено мълчеше, но очите му виждаха всичко. Рибата бавно се предаваше. Инстинктът я теглеше надолу към дълбините, но болката я спираше. Трябваше да прежали тази болка, глупачката. Трябваше да се мушне в някой от подводните храсти. Тогава кордата ще се заплете и ще се скъса. Но рибата идваше все по-близо и по-близо и най-сетне той я видя. Беше наистина много голяма риба, от първите, които бяха пуснати в това езеро. Само в един миг пред очите му се бялна гладкият ѝ корем, но тя не успя да се

изхвърли над водата и да скъса кордата. Малкият наистина умееше да я държи в напрежение.

Тя стигна съвсем до брега, но високият все тъй мълчеше. Сега оставаше най-трудното. Малкият потегли силно, рибата излетя над водната повърхност, кордата се откъсна. Високият смяташе, че тя ще падне обратно във водата, но рибата тупна на самия бряг. Докато чакаше какво ще се случи, малкият като бесен се хвърли върху нея. Все пак рибата успя да се изплъзне от ръцете му и падна във водата. Малкият направи втори скок — още по-настървен. Колкото и да бе силна и хлъзгава, той успя да я сграбчи в прегръдките си и излезе с нея на брега. Лицето му бе бяло като рибешкия корем, зъбите му чаткаха. Като измина десетина крачки, той тържествено я остави на земята. Дрехите му бяха съвсем мокри.

— Какво чу-довище! — възкликна той дрезгаво.

Сега и рибата лежеше неподвижно на брега и тежко дишаше. Люспите ѝ блестяха, в ципата на очите ѝ се отразяваше зеленото небе, което тя не виждаше. Високият мълчеше. Наистина отдавна не беше виждал такава голяма риба.

— Намокри часовника! — каза той най-сетне.

— Не, нищо! — трепна малкият. — Това е „Сима“ — херметик...

— Нищо не е херметик — отвърна високият.

Но малкият не откъсваше алчния си поглед от рибата.

— Ти не си хващал толкова голяма! — възкликна той. — Бас държа, че не си хващал...

Рибата удари с опашката си белия камък. Беше уморена и отчаяна в тоя миг. Въздухът я задушаваше, блясъкът на небето слепеше очите ѝ.

— Хващал съм — каза високият. — Много по-голяма съм хващал.

— Да, но тук такава не си...

— Хващал съм и такива... Но съм ги пускал след това.

— И си ги пускал? — запита подигравателно малкият. — Я повтори!...

— И ти ще я пуснеш — отвърна високият. — Тя е майка...

Малкият го погледна ядосано.

— Какво, като е майка! — каза той грубо. — Ти да не си ѝ син!...

— Може би... Всички сме излезли оттам — каза високият и посочи езерото, което се огъваше възбудено в краката им.

— Тая няма да стане! — кресна малкият. — Чуваш ли какво ти казвам?

— Ще я пуснеш!... Иначе надзирателят и без туй ще ти я вземе...

— Аз ще я скрия в багажника...

— Няма никъде да я скриеш!

Сега те се караха като две големи сърдити деца. Рибата отново се размърда. Белият ѝ отпуснат корем бе порозовял от утрото.

— Виждаш ли? — каза високият. — Пълна е с хайвер. Наесен аз сам ще ти позволя да я скриеш...

— Какво ме интересува нейният хайвер! — крещеше малкият. — Тая риба е моя... Аз съм я хванал...

Високият го погледна намръщено, после се наведе и взе рибата. Но другият веднага се нахвърли върху него като малко побесняло кученце. Все пак високият беше много по-силен, той го изтласка грубо и с бързи стъпки се отправи към езерото. Рибата тежко плесна в червената вода. Той я видя как удари мощно с опашката си и като луда се понесе към дълбините. Езерото блестеше, водата танцуваше, тежкото червено слънце висеше над дъбовата гора.

Високият отново отиде при своята въдица. Двамата дълго време мълчаха. Само от време на време се дочуваше тихото ручене на макарите.

— Ще ми платиш за това! — каза най-сетне малкият. — Добре го запомни!...

— Не си толкова страшен...

— Ще видим — каза малкият.

— И какво?... Ще ме уволниш ли?

— Няма да е толкова мъчно — каза той. — И без това от твоята дяволска флигорна не излиза нищо друго, освен воня на ракия... Просто се чудя как все още те държат!...

— А аз не се чудя — каза високият. — За да ти вадя червейчета и попови прасета... И да ви пея вечер по масите...

— Можем да минем и без тебе — каза малкият отмъстително.

Високият не отговори. Той разбираше, че сам си е виновен. Сам го бе научил как да изтегли рибата. Нямаше да я изтегли, ако не знаеше

как да я държи в напрежение. А сега знаеше. Щеше да знае винаги...

Лек шум го накара да се обърне. Горе, на хълма, колата се бе освободила някак от своите механизми. Той я видя как се поклати и бавно тръгна надолу. Той мълчеше. Колата все повече усилваше хода, но се движеше безшумно, като призрак. Той виждаше как се устремява към гърба на малкия диригент, но мълчеше. В тоя миг имаше вид на ягуар, който се стрелва към плячката си.

— Бягай! — изкрещя високият.

Малкият се обърна. Лицето му се вкамени, той замръзна на мястото си. Колата го блъсна в гърдите, мина през него и влезе в езерото. След малко над водата остана само зеленият ѝ покрив.

Високият въздъхна тежко и разтърси глава.

— Гледай си въдицата! — каза той.

Наистина малкият диригент така се бе унесъл в беса си, че бе забравил съвсем въдицата. Той нервно я дръпна. Високият разбра, че отново се бе хванал едър екземпляр. Не беше толкова едър като другия, но все пак едър. Вървеше му на това животно.

Не, не му вървеше — рибата се откачи. Може би не беше толкова лесно да се държи една риба в напрежение. Много по-трудно, отколкото кола или флигорнист от оркестър.

— Слушай, иди подпри колата! — каза след малко високият.

— Това не е твоя работа!...

— Иди подпри колата, ти казвам!...

Малкият го погледна уплашено. Видът му беше наистина страшен.

— Ти си един невъзможен глупак! — каза той.

И без да чака да го канят още един път, бързо се заизкачва по хлъзгавата трева. Горе, килната на една страна, го чакаше колата му.

ОБЕДНА ПОЧИВКА

Когато се прибрах на обед, вкъщи ме чакаше Роза, дъщерята на моя брат. Не знам защо, но имам слабост към това ужасно момиче, с което не заслужава даже да се говори. Не стига, че е нахална, но се облича по отвратителен начин. Сега беше в черна блуза и жълта като лале пола, вдигната над коленете. Чорапите ѝ бяха от ония, за които казват, че се обували като гащи. На всичко отгоре изглежда, че беше изпушила не по-малко от десетина цигари, защото кабинетът ми беше пълен с някакъв отвратителен дим. Едва не се закашлях, докато стигна до прозореца. На покрива на отсрещната сграда висеше като маймунка над улицата млад човек с телевизорна антена в ръка. Просто нещо ме срязва през корема от страх. Като се обърнах, Роза си седеше все тъй на креслото и отново пушеше. Левият ѝ крак се виждаше чак до основата на бедрото. Винаги съм се поразявал колко това момиче е лишено от всякакво чувство на свян. Навярно не беше дошла току-тъй. Очите ѝ бяха зачервени, жълтата пола ми се стори доста смачкана.

— Я си оправи полата! — смъмрих я аз. — И какви цигари пушиш?

— Френски — отвърна тя равнодушно.

— Затуй ли вонят така ужасно?

Тя не ми отговори. И не знам дали ме чу. Както винаги, лицето ѝ беше много бледо, тънките, криви устни — малко синкави. Сърцето ѝ не беше в ред, това знаех, но защо поне умът ѝ не е в ред? Сега гледаше някъде зад гърба ми, навярно оня глупак, който висеше над улицата. Но лицето ѝ беше много безучастно, само черните ѝ очи горяха някак трескаво, вгълбени в себе си. И все пак беше красиво това ужасно момиче, макар да не знаех защо. Едва сега забелязах някакъв дълъг синкав белег на лявата ѝ буза, сякаш беше ударена с камшик.

— Е? Какво е станало? — попитах аз, като седнах отсреща ѝ.

— Ако увисна тъй — каза тя, — няма да издържа и ще се пусна...

Но гласът ѝ беше съвсем равнодушен. Отново почувствувах слабост в стомаха си, придружена с леко чувство на гадене.

— Остави, не го гледай! — сопнах ѝ се аз. — И чуваш ли какво те питам?

Едва сега тя ме погледна право в лицето. Кривите ѝ устни се поизправиха, това означаваше, че тя се усмихва.

— Оня глупак ме изпъди — отвърна тя спокойно.

— Кой глупак?

— Митко, мъжът ми...

Това можеше да се очаква от нея. И първият ѝ мъж я беше изпъдил въпреки цялото уважение към името на покойния ѝ баща. Всичките ѝ истории бяха съвсем прекалени за едно момиче на двайсет и четири години.

— За какво те изпъди? — попитах аз раздразнено.

— За нищо!... — отвърна тя.

— Е как за нищо!... Не може за нищо!

— Фактически това е нищо — каза тя. — Била съм флиртувала и взе, че ми удари няколко плесници на публично място.

Тя посочи бузата си. Виждал съм много белези от плесник, но тоя ми се стори съвсем различен.

— Това не е от плесник!...

— Не, от плесник е, от пръстена — каза тя. — Дето му го подари на сватбата оная глупачка... майка му...

— И къде стана това?

— В бара...

В бара, пред толкова хора, половината от които си нямат друга работа, освен да гледат и слушат.

— Колко пъти съм ти казвал да не ходиш в този бар — казах аз сърдито. — И какво си направила там?

— Нищо не съм направила... Просто танцувах с онзи... със сириеца. След това излязохме малко навън. Аз го бях помолила да ме придружи до тоалета. Митко ме стигна тъкмо пред малките стълбички и...

— Какво — и?

— Нали ти казах! — сопна се тя.

— Безобразие!... Да ставате за смях на хората!

— Той е виновен! — каза тя упорито. — Тоя сириец не ми е никакъв!...

— Никакъв, пък си взела от него тия просташки цигари...

— Голяма работа! — намръщи се тя.

— Не е малка работа да петниш името на баща си... Ако не беше увиснал на бесилото, сега ти щеше да бъдеш едно нищо...

— И ти щеше да бъдеш нищо!... — отвърна тя рязко и злобно. — И ти от неговото име живееш!...

Много е лесно да си обясни човек защо така често ѝ пляскат шамари и защо я пъдят мъжете ѝ. За да не ѝ се случи и сега нещо подобно, станах и отидох до прозореца. Младият дангалак беше вече окачил антената и се разхождаше между двата комина така спокойно, сякаш беше у дома си. Никак не мога да го разбера това младо поколение, изглежда, че е лишено от капчица въображение. И тая моя непрокопсана племенница нима тъй спокойно би говорила за тия неща... ако... Уф, дяволите да я вземат!... Долу пред сладкарницата бе спрял товарен камион. Двама мъже с престилки стовариха дървените каси, бутилките с лимонада звънтяха, когато те ги тръснаха по тротоара. Когато се поуспокоих, отново се обърнах към нея:

— Каза ли на майка си?

— Не...

— А защо?

— Защото е тъпа като галош — отвърна тя презрително.

— Сигурно и за мен тъй си казвала...

— Ти поне си добър...

— И като съм добър, за какво си дошла тук да ме молиш?

Кривината на устните ѝ отново се поизправи, смях се появи дори в мрачните ѝ очи.

— Виж какво, чичо, искам да ме пуснеш в стаята на Петьо. Докато го няма, разбира се... През туй време ще си намеря квартира...

Стаята наистина беше свободна, тъй като синът ми беше заминал за три месеца на командировка в чужбина. Но не беше там въпросът, разбира се.

— Слушай, толкова ли е сериозна тая работа? Не може ли някак си да се поправи?

— И да се поправи, нали през туй време трябва някъде да спя? — каза тя.

— Защо не отидеш при майка си? Тя ще ми се разсърди, ако те пусна тук...

— Не мога да го понасям онова влечуго!...

Неволно се усмигнах. За съжаление, този път имаше нещо доста вярно в думите ѝ. Моят бивша снаха можеше да прояви ако не по-добър вкус, поне повече уважение към паметта на мъжа си. Тъкмо се чудех какво да отвърна, телефонът зазвъня. Гласът отгатък ми се стори познат:

— Да, аз съм!... Кой?

— Димитър...

— Кой Димитър?

Едва сега забелязах, че Роза ми прави отчаяни знаци с ръка — няма ме, не съм тук!

— А, ти ли си, Митко? — досетих се аз.

— Аз съм... Роза у вас ли е?

— Не е — излъгах аз. — Но знам цялата работа... Можеш ли да дойдеш при мен? Да, веднага, още по-добре веднага... Добре, чакам те...

Когато оставих телефона, лицето на моята племенница изглеждаше недоволно, устните ѝ бяха здраво стиснати.

— Ти, чичо, е по-добре да не се месиш в чужди работи — проговори тя най-сетне. — Аз знам какво върша... Не е работата просто да ми се извини... Той трябва да потича след мене...

— Да потича!... Ами ако не потича?

— Тогава да върви по дяволите!...

— Ти нямаш ум в главата! — скарах се аз. — Но нищо, нека обядваме, после ще говорим...

В кухнята жена ми беше вече наредила празните чинии. Като ни видя, тя слабо се усмигна, сякаш беше разбрала как е протекъл разговорът. В умивалника бяха сложени да се поизстудят две бутилки бира, които моят шофьор бе донесъл преди няколко дни от ресторант „Берлин“. Бира тя поднасяше обикновено когато е готвила задушено или печено. Не беше никак зле след всички тия неприятности поне да се хапне като хората. Но къде да се измие човек? Като се обърнах, жена ми тъкмо щипеше по носа с добра, весела усмивка своята луда племенница, която също ѝ се усмихваше — хитро и съзаклятнически. Дали пък двете нещо не се бяха сговорили? Не, съвсем невъзможно! Тая мила душица с посивяла коса никога не бе флиртувала ни със сирийци, ни с българи, никога не бе слагала изкуствени клепки, никога не бе приемала за подарък чужди цигари с отвратителен дим. Но в

замяна на това не беше изяла през живота си нито един плесник, разбира се.

— Къде да се измия?

Тя премести бирата, след това започна да разлива супата в чиниите. Струва ми се, че никой не може да прави по-добре от нея кокоша супа. И изобщо в нейните кокоши супи като че ли има най-малко две воденички и три дробчета — така изкусно разпределя дреболиите в своя вреда. За миг ми стана съвестно — за какво ли наистина се меся в чужди работи? Оня нещастник никога никакви супи няма да яде, ще се ядосва цял живот и цял живот ще раздава плесници без никаква полза за себе си. Ето я и сега — едва седнала, и веднага се нахвърля върху бирата — изпразни чашата на един дъх, като мъж. Нима това е жена?

— Не си пълни стомаха! — смъмри я жена ми.

— Ако знаеш какво ми е на гърлото! — каза Роза, като все още поглеждаше към влажната бутилка.

— Какво пихте? — попита жена ми.

— Знам ли какво?... Сириецът май поръча уиски по едно време...

— Нали каза, че не сте били на една маса? — погледна я подозрително жена ми.

Но Роза не я удостои с отговор — нагъваше с апетит супата. И задушеното се оказа на особена висота — младо телешко бутче, шпиковано с масло, чесън и други миризми. Но за десерта не остана време — навън някак припряно се иззвъня. Роза погледна към вратата и силно се намръщи.

— Няма ме! — каза тя късо.

Излязох покорно навън, но душата ми остана край масата. Пред прага наистина чакаше мъжът ѝ с къс, светъл шлифер и ръце в джобовете. Хубавото му русо лице бе разстроено и уморено, цветът на кожата — посърнал. И все пак за разлика от Роза костюмът му беше в пълен порядък, никаква гънка не се виждаше по добре изгладения му панталон. Разбира се, въведох го в кабинета и той се отпусна на същото кресло, на което преди малко седеше жена му.

— Роза ми разказа! — проговорих аз пръв. — Но искам да чуя и теб...

— Какво ти разказа? — попита той уморено.

— Ами... че си я набил пред хората!...

— Само това ли?

— Е, не!... И за сириеця, разбира се... Че била пофлиртувала с него...

Той ме изгледа продължително.

— Пофлиртувала! — каза той с отвращение. — Те се целуваха на дансинга. Това не е флирт...

— Лошо! — изпуснах се аз.

— След това я помъкна навън... Аз я настигнах, помолих я да се върне. Тя само ми се изсмя и тогава аз загубих нервите... След това изхвъркна нагоре по стълбите, даже палтото си не взе... И се върна къщи чак сутринта... Къде е била през туй време — не знам... Човек всичко може да си помисли...

Той говореше бавно, с мъка цедеше думите си. Лицето му съвсем загуби цвета си.

— Много лошо — възкликнах отново аз.

Бях сигурен, че това е именно истината — което той казваше. И си личеше, че всичко това дълбоко го е преживял. Внезапно ми стана жално за него, така както отдавна не ми беше ставало жално за човек.

— И сега какво да правя? — попита той безпомощно. — Ти, чичо, какво би направил на мое място?

За пръв път Димитър ме наричаше „чичо“. И ми стана съвсем ясно, че той наистина не знаеше какво трябва да направи. Но какво можех да му кажа аз? Имах ли право да поема такава отговорност? Станах бавно от мястото си и отново отидох до прозореца. Двата гълъба, които бяха кацнали на перваза, уплашено хвъркнаха.

— Питаш ме какво аз бих направил?... Навярно бих направил нещо много по-лошо от тебе, в това бъди сигурен!... Но не е там въпросът!...

— А къде е въпросът? — попита той унило.

— Знаем ли къде е?... Може би не трябваше да питаш мен... Аз съм стар, нашите мозъци са май зле устроени. Но вие сте млади, вие трябва по друг начин да живеете...

Той повдигна глава, погледът му стана по-внимателен. Това ме окуражи.

— И изобщо трябва някак си да се живее! — продължих аз. — Няма да вземем и ние да се изстребваме помежду си с атомни бомби.

Хората трябва да търсят някакви мостове помежду си... Ако не друго — нека се помъчат поне да се разбират. Все ми се струва, че ти не я познаваш добре и оттам идват много недоразумения...

— Какво не познавам? — попита с надежда той.

— Как да ти кажа — сигурен съм, че въпреки всичко тя не е лош човек. Но има нещо особено, нещо нездраво в характера ѝ... Не нездраво, може би по-скоро болезнено. А ако се замислиш — не може да бъде и друго. Когато ти си закусвал с какао и кифли — тя е била сираче... И представи си — дъщеря на обесен!... Това е било нещо страшно и за нея, и за хората, всред които е живяла. Именно това е образувало този проклет характер у нея... Тя е била непрекъснато пъдена, отблъсквана, изолирана... Тя много е претърпяла... В името на това, струва ми се, и ти трябва да претърпиш веднъж...

Говорих му тъй още десетина минути може би. Докато говорих, лицето му се поразведри, но щом млъкнах, погледът му отново угасна. Той мълча известно време, после тихо каза:

— Нека се върне у дома...

— Ще говоря и с нея — казах аз зарадван. — Знам какво да ѝ кажа...

— Нека се върне — повтори той.

След малко го изпратих до вратата и разгневено се втурнах в кухнята. Роза бе съблякла жълтата си пола и внимателно я гладеше с полуизплезено тънко езиче. Лилавият ѝ комбинезон беше така неприятно прозрачен, че се чудех къде да си дяна погледа. Изглеждаше съвсем спокойна, навярно бе забравила как аз се потя заради нея през две стени.

— Защо ме излъга? — казах аз сърдито. — Ти си се целувала с него...

— Възможно е — намръщи се тя. — Бях много пияна...

— Пияна!... Това оправдание ли е?... Ще се върнеш веднага у дома си, разбираш ли!

— Ами ако не се върна? — запита тя спокойно.

— Ще се върнеш! — креснах аз. — Иначе с мене ще се разправяш!...

Тя се усмихна презрително:

— И според тебе това мъж ли е?

— Мъж е!... Но ти си глупачка!...

След тоя доста интелигентен разговор не ми оставаше нищо друго, освен да изхвъркна гневно из кухнята. Докато слизах по стълбите, отново ми стана жално за Димитър. Уж бях му обещал да й говоря спокойно и вразумително, а какво излезе? Нищо и половина!... За щастие Добри вече ме чакаше с колата, зазяпан в сладкарката отсреща. И според мен напразно зяпаше — от туй надали щяха да му минат грозните пъпки, които покриваха едрия му врат. Особено в тоя сезон, когато се заражда животът, те се размножаваха и цъфтяха в голямо изобилие. При това положение надали е особено удоволствие да седи човек зад гърба му, особено ако не е в добро разположение на духа. Седнах от дясната страна и нарочно отправих поглед някъде встрани. В края на краищата за него наистина щеше да бъде полезно да се ожени, както беше решил.

— Значи, в неделя — казах аз, когато колата тръгна.

— Вече няма накъде — отвърна с въздишка той.

И изобщо в гласа му не се чувствуваше никакво въодушевление.

— Интересна работа — казах аз. — Откакто освободихме жените икономически, те като че ли повече налитат да се женят...

— Много повече — отвърна той с горчивина.

— И как си обясняваш тая работа?

— Не знам, другарю директор... Сигурно не им се ще да работят...

— Моля ти се, само ти не ми говори за мързел! — смърчих го аз.

Пристигнах на работа с половин час закъснение, но днешният ден обикновено е спокоен, надали са ме търсили от министерството. В стаята на секретарката ме чакаше някаква млада жена с угрижено лице, което ми се стори познато. Тя седеше в ъгъла с прибрани коси и мачкаше в сухите си ръце носна кърпичка. Именно тая кърпичка ме разтревожи. Много пъти са идвали в кабинета ми жени с кърпички в ръце и много рядко се е случвало да не се свърши с тяхната употреба. Нещо тревожно се чувствуваше и в черната космата глава на Амелия, моята секретарка. Навярно някак подобно изглеждат и кучетата, когато някъде далече през оградата прескочи котка.

— Да ме е търсил някой? — попитах аз.

— Никой — отвърна тя. — Но другарката Михайлова ви чака...

Михайлова?... Коя беше тая Михайлова? От тона на Амелия трябваше да се съди, че се касае за познат човек. Не, не съм добре

напоследък с паметта си. Или пък може би снощи съм пийнал малко повече на банкетата на обединенията.

— Нека влезе — казах аз.

И щом пристъпих прага на кабинета, изведнъж се досетих. Да, по-неприятно посещение от туй за днес надали можех да имам. Разбира се — това е тая същата Михайлова. Когато тя влезе, аз вече седях зад бюрото си. Изглежда, че лицето ми е било доста начумерено, защото тя пристъпи само две крачки и седна на най-отдалечения стол. Нямах никакъв интерес да скъсявам дистанцията — нищо, нека седи там. Стори ми се много смутена, само за няколко секунди изразът на загриженост се бе сменил с израз на пълна унилоост. Едва сега забелязах, че очите ѝ са наистина хубави — и плахи, но в същото време и строги. Имаше приятно носле с деликатно изразени ноздри, които трептяха в тоя миг от вътрешното вълнение като най-фина мембрана. Знаех си аз, че тия проклети разговори са по-неприятни от най-скупните заседания в министерството, но нейсе...

— Е, кажете! — обадох се аз.

Тя не отговори веднага, лицето ѝ стана съвсем бледо, почти прозрачно.

— Другарю директор — каза тя най-сетне, — вие сте подписали заповедта за моето уволнение... Моля ви кажете ми поне: защо?

— В заповедта е споменато изрично — казах аз сухо. — В интереса на службата...

— Това не е в интереса на службата, другарю директор — отвърна тя тихо. — Вие знаете, че в службата съм била винаги безупречна...

— В службата може би да, но не и извън службата — казах аз сърдито. — И изобщо какво има тук да се говори? Нямам нищо против вас, но не мога да разреша да разлагате морала на цялото учреждение... Вие и до ден-дневен се опитвате да развалите семейството на един свой колега... Вярно ли е това?

— Вярно е, че той развали моето — отвърна тя глухо. — Той ме убеди да подам заявлението за развод... И аз се разведох... Но когато дойде неговият ред, той... той се уплаши... или пък...

— Или пък?... Какво или пък? — прекъснах я аз нервно. — Или пък у него е заговорила съвестта и чувството за отговорност... Към жена му, към двете му деца, за които вие даже не си помисляте.

Заговорило е неговото гражданско чувство към моралните устои на нашето общество, което вие така лекомислено минирате. И вместо като един съвестен човек да разберете това, вие продължавате да чоплите. Пък не е само до вашето поведение въпросът. Цялата дирекция, вместо да си гледа работата, по цял ден се занимава с клюки за вашата нечиста история... Даже от министерството ми направиха бележка за това на едно съвещание... И вие мислите, че ще търпя тая работа безкрай?... Защо поне не си подадохте сама оставката, както ви беше предложено?

— Защото съм невинна — каза тя.

— Невинна? — възкликнах аз. — И си вярвате на думите при това?

— Да, вярвам — каза тя. — Защото съм била искрена в моите чувства и нищо без неговото изрично желание не съм правила...

— Толкова по-зле за вас! — казах аз. — Над всяко желание трябва да стои една съвест!... Ако на вас ви липсва — хората все още я имат. Разберете, не мога да държа под покрива на моето учреждение такова гнездо на зарази!... Или пък на лош пример най-малко!... Един от вас двамата трябва да напусне учреждението, това е неизбежно... Или вие предпочитате да уволним вашия приятел?

— О, не, не! — възкликна тя уплашено.

— Виждате ли?... И не мислете, че ние не сме разсъждавали... В края на краищата той е по-малко виновен. Поне се е стреснал, поне в последния момент се е върнал на правия път... При това има две деца, за които е длъжен да се грижи. Вие деца нямате, трябва да се грижите само за себе си...

Настана дълго мълчание.

— А може би ще имам — отвърна тя тихо.

Погледнах я втренчен. Само туй оставаше — да почнат да се раждат извънбрачни деца в моето учреждение! И на всичко отгоре двамата виновници да стоят тук за пример и показ пред очите на всички.

— Вярно ли е това?

— Вярно е — отвърна тя сломено.

— Ето това се казва лекомислие и безотговорност! — възкликнах аз. — А твърдите, че сте невинна!...

Тя замълча. Както трябваше да се очаква, малката розова кърпичка веднага потегли към лицето ѝ. Тя плачеше. Колкото повече

плачеше, толкова повече усещах, че нещо дави гърлото ми.

— Кажете ми вие — какво да правя сега? — каза тя безпомощно.

— Какво да правите?... Знам ли какво да правите? — казах аз с понижен тон. — Подайте молба до партийното бюро... И разберете, че аз не мога... нямам право да бъда снизходителен!... Особено при това положение!...

Тя изтри сълзите си, стана и безмълвно потегли към вратата. Просто не успях да я задържа. А чувствувах, че трябваше да ѝ кажа нещо — да ми олекне поне на мен... Тия дяволски момичета със своето лекомислие съвсем ми разстроиха нервите днес...

Не забелязах кога е влязла Амелия. Зърнах я едва когато слагаше преписките на бюрото ми. Сухото ѝ лице ми се видя в тоя миг някак особено доволно и тържествуващо. Навярно тя бе разбрала какво бе станало преди малко в кабинета ми, непременно е разбрала...

— Другарю директор...

— Оставете ме сега — отвърнах аз троснато.

Тя ме погледна учудено, масивните ѝ крака я понесоха към вратата. За какво ли пък на нея се скарах?... И аз не знам!... Та нали беше на моята страна? Нали на мен, а не на нея съчувствуваше? Ако беше Роза, тая моя проклета, непрокопсана племенница, навярно би разбила някоя от вазите в главата ми. Не, никак не ми беше ясно в тоя миг кое от двете неща повече би ме обидило.

ЛОШ ДЕН

I

Не, денят не беше никак хубав. Когато Емил се прибираще за обед, над града се изля изведнъж проливен дъжд. Близко до Ректората колата се подхлъзна на плочите, загуби управление и удари доста силничко с дясната гума в бордюра. Не стана нищо особено, само облегалото на задното седалище падна. Като се обърна, Емил видя оплетена в пружините на тапицерията бялата ръкавица, която Вера бе загубила през лятото. Емил почака, докато се успокоят ръцете му, след това запали колата и потегли с бързината на велосипедист. Сега не се виждаха дори плочите на тротоара — всичко бе покрито с дебелия сив килим на подскачащата вода.

Когато пристигна пред дома, дъждът все още валеше. Той нарочно спря на левия тротоар, за да не прекосява след туй цялата улица, но и това малко помогна. Само за няколко мига — докато заключи колата и мине през тротоара — от панталоните му потече вода. На входната площадка едно момиче с навити чорапи бе затиснало с гръб пощенската му кутия. Някакъв младеж с винत्या, от джоба на която се подаваха шнурове и отвертки, се беше надвесил над нея по такъв начин, че Емил не се усъмни нито за миг в намеренията му.

— Пардон — каза той вежливо.

В кутията имаше само една малка розова бележка — да си плати таксата за вода. Ето сега — за трийсетина стотинки трябва да виси с часове по разни гишета. Емил закрачи сърдито по стълбите, с панталони, които лепнеха по коленете му. На всичко отгоре едва пред вратата той разбра, че си е забравил ключовете в редакцията.

Трябваше да звъни няколко пъти, докато му отворят. На прага се появи Вера със своя гущернозелен атлазен пенъар и с гумени ръкавици на ръцете. Навярно бе мила чиниите, защото на корема ѝ личеше мокро, тъмно петно.

— Дъжд ли вали? — попита тя учудено.

Вера не беше чула дъжда, защото водата в умивалника силно шуртеше. А пък и тия мъже могат да се върнат мокри като котета даже когато по небето няма нито едно облаче. Тя вървеше след него и тъжно

гледаше мокрите следи, които той оставяше по мозайката на коридора. Всичко туй, разбира се, ще отиде и на килима.

— Не разбирам — каза Емил — защо не си платила водата...

— Защото нямам пари — отвърна тя.

— Как тъй — нямаш пари? — каза Емил. — Вчера нали ти оставих...

— Не беше вчера, а завчера...

Такива разговори те не за пръв път водеха.

— Добре, нека е завчера — каза Емил. — Но с толкова пари хората половин месец живеят...

— Купих си комбинезони — отвърна тя.

— Колко?... Десет? — попита той саркастично.

— Много по-малко...

— Защо направо не си признаеш, че си загубила на покер!...

— Само ти ли имаш право да губиш на покер? — отвърна тя нервно.

— Първо — аз вече не играя!... — каза Емил. — И — второ — кажи ми кои бяха в карето...

Вера малко забави отговора:

— Роза и...

— Роза и Нати... Не разбираш ли, че те ви играят комбина, глупачке...

Вера замълча. Тя знаеше, че това е именно така, но точно то я привличаше. Тая неравна и непосилна борба я вълнуваше много повече, отколкото пиесите на мъжа ѝ. През това време Емил, който бе обул сух панталон, напразно търсеше из стаята халата си.

— Къде си го пъкнала? — възкликна той с досада. — Като насън живееш...

И това беше донякъде вярно. Докато съчиняваше наум своите тънки сложни реланси, с които изведнъж спечелва страшна сума, тя можеше да пъкне в тенджерата обувката на Емил вместо агнешко бутче. Той напразно ровеше из гардероба. Бяха женени от две години, но за тия две години тя бе напъкнала в самия ъгъл неговите два-три костюма, всичко друго бе заето от роклите ѝ.

— А, ето го! — възкликна тя зарадвано.

Емил се обърна. С халата му тя бе затиснала отвора на стенната печка, който съединяваше спалнята с неговия кабинет. Оттам кой знае

защо ставаше някакво ужасно течение.

— Браво! — каза той. — Знаеш ли как умно си го измислила? Сега можеш да пъхнеш там панталона ми... Скоро той няма да ми трябва...

Вера го погледна озадачено, защото той говореше съвсем сериозно. В края на краищата там все трябва да се сложи нещо.

— Хайде! — кресна той. — Какво ме зяпаш, пъхни го!...

Работата завърши с плач, целувки, взаимни укори и обяснения. По-късно, когато изсъхнаха и последните сълзи, тя пъхна ръцете си под омачкания му халат и любопитно запита:

— За какво ви викаха в редакцията?

— За нищо — отвърна той колебливо.

— Знам, че за нищо, но за какво точно?...

— За очерк — каза той.

Тя се замисли. Не, това не е добре!... Очерк значи командировка, изневери и на края нищо и никакви пари...

— Хм!... И на теб какво ти се падна?

— Пожарникар — каза той, като се усмихваше.

— Е, пак добре — каза тя. — Спокойно можеха да ти пробутат някой боклукчия...

— Тоя път аз сам си го избрах, миличка — отвърна той примирително.

— Никога не съм се съмнявала в твоя вкус! — каза тя. — И какво е направил тоя пожарникар?...

— Не знам какво е направил, но важното е, че работи в София... Тъй няма да си губя времето по провинцията

— Виж, това е наистина хубаво — каза Вера. — Гладен ли си?

Докато тя шеташе между кухнята и стаята, той отиде до прозореца и по навик погледна надолу. Дъждът беше спрял, до тротоара като петно от доматен сос личеше измитият гръб на колата. Тая гледка, която винаги повдигаше самочувствието му, тоя път само за няколко мига привлече неговото внимание. На втория етаж на насрещната сграда, съвсем близо до прозореца, бе седнало момиче с къса черна коса, с цигара в ръката. Розовата презрамка на комбинезона ѝ лежеше нежно на красивите голи рамене. Около нея се въртеше шивачката с полуготова рокля в ръка и нещо оживено приказваше.

— Какво зяпаш там? — попита Вера зад гърба му.

— Нищо — трепна той.

Понеже гласът му с нещо я поусъмни, и тя погледна през прозореца.

— Слушай, я сядай на масата! — каза Вера без особен яд. — Пък аз си рекох, че обмисляш нещо за пожарникаря...

Емил седна покорно край масата. В тоя миг имаше чувството, че са му поднесли под носа хапка с черен хайвер, пък след това бързо са му я отнели. Вера отхлупи тенджерата, нелош дъх на прясно масло го накара да погледне нататък.

— Какво е това?

— Пиле каша — каза Вера с достойнство. — За пръв път ти готвя...

Още след първите хапки той реши, че ще бъде и за последен. Брашното в кашата беше забъркано по някаква много специална рецепта. И понеже Вера го гледаше очаквателно, той побърза да каже:

— Браво, миличка!... Ще забогатееш, ако продадеш патента на обувния завод. Знаеш ли напоследък колко лошо лепят там подметките?

Вера сърдито блъсна чинията настрана.

— Ако не ти се яде — не яж! — каза тя.

— Ааа, напротив, защо да не ям?... В наше време е много по-удобно да живееш със залепнал стомах...

— Не те е срам! — каза Вера.

— Защо да ме е срам?

— Ако и ти се оплачеш?... На трийсет и три години — апартамент, пък и лека кола отгоре!...

— Нямах чувство за хумор — каза Емил обидено.

Чувство за хумор тя наистина нямаше, но умееше да си отмъщава.

II

Не, всъщност съвсем хубав ден. И градът е хубав с чистите си улици и с грамадните витринни стъкла, поруменели от залеза. И ризата му е съвсем чиста, новата връзка стои добре на синия костюм, който Вера все пак прилично е изгладила. На ъгъла милиционерът му дава ляв завой със спретнати, точни движения. Емил минава гордо край него, опрял лакът на отвореното стъкло — поза, не съвсем удобна, но затова пък вдъхваща чувство за елегантна небрежност. Една бабичка спира стъписана, момиче с бретон успява да го клъвне с любопитния си поглед. Емил отминава, без да ги погледне, спокоен и сигурен, макар че десният му крак трепва за миг нервно по посоката на спирачката.

Но щом спря колата до тротоара, неприятностите отново почнаха. Един милиционер доближи намръщен отвореното стъкло и го погледна сърдито:

— Другарю, вие знаете ли правилника?

Тонът му подсказваше много добре какво мисли по този въпрос.

— Мисля, че го знам — отвърна Емил предпазливо.

— Тогава защо не давате знак, че спирате?

— Да, наистина — каза Емил, като мигаше.

— Наистина, наистина! — отвърна троснато милиционерът. — Наистина, пък не спазвате!... Дайте си книжката!...

Милиционерът дълго я премята из ръцете си, но му я върна, без да впише нещо в талона. Като отмина стотина метра, Емил вдигна ръчната спирачка и едва ли не на пръсти хлътна в сладкарницата. Вътре го лъхна неприятно на топъл въздух и дим, макар някъде унило да бръмчеше вентилатор. Трите келнерки, седнали край малката сервизна масичка, бяха доближили главите си, унесени в някакъв свой разговор. Като го видяха — и трите приветливо му се усмигнаха. Имаше за какво — беше млад, щедър и много възпитан, — никога не крещеше и не натякваше за поръчките си.

Емил седна на ъгловата маса, по-далече от витринното стъкло. Най-младата от трите келнерки стана от мястото си.

— Малък „Плиска“? — запита тя, като се усмихваше.

— Не, тоя път нещо по-леко — каза той.

— Една бира тогава...

— Е, не чак бира, но...

— Добре, ще ви приготвя един лек коктейл — каза келнерката.

Заведението беше съвсем празно. Докато пиеше мътното оранжево питие, на съседната маса седнаха две момичета с къси черни полички и сини чорапи. Едната от тях познаваше, но не посмя да я поздрави от страх да не седне на масата му. Дълго време след това той чувствуваше как тя го наблюдава с крайчеца на окото си, изтеглено изкусно с креда. Ако можеха също тъй изкусно тия момиченца да си измиват със сапун вратовете — всичко би било в ред, но...

Внезапно той отново си припомни пожарникаря. Наистина можеше да мине и без него, но все пак тъй беше по-добре, отколкото да се мъкне по заводите. Понякога му се струваше, че разбира ясно смисъла на тая работа, а понякога му се струваше, че съвсем не я разбира. Дали все пак това не е някаква инерция, някакъв навик от миналото?

— Знаете ли колко е часът? — запита момичето от съседната маса.

— Наистина не знам — отвърна Емил.

Зеленият поглед в красивото ъгълче на очите внезапно угасна.

— Плаща! — каза той на келнерката.

Жената приближи с лъскавата си престилка.

— Не ви ли хареса? — запита тя.

— Да ви призная — не особено.

— Тогава едно коняче за капак?

— Добре, може — отвърна той.

След малко келнерката постави пред него красивата чашка. Момичето от съседната маса се усмихна одобрително.

— Чиста работа — каза то.

— Наистина!... — съгласи се Емил.

— Онова го правят с израелска консерва, а не с истински портокал... И затова мирише на тенекия...

— Тъй изглежда — отвърна Емил сдържано.

— Вие навярно сте ме забравили?

— Не, моля ви се...

— От „Златната рибка“ — помните ли? Беше ужасно смешно! — Тя се обърна към приятелката си. — Съблякоха се посред нощ, а беше октомври, струва ми се.

Момичето го погледна въпросително.

— Не помня — отвърна Емил.

— Да! — каза момичето. — И влязоха голи в рибарника да ловят някакъв шаран...

— Хванаха ли го? — запита с престолено любопитство другото момиче.

— Не, разбира се...

„И вие не“ — помисли той и добави гласно:

— Плаща, моля!...

III

Емил вървеше през двора към сградата, която издигаше пред него високата си сляпа фасада, без никакви етажи и прозорци. Никой не го спря на входната врата, пък и сега никъде не се мяркаше човек, който да го упъти. Само в дъното на двора бучеше с глухи, тъпи обороти агрегат и подсказваше, че все пак наоколо има някакви хора. Тъкмо бе отминал една от ниските едноетажни постройки, и зад гърба му се почука — с молив върху стъкло, изглежда, защото звукът му се стори сух, сърдит и рязък. Емил се обърна. Зад мътното стъкло се мярна лице, което беше виждал и друг път някъде.

След малко той седеше в тясната замърсена канцелария и напразно си напругаше ума. Тоя нисък, набит човек с приветливо добряшко лице наистина му беше познат отнякъде. Като нямаше как да си помогне, Емил се преструваше, че наистина го познава, и с фамилиарен тон му разказа за какво бе дошъл.

— Значи, на лов за пожарникари? — засмя се мъжът. — Нищо, ей сега ще го повикам...

Той набра някакъв номер и с променен началнически глас проговори в слушалката:

— Пожарникарят да дойде при мен!...

Двамата се гледаха един момент усмихнати и доброжелателни.

— Ако не беше Янаки, тъй щяхме и да си умрем в забвение — каза мъжът. — Тоя път славата влезе наистина през комина вместо през вратата...

— И други ли са идвали? — попита Емил обезпокоен.

— Как не!... Вие сте третият или четвъртият...

— Брей! — учуди се Емил. — Кажете ми искрено, тоя ваш Янаки наистина ли свърши някаква работа?...

— Ами, разбира се! — каза с готовност мъжът. — Ако не беше той, тук щеше да има само куп изгорели греди. Пък и на мен нямаше да ми се размине... Само като си помисля колко пъти съм искал да го уволня... Или поне да го препратя в някой от другите филиали.

— Интересно — искрено заинтересуван, измърмори Емил.

— Дажы никак! — засмя се отново мъжът. — Героят си е герой, пък човекът си е човек. А по-голям досадник от Янаки мъчно може да се намери по света...

— Всички пожарникари са досадници — съгласи се охотно Емил.

— Тоя е нещо особено... Мрачен един такъв, кисел — не съм го видял да се усмихне. Цял ден не мирява, броди като вампир из ателиетата... А като види цигара, като че ли го хвацат хиляди дяволи. И на мен веднъж ми измъкна цигарата из устата...

В преддверието се чу тропот на тежки ботуши и миг след това в канцеларията влезе млад човек в пожарническа униформа. Емил го погледна изненадан — видът му ни най-малко не подхождаше за впечатлението, което току-що си бе съставил. Беше червендалест, охранен, новата му униформа просто пращеше от напора на силното му тяло.

— Ти ли си? — измърмори мъжът разочаровано. — Търсех Янаки...

— Той е в другата смяна, другарю директор — каза пожарникарят. — Сега почива...

— Уф, почива — каза директорът пренебрежително. — Какво ли пък толкова се е преуморил...

— Вие си мислите тъй, другарю директор... Нерви са това...

— Уу, нерви!... Нищо, свободен си, можеш да си вървиш...

Пожарникарят отново затропа с ботушите си и изчезна. Известно време двамата мъже се гледаха мълчаливо един друг със спотаен смях в очите.

— Видяхте ли го? — запита най-сетне директорът.

— Видях го.

— Такъв да го запънеш с компресор на забоя — планина ще пробие. А вместо туй по цял ден се шляе без работа по коридорите... Е, кажете сега — как да не се ядосва човек?

— Аз се ядосвам — каза Емил.

— А излиза, че не сме прави — каза директорът замислено. — Тъй или иначе — трябва да се видите с Янаки — ако не за друго, поне от писателски интерес...

— Какво да се прави — каза Емил. — Ще дойда утре...

— По очите ви познавам, че няма да дойдете — засмя се директорът. — Ами най-добре идете сега у дома му... Ще ви дам моята кола...

— Имам кола.

— Е, още по-добре... Малко далечко живее, но щом сте с кола — какво значение има?

След малко Емил се зачуди на себе си, като разбра, че пътува към дома на пожарникаря. Но колкото повече приближаваше, с толкова по-голяма сила растеше у него желанието да се върне назад. Кварталът беше тъмен и неприветлив, улиците с лошо поддържан паваж, така че на няколко пъти се наложи да пълзи като костенурка. За какъв дявол послуша тоя смахнат директор? Спокойно можеше да го потърси утре. Когато най-сетне намери къщата, вече беше съвсем тъмно и по улицата бяха светнали редките електрически лампи.

Емил спря колата до тротоара, но не побърза да слезе. Къщата беше стара, триетажна, с олющена фасада и два железни балкона, които, изглежда, отдавна съвсем за нищо не служеха. Докато той се колебаеше, от тесния вход излезе момиченце с мрежа в ръката и опулено го погледна. Навярно не се случваше всеки ден пред тая грозна къща да спират леки коли. Емил бързо сне стъклото.

— Слушай, момиченце, живее ли тук един пожарникар?

— Живее — каза момиченцето. — Долу в мазето...

Не беше никак лесно да се стигне до това мазе. Стълбището беше съвсем тъмно и миришеше тежко на влага и мухъл. Той дълго пипа в тъмното, за да намери някакъв електрически ключ, след това, отчаян от напразните опити, драсна клечка кибрит. Тесни циментови стълби водеха към сутерена, но острата чупка пречеше да се види къде те свършват. Като заслиза надолу, към другите миризми се прибави и вонята на боклукчийските кофи. Клечката угасна, Емил едва не блъсна нос в някаква стена. Докато ругаеше наум, на няколко крачки от него внезапно се отвори врата. На прага, слабо осветена от коридорната лампа, стоеше жена с кана в ръка. Остър дъх на прясна зелева чорба веднага прогони всички други миризми.

— Кого търсите? — попита малко стресната жената.

— Бай Янаки — отвърна Емил смутено.

— Ами тука е, влезте — каза жената. — Янаки...

И продължи нагоре, като крепеше грижливо каната. Като мина край него, Емил неволно се дръпна до стената — стори му се за миг, че на зелена чорба мирише самата жена. В края на коридорчето се отвори врата, на прага на стаята се бе изправил сух, як човек по вълнени чорапи.

— Мене ли търсите?

— Вас — отвърна Емил.

Човекът не му се видя никак учуден.

— Ами че влезте — каза той.

Емил заситни по стълбите. Макар да беше чисто измит, и коридорът миришеше на зеле, саламури и сирене. Не беше толкова лоша тая миризма, изведнъж му напомни за нещо отдавна преживяно. След миг той се озова в стаята — много широка, но с нисък таван, по който личеше релефът на подпорните греди. Вътре бе доста голо и бедно, само червената домашна черга, която покриваше пода от край до край, внасяше малко топлота и уютност в обстановката. В къта зад печката бе седнала някаква бабичка, толкова стара и грозна, че Емил едва не се уплаши. Не бе останала никаква плът по нея, не личаха ни уста, ни очи по сбръчканото ѝ лице, само един черен нос висеше като клюн над брадата ѝ. Бабичката не обърна глава да го погледне, остана все тъй вторачена в себе си, сякаш целият ѝ живот се бе превърнал в дребничка мишка, която тя се боеше да изпусне дори за миг от погледа си.

— Седнете, другарю — каза пожарникарят.

Емил седна, без да откъсне поглед от бабичката.

— Майка ли ви е? — попита той неволно.

— Как майка? — погледна го учудено пожарникарят. — На майка ми майка!... Нищо, че я гледате тъй — единайсет деца е родила...

Бабичката се прозя широко и беззвучно, като стара полусляпа камила. Едва сега Емил забеляза, че е облечена съвсем по селски — в чер литак и с черна поизбеляла шамия, така гладко опъната, сякаш под нея нямаше никаква коса.

— А вашата майка?

— Мама остана на село — каза пожарникарят. — Нали някой трябва да варди къщата!... Ако дойде и тя — там таласъми ще се развядят...

— А нея кой я гледа?

— Кой ще я гледа?... Работи в текезесето...

— Мда! — измънка Емил.

Нещо не му беше ясно.

— Добре де, а защо не оставихте и старата бабичка там? Тя на друг живот и на друг въздух е свикнала.

Пожарникарят го погледна внимателно и се усмихна. Въпреки всички предварителни сведения сухото му ръбесто лице изглеждаше добро и приветливо.

— А кой ще я гледа?... Мама по цял ден е из къра... Сега не е, както едно време, сега там и зиме, и лете се работи...

— Е, да — каза Емил. — Вие затуй ли дойдохте в града?

Пожарникарят се засмя дружелюбно, но нищо не каза.

— Не, аз сериозно ви питам — каза Емил.

— Да се разберем — каза пожарникарят. — Вие нали сте от вестника?...

— От вестника съм...

— И другите все туй питаха... Казвам им като на хора — нисък беше трудоденят!... А те като че ли не разбират... Може би и затуй нищо не пишат...

— И сега ли е нисък? — запита Емил любопитно.

— Не, сега са добре, да не чуе дяволът...

— Значи, могло е малко да се потърпи...

— Могло! — нетърпеливо се обади пожарникарят. — А според мен — не е могло. Аз тъй знам — мъжът трябва да носи вкъщи... Ако идва с празни ръце — какъв мъж е той?...

Вратата се отвори, в стаята влезе жената. Кръглото ѝ лице изглеждаше оживено, яките ѝ, малко пълнички крака здраво стъпваха на земята. Макар каната сега да беше празна, тънката резлива миризма отново погъделичка чувствителния нос на Емил. Тая зелева чорба навярно не приличаше на оная, която понякога им даваха като по милост в клуба. Тая миришеше по-вкусно, пък и цветът ѝ беше някак по-апетитен. Емил видя със съжаление как тя пъкна каната в някакъв долап, след това плесна с ръце и възкликна:

— Божичко, това дете!... Пак е заспало!...

— Нека спи! — каза пожарникарят.

— По туй време!... Ако спи сега — нощес няма да спи...

Едва сега Емил забеляза, че на кревата наистина спи дете. Майката го събуди и то се изправи на леглото — четири-петгодишно детенце със светли, още сънливи очички, които се впериха с откровено любопитство в госта. Изглеждаше доста слабичко, с тънки крачка, обути в рипсени чорапи, и с розови кюлотки с ластиси, които го притискаха под коленете. Нагоре беше облечено в няколко разноцветни жилетчици, всичките отеснели и степани от прането, които с мъка бяха закопчани една върху друга, тъй че момченцето едва ли не се задушаваше в тях.

— Ей, чичо! — обади се зарадвано то.

— Здравсти! — каза Емил.

— Здравсти! — отвърна момченцето.

Всички се засмяха, освен бабичката, която все тъй вторачено гледаше пред себе си. Пожарникарят побърза да използва доброто настроение.

— Какво ще ни почерпиш, булка?

— Кафенце? — попита жената.

— Кафе!... Нали ще обидим госта...

Жената се засмя снизходително, сякаш искаше да каже: „Търсиш си ти причина!...“.

— Зеленце малко нарежи, туршийка...

— Знам си аз работата — каза жената.

— И сланинка...

— Знам, знам...

— Домашна сланинка! — обясни пожарникарят. — Не е като купешката. Пък и ракийката е нещо специално... Ще видите...

— И другите ли журналисти тъй черпехте? — усмихна се Емил.

— А, не... Те идваха в дирекцията...

— Е, ясно тогава защо нищо не са писали...

Пожарникарят го погледна с присвити очи, сякаш искаше да разбере — шегува ли се, или говори сериозно.

— Де да знае човек! — отвърна той и изведнъж се досети. — Пък ако на вас ви се пуши — запушете си. Вкъщи може...

Емил така стремително бръкна в джоба си, че пожарникарят се засмя.

— Петнайсет години съм го пушил — каза той. — Ама като облякох тая куртка — нямаше как, трябваше да го откажа. Цяла година

бях като болен, едва хората гледах...

Той въздъхна и добави горчиво:

— И досега ме мъчи — осем години вече...

Жената донесе две паници и почна да застила масата. Емил гледаше с удоволствие как пъргаво и леко шетаха загрубелите ѝ ръце. Когато всичко беше готово, тя се обърна към тях и с удоволствие каза:

— Ха сега заповядайте!...

Пожарникарят така красноречиво въздъхна, че на Емил изведнъж му стана ясно — между всичките беднички удоволствия на живота му това сигурно заемаше едно от първите места. Докато наливаше ракията в малките пръстени чашки, лицето му съвсем омекна, израз на нежност се появи в погледа му:

— Да се чукнем!

— Да се чукнем! — съгласи се Емил.

— За вестника да се чукнем!... Да пише истината!... Ти, булка?

Жената беше приседнала край печката и ги поглеждаше оттам усмихнато:

— Оставете ме мене...

— Пийва си тя, пийва си! — заяви Янаки. — Но пред гости дип не смее да се отпуска.

Той схруска шумно едно червено, осаламурено морковче и развеселено се взря в старата жена:

— Бабичко, да ти дам ли едно морковче?

Жена му го погледна с укор.

— Сланинка, сине! — с неочаквано ясен, макар и малко дрезгав глас отвърна бабичката.

Момченцето запляска с ръце и започна да скача по кревата. Пожарникарят набоде на вилицата си парче сланина и като заобиколи масата, внимателно го поднесе под носа ѝ. Бабичката протегна ръка, суха и черна като краче на птица, клъвна сланинката и с бързо лакомо движение я пхна в устата си. Пожарникарят остана известно време вгледан в нея, развеселеният му поглед угасна и се натъжи. Макар да мелеше бързо, бабешката уста, види се, особена работа не можеше да свърши. Янаки отново се върна на масата.

— Старост — мъка! — каза той тихо.

— Тъй е — отвърна Емил малко разсеяно, защото в тоя миг бе зает да анализира вкуса на ракията.

— И сиромашията е мъка, но от старостта няма по-голяма мъка на тоя свят! — продължи да философствува пожарникарят. — Аз ще призная, че има комунизъм на тоя свят, когато измислят лекарство против старостта. Не съм ли прав? То се знае, хората пак ще умират, туй не може да се прескочи... Ама ако може някак си туй да става без старост и мъка...

— Не е толкова проста тая работа — каза Емил.

— Знам, че не е проста...

— Представете си, че американците измислят таквоз лекарство? Зер ще кажем, че има комунизъм при тях?

Янаки видимо се затрудни.

— Който и да го измисли — няма да е малко — каза той колебливо.

— И не е само туй... Човек, като е стар и болен, с мъка се откъсва от живота си. А пък ако е в силата си — туй ще бъде цяла трагедия...

Янаки поклати бавно глава.

— Ти на мен такваз трагедия ми дай! — каза той убедено. — Нека си поживея аз двеста или триста години. Душата най-напред да се умори — да няма повече какво на тоя свят да я блазни... Пък тогаз и умирането е лесно... Не съм ли прав?

След третата чаша Янаки, без да чака специална покана, започна да разказва как спасил сградата от „стихиен пожар“, както сам се изрази. Разказът му бе бавен, съвсем точен, но малко книжен. Личеше, че не за пръв път разказва тая история, и може би затова чувството на вътрешна гордост и удовлетворение след толкова разказване бе доста поуvehнало. Наведен над бележника си, Емил старателно записваше. С няколко чашки в главата разказът му се стори доста интересен, той вече усещаше, че няма да се изложи с очерка. Най-после Янаки свърши и доволно се облегна на стола си. Като вдигна глава от бележника, Емил неволно погледна жената. Видът ѝ беше уплашен и разтревожен.

— Янаки, на мен туй що не си казал? — възкликна тя.

— Как не съм ти казал? — измърмори Янаки.

— Най-важното не си ми казал...

— Туй ли ми е работа на мене — да плаша жените! — каза Янаки недоволно.

Известно време двамата мъже мълчаха, всеки с мислите си. Емил се почеса тревожно с молива по носа. Макар разказът да бе тъй изчерпателен, главното той още не бе научил.

— Искях да ви попитам — каза той. — Не се ли уплашихте, като избухна пожарът?... Какво ви накара да се хвърлите в огъня?...

— Да се уплаша ли? — засмя се Янаки. — То, кажи-речи, се зарадвах...

— Как тъй? — учуди се Емил.

Янаки се почеса затруднен по сухия жилест врат.

— Не знам туй как да ви обясня — измърмори той. — Девет години работя на това място... Девет години!... И през цялото време нищо, ама съвсем нищо. Ходя по коридорите, дърлям се с хората за нищо и никаква цигара. На всички омръзнах, пък и на себе си... За какво ям девет години хляба на държавата?... Излиза — за нищо. Българинът не е такъв човек, ще знаете, българинът даром хляб не може да яде... Прав ли съм?...

Като не получи никакъв отговор, той въздъхна мъчително като при някакъв кошмарен спомен и продължи:

— Ходя из коридорите, а ми се чини, че всички накриво ме гледат. Какво да правя? Да се върна в село ме е срам от хората. Да стоя тук — лошо!... И като стана тая работа — пожарът де, — просто хвъркнах!... Хич и не помислих, че мога да изгоря като някакъв плъх, ако беше станала експлозията... От тогаз никак си изведнъж ми олекна... От тогаз и сънят ми е сън, пък и хлябът сега ми е вкусен...

— Вярно! — възкликна някак поривисто жена му.

Емил затвори бележника си. Това последно откритие не му се видя никак подходящо за очерка.

Когато Емил си тръгна, минаваше десет часът. По тъмната улица не се мяркаха никакви хора, отдавна бяха угаснали и прозорците на къщите. От колата си той погледна за последен път ниския прозорец на сутеренното помещение. Бялото перде, опънато до черчеветата, светеше като екран и на него само за миг се мярна с изострен нос и сплескано теме черното отражение на Янаки. Наистина, каквото и да се говори, неглупав човек излезе тоя пожарникар. Ако не бяха станали

толкова сънливи очите на жена му, двамата може би до късно през нощта щяха да пробват мезетата и ракията.

Емил запали колата и тръгна бавно по разбитата улица. Макар да бе пийнал, усети, че не върви добре — кормилото теглеше на една страна, нещо потракваше зад гърба му. Когато излезе на големия булевард, който водеше към центъра на града, някакъв младеж с яке му махна енергично с ръка. Емил се поколеба, но спря.

— Мой човек, по капли караш! — подвижна му младежът с развеселен глас.

Емил изруга и слезе. Задната дясна гума наистина беше спаднала докрай, явно беше, че отдавна се търкаля по джанти. Само веднъж досега му се беше случвало да сменя резервната гума и тая малка операция му бе отнела цял час. Емил свали сакото си и запретна ръкави. Докато вдигна колата на крик, мина половин час. И едва тогава разбра, че не може да отвинти бурмите — колелото останало без опора, се въртеше с ключа. Той отпусна крика, но и това малко помогна. Бурмите на джантата бяха така здраво затегнати, че всичките му опити завършваха с безполезно ококорване на очите и силно почервяване на врата. На тротоара до него спряха чифт груби, ютени обувки, побавиха се малко, след това някакъв насмешлив глас запита:

— Ти, момко, учил ли си физика?

— Учил съм! — отвърна сопнато Емил.

— А да си чел за Архимед?

При друг случай Емил би му обяснил, че даже е писал пиеса с такова заглавие, но сега само сърдито замълча.

— Трябва да удължиш лоста! — обади се отново гласът.

— Наистина! — трепна Емил и повдигна глава.

Беше слабичък, възрастен човек с вид на работник или майстор от техническа работилница. Небръснатото му лице изглеждаше насмешливо, но добро.

— А с какво? — запита Емил зарадвано.

Без да каже дума, мъжът измъкна от багажника му някакъв цилиндричен инструмент и го пъкна в свободния край на ключа. И сега не беше лесно да отвият бурмите, но като попъшкаха и двамата, най-сетне успяха да се справят.

— Леле, как си нарязал гумите! — каза мъжът с искрено съжаление.

— Вътрешната?

— И вътрешната, и външната... Знаеш ли колко пари чинят?

— Знам — отвърна Емил без особен трагизъм. — По-лошо е, че няма отде да се купят...

— Ти да не си артист? — попита мъжът.

— Не, писател...

Като чу името му, той издаде само едно „хм“, от което не можа никак да се разбере дали го знае, или не. Ръката му с опитно движение измъкна червеното жилаво тяло на вътрешната гума, което се опъваше и съпротивяваше като живо.

— Туй е половин заплата, кажи-речи! — проговори той и внезапно възкликна: — Я виж, нарочно е боднато!... С ножче май!...

— Ще искам в редакцията да ми платят вреди и загуби — каза Емил сърдито.

Когато всичко беше готово, той измъкна от джоба си нова червена банкнота.

— Гледай си работата, момче! — каза мъжът. — Улицата да не е дюкян...

— Не. Аз... да се почерпиш! — смотолеве Емил смутено.

— Ти нали добре си се почерпил! — засмя се мъжът. — Пък си и много щедър, по вас парите да не валят?...

Емил пъкна засрамено парите в джоба си. Като се качи отново в колата, самочувствието му изведнъж се възвърна, сякаш бе свършил цялата работа сам. От усилията и чистия въздух главата му се беше проветрила, сега се чувствуваше и трезвен, и поожаднял. След всяка пресечка на булеварда светлините се увеличаваха, започна да трепти на сини, жълти и зелени ленти пред очите му уличният неон. Тук беше много по-оживено, приятно и меко пърпореше под гумите му изстиналият асфалт. Едва сега Емил се досети да пусне радиото, но веднага го загаси — и на двете станции нещо говореха. Една грамадна черна машина го задмина безшумно и светна за миг тревожно с кръглите си червени светлини. И все пак не беше най-малкият на този широк булевард. На ъгъла група младежи с шлифери го чакаха да премине и той използва случая да им хвърли къс, пренебрежителен поглед. Вече пристигаше в центъра и все още не бе решил къде точно трябва да спре.

Клубът беше полупразен тая вечер. Тук-таме по белите покривки аленееха петна, още не бяха почистени трохите, полепнали по синьото кадифе на столовете. В топлата тютюнева тишина се мяркаха тук-там, обвити в дим, лъскави темета и увехнали бузи. Емил се огледа и с облекчение въздъхна. На една от крайните маси бяха седнали трима негови колеги, и тримата доста пийнали, изобилно наръсени по реверите с цигарена пепел. Емил се примъкна при тях и веднага поръча бутилка вино. Не му обърнаха никакво внимание. Футеков, който беше седнал срещу огледалото, скептично проучваше в него коравия си гол череп. Генади нещо тихо, но с увлечение говореше на Смурий, който беше положил на масата белите си пълнички ръце. Наричаха го тъй може би защото като истинския Смурий доста отдавна бе заприличал на дебела, добра жена. Цигарата, втикната в края на устните, кадеше месестия му нос, очите едва-едва сълзяха, но той дори не мигваше, потънал в мисли или пияно безчувствие. Когато Емил седна при тях, Генади се намръщи и млъкна. Смурий даже не го погледна.

— Откъде идваш? — попита разсеяно Футеков.

Едва сега Емил усети, че не е дошъл за чашата вино, както си мислеше, а да разкаже за пожарникаря. Той разля от своята бутилка в чуждите чаши и предпазливо започна. Но в неговите собствени уста разказът изведнъж му се стори скучен, безинтересен и безсмислен. За да го пооживи, той започна лекичко да се подиграва — най-напред със себе си, след това с пожарникаря. Само Генади го слушаше, Футеков отново се бе заел със своето изображение в огледалото, Смурий, който седеше точно срещу него, бе отправил в рамото му своя безучастен поглед. По нищо не личеше дали слуша даже с половин ухо думите му.

Най-после Емил свърши. Известно време и четиримата мълчаха.

— А ти целуна ли му ръка, глупако! — обади се внезапно Смурий. — Наведе ли се да му целунеш ръка?

Генади и Футеков едва забележимо се усмихнаха.

И Емил познаваше характера му, но сега, притеснен от несполуката на своя разказ, се ядоса.

— От къде на къде? — попита той намръщено.

— Тъй!... Трябваше да я целунеш!... Защото е влязъл в огъня, глупако!...

— Кротко, Смурий! — обади се Генади с глас, който всъщност го поощряваше.

Смурий веднага обърна към него безцветните си очи.

— Глупак с глупак! — продължи да бърбри той без никаква афектация. — Как можеш туй да му обясниш?... Няма да можеш!... Защото той никога не е влизал в никакъв огън!... Нито пък ще влезе някога, каквото и да се случи на тоя свят...

— Хайде, стига! — каза рязко Емил.

Смурий изведнъж се ядоса, очите му се събудиха.

— Какво — стига?... Какво — стига?... — кресна изведнъж той. — Глупак с глупак!... Какво ти си преживял?... Какво знаеш?... Били ли са те тебе с тояга по табаните? Завирали ли са ти главата в нужник?... А на мен са завирали!...

— Личи си! — каза Емил ядно.

— И пак сме отстоявали! — крещеше Смурий, без да го слуша. — И ще отстояваме, чуваш ли, глупако!... Ще отстояваме!...

Смурий се разяри, сякаш огън пламна в кръглите му очи, той замахна и стовари пухкавичкия си юмрук върху масата. Чашите подскочиха, една от тях се разля върху коленете на Емил. Това беше вече наистина прекалено — да му пострадат два пъти панталоните за един ден.

— Ти си невменяем! — каза той хладно.

Смурий изведнъж се успокои, очите му угаснаха, той продължи да мърмори под носа си нещо, което вече никой не слушаше. Емил плати сметката си и мълчаливо излезе. Едва пред гардероба той разбра, че заедно с него е излязъл и Футеков.

— Ще ме закараш ли вкъщи? — попита той.

— Ще те закарам — отвърна намръщено Емил.

— Нали го знаеш? — каза Футеков. — За какво му се сърдиш?

— Не е тъй! — каза Емил сопнато. — Ама защото вие тъй сте го научили! Каквото и да каже — все в устата го зяпате, като че ли е някакъв Конфуций.

— Може пък и да е — усмихна се Футеков.

След малко те вече седяха в колата. Моторът работеше, но Емил не бързаше да тръгне. Никак не му се искаше да свърши точно тъй денят. Но къде може да отиде с тоя мокър панталон, който лепнеше на коленете му? За думите, както и да е — да му прости, — но защо

трябва да излива чаша с вино върху панталона му? Футеков, който се обърна да остави шлифера си на задното седалище, внезапно се обади:

— Я виж кой иде!...

Емил погледна в огледалото за задно виждане. По тротоара към колата му приближаваше с тиха подозрителна стъпка милиционерът, който му бе направил бележка днес на улицата. Стреснат, Емил натисна така рязко газта, че моторът задави, колата запълзя едвам-едвам по паважа.

Милиционерът зад гърба му свирна. Емил се прислуша със затаен дъх в мотора, изпълнен с най-лоши предчувствия. Идваше му да зареже колата на сред път в тоя миг и да изтича нанякъде. Но колата внезапно се отпусти и рязко ускори хода си. Когато се отдалечиха достатъчно, Футеков каза:

— И все пак по-хубаво да беше спрял...

— Нищо — измърмори Емил. — Ще кажа, че не съм го чул...

— Ще кажеш, ама кой ще ти повярва?

Емил усети скритото злорадство в гласа му.

— А по-добре ли е, ако ме хване сега, че съм пил?

Футеков замълча. Пред очите им отново затрептяха сините и жълти светлини на неона.

— Лош ден! — каза Емил с досада. — Просто отвратителен ден!...

МОМЧЕТО С ЦИГУЛКАТА

I

Денят беше влажен и сив, но привечер небето над Люлин се поочисти и в стъклата светна меката оцветна руменина на залеза. Момчето с цигулката седеше гърбом към прозореца и виждаше червеникавото отражение в екрана на телевизора, който Сашка бе оставила непокрит. В студения здрач на стаята това беше единственото топло петно — всичко друго губеше цветовете си в сенките. Червеното кадифе на фотьойла, в който бе седнал Дади, сега изглеждаше съвсем кафяво. И косата на Дади изглеждаше кафява, зелените му очи — тъмни, само фанатичната бледност на лицето му бе придобила от отражението малко по-топли отсенки.

— Антиматерията е факт! — каза Дади, като се взираше втренчено в момчето. — Не само логичен факт. Аз чисто и просто видях снимката на частица антиматерия...

Момчето мислеше за друго, затова отвърна разсеяно:

— Нищо не съм чел...

— Наистина — не пишат! — отвърна троснато Дади. — И защо? Просто не разбирам. Та това е гениално потвърждение на диалектиката...

И като изтълкува посвоему мълчанието на момчето, добави екзалтирано:

— Всичко на този свят — представяш ли си? — е плюс и минус!... Не може да има плюс без минус и минус без плюс!... Човек трябва да се замисли...

— Диалектиката — добре — каза момчето. — Но това не опровергава ли материализма?

— Кое? — попита Дади, като примижа коварно.

— Ами... антиматерията...

— Смешки! — каза Дади уверено. — Друго е материята като философско понятие. Не разбираш ли?... Субективно-обективно!... Там е работата, че антиматерията съществува обективно...

Дади се поизправи, очите му все така фанатично блестяха. За миг момчето забрави страшните мисли, които се трупаха в главата му.

— А кое е плюс, кое е минус? И това ли е обективно? — неуверено запита той.

— Разбира се — каза Дади сериозно. — Всичко зависи от посоката на движението...

Точно в тоя миг в коридора отекна плътният басов удар на стенния часовник. „Нима така скоро?“ — помисли момчето отчаяно. Звукът угасна бавно, сякаш се оцеждаше като вода през цепките на вратата. Когато всичко това мина, то каза доста спокойно:

— Дади, аз трябва да вървя...

— Къде ще вървиш?

— На урок по цигулка...

Дади направи нещо като гримаса.

— Чудя се на твоя баща! — каза той сдържано. — Такъв умен и сериозен човек! Нима не разбира, че сега е ерата на разума, а не на чувствата?

— Точно обратното! — каза момчето нервно.

— Точно обратното? — попита Дади, сякаш не вярваше на ушите си.

— Обратното! Разбира се! — рязко и някак грубо възкликна момчето. — Кой вярва в разума?... Никой!... Съвсем никой!...

И докато Дади го гледаше със зяпнали уста, той бързо излезе от стаята. Не, не биваше така — постъпи безкрайно лошо. Нищо не трябваше да отличава тая вечер от всяка друга — ни по тон, ни по постъпки. Никаква нервност, никакво неспокойство. Момчето влезе в кухнята и запали лампата. През отворената врата на балкончето идваха влага и хлад, които го накараха леко да потрепери. Той превъртя ключа на бойлера, след това внимателно затвори тясната балконска вратичка. В насрещната сграда всички прозорци бяха все още тъмни. И нейният прозорец беше тъмен. Момчето постоя няколко мига с тихата надежда, че той внезапно ще светне и в светлия правоъгълник ще се появи тънка женска фигура във вълнен пуловер. Тя ще се изправи пред стенното огледало, ще вдигне ръце, за да оправи прическата си. От това фигурата ѝ ще стане още по-стройна и много силно ще изпъкне под тънкия пуловер красивата извивка на гърдите ѝ. Но в тъмнината на прозореца не се чувствуваше никакво движение, стаята с резедавите стени навярно беше съвсем празна. И сърцето му бе празно, когато се запъти обратно към стаята.

В антрето момчето отново спря. Какво да облече — палтото или шлифера? Може би палтото, защото ще стоят дълго там и ще му бъде студено. Но италианското палто с естествен цвят на камилска вълна беше много хубаво, когато вървеше с него по улиците, минувачите се обръщаха да го видят. Тая вечер никой не трябваше да го вижда — никой не трябваше да го забелязва, никой не трябваше да го запомни.

Когато се върна в стаята, Дади се беше изправил с цял ръст край френския прозорец и гледаше замислено навън. Макар да беше само с една година по-възрастен, Дади изглеждаше толкова висок, колкото и баща му — само не толкова плещест. По-надолу бе просто масивен. Панталоните му, опънати като коледни сарфалади, бяха отдавна окъсели и под маншетите се подаваха едри, груби глезени. „Каква фигура — помисли момчето, — а какъв свръхум... Някой ден Дади ще управлява може би академия!“ ...

— Да вървим! — каза то тихо.

— Да вървим — отвърна разсеяно Дади.

Върху олющената врата на първия етаж бе окачен знакът за карантина с червения кръст върху него и надпис с химически молив — „Варицела“. В тоя апартамент живееха като в дупка за зайци половин дузина деца — всичките къдрави, с маслинени очи. Почти всеки месец там окачваха знака за карантина, родителите от жилищния дом се чудеха как да увардят от тая напаст децата си. Момчето с цигулката вдигна ръка от парапета и предпазливо я пхна в джоба на шлифера си.

Пред входа те се разделиха. Тротоарът беше влажен, жълтите листа, накапали от кестените, бяха полепнали по него плътно като мозайка. Една бяла котка вървеше предпазливо като жена по влажните плочи — стъпваше едва ли не на върха на меките си лапички. От време на време белите ѝ мустачки докосваха гнусливо плочките, но очите ѝ бяха нащрек. Когато момчето я наближи, тя ускори хода си, после с елегантни скокове прекоси улицата. Едва когато мина на другия тротоар, тя се обърна и внимателно погледна цигулката. Може би от нея се плашеше повече, отколкото от самото момче.

В тоя час много малко хора се движат по улиците. В здрача минувачите не се взират един в друг — това е хубаво. Отначало му се струваше, че всички разбират истината, това го потискаше. Беше по-хубаво да не среща хора, да не вижда очи. Така цигулката се движеше

по-спокойно по своя безсмислен път. Но когато наближи кооперацията, в която живееше ВЪс, той забеляза пред входа голяма група хора. Изведнъж цигулката стана сякаш по-тежка, стъпките — къси и меки. Какво можеше да означава това?... Нищо!... Разбира се — нищо!... И все пак той приближи съвсем предпазливо, готов всеки миг да обърне гърба си. От групата се отдели човек, сивото му необръснато лице бе свито в лоша гримаса.

— Епилептичен припадък! — измърмори той на себе си.

Момчето се готвеше да отmine, но си припомни девиза на братството: „Ожесточавай се!“. Като се пъхаше внимателно между хората, то излезе на първата редица. Този, който лежеше на земята, беше млад човек, смъртнобледен, с вкочанено лице. Едната му буза бе обелена от падането, кръвта бе избила по раната, без да потече по лицето. Той хъркаше страшно и от време на време конвулсивно потреперваше. Когато момчето се измъкна обратно, то изглеждаше на цвят като припадналия, чувствуваше, че неудържимо му се повдига. Има си хас да се появи отнякъде ВЪс и да го види в такова състояние! Момчето отиде бавно до ъгъла, след това отново се върна. Струваше му се, че е придобил истинския си цвят, ръката му здраво стискаше дръжката на калъфа. Срещу него се зададе с пълен ход колата на „Бърза помощ“ и рязко спря пред входа. Без да дочака края, момчето започна бавно да се изкачва по стълбите.

Щом позвъня, ВЪс веднага му отвори, сякаш го бе чакал зад самата врата. Лицето му изглеждаше съвсем спокойно, но в погледа му се съзираше едвам-едвам някакъв трескав отблясък. ВЪс измъкна цигулката от ръцете му и бързо я пъхна в долапа на дрешника. Горещият поглед за миг спря на лицето му.

— Какво ти е? — запита той недоволно.

— Нищо — каза момчето

ВЪс се понамръщи и обърна глава. Стъклото на вратата към хола беше светло, вътре свиреше радио. ВЪс я открехна лекичко и каза високо:

— Аз излизам...

— Добре — обади се отвътре приятен женски глас. — Кога ще се върнеш?

— След малко...

Да, след малко!... Или след много?... Това никоой не може да каже. ВЪс затвори вратата и стремително се упъти към изхода. Момчето го хвана за лакътя.

— Няма ли да се облечеш?

— Ах, да, вярно — измънка смутено ВЪс и добави сърдито: — В края на краищата не е много студено.

Все пак той облече шинела си и с това стана още по-висок, почти колкото Дади, но много по-тънък. Лицето му съвсем се смали, розовите пъпки, които покриваха тясното чело, още по-ярко изпъкнаха. ВЪс ги покри с плетена скиорска шапчица, след това, без да погледне момчето, излезе навън. Известно време двамата мълчаливо слизаха по стълбите. Най-сетне на партера момчето не издържа и каза неуверено:

— Един човек беше припаднал навън.

— От какво? — запита късо ВЪс.

— Не знам — епилептик някакъв...

— Затова ли беше такъв прежълтял? — каза презрително ВЪс.

Момчето не отвърна. Линейката беше отнесла епилептика, хората отдавна се бяха разпръснали. Те минаха по малката пряка уличка, така жълта от окапалите листа, че плочите едва се виждаха. Над главите им безразборно църкаха орляци врабци, сухите клони трептяха в късния здрач като живи. ВЪс спря и се поогледа за камък, но като не видя нищо наоколо, мрачно продължи. Камъни имаше едва в края на уличката. Там паветата бяха извадени и наредени на две купчини до тротоарите, а плиткият канал, който разделяше улицата надве, бе посипан с влажен жълт пясък. Една лека кола, попаднала в капана, се връщаше на заден ход, като криволичеше ту към единия тротоар, ту към другия. Когато приближи към тях, момчето забеляза, че човекът на кормилото е много пълен, навярно му беше трудно да се обръща и гледа назад.

— Глупак! — измърмори ВЪс презрително! — И на такива прасета дават шофьорски книжки...

Момчето отново замълча. Да го каже друг, както и да е, но точно ВЪс... Веднъж Евгени му даде кормилото в ръцете — съвсем ненадейно, без да го е предупредил преди това. И макар да вървеше напред, колата криволичеше не по-зле от тая, която сега бе отминала. Евгени го наблюдаваше мълчаливо, на лявата му буза стоеше като издялана с резец неподвижна подигравателна усмивка. Фаровете на

колата осветяваха ту лявата, ту дясната страна на шосето, електрическият сноп ту опираше в дънерите на гората, ту заливаше с блясък листата на храстите. Внезапно от завоя изскочи грамаден автобус, фаровете блеснаха силно в очите им.

— Угаси! — извика Евгени.

Въс не разбра какво трябва да угаси — мотора или фаровете. Той се вкочани на волана, колата тръгна наляво, точно срещу автобуса. Без да губи присъствие на духа, Евгени грабна кормилото и рязко изви колата надясно. Все пак от неудобното място той не можеше да управлява добре, новият, чистичък „Опел“ хлътна в канавката. За Въс работата се размина с един плесник, но колата не можаха да извадят. Пък и нямаше време. В далечината заблестяха нови фарове, невидимата кола можеше да спре, за да им даде помощ. И, разбира се, хората щяха веднага да разберат, че момчетата не са никакви шофьори и колата е крадена. Те само угасиха мотора и потънаха в тъмната гора. Евгени вървеше напред, те дочуваха в мрака неговите бързи, уверени стъпки. Все още изплашен, Въс се удари силно в дънера на някакво дърво, но тоя път нито изруга, нито се оплака. Те направиха в гората неголям кръг и отново излязоха на шосето, близо до околоръстната линия. Към мястото на катастрофата червенееха неподвижни стоп-светлините на някаква кола.

Именно тук Въс изяде плесника. Ударът на Евгени беше тежък, момчето залитна.

— Ти си мухльо! — каза мрачно Евгени. — Тебе за нищо те не бива!...

С това разговорът бе изчерпан, Въс вече никога не получи кормило.

Сега те се движеха бавно по крайречния булевард. От двете страни на канала вече светеха лампите, но светлината им се губеше в гъстите клони на дърветата. И все пак не беше съвсем тъмно. Долу в канала течеше бърза мътна вода, ясно се дочуваше плисъкът на вълните, които се удряха в мокрия каменен бряг. Нямаше хора по пейките, рядко срещаша тъмната фигура на някой минувач. Те прекосиха алеята и тръгнаха по широката пътека край живия плет, който растеше до самия бряг на канала. Тук беше по-тъмно и по-ясно се чуваше плисъкът на водата. Когато приближиха мястото, на една от най-сенчестите пейки те едва съзряха фигури на мъж и жена. Това не

беше хубаво, дотам имаше не повече от стотина метра. ВЪс забави стъпките си.

— Да седнем! — предложи той.

Пейката беше влажна като всичко наоколо — като пътеката, като пожълтелите листа на дърветата, като електрическите стълбове. Те мълчаливо седнаха. От тяхната пейка до другата имаше не повече от пет крачки. Момчетата виждаха добре фигурите, но лицата им бяха в сянка. Мъжът беше доста едър, раменете му изглеждаха масивни и тежки. Той бе постлал полата на шлифера си и малката жена се бе свила върху него така, че в здрача личаха само контурите на слабите рамене и косата. ВЪс пъхна дебелиите си влажни устни в ухото на момчето.

— Като поседим малко — те ще се махнат — прошепна той тихо. Момчето не отговори веднага.

— А ако седнат там? — попита то загрижено.

— Няма да седнат...

— А може да седнат!... Точно там няма никаква лампа!...

Това беше вярно, миналата вечер те нарочно я бяха счупили с точен удар от ластик. ВЪс замълча. Докато се колебаеха какво трябва да сторят, онзи отсреща им подвикна:

— Ей, малките, хайде — чупка!...

Гласът му беше груб и неприятен. Момчетата веднага станаха и тръгнаха мълчаливо надолу по пътеката. Като отминаха десетина крачки, ВЪс се обърна и подвикна високо и злобно:

— Овен такъв!...

В напрежението на фигурата му личеше, че е готов светкавично да побегне. Но отгатък не дойде никакъв отговор. Двете момчета отново тръгнаха под клоните на дърветата, по които долитаха черни и блуждаещи като прилепи закъснели птици. Някаква котка изскочи от тъмното речно корито и спря за миг под жълтото петно на лампата. Тя погледна към тях и момчетата видяха ясно — от устата ѝ висеше като парцал голям, мъртъв плъх. Те се стъписаха за миг отвратени. Котката отново побягна и се загуби в храстите. Не беше хубав знак това, а на всичко отгоре им пресече и пътя!

— А ако го изяде, ще се отрови — измърмори ВЪс отмъстително и остави момчето да прекоси първо неприятната линия.

Скоро те седяха на своята пейка под сянката на голямото дърво. Вчера тук имаше две пейки, но вечерта Евгени и ВЪс бяха преместили втората надолу по реката. От мястото си те виждаха тъмната площадка пред къщичката и част от булеварда — вляво и дясно. Но самата къщичка беше подземна — над земята стърчеше само черният циментов покрив с двете къси лулички на отдушниците. От тяхната страна бе тъкмо мъжкото отделение. Надолу се слизаше по изтрити, хлъзгави стъпала и се влизаше без никакво преддверие направо в помещението — влажно и зле осветено от една-единствена електрическа крушка. Макар да бе скрита в телена клетка, те можеха да я счупят, но след кратко размисляне я оставиха. Там не биваше да бъде съвсем тъмно.

— Евгени пак се забави — обади се недоволно ВЪс.

Това не беше вярно — Евгени никога не закъсняваше. Навярно самите те бяха дошли по-рано и това не беше хубаво. Не един път Евгени им беше внушавал, че при такива работи трябва да се борави с абсолютна точност даже когато на пръв поглед тя изглежда безсмислена. Момчето погледна часовника си, но не видя нищо в тъмното. Тъкмо се готвеше да отиде някъде на светло, и Евгени пристигна.

Той пристигна, както винаги, мълчалив и спокоен и седна до тях, без да поздрави. От него идваше леката миризма на тютюн и на още нещо, което момчето долавяше, без да може да определи — нещо чуждо и мъжко, което неуловимо излъчваше и баща му. Евгени веднага извади цигарите си и когато щракна със запалката, момчето се взря остро в лицето му. При светлината на пламъка то изглеждаше по-възрастно, малко нещо намръщено, но спокойно. С масивните си бузи, с тежкия прав нос, с жестоките светли очи то винаги бе плашило двете момчета, но в същото време им бе внушавало чувството на сила, сигурност и покорство. Не беше тоя човек от същото тесто като тях, имаше в него нещо желязно и — странно! — защо именно тях бе избрал за дружбата си? Момчето неведнъж бе мислило за това, то сега усещаше само вълните на спокойствието, които се разливаха от сърцето към нервните пръсти. То чувствуваше и как ВЪс до него губи себе си — своята малка зла воля, своята сърдита душа. Може би точно така трябваше да бъде, за да свърши всичко благополучно.

Евгени мълчеше и пушеше. В коравия тъмен шлифер той им изглеждаше винаги малко нещо брониран и неподвижен до кръста. А сега седеше по-изправен от всеки друг път заради предмета, който държеше в десния си джоб. Той го държеше именно там, момчето чувствуваше. Огънчето на цигарата светлееше равномерно, димът се стелеше уютно около тях. Той мислеше. Но какво можеше да мисли, когато всичко беше решено? Никога досега Евгени не беше се отказвал от туй, което бе решил.

Най-после той заговори тихо, като гледаше право пред себе си:

— Да се разберем за последен път... Ако някой не е готов, може веднага да се откаже...

Момчето притаи дъх — с чувство на неясна паника и сладка свобода. Никога досега той не бе говорил така с тях, никога не бе търсил съгласието им.

— Разбира се, че сме готови! — каза Въс нервно.

— Ти за себе си отговаряй! — каза сухо Евгени. — Вили!

— Какво? — трепна момчето.

— Нали баща ти още нищо не знае?

— Не, не знае...

— За два-три дни мога да намеря парите — каза Евгени. — Тъй че не е там въпросът...

— Как ще ги намериш? — попита тихо момчето.

— Знам как... Ще свия фаровете на професора...

— Няма да стигнат — каза момчето колебливо.

— Не се безпокой — има още една работа... Тъй че не е там въпросът...

Момчето мълчеше. Какво означаваше тоя мек, непознат глас? Дали Евгени сам не се бе разколебал и сега търсеше неговата помощ, за да спаси гордостта си? И още преди да размисли добре, той спонтанно отвърна:

— А може би тъй да е по-добре...

Евгени скочи така рязко от мястото си, че момчето едва не загуби дъх. Изглеждаше разярен до крайност, гласът му трепереше.

— Подлец! — кресна той глухо. — Мръсен страхливец!... Да се махаш оттук!...

Въс, който гледаше към площадката, го дръпна за ръкава.

— Евгени! — възкликна той уплашено.

— Чуваш ли?... Веднага се махай...

— Евгени! — обади се отново ВЪС.

Едва сега Евгени разбра и се огледа. Някакъв човек идваше към къщичката. Изглеждаше много възрастен, походката му бе неуверена, крачките — къси. Евгени седна на мястото си. Старият човек започна да слиза бавно по стълбите, като се придържаше така внимателно в стената, сякаш стъпалата бяха направени от гладки парчета лед. Когато изчезна в тъмния отвор, Евгени се обърна към момчето и каза с променен, спокоен глас:

— А ти ще се махаш!...

— Няма да се махна! — каза момчето отчаяно. — Ти си обещал!...

— Аз съм обещал, а ти си ме излъгал!...

— Нищо не съм те излъгал!...

— Ти си ме излъгал!... Защо се отказа?

— Не съм се отказвал!... Мислех, че ти искаш тъй!...

Едва сега Евгени се обърна и го погледна внимателно.

— Искал съм! — каза той сопнато, но това не беше същият безпощаден глас. — Аз те изпитвах...

— А аз не разбрах... Мислех, че ти тъй искаш...

— Как ще искам такова нещо?... Аз да не съм ти? — каза грубо Евгени.

И като помисли малко, добави мрачно:

— Иди си!...

Момчето стана внезапно и се запъти към тротоара. Нищо не бе останало от чувството за свобода, изчезнал бе дори споменът му. Беше безкрайно обидено в тоя миг, всичко му беше съвсем безразлично. Като премина тъмната площадка и стъпи на плочника, то спря. Чувството на самота и отхвърленост беше толкова силно, че сякаш бе препънало стъпките му. Никъде няма да ходи, ще стои тук, каквото и те да направят! Ще стои тук, та ако ще да развали и тяхната работа!

Старецът отново се появи от тъмния отвор, сякаш излизаше от гроб. Лицето му беше мършаво и болезнено като на човек, който тежко е боледувал. Но не изглеждаше беден, балтонът му бе ушит от скъп плат, вълненото шалче около слабия врат бе ново и хубаво. Ами ако беше той!... Не, такъв не биваше да бъде!... А може би точно такъв

трябваше да бъде, чуваш ли ти, малка бедна душа — ожесточавай се... Все едно, сега е все едно...

Момчето видя ясно как ВЪс стана от мястото си и приближи към него. Старецът се бе отдалечил, изчезваше в мрака на булеварда със своите безпомощни стъпки.

— Ела — каза ВЪс недружелюбно.

— Ти ли ме викаш?

— Не, Евгени...

Двамата приближиха отново до пейката. Евгени все още пушеше и гледаше към земята.

— Ще останеш — каза той сухо. — Но ВЪс ще слезе с мен... Ти ще ни пазиш отвън...

— Добре — каза момчето глухо.

И тоя удар беше все пак истински удар. Никога досега Евгени не беше слагал ВЪс над него. Те тримата бяха над всички, но Евгени разбираше много добре откъде идва мисълта. Евгени много добре знаеше кой е измислил девиза, на който всички се подчиняваха.

В тоя момент някакъв човек се запъти към тъмната площадка. Те го бяха видели още когато минаваше под лампата с тромавата си походка. Беше грамаден човек, стегнат в много тясно опърпано пардесю, което едва се закопчаваше отпред. Носеше синьо таке, опънато по главата му, под такето едва забелязаха жалко, посиняло лице, набито с нездравно месо. На площадката човекът спря и се сви, сякаш беше получил внезапна стомашна колика, после бързо заслиза по стълбите. Момчетата се спогледаха.

— Не! — каза Евгени късо.

II

Този, когото избраха, се зададе от южната част на булеварда. Часът бе девет без двацет, на спирката тъкмо бе спрял червеният рейсов автобус. Дизеловият му мотор вече отбучаваше в далечината, когато те съзряха светъл балтон и жълти кожени ръкавици. Когато мина под лампата, те видяха за миг и лицето му — хубаво мъжко лице, но някак потъмняло и разстроено. Човекът бързаше. На площадката той се поколеба за миг, после свърна към стълбите. Десният джоб на балтона му беше издут от нещо, което не успяха да видят.

Момчетата отново се спогледаха. Колкото и да бе тъмно, те сякаш само с очите си се разбраха.

— Хайде! — каза Евгени.

За миг момчето изпита чувство на остро прилошаване, сякаш някой го бе ударил с юмрук в стомаха. Когато стана от пейката, устата му бяха пълни със солена слюнка, коленете му леко трепереха. И нищо в съзнанието — нито мисъл, ни чувство, — само безкрайна празнота, извън човешкото време. Едва на тротоара момчето се посъвзе и бързо се огледа — най-напред на север, към моста, след това на юг. Никъде наблизо нямаше хора, само в далечината все още светеха зелените габаритни светлини на автобуса. Момчето даде знак. Сякаш в отговор над моста засвяткаха сини мълнии, сини електрически капки се разтопиха в мрака. Там някъде минаваше трамвай.

Евгени кимна и заслиза бързо по стълбите. Нищо не можеше да се разбере от вкамененото му лице. На третото стъпало Въс се подхлъзна и едва се задържа на краката си. Евгени само стисна зъби и го пропусна пред себе си. Когато слязоха долу, човекът стоеше прав срещу стената, по която течеше вода. Въс застана до него, но ръцете му трепереха, напразно се мъчеше да откопчае долните две копчета на шинела си. Евгени стоеше все още зад гърба му и гледеше втрънено широкия гръб с меко отпуснатите рамене на реглана. Балтонът и шапката бяха светлосиви, над яката се подаваше ръбът на жълто вълнено шалче. Без да мисли повече, Евгени извади от десния джоб на

сакото си водопроводната тръба и с все сила замахна. Ударът попадна точно там, където трябваше — в гънката на меката шапка.

Човекът подгъна крака и падна възник на мръсния под. Изненадващ звук на счупено стъкло изпълни тясното помещение. След това отново стана тихо, само водата шуртеше и обливаше гладката стена. На тавана безучастно, затворена в телената клетка, светеше жълтата електрическа лампа. Като се наведе над падналия, Евгени усети внезапно острата миризма на коняк — ето какво бе носил той в джоба си. Момчето започна да пребърква джобовете, без да сваля поглед от лицето му. То не приличаше на мъртво, макар да изглеждаше съвсем безжизнено и неподвижно. Като разгърна балтона, Евгени видя букет от жълти цветя — поомачкани, но все още свежи. Те не бяха втъкнати в джоба, мъжът просто ги бе придържал внимателно с лакът до тялото си. Евгени разкопча и сакото, след това бързо пребърка и вътрешните джобове. В единия имаше портфейл, в другия паспорт, но портфейлът му се стори доста тънък и като че ли празен. Трябваше да провери и в задния джоб на панталона, но човекът го беше затиснал. Едва сега Евгени потърси с поглед ВЪС. Той стоеше с изцъклени очи над главата му, дребното му лице приличаше на увехнал лимон.

— Помогни! — изсъска Евгени.

Но ВЪС сякаш не го чу. Евгени с мъка повдигна тежкото тяло и пъкна ръка в задния джоб. Точно в тоя миг мъжът отвори очи и го погледна право в лицето.

Евгени рязко се изправи.

— Бягай! — извика той хрипкаво.

Но ВЪС не помръдна. Евгени го блъсна с юмрук в гърдите, но едва когато побягна сам, ВЪС се затече след него. Зад гърба им човекът се повдигна на лактите си, задавен вик се откъсна от гърлото му. Двамата като шибнати изскочиха навън.

Не биваше да тичат. Това те знаеха предварително — трябваше със спокойна, равномерна стъпка да се отдалечат от мястото. Без да вижда нищо около себе си, ВЪС прекоси платното и излезе на насрещния тротоар. Той трябваше да тръгне на юг, към стадиона, и да свърне по първата улица вдясно. Пътят на Евгени беше точно обратен — на север, по посоката, откъдето двете момчета бяха дошли. Едва като измина десетина крачки, той разбра, че все още държи в ръцете си водопроводната тръба. Мостът, от който трябваше да я хвърли право в

реката, беше още далече, а желязото, макар и да бе обвито във вълнен плат, пареше ръцете му като нагорещено. Без да спира, той го запрати в храстите и ускори стъпките си.

В този момент по стълбите се изкачи, залитайки, мъжът със светлото палто. Кръвта бе вече потекла по лицето му и изпълнила дясното око. Той разпери ужасен калните си ръце и с все сила извика:

— Помощ!... Помощ!...

На момчетата се стори, че викът прокънтя така силно, сякаш някой търкаляше огромна бъчва по гранитните павета на булеварда.

— Дръжте ги!...

Евгени и Въс хукнаха да бягат. Вили се обърна и видя страшната фигура, която махаше с ръце и все още нещо неразбрано крещеше. Само една мисъл имаше в тоя миг в главата му — не бива да тича. Но като се обърна, той видя недалече пред себе си тънката, суха фигура на Въс, която с все сила се носеше по булеварда. Краката му сякаш се огъваха, пискюлчето на скиорската шапка смешно подскачаше на главата му. Все още не се виждаше никакъв човек, само в далечината светеше слабо на къси светлини единичен фар. Миг след това фарът блесна ослепително и литна напред. Въс наближи пресечката, забави за миг тичането и изчезна зад ъгъла. След малко момчето видя как един мотоциклет зави бързо по същата улица.

Но нямаше време да мисли за това — някой тичаше зад гърба му. Момчето издържа само още няколко секунди, но когато стъпките зазвучаха съвсем близо, то отчаяно се хвърли напред.

— Дръжте го! — извика някой страшно зад гърба му.

Момчето тичаше. Не знаеше къде отива, докъде ще стигне. То тичаше като сляпо напред, сподиряно от страшните стъпки. Вече за нищо не мислеше, нищо не чакаше, само разбираше, че трябва да тича — колкото се може по-бързо, колкото се може по-далече. Стъпките зад гърба му внезапно изчезнаха, но отново долетя до него кълтящият глас:

— Дръжте го!...

Две тъмни сенки изникнаха внезапно от здрачината на алеята. Момчето се блъсна в тях, загуби равновесие и падна. Две силни ръце го грабнаха и вдигнаха във въздуха и когато отново усети земя под краката си, той видя срещу себе си окървавено лице и две очи, впити безпощадно в неговите:

— Този е!...

— Не съм аз! — изкрещя отчаяно момчето.

Силен плесник го повали на плочите, но след миг ръцете отново се вдигнаха. Сега кървавото лице бе съвсем близо до неговото, момчето усещаше ужасено горещия му дъх.

— Двама бяха!...

Някаква невидима жена крещеше възмутено зад гърба му:

— Как не ви е срам!... Мъже!... Дете да биете!...

— Стой настрана, другарко! — каза грубо някой.

— Засрамете се! — крещеше жената. — И сте пияни на всичко отгоре!...

Внезапно тя млъкна. Най-напред бе видяла мокрия изкалян гръб, след това ръцете. Но когато човекът се обърна и видя зацапаното с кръв лице, тя само отвори устни и безшумно отстъпи назад. Момченцето с шифера внезапно се отскубна, но го сграбчиха за косата и жената, уплашена, побърза да се махне.

Почти по същото време мотоциклетистът залови Въс. Беше нисичък, плещест монтьор, по-нисък от момчето дори, в мръсен комбинезон и черни кожени ръкавици. За да се изравни с него, той отне от газта и приближи до тротоара. На малки обороти моторът работеше зле, кашлиците на ауспуха давеха думите му: „Стой!... Стой, мръсник!...“. Но момчето продължаваше да тича като сляпо напред, без да се сети да се отбие в някой от дворовете. В тоя момент от някаква сграда излезе пълничък човек с бинтован крак, обут в плъстена домашна пантофа, и спря нерешително. Въс можеше да го отmine, но се уплаши и реши да прекоси улицата. Мотоциклетистът го настигна точно по средата на платното и едновременно с удара на предното колело силно натисна спирачката. Въс падна по очи, моторът угасна. Когато човекът с бинтования крак приближи до тях все тъй плахо и нерешително, той видя един слисан млад човек, който се мъчеше да закрепил неподвижен мотоциклета си, и някакво момче, което пицеше и отчаяно риташе с крака на паважа.

Последен заловиха Евгени. Мъжът и момчето на пейката чуха крясъците, мъжът стана и като се заслони в сянката на електрическия кантон, спокойно дочака момчето. Евгени го забеляза в последния момент, успя да се отскубне от яката ръка, която го залови за ревера, и отново побягна по булеварда. Гоненицата продължи още двайсетина

крачки. Мъжът излезе малко по-бърз и като застигна момчето, успя да го препъне с крак. Евгени залитна силно и се просна на плочите. Като стана, от носа му шуртеше кръв, но видът му бе така яростен, че мъжът за миг се стъписа. Точно този миг използва Евгени, за да се нахвърли бясно с юмруци върху преследвача си. Но надмощието му трая само мигове. Край на разправията сложи един милиционер, който притича разтревожен на местопроизшествието.

След малко той отведе момчетата в участъка.

III

Всичко беше на мястото си — и хората, и приборите, — само столът на Вили беше празен. Семейството обядваше. В този дом винаги обядваха мълчаливо, но сега не се дочуваше дори лекото звънтене на чиниите. Не пророни нито дума и бърборивата черна жена, която шетаеше между хола и кухнята. В хола тя мрачно мълчеше, в кухнята изтриваше с длан насълзените си очи. Сухата ѝ мъжка уста с корави изрусени мустаци беше ядовито стисната. „Така е — мислеше тя, — като оставят детето само вкъщи. Нима пари не им стигат, та трябва да ходят и двамата на работа?“

Но в хола жената отново се смиляваше. Тя работеше тук от години, беше свикнала с хората и ги жалеше повече от себе си. И все пак днес не знаеше кого повече да жали. Може би майката, която едва се докосваше до яденето. Може би бащата, който сякаш изведнъж се бе състарил и увехнал. И въпреки всичко се държеше — мислеше тя — този голям, спокоен, уверен в себе си човек. Откакто се бе прибрал у дома, нито веднъж не бе повишил глас, не бе направил никаква забележка. И изобщо той никога не повишаваше глас, но неговият спокоен, хладен поглед понякога тежеше повече и от най-тежката дума. Когато влизаше вкъщи, в стаите наставаше тишина, момчето веднага оставяше своята цигулка. Жената харесваше това. Тя не харесваше родители, които се лигавят с децата си и ги засипват с целувки. Бащата си е баща и ако нямат другите малко страх от него, всичко може да отиде по дяволите. Така мислеше тя досега и беше сигурна, че е права.

На масата само Сашка обядваше, както винаги, с апетит. Срамуваше се от това и все пак ядеше. На всичко отгоре сутринта бе отишла в университета, без да закуси. Не посмя да поиска пари от баща си, а от майка си тя никога не искаше. Тъй си и стоя цялата сутрин гладна — заради Вили, разбира се, за кого друг.

Тя не го жалеше. Искаше ѝ се от все сърце да го обича и жали в този ден, а не можеше. Плашеше се от своето лошо сърце, но усещаше вместо скръб неясно, горчиво удовлетворение. Него те обичаха повече

— тя усещаше с цялата си душа това. На пръв поглед като че ли с нещо особено не го показваха, но тя го знаеше. За Олга, разбира се, това беше естествено, но защо и той? Олга не ѝ беше истинска майка и Вили не ѝ беше съвсем истински брат. Тя имаше тук само баща, той имаше и майка. Имаше обичта им, имаше всичко. Тогава защо го направи? Ето сега и да са слепи, те пак нещичко ще разберат...

Преди години Вили често боледуваше. Тя стоеше с часове до леглото и държеше горещата му ръка. Тогава тя силно го обичаше. И момчето я обичаше. Те двамата развалиха всичко. Те събраха около леглото трима лекари, ходеха из стаите с уплашени очи, през час пращаха до аптеката старата прислужница. Но когато самата тя се разболя, майката извика само кварталния лекар и с това всичко свърши. Така започнаха работите, които ги разделиха, и за всичко беше виновен той.

Сашка чувствуваше, че баща ѝ сега я наблюдава — с някакво скрито безпокойство, но в същото време студено и изпитателно. Като че ли друг път не беше я гледал точно така. Той рядко я забелязваше, разговаряше с нея разсеяно, не изслушваше докрай това, за което я беше запитал. Докато учеше в гимназията, никога не знаеше точно в кой клас е тя. Когато подписваше за срока ученическата ѝ книжка, той преглеждаше мимоходом бележките и на едрото му лице не се показваше никакъв знак на бащинско задоволство. Много рядко ѝ се усмихваше. Само веднъж я бе погалил по гладката тъмноруса коса — в деня на абитуриентския бал. Какъв чуден ден беше тоя — и за милувката, и за всичко. Тя имаше най-хубавата рокля в целия клас, ушита при шивачката на Олга. И най-скъпата — поне това беше съвсем сигурно. Той не жалеше парите си за нея, даваше ѝ много повече, отколкото на Вили. Да, наистина много повече. Тогава защо не я обичаше? Защо днес я гледаше така скрито и неспокойно?

Телефонът иззвъня. Тя забеляза как всички на масата трепнаха. Черната жена, която излизаше с чиниите, спря на прага. Баща ѝ мълчаливо погледна Олга. Без да каже нито дума, тя стана и се запъти към бюрото. Отзад фигурата ѝ бе като на момиче, стройните ѝ крака стъпваха гъвкаво по килима. Сашка знаеше много добре, че няма никога да стане хубава като майка си. Никога няма да бъде толкова елегантна, никога няма да носи такива нежни прически.

Олга вдигна телефона.

— Кой го търси? — запита ти.

Оттатък нещо ѝ отвърнаха. Тя затвори с длан слушалката и каза тихо:

— Генералът...

Бащата въздъхна и стана от мястото си. Наистина беше генералът — той го позна още от първите думи.

— Много неприятно, Георги — говореше генералът. — Няма никакво недоразумение — и твоят син е вътре... Тримата са направили пълни самопризнания...

Бащата сухо преглътна.

— За съжаление, точно така е — продължи генералът. — На всичко отгоре са били цяла банда...

— Какво значи това? — попита бащата сухо.

— Ами какво — имали са организация хората... — Той се засмя. — Пак късмет, че не са утрепали човека... Както разбрах, днес е излязъл от болницата...

— А мога ли да го видя?

— Кого? Човека?

— Не, Вили, момчето ми...

— Вили! — изсумтя генералът. — Слушай, Георги, докато ги кръщавате с такива имена, такива безобразия ще правят...

— Кръстил съм го на името на Владимир Илич — каза бащата малко троснато.

— Е, тогава жалко за името... Ще отидеш днес към пет часа при следователя Донев. Аз съм го предупредил, той ще те чака...

— Благодаря ти, Никифоре! — каза бащата сдържано, като наблегна на името. — И прощавай за безпокойството...

Той направи жест да затвори телефона, но оттатък гласът отново забръмча:

— Слушай, слушай...

Бащата се намръщи и залепи отново слушалката до ухото си.

— Слушай, пък не си слагай излишни кахъри на главата — говореше генералът с изменен глас. — В края на краищата все ще направим нещичко... Няма да оставим момчето да пропадне я...

— Благодаря! — каза бащата тоя път съвсем искрено.

Той остави слушалката и се изправи до бюрото, целият вдаден в мислите си. Беше забравил всички в тоя миг, не усещаше с какво

нетърпение чакат думите му.

— И какво?... Ще го пуснат ли? — попита прислужницата от прага.

— Ще го пуснат! — каза той тихо.

— Ох, да даде Бог — измърмори жената зарадвано и излезе от стаята.

Бащата мина през хола и седна във фотьойла край телевизора. Видът му беше така смазан, че сърцето на момичето потрепери от жалост.

— Наистина е участвувал — каза той глухо. — Сам всичко си е признал...

Олга силно пребледня, очите ѝ се напълниха със сълзи.

— Ще ти позволят ли да го видиш?

— Да, днес към пет часа...

Олга стана внезапно от стола и почти се завтече към спалнята. Но момичето едва я забеляза, то не сваляше поглед от баща си. Никога не го беше виждала толкова слаб, убит и нещастен. Никога не го беше виждала толкова безпомощен. И може би никога не го беше виждала толкова справедливо наказан. Седеше наведен, синьото сако се бе сгънало непривично над късия му врат. Изглеждаше съвсем далеч оттук, от хората, от целия дом — сам със себе си и своето нещастие. Внезапно бащата повдигна глава и я погледна остро.

— Какво имаш на лицето си? — попита той сърдито.

Тя трепна от изненада и пипна уплашено лицето си.

— Н-не знам! — заекна тя. — Нищо!...

— Как — нищо!... Ти си се пудрила!...

Това беше вярно, тя наистина се пудреше. Но пудрата беше съвсем фина, с естествен цвят на загоряла от слънцето кожа.

— Тебе те питам! — каза бащата троснато.

Никога не беше ѝ говорил с такъв тон.

— Аз... аз имам лоша кожа! — каза тя плахо.

— Каква кожа?... Че да не си дама?... Ти си момиче!...

„Да имаш да взимаш!“ — помисли тя враждебно, като гледаше към пода, сякаш той можеше да надникне през очите в мислите ѝ.

— Откъде имаш тая пудра?... От Олга ли я взе?

От Олга ще вземе пудра — как пък не!...

— Купих си я! — каза тя обидено.

— Виж за какво си харчела парите госпожицата! — каза той намръщено. — Веднага върви да се измиеш...

И понеже Сашка не помръдна от мястото си, добави ядосано:

— Чуваш ли?

Тя стана и покорно се запъти към кухнята. Прислужницата миеше чиниите в емайлирания умивалник, чешкият порцелан звънтеше приятно в опитните ѝ ръце. Тя не погледна, но знаеше кой е влязъл. Единствено с момичето в тоя дом прислужницата разговаряше като с равен.

— Ще го пуснат, как няма да го пуснат! — замърмори тя. — Какви ли не айдуци ходят свободно по улиците — те дете хванали!... Как не ги е срам...

Сашка стоеше зад гърба ѝ, нищо не казваше. Жената се обърна:

— Ти какво?

— Искам да се умия...

— В банята чешма няма ли? — каза жената троснато.

Наистина имаше, но там кранът с топлата вода беше развален. Сашка отново нищо не каза, само се оплези зад гърба ѝ и мина оттатък. Изми се грижливо, избърса се с бялата като сняг хавлиена кърпа и се погледна в огледалото. Кожата ѝ наистина беше прозрачна и пореста, но сега и това не можеше да развали настроението ѝ. Ей че глупав и смешен баща!... Нима чак сега забеляза, че тя от цяла година се пудри?... Много глупав баща, много смешен!...

IV

Стълбата към втория етаж на участъка беше стръмна, тясна и водеше направо към входната врата. Досега той не беше виждал никъде из града толкова стара къща с толкова гнили дъсчени стълби. Докато вървеше нагоре, те се огъваха под краката му и издаваха някакъв плътен глух звук, сякаш въздишаха като живи. Входната врата бе в красив, старинен стъклопис, месинговата дръжка бе скулптирана с малка лъвска глава. От дясната страна се виждаше потъмнял от годините звънец, на който, по всичко изглежда, не се звънеше. Той се поколеба за миг и влезе.

Дъхът на мухъл, който бе доловил още от стълбите, тук бе примесен с острата амонячна миризма на клозет. И коридорът пред очите му — дълъг и пуст — със също такъв изгнил дъсчен под. От лявата страна бяха прозорците, които гледаха към двора, от дясната вратите към стаите — всичките в тоя странен, чужд стъклопис, какъвто той бе виждал преди години в Шьонбрюн. Кой чудак беше построил това здание и каква приумица го бе накарала да сложи на тия евтини дъсчени врати тая скъпа стъклария? Нямаше време да мисли за това. Той вървеше бавно по коридора, като се вираше внимателно в табелките. Едва на третата врата прочете — Донев. Значи, тука?... А какво би било, ако момчето е вътре? Като събра дъха си, бащата почука и влезе.

Някакво дълго, улисано лице се обърна към него:

— Другарят Тенев ли?

— Да, аз съм...

— Почакайте малко вън...

Мъжът отново се върна в коридора. Точно на тая врата едно от старите стъкла бе счупено и на негово място бе сложено ново — нематирано. Едва сега той погледна неволно през него и видя част от стаята. Някакъв нечист човек седеше на жълт дървен стол и мърдаше няма устни. Изглеждаше небръснат от седмица, лъскав от кожната мазнина, на главата му стърчеше като рог кичур сплъстена коса. Целият му вид, покорен и угоднически, подсказваше за човек, който е

прекратил напълно съпротивата и сега се е оставил да изцедят от него всичко, което си поискат.

Бащата бързо отмести поглед и се обърна към прозореца. Долу край дворната чешма двама милиционери по налъми се смееха гърлено и плискаха с вода, сякаш беше горещо лято. „Нима това зад стъклото може да бъде за някого ежедневието?“ — помисли той потресен. За миг неговото собствено нещастие като че ли избледня пред очите му. Неговият собствен вид като че ли го укоряваше мълчаливо. Бузите му бяха гладко обръснати и охранени, сивото пардесю не можеше да прикрие съвсем противното напълняване, което през последните години бе започнало да издува костюмите му. А може би това беше само началото на нещо по-лошо? Каквото и да бе направил небръснатият човек зад стъклото, в тоя миг той се чувствуваше виновен пред него и гузен пред себе си. Долу милиционерите бяха привършили момчешката игра и като потракваха с налъмите, бързо се прибраха в спалното помещение.

Външната врата се отвори, в коридора влязоха някакъв пиян човек и милиционерът, който го водеше. Двамата прекосиха целия коридор и влязоха във вратата, с която той завършваше. Чу се щракане на ключове, брави и резета, след това отново настана тишина. Нямаше никакво съмнение — точно там бе арестът.

Повикаха го едва след десетина минути. Млад човек в спортно сако изведе арестувания, погледна го кратко и каза:

— Може да влезете.

Гласът му бе недружелюбен, сякаш говореше на някого от клиентите си. Бащата се намръщи и бутна отворената врата. Само един свободен стол имаше в стаята — тоя, на който бе седял човекът с мръсното лице. Зад стола до стената бяха натрупани небрежно купчина вещи — ризи в целофанови пликове, обувки, парче дамски плат, транзистор. Бащата се поколеба.

— Седнете, седнете! — каза уморено следователят. — И прощавайте, че ви забавих.

Бащата се отпусна на стола. Мъжът срещу него бе съвсем млад, в окъсял и лъснат от употреба кафяв костюм. Малко бледото му лице бе небръснато, погледът — все още разсеян. Бащата едва сдържаше раздражението си.

— Исках най-напред да ви запитам — започна той глухо, — къде държите момчетата?...

— В ареста — отвърна следователят.

— И смятате това за възпитателно?... Да ги държите там, при пияниците и крадците?...

Едва сега следователят сякаш се разбуди и го погледна внимателно. Не изглеждаше ни най-малко изненадан от въпроса, нито пък обезпокоен. Само нещо като усмивка се мярна за миг в погледа му.

— Извинете — каза той спокойно, — но не ви ли е неудобно точно вие да говорите за възпитание?

— Все пак моля да ми отговорите на въпроса! — каза бащата раздразнено.

Следователят се облегна на стола си.

— Другарю Тенев, за съжаление, нямаме два ареста — каза той сухо. — И освен това те са в отделно помещение...

— Да, благодаря ви... Това исках да чуя...

Той разкопча неволно пардесюто, после нервно го закопча. Следователят все така спокойно го наблюдаваше.

— Момчетата и без друго знаят много повече, отколкото вие си мислите — каза той. — И ако сега са тук, то е, защото навреме не сте могли да си го представите...

Бащата го погледна втренчено. Тоя млад човек наистина умееше да отговаря. И умееше да бъде възпитан. Раздразнението му изведнъж се пречупи и спадна.

— Вие, изглежда, сте прав — каза той уморено. — Но ако бяхте баща — надали щяхте да се различавате от мене...

— Непременно щях да се различавам — каза следователят, като се усмихна слабо. — И не защото съм по-умен... А чисто и просто, защото от това място се вижда много по-добре...

— Страхувам се от това място да не виждате само лошото...

— Не, напротив! — отвърна оживено младият човек.

Бащата не отвърна. Не му беше ясен смисълът на последните думи, не можеше да открие нищо зад тях. Докато мълчеше, той чувствуваше как следователят го разглежда — доста откровено и безцеремонно.

— Да ви кажа право — никак не приличате на човек, който може да се държи грубо с детето си — заговори той отново. — Предполагам

— много рядко сте го пошляпвали...

Бащата го погледна уплашено.

— Никак! — възкликна той. — Съвсем никак!

— Никак! — повтори замислено младият човек. — Но вие, предполагам, си представяте разликата между физическа грубост и душевна грубост...

— Не ви разбирам...

— Добре, да не говорим за най-обикновените караници и заплахи... Но високомерието например!... Представете си го например у вашия шеф, ако имате такъв над главата си... Това не е ли грубост?...

— Да, разбира се — кимна бащата.

— Празната подозрителност... пренебрежението... Или пък самочувствието, че всички хора са недостойни в сравнение с тебе... Извинете, аз не ви поучавам, нито пък ви разпитвам...

Бащата замълча. Наистина не го поучаваше, но го разпитваше — това беше повече от ясно.

— Ще ви отговоря с две думи! — каза той. — Не съм бил груб с детето!... Тия неща, за които споменавате, ми са чужди... Или поне аз си въобразявам така... Но детето наистина обичах и бях грижлив към него...

— И сте му го показвали?

— Това — не!... За мен да се разглезват деца е безкрайно опасно, отколкото да се държиш към тях малко строго...

— Или студено?

— Мисля, че правилно се изразих...

— Понякога хора, които правилно се изразяват, много неправилно се преценяват — каза следователят замислено.

— Вие сте на грешен път — каза той малко нетърпеливо.

— Не, не съм на грешен път, другарю Тенев — отвърна спокойно следователят. — Знаете ли кое е подтикнало вашия син към престъплението?... Страхът!... Момчето се е страхувало от вас!...

Бащата усети как потрепера — такава вътрешна убеденост имаше в тоя чужд глас, толкова спокоен и толкова безмилостен.

— Не вярвам! — каза той глухо. — Никога с нищо не съм го плашил...

— Вие мислите така!... А фактът си е факт!... Вие сам трябва да разберете с какво сте го плашили... Добре, не с грубост... Може би с

прекалени принципи? С прекалени изисквания? С прекалена представа за добродетели?... Или пък с прекалеността на вашия собствен авторитет пред неговите очи... Но разберете, че момчето се е плашило от вас...

— Ако е вярно — то е отвратително — каза бащата. — В живота си най-много съм мразил това — да плаша и заплашвам хората!... За мен то е пълно отрицание на нашите принципи!...

— Да — каза мрачно следователят. — А ето резултатите!...

Бащата замълча. Следователят облегна изтърканите си лакти на бюрото.

— Аз ще ви кажа фактите, другарю Тенев — каза той. — Пък вие сам преценете. Спомняте ли си да сте давали преди двайсетина дни някакви пари на момчето? Да си плати уроците по цигулка?...

— Да, разбира се...

— Колко бяха парите?

— Четиристотин лева...

— Множко — каза следователят. — Но парите наистина са били толкова. И знаете ли какво е станало? Той не е отнесъл парите на професора, той ги е похарчил. Разбира се, не сам, със своите приятели. Те са мислили, че могат след това да ги набавят, но не са успели... През последните две седмици момчето даже не е ходило при професора... То просто е взимало цигулката и е отивало при някой от своите приятели... Там те мислили, кроили и ето какво измислили... А защо вашият син не е дошъл при вас? Защо не ви е признал всичко, защо е мълчал? Съвсем ясно е, че той се е страхувал от вас...

Следователят млъкна и почна да бърка по джобовете си. Кутията с цигари, която извади, се оказа празна и той с досада я блъсна към края на бюрото. Бащата стана от мястото си и му поднесе своята. Младият човек взе една цигара, малко посърнала усмивка се появи на устните му.

— И аз съм от тоя фатален тип инспектори, които в сублимния момент черпят с цигари своите жертви — каза той. — А понеже с оня приятел преди вас сублимните моменти бяха повечко, то и цигарите свършиха... Да ви кажа правото, за моя скромен бюджет тоя разход не е съвсем безболезнен...

— Нищо, нищо — пушете от моите — каза бащата глупаво.

Следователят отново се усмихна — тоя път много по-весело.

— Добре, ще го смятам за неофициален подкуп...

— Прощавайте, лошо се изразих — каза бащата.

— Рано следобед извиках тук класната наставница на вашия син.

Да ви кажа искрено — тая личност ме потресе повече, отколкото случката край реката. Не е въпросът само в това, че отдавна не бях виждал такова безмозъчно същество. Най-лошото е, че тя е поразена просто до мозъка на костите... От какво?... Ето това е трудно да се обясни... От пошлост, от педагогически фалш, от най-примитивни представи за възпитание... Една своя мисъл няма в главата си, да не говорим за съвест и чувства. Но надявам се, че я познавате...

— Не, не съм я виждал дори...

Лицето на следователя се покри с руменина.

— Чудесно! — каза той. — Тъй си и предполагам. Ако е въпрос за уроци по цигулка — вие, естествено, намирате професор. Ако момчето легне с температура — пак някой професор ще дотича до леглото му. Но какъв смисъл да се интересувате кой възпитава неговите мисли и чувства?

— Интересува ме! — каза намръщен бащата. — Но там е работата, че нямам право на избор...

— Даже не сте си дали труд да я видите...

— Щом нямам право на избор — все едно, мен тя не ме интересува...

— Напразно — каза следователят. — Тя точно за това живее — от липса на интерес към личността ѝ. Но както и да е — аз я поразпитах за туй, за онуй... Разбира се, всяко нейно мнение трябва внимателно да се дешифрира. Нейн идеал са доносчикът, зубрачът, жалкият подмазвач. От такава гледна точка вашият син, естествено, никак не ѝ се нрави... Това трябваше да се очаква... Той е наистина много умно и чувствително момче...

— По-скоро — затворено — каза бащата.

— Не — чувствително! Даже болезнено чувствително! Именно той, а не някой друг е измислил девиза на тяхното братство — „Ожесточавай се!“. Разбирате ли смисъла?... За да можеш да съществуващ, трябва да ожесточиш и душата си, и чувствата си. Но срещу какво?... Тук момчето мълчи... „Срещу всичко“ — казва то. Но не е така. Може би срещу плодовете на нейното възпитание... Или пък срещу неправдата, която вижда даже в своя дом...

Следователят млъкна. И бащата мълчеше.

— Не знам какво вижда в своя дом — каза той най-сетне. — Но уверявам ви, че този дом е най-обикновен...

— Не е съвсем тъй — каза следователят. — Доколкото разбрах — вие сте женен втори път...

— Да, тъй е... Но момчето е от втория брак...

— И все пак — може би обичате момичето повече?... И сте били несправедлив към момчето!

— Не, не! — възкликна бащата. — По-скоро обратното е вярно. Но никога с нищо не съм дал повод това да проличи...

— Мда! — измънка следователят. — Но често децата са понаблюдателни и от възрастните... И понеже обикновено не реагират, ние мислим, че нищо не виждат. Те реагират посвоему... И понякога съвсем посвоему се ожесточават.

— Момчето не е било лишено от нищо! — каза бащата и сега гласът му звучеше много по-уверено.

— Те са имали обща каса — каза следователят. — Но тя е била винаги крайно бедна. Вие давахте ли му пари?... Искам да кажа — пари за най-обикновените нужди?

Бащата се замисли намръщен.

— За дребни нужди момчетата винаги искат от майките си — каза той. — И изобщо в това отношение не съм бил много щедър. Разбира се, не от скъперничество. Според мен не е хубаво да се дават много пари на децата, това ги разглезва.

— А на момичето?

— Да, с нея съм бил по-щедър. Но тя е студентка. Неприятно ми е било да си представя, че някой друг може да ѝ плаща сметките в сладкарницата.

— Напразно сте се безпокоили — каза следователят. — Сегашните младежи не страдат от излишни кавалерски скрупули...

— Все пак...

— А може би по този начин сте се откупвали за недостатъчното бащинско внимание?...

— Може и тъй да е — каза бащата потиснат.

— Каквото и да е — този факт надали е от значение. Момчето не е дребнаво. А завистливо съвсем пък не е... Може би е било малко самотно — и оттам тая чувствителност... Може би...

Следователят внезапно млъкна, погледът му изпитателно се спря на бащата.

— Но защо трябва аз да го тълкувам? — каза той с горчивина. — Каква полза от това?... Вие трябва сам да го разберете... Иначе никога няма да му помогнете...

Следователят погледна часовника си и внезапно запита:

— Искате ли да го видите?

— Да, разбира се...

— Много се съмнявам, че това ще бъде полезно...

— Не, не — моля ви! — каза бащата развълнувано.

Следователят натисна някакъв звънец. Слабото му небръснато лице изглеждаше потъмняло и загрижено.

— И аз исках да ви питам за нещо — каза бащата.

— Моля! — отвърна следователят.

— Те са били трима... Смятате ли и тримата еднакво виновни?...

— Ще ви стане ли по-леко, ако той е по-малко виновен? — запита следователят понамръщен.

— И все пак...

— В самата акция — не! — каза следователят. — Но изобщо — да!... И тримата са еднакво виновни и в същото време еднакво невинни. Вие навярно мислите, че синът ви е станал жертва на чужда зла воля?

— А вие изключвате ли го?

— Изключвам синът ви да е слабодушен глупак — каза следователят и мъжът ясно почувствува в гласа му нотките на раздражение. — А Евгени е наистина момче с изключителна воля и характер. В това всъщност е и неговото нещастие. Представете си сега какъв лош парадокс — да бъде нещастие за една личност именно това, което трябва да бъде неговата гордост...

— Мисля, че той е доста по-голям — упорствуваше бащата.

— Да, с две години по-голям... И е имал върху момчетата лична власт, това не оспорвам... Но да търсим у него вината, все едно да си затваряме очите пред истината... И трите момчета са стигнали дотам по свой път.

В стаята влезе младият човек със спортното палто.

— Доведи момчето — каза следователят.

Младият човек погледна мрачно госта и излезе.

— Не съм му симпатичен — каза бащата.

— И не очаквайте — каза следователят. — Той си има своя теория. Според него в затвори трябва да вливат родителите. На общо основание — за извършените от децата им престъпления... Като идея не е лошо!... Родителите наистина здравата ще се замислят...

Следователят говореше шеговито, но никакъв смях нямаше в очите му. Бащата не го чу. Той слушаше стъпките, които се отдалечаваха и заглъхваха по коридора. Той чуваше и в настаналата тишина. Ето там сега навярно щракаха ключалките и резетата. Сега момчето се изправяше с уплашени очи. Сега то тръгваше, съпроводено от погледите на другите... Сега вървеше по безкрайния коридор със старите изгнили дъски... Сега...

Той чу стъпките, но това бяха широките, тежки стъпки на мъж. Колкото и да се вслушваше, той недочу заедно с тях тихите стъпки на момчето. Те идваха все по-близо и по-близо, след това спряха. Внезапно вратата се отвори и на прага се появи момчето. Лицето му бе много бледо, дрехите измачкани. Малко коса се бе сплъстила на челото му и вдигнала нагоре като рогче. Зад гърба му стоеше с намръщено лице човекът със спортното палто.

Момчето не го виждаше. То гледаше към следователя, погледът му бе доверчив и спокоен.

— Влез, Владимире! — каза меко следователят.

Момчето затвори вратата и като се обърна, видя баща си. Сега всеки мускул на лицето му трептеше неуловимо, устните му трепереха, само погледът му бе неподвижен и нетрепкащ като на восьчна фигура.

— Няма ли да поздравяш баща си? — каза следователят.

Момчето тръгна автоматично напред. Сега то виждаше само едно жълто, напрегнато лице, смазано от мъка. То видя и сълзите, които потекоха по коравата буза. То спря. Бащата вдигна ръка и я постави на рамото му.

Момчето рязко се дръпна, обърна се с гръб и като се сви на кравай — падна на пода. Двамата мъже скочиха уплашени. Те не виждаха лицето му, скрито между ръцете, те виждаха само фигурата, която се тресеше. Те се помъчиха да го изправят, но конвулсивно свитото тяло падаше отново на пода. Сега никой от двамата не можеше да разбере дали то ридаеше, или се гърчеше от тежък нервен припадък. Беше съвсем невъзможно да видят лицето му.

Следователят се изправи.

— Излезте!... Моля ви се — излезте!...

Но бащата го гледаше като сляп.

— Чувате ли? — каза следователят нетърпеливо.

Бащата тръгна покорно към стъклената врата. В коридора следователят каза:

— Идете си у дома!... И не се плашете — без вас момчето ще се успокои!...

Бащата избърса лицето си с чиста, грижливо сгъната кърпичка, след това, без да каже дума, бавно тръгна по празния коридор.

V

Навън се бе мръкнало, тих тъмен дъжд падаше по покривите и тротоарите. Рядко минаваха хора. Една млада жена стоеше под балкона и държеше в ръката си затворен чадър. Лъскава от дъжда кола спря до тротоара, жената изтича с тънките си токчета и хлътна в отворената ѝ врата. Като стигна до балкона, мъжът спря. Колата беше отминала, гладкият ѝ покрив светна за миг под лампата и угасна.

Но мъжът нищо не бе видял. Водата се стичаше по слепите му очи и бузите, но той не я усещаше. Той гледаше в себе си. Споменът беше така ясен, сякаш всичко се беше случило вчера. Тоя, който го разпитваше, бе в синя полицейска униформа, лицето му бе мораво от кръв, очите — кръгли и жълти като на птица.

— Какво търсеше пред театъра? — запита полицейският.

— Демонстрирах — каза момчето.

То наистина бе съвсем момче — с къс алаброс и омачкана ученическа униформа. И по панталона, и по куртката личаха широки петна засъхнала вар.

— Какво, какво? — не повярва на ушите си полицейският.

— Демонстрирах — повтори момчето малко по-тихо.

Полицейският замахна с косматата си ръка. Когато момчето стана, в ушите му бучеше истински водопад.

— Питам те: какво правеше при театъра?

А момчето мълчеше. Полицейският примижа доволно и се усмихна. Той бързаше, тая малка победа му бе съвсем достатъчна.

— Ако не беше ми се примолил баща ти — щях да те смея от бой — каза той. — Михале, пусни го!...

Цивилният агент го поведе по коридора. От първия етаж към партера водеше извита стълба с бели мраморни стъпала. То запомни само първото от тях. В следния миг агентът го тласна силно по гърба и то полетя презглава надолу — от стъпало на стъпало, — като напразно се мъчеше да се залови за нещо.

Навън нощта бе светла и топла, имаше много хора по улиците. То крачеше между тях, без да ги гледа, защото се срамуваше. Бузата му бе

обелена, на зелената яка на куртката личеше петно засъхнала кръв. Момчето не си отиде у дома при бащата, който се бе примолил за него. Вече няколко месеца не ходеше там. В Лозенец, дете с тънък писък завиваха трамваите, имаше кино и малка квартална гостилничка. Там той изяде четири кебапчета и изпи два високи регала бира. От бирата главата му се замая и коленете му така омекнаха, че едва се изкачи до своята мансардна стаичка.

Момчето лежеше и пушеше. То палеше цигара от цигара и гасеше угарките в тока на обърнатата обувка. От малкото четвъртито прозорче на покрива влизаше бяла нощна светлина, в гората се обаждаха птици. Още по-далече, зад покрива на Семинарията, издигаше каменното си теме Витоша, покрита цялата със светлата сива пепел на луната. Момчето не можеше да заспи. Безкрайната сладост на свободата се смесваше с кошмара на изминалите две нощи. То виждаше дулото на тежката картечница зад кметството и зад нея студентите войнишки каски. То виждаше краката, които бягаха, и разпенените уста на конете. В склада стражарите биеха арестуваните с цепеници и трошаха от главите им едри буци кюмюр. В мрака хората пищяха, пред входа боботеха моторите на полицейските коли. Първата нощ спаха в някакъв двор — човек до човек, направо върху голата земя...

Когато се събуди — бе ослепителен, слънчев ден. Край коравото легло бе седнал баща му, сълзи течаха по сухото му лице. Момчето притаи дъх — никога преди това не го бе виждал трогнат. Даже в магазина той се държеше сурово с клиентите си и не им позволяваше да капризничат и избират. Не влизаха кой знае колко много клиенти в полутъмния магазин, пълен със стъклария и студено желязо. Момчето не посмя да каже нито дума, лежеше свито и уплашено в леглото си.

— Хайде, ставай и да вървим — каза бащата.

Момчето мълчеше. Колкото и страшен да беше бащата в очите му, полицейският беше много по-страшен. Но най-тежкото бе, че сега бащата плачеше.

— Няма да ходя никъде — каза момчето.

— Искаш да останеш тук?

— Искам да вървя по моя път... Само това искам...

Бащата вече не плачеше, но бузите му бяха все още мокри.

— Какъв път, сине! — каза той сломено. — Това път ли е — да се катериш с кофа вар по скелите...

— Защо да не се катеря? — каза момчето. — Твоят бог също се е катерил с цял дървен кръст на гърба... И за нищо при това... Аз поне строя домове за хората.

Бащата сваля пенснето си и без да се стеснява, започва да бърше с кърпичка зачервените си очи. Без очилата лицето му изглеждаше съвсем простодушно и безпомощно, сякаш цялата му сила и строгост бе скрита в златните рамки. Момчето усети как сърцето му болезнено се сви.

— Домове за хората! — въздъхна бащата, като все още държеше пенснето в ръка. — А аз за кого строя този дом?... На най-хубавата и най-тиха улица в София? С такова чудесно изложение право на юг, към Витоша!... За какво съм пестил, за кого съм късал от залька си?... Зер за себе си?... Да живееш ти в чист хубав дом със слънце!... И сега ти искаш той да остане празен?

— Нищо не искам! — каза момчето поривисто. — Съвсем нищо не искам от тебе — ни да пестиш, ни да строиш за мене... Искам просто да ме разбереш и да ме оставиш да вървя по пътя си!... Аз не знам къде точно води моят път, но знам, че твоят никъде не води.

Бащата избърса още веднъж с кърпичката мокрото си лице. Зад преградата на балкона дъждът тихо плетеше мокра тъмна завеса, водата се стичаше по тротоара и миеше увехналите листа. Точно така беше казало момчето с ученическата куртка на бащата и сега не можеше да разбере как тия думи са могли да се родят в ума му. Много работи не можеше да си спомни и разбере. Той бе тръгнал по улицата и дъждът отново мокреше косата и лицето му, бавно се стичаше по шията. Къщата, която неговият баща бе построил, не беше далече. Пред нея се бяха издигнали нови големи домове, които бяха скрили източното и южното небе. Беше останало само западното небе с нежния гръб на Люлин, зад който като кървав жълтък потъваше късното есенно слънце. Много неща се бяха променили и остарели, без той да ги забележи.

Бащата натисна леко звънеца и влезе в своя дом, който бе построил за него човекът със златното пенсне. Коридорът беше съвсем

тъмен. И стаята беше тъмна, но в дъното ѝ светеше със зелен, мъртъв блясък екранът на телевизора. Зад облегалото на креслото той видя слабичките рамене на дъщеря си с гладката коса, която сега светеше в зелени отблясъци. Момичето не се обърна да види кой е влязъл, то гледаше телевизора. Бащата приближи мълчаливо и сега вече виждаше нейното деликатно носле с нежни, отворени ноздрички. Много му се искаше в тоя миг да погали слабите рамене, да докосне гладката коса, която от години не бе докосвал. Той въздъхна и седна на малката кръгла табуретка до стъклената масичка.

Момичето се обърна.

— Ти ли си? — попита то и отново обърна поглед към телевизора.

На екрана гореше някакво здание, от прозорците му излитаха дълги, зелени пламъци. Някакви мъже в лъскави гумени облекла заливаха всичко това с огромни зеленикави водни струи.

Бащата мълчеше. Но след миг мъката му стана толкова непоносима, че той тихо заговори:

— А няма ли да попиташ за братчето си?

Момичето трепна и се обърна.

— Ти оттам ли идваш? — попита то.

— Оттам...

— Скоро ли ще го пуснат?

— Навярно скоро... Но нима това е най-важното? — каза той.

Момичето се беше изчервило в мрака, но бащата не забеляза това.

— Той за мене попита ли?

— Разбира се... Най-напред за тебе попита...

— Сега аз ще се грижа за него, като го пуснат — каза момичето.

То отново гледаше към телевизора. Полицаи в пелерини, като се засилваха тичешком, хвърляха бомби със съзлививи газове върху гъстата човешка тълпа, която отстъпваше бавно към дъното на площада. Бащата помълча с отпуснати рамене, после тихо попита:

— А майка ти къде е?

— Не знам — отвърна момичето.

Защо поне тя не беше го дочакала? — мислеше той смутен. — Толкова евтина ли беше цената на сълзите ѝ? Никога човек не може да разбере кога някой плаче за друг, кога за себе си. На екрана малки

черни фигурки пъплеха по гъстата плетка на фермите. Под самия им връх като свецици на новогодишна елха пръскаха искри невидими оксигени. Това не беше интересно, но момичето гледаше. Може би то просто не искаше да говори с бащата. А може би искаше, а не смееше. Двамата мълчеха, после бащата стана с изстинало сърце и бавно тръгна към кабинета си. Зад гърба му бучеше телевизорът и като огнен поток пълзеше в краката на хората разтопена стомана.

БАЩА МИ

I

Той става по-рано от мене и винаги успява да влезе пръв в банята. Много добре го познавам, когато е пил предната вечер, защото почва да ръмжи със затворена уста своите безконечни, неразбрани мелодии. Стените на банята дават някакъв особен резонанс и затова всичко в нея звучи като във вътрешността на раковина. Той пее тъй, докато се разкашля. И кашля дълго, с целите си дробове, всичко вътре почва да се тресе. След като оплюе добре с тая работа огледалото и стените, най-сетне, укротен, насапунисва с истински „Палмолив“ гладките си пълни бузи.

Измъкнах се отегчен от леглото и отидох в кухнята. Както винаги, Цана даже не ме погледна. Но тая сутрин ми се стори сърдита за нещо, защото кокалестото ѝ лице бе добило леки морави оттенъци. Като бях дете, тя добре ме пошляпваше и сега навярно страдаше, че няма как да стигне до мършавите ми бузи. Но аз малко лекомислено приседнах на миндерчето и сега двамата горе-долу се изравнихме. Тя изфуча като котка, приближи застрашително, но не посегна.

— Ти ли си пикал в умивалника? — нападна ме тя, като святкаше срещу мен със зелените си очи.

Такава ли била работата!... Аз се ухилих.

— Интересно е по какво познаваш — попитах аз.

— Познава се то...

— Значи, е бил много пиян! — разсъдих аз гласно. — Та е забравил даже да пусне чешмата.

Очите ѝ така засвяткаха, че даже ме достраша.

— Ако бях на баща ти, щях да те изгоня веднага! — изръмжа тя като мъж. — Интересно на кого си се метнал!

— Във всеки случай не на тебе — отвърнах злорадо аз.

И това беше повече от очевидно. Тая суха жена, създадена главно от лицеви кости, не достигаше и до раменете ми. А ми беше леля на всичко отгоре — по-голяма сестра на баща ми. Цана не спеше у нас, работеше само до обед. Всеки ден точно в дванайсет часа пристигаше нейният мъж, кротичко, наплашено човече, почти къосе — теляк в

банята. То иззобваше мълчаливо нещо от вчерашното ядене, след това като кученце заставаше в ъгъла. Малко преди да се върне баща ми, те си отиваха.

— Ние сме чисти хора, балканджии — говореше тя, докато шеташе из кухнята. — Сиромаси сме били, но не ни личеше... Твоят баща беше най-спретнатото момче в целия град.

— Той и сега си е конте — отвърнах аз.

Тя отново се обърна и ме погледна яростно:

— Тъй не се говори за баща!... Който не уважава баща си, не е човек!

Аз навреме се досетих, че днес не бива да я дразня, и замълчах. Пък и опасно е да спори с нея човек — тя може да го засипе догоре със старовремски сентенции. Като не ѝ отвърнах, Цана само махна презрително с ръка и продължи да дърдори, без да ме гледа:

— Аз не знам накъде отива светът, ама не отива добре. Такива като тебе не могат да построят никакво общество... Никакво, ама никакво!

— Аз и без туй не се натискам.

— И по-добре — отвърна тя троснато. — Иначе хептен ще го оплескаш...

— Яйцата рохки ли са? — попитах аз дипломатично.

Тя донесе препечен хляб от скаричката. Каквото и да е, но тоя звяр се грижеше повече за мене от всеки друг човек на света.

— Слушай, ще ми дадеш ли три лева? — попитах аз след малко.

Тя не отговори веднага.

— Ония два ти още не си ми ги върнал.

— Нищо, ще ти ги върна наведнъж.

Тя знаеше, че наистина ще ѝ ги върна. Цана беше единственият ми банкер, на нея връщах всичко до стотинка, защото знаех, че и в най-трудния миг мога да взема. Тя даваше винаги намръщено, нещо мърмореше, но знаех, че ги дава от сърце.

— Хубаво — каза я.

Първата част от плана беше сполучливо изпълнена. Но втората навярно щеше да се провали, защото не зависеше от Цана, а от баща ми. След малко той влезе в кухнята, както винаги, без да поздрави, и се отпусна на мястото си. Лицето му беше много червено, очите също, но изобщо изглеждаше свеж и в добро настроение. За разлика от мен след

пиене той винаги изглеждаше по-добре, кожата му се опъваше, в очите му се явяваше нещо като човешки блясък. Пък и изобщо като всички дребосъци той беше доста младолик за годините си, в косите му не можеше да се види никакъв бял косъм. Едва миналия месец открих, че не дължи този успех само на здравата си балканджийска природа. От време на време той боядисваше сколуфите си с малка четчица и някаква черна мастилена течност. Аз, разбира се, веднага ги пуснах в клозета, но той си купи нови. И тях изхвърлих, но той се скара доста грубо на Цана и с това работата свърши. Нямаше смисъл да ругаят повече жената заради мене.

Цана мълчаливо принесе закуската и на баща ми. Той все още не ме поглеждаше, сякаш нямаше такъв човек като мене ни на света, ни в стаята. Здравите му челюсти работеха енергично, мускулите на слепите му очи подскачаха като живи. И изобщо тия мускули у него са много добре развити, в лицето му винаги се чувствува някакво напрежение, като у човек, който всеки миг може да се закашля. В замяна на това погледът му е съвсем пуст — по-точно не пуст, а безизразен. Все си мисля, че това у него е навик, защото дълбоко в себе си той не е нито спокоен, нито хладнокръвен човек.

— Кой беше този Лопе де Вега? — попита внезапно баща ми. — Пътешественик?

— А, не... Пътешественик е Васко де Гама — отвърнах аз. — А той е прочут писател.

— Какво е написал?...

— Много работи е написал — усмихнах се аз. — А между тях около две хиляди пиеси.

— Сериозно? — запита той.

— Напълно сериозно...

Той помисли малко и измърмори:

— Предполагам, че тогава не са ги плащали, както сега...

— Правилно предполагаш — отвърнах аз. — Иначе би написал само няколко, и то лоши.

Той е неуловим за словесни провокации — просто си замълча, сякаш нищо не е чул. Ножът му загреба огромно парче от маслото и започна да го разстила с точни движения по хляба. Неговата лакомия винаги ме е малко дразнила.

— Слушай, не бива май да злоупотребяваш с маслото и яйцата —
обадах се аз с равнодушен глас. — Вече не е за твоите години.

Знаех, че всеки намек за годините го ядосва.

— Защо? — попита той сухо.

— Набъкани са с холестерин!... Хептен ще си заплескаш мозъка!

— Това са лекарски измишльотини — отвърна той уверено.

— Точно тъй! — поддакна Цана зад гърба му.

Но баща ми даже не я погледна. Той никога не я поглеждаше. И за да подкрепи своите думи, още по-енергично захапа сандвича. Докато преглътне хапката, изглежда, че нещо беше премислил, защото добави все тъй уверено:

— Според мен, не цивилизацията е създала маслото... Напротив — маслото е създало цивилизацията.

Погледнах го малко учудено — той никога не обичаше да обобщава.

— Тъй ли мислиш?

— Точно тъй!... Къде, според тебе, са се родили най-великите умове? Гъоте, да кажем!... Или пък Шекспир!... В нации, които не сядат на маса без масло!

— Във всеки случай Дания и Швейцария не са родили нито един — измърморих аз.

— Надали е вярно!... — усъмни се той.

— Припомни си и ще видиш...

Той отново замълча. Разбира се, нищо не ги припомняше, какво можеше да си припомни.

— Слушай, татко, ще ми дадеш ли тая вечер колата? — запитах аз, като отидохме след малко в хола.

— За какво ти е?

— Ще отидем с приятели до „Копитото“...

Той тъкмо си обличаше пардесюто, така че не можех да виждам лицето му. Когато най-сетне се обърна, то не обещаваше нищо хубаво.

— Та да се напиете там и да я хвърлиш в някоя пропаст! — отвърна той сърдито.

Това си беше съвсем в неговия стил — да не помисли, че ще бъдем и ние в нея.

— Аз няма да пия.

— Отде да знам — намръщи се той.

— Обещавам ти, че няма да пия...

— Много добре знам колко струват обещанията на днешните млади хора! — отвърна той троснато.

— Не говоря за днешните млади хора — казах аз. — Говоря за себе си. Не ме ли признаваш поне за свой син?...

Колко добре познавам този човек, който смята себе си за неразгадаем. И главно върху това гради всички свои надежди. Той се позамисли, но лицето му бе сега съвсем друго. Каквото и да е, той никога няма да признае нещо свое за лошо.

— Слушай, мойто момче, там е работата, че тая вечер ми трябва — отвърна той миролюбиво. — Ще излизам с някакви чужденци...

— Щом е по служба, защо не вземеш служебната кола?

— Ти няма да ме учиш какво да правя! — каза той строго. — Ще ти я дам утре.

— Добре — отвърнах аз унило.

Това вечно досадно „утре“... Утре никога не е днес — това е девизът ни. Макар да го измисли Страхил, когото по-късно изпъдихме, девизът си остана същият.

— А какво има на това „Копито“? — попита баща ми.

— Нищо, един полски оркестър. Но освен в бара само там свирят туист...

— Много важно! — отвърна презрително баща ми.

Той си наложи внимателно меката шапка и се изправи пред огледалото. За пръв път в погледа му се мярна някакво човешко изражение. Но това, което видя там, в огледалото, изглежда, че го удовлетвори напълно. Той се обърна леко на токчето си и излезе, без да каже дума повече.

Въздъгнах унило и влязох в кабинета му. Това е малко старомоден, но хубав солиден кабинет от палисандрово дърво, правен навярно преди войната, когато баща ми е бил малко повече от адвокатски разсилен. Библиотечният шкаф, който стига до самия таван, е нареден грижливо със списания и книги по неговата специалност. Вярно е, че напоследък той отново започна малко да чете, но се съмнявам дали това ще му помогне. Пък, изглежда, и сам той не вярва вече в това оръжие, което други хора го притежават много по-остро, защото повече от книгите са разрязани само в началото. На дясната страна има една чудна стара картина от Данаил Дечев. Те бяха

приятели едно време, макар да не ми е ясно какво е могло да ги свърже. Седнах на удобното кресло зад бюрото му и се облегнах. Защо идвам в неговия кабинет, защо сядам на неговия стол, зад неговото бюро? Защо бъркам в неговите чекмеджета? Това трябва непременно да се анализира. Или не трябва да се анализира, защото ще ме свърже по някакъв начин с него. Ясно — значи, трябва да се анализира. Но сега не ми се анализираше, сутрин мисълта ми е все още ленива.

В левите чекмеджета нямаше нищо. Но в централното чекмедже намерих резервния ключ на колата и една много красива дамска емайлирана запалка. Навярно снощи са му я подарили неговите чужденци. Тая сутрин той не се бе отбивал нито за минутка в кабинета си. Ако снощи е бил много пиян, той може да помисли, че е загубил запалката някъде другаде. Ще я задържа няколко дни и ако не отвори през това време дума за нея, ще я подаря след това на Бистра. Прибрах я заедно с резервния ключ на колата. Десните чекмеджета са заключени, там той държи своите най-секретни вещи. Ключалките не ми се виждат нищо особено. Ако не бяхме изпъдили Страхил, той щеше да ги отвори за половин минута. Но след това щеше да раздрънка тая история на целия град, разбира се.

Телефонът звънна така внезапно и силно, че трепнах. Вдигнах слушалката.

— Кого търсите?

— Ти ли си, Евгени? — запита тя със своя малко тих, но ясен и мелодичен глас.

— Аз съм, майко...

Десет хиляди съвсем малки звънчета с цвят на колибри.

— Баща ти там ли е?

— Отиде на работа.

— Може би тъй е по-добре — отвърна тя след съвсем кратко мълчание. — Ти свободен ли си?

— Свободен съм, майко...

— Тогава, моля ти се, ела у дома...

— Защо не си в института? — запитах аз разтревожен. — Да не си болна?

— Не, не — в отпуска съм...

— Добре, ще дойда веднага — отвърнах аз.

Затворих телефона и дълбоко въздъгнах. И когато по-късно се наведох, за да може тя да стигне до бузата ми, очите ѝ блестяха срещу моите — спокойни и нежни. Никакво звънче. Нищо, освен една неясна болка, която никъде другаде не изпитвам. И затова не идвам тук, колкото и да я обичам. Това чувство ми остана от дните, когато тя ни напусна — неизмеримо по-слабо сега, отколкото в ония дни и все пак страшно като мисълта за смъртта. Не, тя това никога не ще разбере, може би защото не е сама и не живее за себе си. И сега на лицето ѝ лежи чудно спокойствие и нежност — тя ме обича, естествено, но не ме разбира — иначе би ли могла да бъде така спокойна.

Аз се съблякох и седнах на най-близкия стол.

— Не, не тук — каза тя.

— Защо, майко?

— Тука ще ти е по-удобно.

— Добре — казах аз и се преместих на креслото. С гръб към мене, тя с леки движения отваряше витринното стъкло на бюфета.

— Ще пиеш ли една вишновка?

— Да, т.е. — не може ли едно коняче?

— Добре — каза тя.

От коняка, разбира се, болката ще стане по-силна, но може би след това и по-бързо ще угасне.

— Ти си купила телевизор, майко?

— Успяхме — каза тя и за пръв път се усмихна. — Тая чашка не е ли много малка?

— Малка е, но нищо — отвърнах аз. — Ти остави тук стъклото...

Тя ме погледна изпитателно.

— Да не си почнал да пиеш?

— Не, не — няма такава опасност...

— Не бива — каза тя спокойно. — По структура ти приличаш на нас. Никой от нас не пие, това ни вреди...

— Тоя коняк български ли е? — запитах аз.

— Не — отвърна тя. — Петър го донесе от панаира.

Петър се казваше нейният мъж, но тя много рядко споменаваше името му пред мене. Аз си налях втора чашка. На лицето ѝ нямаше нито протест, нито недоверие. Тя седна срещу мен и сложи ръце на скута си.

— Искам най-напред да ти кажа защо те повиках — започна тя.
— Във всеки случай работата е приятна за теб...

А тя излезе смайваща. Преди десет години тя и баща ми сключили поотделно застраховки по за десет хиляда лева. Съгласно условията на застраховката парите щях да получа аз само в случай на смърт на някого от тях. А понеже бяха преживели срока — парите, естествено, си оставаха на тяхно име. Но работата не свършваше с това.

— Сега тия пари са мои, а в същото време и не са мои — каза тя.
— Защото съм ги била определила за тебе... Така че аз ги внесох в Спестовната каса на твое име...

Тя извади от едно чекмедже тънка червена книжка и ми я подаде. Аз я разгърнах слисан. Освен името ми в книжката бяха вложени хиляда лева нови пари.

— Това значи, че мога да тегля от тях, когато си искам? Така ли?

— Така, глупчо — каза тя и ме погали по косата. — Но да не вземеш да ги изхарчиш наведнъж... Ти си двайсетгодишен... Време е да се почувствуващ самостоятелен... А как ще се чувствуващ самостоятелен, като чакаш за най-дребни разходи от другите...

Аз се замислих.

— Да му кажа ли за тия пари? — попитах аз смутено.

— Мисля, че трябва — отвърна тя спокойно.

— А всъщност защо да съм длъжен? — отвърнах аз. — Той защо нищо не ми каза за своята застраховка?

— Искаш да кажеш, защо не ти даде и той парите? — усмихна се тя. — Това вече е съвсем друга работа, той те издържа...

— Но поне да беше ми казал — упорствувах аз.

— Като че ли не го познаваш — каза тя. — Нищо, че е мълчал!... Да ти беше дал поне част от парите!...

Тя млъкна и се замисли — за нещо друго, както ми се стори. Аз използвах това да си наля трета чашка.

— Виждаш ли Лили? — запита тя внезапно.

Лили беше нейната заварена дъщеря.

— Да, понякога... Защо питаш?

Тя явно се колебаеше — трябва ли да ми каже, или не?

— Нещо става с това момиче — каза тя загрижено. — От известно време е страшно разсеяна... Пък и в университета явно не й

върви...

Аз се замислих, но ми беше невъзможно да си припомня каквото и да е.

— Ще поразпитам — отвърнах аз най-сетне. — Така добре ли е?

— Добре е — каза тя. — Стига да го извършиш деликатно...

II

Те седяха на своята обикновена масичка зад синьото перде на витрината. Когато седнах, от тримата ме погледна само Бистра. Стори ми се за миг, че нейният поглед премина през мене като зъболекарски свърдел, който се върти с шеметна бързина — толкова е той остър и пронизателен. И друг път съм се учудвал на тая нейна съвсем немомичешка дарба да пуска мълниеносни сонди с погледа си и след това с часове да чопли в себе си пробата.

— Какво ти е? — запита тя заинтересувано.

— Нищо, Пепе — отвърнах аз равнодушно.

Но тя не ми повярва и дълго време след това ме проучваше тайно през спуснатите си клепки. Наистина в джоба си имах двайсет съвсем нови банкноти по пет лева, но нима това може да промени даже вида ми? Но външно Бистра не е чисто и просто момиче — тя е врабче — толкова деликатна и малка. Иначе лицето ѝ е енергично и даже малко грозничко — прилича на очарователна малка бабичка. Когато ми позволи да сложа носа си зад ухото ѝ — това е най-много, което мога да получа на тоя свят.

— Искаш ли да пиеш нещо? — запитах аз. — Нещо хубаво.

— Тука няма нищо хубаво — отвърна тя.

— И все пак...

— Ти си намерил пари?

— Имам достатъчно — казах аз.

— Откраднал си ги! — възкликна тя убедена. — Убил си като Разколников някоя бабичка... Щом влезе, разбрах, че си гузен...

Най-после Владо и Жан прекъснаха своя разговор. За тях работата беше много по-проста — задигнал съм ги от баща си. Но нищо от вида им не подсказваше, че ме укоряват за тая работа. Какви други доходи могат да имат четирима студенти? Днес един ще свърши тая работа, утре друг — но компанията трябва да живее. Срещу мен внимателно хапеше цигарата си Жан — в изящни трендафори и гумена връзка, подреден като витрина. Между нас той най-често имаше пари.

А Владо — почти никога. Колкото имаше, той си ги харчеше сам, мръсникът — за книги.

— Четири джин-фиса — казах аз на келнерката. — С лед...

— С лед, ами с тухли ли? — отвърна тя сърдито и отмина.

Тая мрачна особа непрекъснато се дърли с такива като нас, а гледа в устата по-възрастните клиенти. Очевидно, според нея, нашето място не е тук, а според мен тя е за някоя шкембеджийница. Ония двамата отново подхванаха прекъснатия разговор. Всъщност говореше Владо. Жан внимателно слушаше. А Жан никога не слуша, когато се дрънкат глупости. И аз подадох ухо, макар науката да не ме интересува особено. Много повече ме интересуваше Бистра, но тя се чувствава най-добре, когато никой не ѝ говори. За нея най-голямото удоволствие е да гледа.

Владо обясняваше начина, по който вирусът на рака прониква в клетката, по такъв убеден начин, сякаш всичко бе видял с очите си. Излизаше, че в клетката прониква само нуклеиновата ядка на вируса. В нея се събират две нуклеинови ядки, и двете с едно и също свойство — да служат като проводници на различни биотокове.

— Всъщност тия нуклеинови ядки — заяви тържествено Владо — са микрокибернетични машини, които съдържат в себе си цялата информация на наследствеността...

Погледнах го смаян. Това неподстригано човече с мръсен шлифер наистина има глава. Всичко нататък следваше съвсем логично — нуклеиновата ядка на вируса подменя нуклеиновата ядка на клетката и по този начин започва да ѝ дава своя информация. И клетката почва да се дели произволно в интереса на размножението на вируса.

— Това е гениален паразитизъм! — възкликна възхитено Жан.

— Ти ли си измислил тая работа? — запитах аз.

— Важно ли е? — отвърна Владо скромно.

Ужасен човек! Трябва малко да го натисна!

— Слушай сега!... Според тебе излиза, че антибиотиците унищожават само белтъчинната обвивка на вируса!... И в кръвта остават да плуват милиарди свободни нуклеинови ядки, така ли?...

— Точно тъй! — възкликна радостно Владо.

— Тогава как да си обясним, че човешкият род още не е загинал?

— Ами разбира се!... Ще изпукаме до един — отвърна той убедено.

Откакто започна да се занимава с кибернетика, Владо май не е с ума си. Или пък само той е с ума си. Владо смята, че съществува трагично, неразрешимо противоречие между биологичната природа на човека и възможностите за развитието на неговото съзнание. Той е убеден, че след хиляда години на земята няма да има никакви други същества освен кибернетични роботи. Те ще имат човешко съзнание и някои непонятни за нас форми на емоционален живот. Възможностите на техния ум ще бъдат невероятни. Те ще бъдат безсмъртни. И проблемът за тяхното вътрешно развитие ще бъде равен на проблема за техническото усъвършенстване на тяхното производство. Интересно е, че Бистра слуша винаги с ненавист тая история, готова да издере очите на нашия доморасъл гений. Тя и сега го пресече нетърпеливо:

— Стига си дрънкар глупости!... По-добре да помислим за довечера.

Предложих им да отидем горе с такси, но тая идея не се хареса. Ще отидем с такси, но с какво ще се върнем? Владо предложи да отидем с Румен — той ще го убеди да ни отведе. Настана подозрително мълчание.

— Досаден е — каза предпазливо Жан.

— Който има кола, не е досаден — отвърна Бистра.

Никога не мога да разбера кога тя се шегува, кога говори сериозно. Във всеки случай нейната намеса реши въпроса. Добре — с Румен. И Звезда, разбира се — не можем да се наредим тримата около Бистра, макар че в себе си тя беше готова да поеме това задължение. Докато уговаряхме подробностите, в сладкарницата влезе Лили с някакъв нисичък, космат младеж по яке. Тя беше, както винаги, доста добре облечена и е изобщо миличка, макар че по нейното гладко лице няма нито една черта — нищо освен овал и прозрачни очи. Лили ме видя и ме поздрави с леко мръдване на устните си, което трябваше да означава усмивка.

— Кой е тоя с Лили? — запитах аз след малко.

— Някакъв пейзаж — отвърна Жан презрително. — Прави кариера сред глупачките, като ги уверява, че жените са нищожни същества... А те се мъчат да му докажат обратното...

Отново го погледнах. Не обичам хора, на които косата настъпва към челото — при това такава непрана, тъмна, сплъстена коса. Положително тая част на главата му е в пълен мрак. Седеше силно облегнат на масата, с подпряна на дланта брада, нещо дърдореше. Лили го гледаше право в устата с неизразително лице, потисната навярно от просташката му поза. Тя не е умна, но е чувствителна и навярно безволна — това животно беше намерило доста лесна плячка.

След малко в сладкарницата влязоха още двама типове, които се различаваха от оня приятел само по това, че — бяха и къдрави. Както очаквах, те седнаха на тяхната маса. Лили съвсем замръзна на мястото си.

— Стига си зяпал! — обади се Бистра недоволено.

— Слушай, Пепе, би ли харесала тоя там... с Лили!...

— Пфу! — каза тя с отвращение, без дори да го погледне.

— Зер Лили е толкова загубена — измърморих аз повече на себе си.

— Не, тя е прекалено добра — отвърна Бистра.

— Искаш да кажеш, че ти си зла?

Бистра се усмихна, а когато тя се усмихва, очите ѝ започват да блестят зад клепките като звездички.

— Аз съм свободна — каза тя. — Мога да бъда добра, зла, суетна, сантиментална, наивна — каквато щеш, според нуждата...

— Какво значи нуждата?

— Да речем, обстоятелствата...

— Няма логика в тая работа — отвърнах аз. — Не можеш да бъдеш едновременно и свободна, и подчинена на обстоятелствата.

— Ти си мислиш! — каза тя пренебрежително. — За да бъде свободен, човек трябва да умее да използва обстоятелствата...

Не разбрах кога Лили се е приближила до масата, чух само нейния разтреперан глас:

— Мога ли да седна при вас?

Направих ѝ място до мене. Онзи с косата гледаше право пред себе си, сякаш нищо не се беше случило, другите двама се подсмиваха. Усещах как Лили се мъчи с все сила да задържи лицето си неподвижно.

— Искаш ли да пиеш нещо?

— Не, не, моля ти се! — каза Лили.

Брадичката ѝ започна лекичко да трепери. И изведнъж ми стана невъобразимо мъчно за нея.

— Слушай, ние сме роднини все пак — казах аз. — Затуй ще ти говоря направо... Махни го това животно! Събери сили и го откъсни от себе си!

Тя нищо не отвърна, само лицето ѝ силно почервения.

— Прав ли съм? — обърнах се аз към Бистра.

— Като бог — отвърна тя.

Аз повдигнах тънката ръчичка на Лили и целунах бледия лак на ноктите ѝ. По лицето ѝ веднага потекоха сълзи. Бистра я наблюдаваше спокойно, без никакво вълнение.

— В края на краищата всеки е прав за себе си — каза тя най-сетне. — Тя най-добре знае кое за нея е хубаво...

Същата вечер към седем часа тръгнахме за „Копитото“ с колата на Румен. Бистра седеше до Румен, до нея — Звезда. Тя има дълга шия, която придържа главата ѝ винаги неподвижна, сякаш е закрепена едва-едва и всеки миг може да се търкулне. И лицето ѝ е неподвижно, но тялото много гъвкаво. Изобщо е симпатична, защото като Елочка Людоедката говори само със стотина думи и си служи с тях в такива странни съчетания, че човек може да бъде непрекъснато весел. Беше се вече смрачило, командното табло блестеше меко със зелената си светлина в очите ни. Някъде по станциите пееше Модуньо, но Румен започна да върти копчето, докато попадна на джаз. Никой не говореше, освен Владо и Жан. Не мога да разбера защо точно това конте твърди, че „Тортила Флет“ е единствената сваятна книга на Стайнбек. Шестцилиндровата кола гълташе с лекота стръмнината, отляво и дясно блестяха по крайпътните камъни котешките очи. Ние не пътувахме, а летяхме в есенния мрак по път, настлан само за нас от блясъка на фаровете. Зад гърба ни постепенно се издигаше безкрайно море от земни звезди — малко мътни в утайката на есенната влага. Изведнъж Румен рязко спря колата.

— Лисица! — каза той така тихо, сякаш тя можеше да го чуе.

Двете момичета се наведоха така стремително напред, че едва не удариха чела в стъклата. Беше наистина мъничка златна лисичка, вдигнала грациозно дясното си краче. Очите ѝ светеха като зелени, омагьосващи батерии. Двете момичета гледаха със затаен дъх, без да помръднат.

— Избяга! — каза най-сетне Бистра с огорчен глас.

Сега вече колата като че ли летеше направо към върховете, от мотора започна да блика топлина. Ако баща ми не беше измислил такъв глупав предлог, аз щях да бъда на мястото на Румен, Бистра щеше да седи до мен. Само тогава върху малкото очарователно лице се появява нещо като покорство. Дори когато съм сам, опиянението е почти същото и колкото стрелката отива към края, толкова повече расте у мен неизразимото чувство на лекота.

Салонът беше съвсем празен, по масите имаше знаменца, прибори, бели картони с надпис „Заето“. На естрадата, подпрян до самия ъгъл, контрабасът надничаше с дългия си врат към малкото салонче. Там келнерите все още нареждаха приборите, разместваша цветята — от грижливите им движения личеше, че тук чакат важен гост. Бай Стефан приближи до масата и ни погледна очаквателно. Това, което поръчахме, го накара да си отиде успокоен.

— Ти наистина ли си убил бабичка? — попита Владо и в гласа му личеше, че той вярва донякъде в тая работа.

— Да — казах аз, — една малка, тлъста бабичка.

Той искаше да запита още нещо — може би къде съм я скрил или дали няма да разкарват и тях за тая работа, но внезапно млъкна. През салона мина набит човек с малко къс, чер панталон и ни погледна подозрително. След това мина и диригентът с детска косица и сако на червена зебра. Управителят веднага го натисна до колоната, гъстите му подстригани мустаци се изправиха съвсем от напрежение. Сега всичко ми стана съвсем ясно — в чест на важния гост и главно да не компрометират заведението през цялата вечер ще свирят само полки и валсове.

Но оркестърът започна все пак с танго. И точно тогава в залата влезе баща ми с две мекички, полуплешиви човечета и една хубава млада жена. Той ме забеляза веднага, разбира се, но седна на масата си, без да ме погледне. Гостите бяха с гръб към нас, баща ми и младата жена с гръб към дансинга — тая неочаквана любезност от негова страна ми направи все пак добро впечатление. Младата жена слушаше баща ми с такава почителност, че изведнъж ми стана ясно — тя беше само някаква служителка в неговата дирекция.

— Това е баща ми — казах аз на Бистра. — Тоя до дамата в синьо.

— Тъй ли? — попита тя заинтересувано и мигновено пусна своята сондичка. — А дамата е в зелено, разбира се... И е добре облечена, ако искаш да знаеш. Приятелка ли му е?

— Не... Чиновничка.

— Не е ли все едно?

— Не, не — казах аз. — Той е страхлив. И никога няма да се изложи в службата.

След пет минути Бистра каза:

— Тя го харесва.

— Не, само му се подмазва — отвърнах аз.

— Ти не разбираш — каза убедено Бистра.

Отидоха да танцуват — Бистра с Жан, Владо с Черната орхидея, както наричахме Звезда. Румен пиеше вече вторите сто грама коняк, пълните му червени устни бяха потъмнели от тютюневия дим. Той гледаше Звезда. И аз я гледах. Наистина трудно може да се види по дансингите по-пластична и жизнена фигура.

— А е студена като риба! — каза Румен полугласно, сякаш беше отгатнал мислите ми.

— Всички са такива — отвърнах аз.

— Имаш много здраве — каза Румен пренебрежително. — Твоята е зверче!...

Като че ли хвърли в лицето ми някаква мръсна течност. Той все още гледаше към дансинга, иначе би забелязал как се промени лицето ми. Дали наистина знаеше това, което аз не знаех? Или пък просто предполагаше. Но Бистра нямаше и четиридесет килограма, нищо в нея не внушаваше темперамент или женственост. Когато най-сетне тя се върна от танца, аз се надвесих над малкото бледо ушенце и тихо запитах:

— Румен бил ли ти е любовник?

— А ти бил ли си следовател? — погледна ме тя право в очите.

— Какво искаш да кажеш?

— Трябва да се подпитва — каза тя, — а не да се разпитва.

— Ето аз те подпитвам.

— Той не — каза тя и отново се зазяпа в масата на баща ми.

Това все пак се понасяше. Никога не бях мислил за нея как е, пък и тя никога не беше ме уверявала в обратното. Днешните момичета, за да не станат за смях, обикновено крият своята девственост. Но

всичко в нея беше момичешко и сдържано, тя се отличаваше от Черната орхидея като небето от земята. Ето, значи, в какво се е отличавала.

— Знаеш ли, че твоят баща е хубав мъж? — каза Бистра внезапно.

— Глупости! — отвърнах аз рязко. — Той е просто джудже!

— Не, никак не е нисък — каза тя. — Ти не съди за хората по себе си.

— И ти не съди по себе си — отвърнах сърдито аз.

Но тя просто не ми обърна внимание, усмихна се и добави:

— Аз ще се ожена за него.

Искаше ми се да я шляпна по малката жабешка муцуна. Но изглежда, че нейната идея просто я възхити.

— Чудесно! — каза тя и ме улови за ръката. — Ще ти стана майка на всичко отгоре. Ще си седим цял ден вкъщи и ще се целуваме... Той само ще си ни храни.

— Наистина ще те плесна! — казах аз сърдито.

— Защо? — попита тя учудено, като вдигна своите едва забележими веждички.

Нямах време да ѝ отвърна. В салона настана някакво движение, после на входа се появи този човек, който сега е нищо. Аз наблюдавах злорадо баща си. Чувствувах с каква огромна сила му се искаше да бъде забелязан. И почетен, разбира се, с усмивка или със здрависване. Ако главата му бе на пружина, навярно би я проточил през целия салон, за да я поднесе пред лика му като саксия. Но човекът не го забелязваше. Тогава баща ми се изправи на стола, обърнат цял към пътеката, защото така или иначе той трябваше да мине край него.

Най-после човекът го забеляза, поспря се и се ръкува. Но в момента на ръкуването той гледаше разсеяно в някаква друга посока. Сега и двете полуплешиви човечета стояха прави, опънали почтително меките си подборници. Както очаквах, и двамата се оказаха чужденци. Баща ми ги представи, той се ръкува с тях много повнимателно и любезно. През цялото време секретарката стоеше половин крачка назад, явно недостойна в очите си за тая церемония.

— Кажете им, че им пожелавам успех в сделките! — каза човекът, като се обърна безпогрешно към секретарката.

Тя преведе.

— Това зависи до голяма степен от вашата отстъпчивост — отвърна доста находчиво единият от чужденците.

Човекът се усмихна неопределено и отмина, придружен от цялата свита. Когато мина край оркестъра, червените зебри с уважение наклониха към него магарешките си глави. След това в салона отново настана обикновеният шум, келнерите, замръзнали временно като статуи край стените, заплуваха усърдно със запотените си чела в тютюневия облак.

Оркестърът отново засвири танго. Никой от нашата маса не стана.

— Ще поканя баща ти! — каза внезапно Бистра.

— Ти луда ли си?

И докато я хвана за ръката, тя оправи бързо поличката си и с леки, птичи стъпки отиде към масата му.

— Евгени ви отстъпи своя ред! — излъга тя с очарователна усмивка.

Усетих как за един миг баща ми се поколеба, погледна към малкото салонче, после стана. Усмивката му беше доста пресилена. Но щом потъна в тълпата на танцуващите, той се успокои, оправи стъпката, затанцува прилично. Колкото и да го ненавиждах в тоя миг, аз си отдъхнах. В края на краищата, ако се беше изложил с някоя просташка постъпка, петното щеше да падне върху мен. Разбира се, вече не можех да чувам какво говорят. Но тя бе вдигнала към него малкото си лице и го слушаше с такова необикновено внимание, сякаш той споделяше с нея най-съкровените си тайни. Като изтанцуваха всичко, баща ми се върна на масата си зачервен и явно доволен. Бистра дойде при нас, но не седна.

— Баща ти ни кани на тяхната маса — каза тя.

— Ние си имаме компания! — отвърнах аз сухо.

Лицето на Бистра не трепна, но в очите ѝ сякаш се счупиха две стоманени пръчки.

— Хайде, ставай! — каза тя сдържано.

— Върви, върви! — каза Румен. — Тъкмо ще можем да поканим мадамата на баща ти.

Станах и отидохме на масата му. Двамата чужденци се оказаха много по-любезни към нас, отколкото можех да очаквам. Разбира се, те веднага издърдориха, че никак не очаквали такъв голям син при

толкова млад баща. Секретарката преведе, после приветливо ми се усмихна.

— Наистина и аз съм изненадана — каза тя. — Пък никак не си приличате...

— Това е единственото ми утешение — отвърнах аз.

Макар че Бистра говореше оживено с баща ми, тя чу и ме стрелна предупредително с поглед. Но той не чу. По-възрастният от двамата чужденци и по-любезният отново запита:

— А какво ще пият нашите млади гости?

— Предпочитам уиски — отвърнах аз.

— О, вие разбирате английски?

— Ако смятате, че това е английски.

— Българите са рядко скромни народ! — отвърна той убедено.

Баща ми, изглежда, разбра каква е работата, защото ме погледна намръщено.

— Не можеш без уиски! — измърмори той. — Нали знаеш, че се купува с валута...

— Знаем!... Но не споменавай тая дума, те ще те разберат...

И наистина го разбраха.

— О, валута, няма значение — каза възрастният. — Стига да има хубаво уиски.

— Най-хубавото тук е „Куин Ен“ — отвърнах аз.

— Чудесно! — каза възрастният.

По-късно, докато пиехме първата чаша, Бистра се доближи до мен.

— Ако се държиш неприлично, вече никога няма да изляза с теб! — каза тя тихо.

Аз познавах тоя глас, макар рядко да си служеше с него.

— Добре — казах аз.

— И покани секретарката.

— Добре! — казах аз.

Тя танцуваше много хубаво, но настроението ми беше така прекършено, че аз мълчах, макар да разбирах колко е невъзпитано. Секретарката първа ме заговори:

— Вие танцувате отлично.

— Може би защото само това мога — отвърнах аз.

— Не бъдете препалено скромен — усмихна се тя. — Вие говорите прекрасно английски... Това им направи впечатление.

Разбира се, Бистра доста добре използва моето отсъствие. Виждах я от мястото си как мяука срещу баща ми, как плете гъста мрежа от усмивки и погледи. И старият глупак беше налупал въдицата, лицето му — зачервено, изглеждаше наежен като някакъв млад нерез. За да не се дразня, аз отведох секретарката на другия край на дансинга. Тя вече танцуваше с увлечение, от нейната закръгленка фигура лъхаше сърдечност и топлина. Постепенно забравих и Бистра, и всички дяволи. Сърцето ми се отпусна, топлината ѝ започна да прониква в мен отвсякъде, усещах, че леко ми се завива свят. Не знаех от нейната доброта ли идваше това, или от мекотата на формите ѝ, които ме докосваха по цялото тяло. Но знаех, че това страшно ми липсва в живота.

След това пихме още уиски, масите ни почти се размесиха. Възрастният чужденец се залепи като корабна мида за Орхидеята. Другият се ориентира към секретарката, но тя любезно го държеше на дистанция, като търсеше от време на време съчувствие от мен с добродушната си усмивка. Вече не смеех да я поканя, нейното лице ме караше да се срамувам за това, което преди малко бях изпитал. В замяна на това баща ми танцуваше съвсем свободно с Бистра, аз виждах ръката му на гърба ѝ, с пръсти, които сякаш се стараеха да пуснат корени там.

После танцувахме туист. Може би нямаше да се реша, но една пийнала червенокоса германка първа запали страстите. Бистра танцува с Жан, аз — с Орхидеята. И двете танцуваха с жар, само един глупак би казал, че това не им прилича. Възбуден, оркестърът изпълни цялата зала с ликуващи звуци. Само за един кратък миг зърнах яростното, възмутено лице на баща си и това сякаш още повече ме опияни. После мелодията започна да отслабва, хората, които бяха станали прави, насядаха. Последното, което забелязах, беше добродушното любопитство в погледа на човека в малкия салон. Това ме успокои донякъде. Когато отново се върнахме на масата, баща ми вече избягваше да ме гледа.

Стана ми лошо по едно време. Отидох в тоалетната и си помогнах да се оправи работата. Но не се оправи. Стоях дълго време прав, като се клатех напред-назад. Образът ми в огледалото беше

съвсем бледен. Като се върнах, Бистра ме заведе на нашата маса. Оркестърът вече не свиреше, по масите келнерите прибираха последните сметки. Беше много задушно, електрическият блясък на лампите ме слепеше. До мен Бистра мълчеше мрачно, с гръб към другата маса. Аз се опитах да я улова за ръката, но тя сърдито я дръпна.

— Пийни малко сода! — каза тя сухо.

Част от содата отиде на ризата ми. Навярно съм имал много измъчен вид, защото тя каза много по-меко:

— Като не можеш да пиеш, не пий!... Виж баща си... Да не мислиш, че е пил по-малко!

Нещо се губи в спомените ми. Вън един лейтенант от КАТ каза на Румен, че веднага ще му вземе книжката, ако се опита да тръгне. Някой предложи да спим в хотела.

— Аз трябва да се прибера! — заяви Бистра категорично.

Някъде от мрака изникна баща ми. Изглежда, че бе чул всичко, защото ни предложи да го почакаме, докато се върне. Надали го правеше заради мен или за кирливата мутра на Владо. Когато се качи в колата, аз се развиках:

— А защо не вземете и неговата книжка!... И той е пил!

Другите ме сблъскаха с лакти. Милиционерът ме погледна намръщено, но наистина отиде при баща ми. Той поговори нещо с него, след това козирува и си отиде.

— Ти си невъзможен! — каза Бистра яростно. — Веднага се махай!

Аз отидох на верандата при звездите. Страхувах се да гледам тия над мен — целият зъзних, като си представях ледения мрак, в който са потопени. Но тия под мен бяха топли и близки. Те мигаха. И не си знаеха добре работата, защото бяха пръснати безредно. Аз исках да се строят и да тръгнат пред мен в тържествен марш. Но те не помръдваха и мигаха срещу мен равнодушно. Аз се разсърдих, крещях и плюех срещу тях, но те не ми обърнаха никакво внимание. Аз заплаках, те се размазаха съвсем, след туй угаснаха. Когато отворих очи, една река от светлини течеше пред мен надолу от Княжево и се вливаше във въртопа към центъра. И по-нататък имаше светлини, и още по-нататък. След това далече в мрачината се виждаше малко червено сияние. Това

е земната Андромеда. И на небесата може би има някое пиано, загубено момче, което плюе всичко и всички.

След малко дойде Бистра и застана мълчаливо до мен. Бях малко поизтрезнял.

— Къде са другите? — запитах аз.

Тя помълча, после отвърна намръщено:

— Румен офейка.

— А ние?

— Нали трябва някой да чака баща ти! — отвърна тя троснато.

Като я погледнах в тъмното, разбрах, че зъзне в тънката си рокличка. Започнах да свалям сакото си, но тя ме спря:

— Не така!... Само ме наметни!...

Аз я наметнах, но малкото живо тяло беше студено и неподвижно. И мълча така, докато пристигна баща ми. Мислех, че ще седне отпред при него, но тя седна до мен. И баща ми мълчеше, лицето му беше намръщено. Той караше уверено и бързо, на завоите колата издаваше остър, продължителен писък. Фаровете метяха всичко пред нас; раждаха се за миг камъни и дървета и умираха.

— Това уиски ти излезе през носа! — обади се най-сетне баща ми.

— Всичко му мина — каза Бистра.

Наистина ми беше минало. Усещах дясната си страна, където тя се беше допирала до мен, вледенена.

— А туиста на края можехте съвсем да го икономисате.

— Защо? — попитах аз.

— Защото преди всичко не е танц? — каза той. — Не е танц това, което не могат да танцуват всички.

— Искаш да кажеш, което ти не можеш?

— И така да е.

— Там е цялата работа! — казах аз. — Аз не искам да правя нищо от това, което ти правиш... И правя само това, което ти не харесваш.

Баща ми леко обърна глава и ме погледна.

— Засрами се! — каза той сухо.

Бистра ме натисна с лакът.

— Другарю Игнатов — каза тя тихо. — Трябва ли всичко да се развали докрай?

— Аз на вас не се сърдя — отвърна баща ми.

— Никак? — попита тя със съмнение.

— Никак — отвърна той.

— Добре тогава!... Ако искате да се помирим докрай, заведете ни в бара.

Той дълго мълча, сякаш не беше чул какво са му казали.

— Никой разумен човек не ходи в бара — отвърна той най-сетне.

— О! Защо?

— Защото го е страх да не се компрометира! — обадох се аз вместо него.

— Но вие ще бъдете там със сина си... И може би... със снаха си — завърши тя внезапно.

Малко стреснат, той ни потърси с поглед в огледалото за обратно виждане.

— Не, късно е вече — отвърна той студено. — Утре имам доклад при министъра... Трябва да бъда със свежа глава.

— Точно в това се съмнявам — каза тя. — Една мътна глава е винаги по-интересна.

— Не, не ме принуждавайте да ви отказвам — отвърна той и в гласа му се доловиха нотки на съжаление. — Ще отидем друг път, обещавам ви.

— Наистина?

— Наистина! — отвърна той.

Колата все тъй пицеше по завоите, фаровете метяха нощния мрак.

Сутринта станах, след като той излезе. Нямах сили да го гледам тая сутрин в очите. Когато външната врата щракна, аз се облякох бавно и със зелено лице отидох в кухнята. Цана ме погледна мрачно и ядовито подхвърли:

— Нито сте обядвали, нито сте вечеряли... Това дом ли е?

— Не е — отвърнах аз.

И изведнъж се досетих за подаръка. След малко тя държеше в ръце хубавата вълнена жилетка и не вярваше на очите си. Грубото ѝ лице се разнежи, трудно беше да я познае човек в тоя миг. Най-последя въздъхна, сви жилетката и каза:

— Знаех, че си момче на място.

И като видя, че сядам край масата, добави по-строго:

— Умий се, умий се по-напред!... Няма да се повредиш.

Бистра живее съвсем близо до нас. Позвъних и зачаках. Никакъв звук зад вратата — неприятна, потискаща тишина. У тях всички работят и ако Бистра е отишла на лекции, апартаментът е наистина съвсем празен. Тъкмо се готвех да позвъня втори път, и усетих някакво движение зад вратата. Тя се пооткрехна, в тясната цепка се показа сънното лице на Бистра.

— Ти ли си? — каза тя без въодушевление. — Влез!

Тя беше по дълга копринена нощница и боса. Аз влязох. Антренцето у тях е съвсем тясно — като някаква четвъртита каца. Аз я притиснах силно до себе си, под копринената нощница се плъзгаше в ръцете ми нейното копринено тяло. Тя се освободи, без да издаде нито звук, през цялото време очите ѝ ме гледаха учудено и хладно.

— Стига тия занеси! — каза тя без никакъв яд и влезе в коридорчето.

Аз вървах след нея. Малките ѝ бели пети шляпаха по мозайката, фигурката ѝ се огъваше в розовата коприна. Ние влязохме в нейната стая. Синият юрган беше само отметнат — явно току-що бе станала от леглото. Тя се пъкна отново между затоплените чаршафи, за кратичък миг в очите ми се бялнаха нейните тънички, стройни крака.

— Седни тук! — каза тя.

Аз примъкнах с разтреперани ръце една синя табуретка до нощното шкафче. Бяхме съвсем сами в празния апартамент, можех да я удуша, ако ми дойдеше такава мисъл на ума. Но в нейния ясен поглед не се усещаше ни най-малко чувство за опасност.

— Ой, как изглеждаш! — обади се тя. — Като че ли си излязъл от умивалника...

Аз не отговорих.

— Ама снощи наистина прекали! — добави тя, като повдигна с укор тънкото си пръстче.

— Мисля, че ти прекали.

— Аз? — попита тя учудено. — С какво?

— С тоя жалък флирт с баща ми!

— Ууу — жалък! — каза тя подигравателно. — Защо пък жалък?

— Защото го вършехте пред мен! — отвърнах аз. — И защото той може да ти бъде баща.

— Благодаря, имам си баща! — каза тя иронично. — Но като ходиш цял ден с хлапета, почва да ти прави впечатление всеки мъж...

Аз се изсмях — и съвсем непринудено при това.

— Той е всичко друго освен мъж! — казах аз презрително. — Той е направо отрицание на всичко мъжко.

— И ти казваш това? — запита тя язвително.

— Да, точно аз ти го казвам!... Колкото и малко да имам в себе си, но то е истинско... А той няма нищо... Отдавна няма нито идеи, нито гръбнак, нито човешка съвест. Няма нищо освен някакво обществено положение... И се държи за него като сляп... Да се опиташ само с нокът да го одраскаш — веднага ще те хвърли в калта.

— Не знаех, че си такъв човек! — каза тя удивено.

Усещах, че се задъхвам от ярост, гласът ми просто хриптеше.

— Може да съм последен глупак — креснах аз. — Но не съм поне жесток и себичен... Не разбра ли, че снощи и ти претърпя пълно фиаско!...

— Какво фиаско? — повдигна тя веждичките си.

— Как какво? Не ти ли отказа да отидем в бара? Макар че така унижително му се примоли.

Лицето ѝ поруменя, устните ѝ се посвиха и набъбнаха.

— Ти нищо не разбираш! — отвърна тя с досада.

— Разбирам само, че ще удариш на камък! — отвърнах аз. — И не защото не иска... А защото го е страх да не се изложи... Според теб и страхливецът ли е мъж?

Очите ѝ блеснаха ярко като звезди.

— Сега ще ти докажа обратното! — каза тя рязко. — Донеси телефона от хола!

Аз го домъкнах като някакъв сомнамбул и тя веднага го включи в контакта над нощното шкафче.

— Кой е прекият му телефон?

Като всеки истински глупак аз ѝ го казах. Тя веднага набра номера с тънкото си пръстче.

— Другарят Игнатов ли е там?... Добър ден!... Бистра е на телефона! — Лицето ѝ някак особено се промени — просветля и омекна. — Сърдите ли се, че ви се обадох?

Тя притисна силно слушалката до ухото си и едва забележимо ми намигна. И въпреки това аз съвсем ясно чувах в мембраната един

неузнаваемо мек и ласкав глас, какъвто никога досега не бях чувал.

— Да! — каза Бистра. — Всъщност... Мога да ви дам възможност да ми се извините... Най-добре още днес... Така ли? — Тя се засмя. — Е, хубаво, ще ви чакам още довечера в седем... в сладкарница „Берлин“... Съвсем на лесно място е... Добре! — продължи тя след кратко мълчание. — Тогава няма нужда да влизате... Ще видя през витрината колата.

Телефонът щракна. Бях така поразен, че не смеех да помръдна от мястото си.

— Е? — каза тя победоносно.

Аз мълчах.

— Видя ли, че нищо не разбираш?

Но аз едва дочух гласа ѝ.

— Ти наистина ли ще отидеш там? — попитах най-сетне.

Навярно моят глас я беше с нещо поразил, защото ме погледна изпитателно.

— Н-не! — каза тя колебливо. — Всъщност ще отида, колкото да се извиня... Иначе ще излезе съвсем хлапашка работа...

А откъде мога да знам дали само ще му се извини, или пък няма да отиде с него?... Беше безкрайно унижително да се крия зад касиерската будка на паркинга. Той дойде точно на минутата, колата му спря пред сладкарницата. След малко тя излезе забързана и веднага хлътна на предното място. Много добре забелязах, че се поозърна, преди да влезе, сякаш усещаше, че съм някъде наоколо.

Колата тръгна, зави надясно и с доста голяма скорост се отправи към пловдивското шосе. Аз се затичах с все сила. На ъгъла отново видях светлия гръб на колата — тъкмо пресичаше в права посока кръстовището пред Ректората. След това към Орловия мост нейните задни светлини се загубиха сред рояка от червени точки.

Нищо нямаше в тоя миг в сърцето ми освен чувство на безкраен, унижителен срам. Нарочно бързах с все сила, за да не забележат хората сълзите по лицето ми. Под клоните на кестените беше много по-тъмно, наблизо нямаше никакви минувачи. Аз поспрях, избърсах лицето си с ръкава на шлифера, с мъка потиснах неудържимото треперене на долната си устна. Най-послед в безмилостната празнина под черепа започнаха да се оформят мисли.

За щастие на пиацата при Орлов мост имаше свободни таксите.

— В Панчарево! — казах аз и се свих зиморничаво в ъгъла.

Ако не са в „Лебеда“, ще ги търся още по-нататък — в „Златната рибка“. Но трябва да проверя и на двете места. Струваше ми се, че таксито пълзи едва-едва, старите му тенекии неприятно дрънчаха. От време на време пред мен щракваше таксиметърът и в червеното му прозорче се премятеше бялата цифра.

— Ще ми услужите ли с една цигара? — обърнах се аз към шофьора.

— Може — отвърна той и ми подаде кутията през рамото си, без да изпуска из око шосето.

Струва ми се, че пътувахме цяла вечност. Първоначалната ярост се бе стопила съвсем, останал беше само срамът. Още щом наближихме първия ресторант, аз видях от таксито колата на баща ми, гарирана грижливо на паркинга.

Не разбирах дали се чувствавам облекчен. Но поне знаех какво трябва да правя. Важното е да запазя спокойствие, да поздравя небрежно, да седна на масата им. Те могат да си помислят каквото си щат, но не могат да ме изпъдят. И всичките им планове и кроежи моментално ще рухнат. Стоях пред светлата стъклена врата, лампите блестяха в очите ми, но не влизах. Човекът на гардероба ме гледаше с нетрепкащи очи, усещах, че всеки миг можеше нещо да каже. Не, стоях вън и не влизах. Заповядвах на ръката си да се протегне към никелираната дръжка, но тя не ме слушаше. Молах я, а тя се втвърдяваше все повече и повече. Тогава се върнах назад, извадих резервния ключ и запалих колата.

Едва сега разбрах, че може би тъй ще е най-добре. Ако ги оставя без кола, те нищо не могат да направят. Нищо в самия ресторант и нищо навън по улиците.

Вече летях по обратния път и си представях неговото отровено от яд лице. Неговите мисли. Като всички дребни хора той ще приеме това болезнено. В миг ще намрази и нея може би, защото в края на краищата заради нейните капризи е станало всичко...

Като излизах от Панчарево, един офицер от КАТ вдигна ръка да спре колата. Отначало намалих, защото документите ми бяха в ред, но след това рязко натиснах газта. Естествено, ако сега се легитимирам, баща ми ще разбере кой е задигнал колата. Вече няха никаква възможност за избор. Колата летеше по тъмното шосе, влажният

асфалт свистеше под гумите. От време на време поглеждах в огледалото за обратно виждане, защото не беше изключено офицерът да има мотоциклет. Сега от всичко най-опасно е, ако съзря в далечината светлината на единичен фар! От всичко това е най-опасно!...

Намалих скоростта само когато минавах през Горубляне. Струваше ми се, че съм много спокоен, макар ръцете ми да потрепераха лекичко. Една голяма машина идваше срещу мен и светеше с дългите си фарове. Превключих няколко пъти, за да го предупредя, че ми пречи. Най-после фаровете угаснаха, из мрака изникна силуетът на огромен камион. Пуснах моите светлини и видях велосипедиста точно пред себе си. Направих последни усилия да го избягна, но десният калник го понесе и хвърли настрана от пътя.

Спрях. Всичко в мене трепереше. Бавно отворих вратата и излязох на пътя. Огромна тишина, мрак. По шосето бързо се отдалечаваха червените задни светлини на камиона. Болезнено се взирах в мрака вдясно от пътя, но нищо не виждах.

Тогава някъде в далечината се появи единичният фар. И едновременно някаква сянка се изправи в мрака — безмълвна и страшна. Не, нямах сили да гледам окървавено човешко лице, да давам показания, да страдам... Шибан от страха, аз се втурнах в колата, запалих я и рязко потеглих. Силният мотор я теглеше мощно напред, колата набираше скорост и летеше все по-напред в гъстия влажен мрак.

РОЖДЕНИЯТ ДЕН НА ЗАХАРИ

I. ПРИВЕЧЕР

Есента беше много топла, но те не излизаха никъде, предпочитаха да си стоят в новия апартамент. Беше наистина много хубав апартамент на единайсетия етаж на една от новите сгради. Спалнята беше боядисана в нежен син тон, а нощем големият син абажур оставяше впечатление, че живеят на дъното на езеро. Холът беше много просторен, стените му — разноцветни. Два високи черни светилника украсяваха северната стена. Западната стена — в чуден лимонен тон — имаше дълбока ниша, в която бяха наредени книги с гланцирани обложки. На резедавата стена светеше като абажур голата глава на Захари. Тя светеше тъй, защото слънцето тъкмо залязваше и цял хол беше пълен с меки, отразени светлини. Нейният собственик седеше на фотьойл с оранжево облегало и четеше „Косият дъжд“. Дългото му сухо лице не издаваше никакво вътрешно удоволствие. Фотьойлът беше доста коравичък, а и книгата го смущаваше. Преди две есени и те бяха пътували с румънски кораб за Италия. Една нощ Райна изчезна за цели четири часа и той не можа да я намери никъде, макар да надзърна дори под брезентите на спасителните лодки. След това имаше плесници, сълзи и хиляди клетви за вярност, главно от страна на Захари. За да подпечатат мирния изход от кризата, той й отдели от своите пари три хиляди и петстотин лирети, с които тя си купи чифт отлични обувки.

— Много са петнайсет души! — каза Райна.

Той вдигна глава от книгата. Нейното масивно, трагично бяло лице на героиня от пантомимите сега беше леко озадачено.

— Защо много? — попита той враждебно.

Старата рана беше пуснала все пак капчица кръв. Райна повдигна съвсем малко веждата си, но не отговори веднага. Пеньоарът, леко разтворен до коленете, само подсказваше бедрата й — също тъй масивни и тебеширенобели, опънати в гладката кожа, без гънка. Това нещо, което можеше да бъде за другите съблазън, понякога му навяваше неизмеримото чувство на пустота.

— Тъй! — каза тя. — На тоя свят всичко е мярка... Понякога един човек повече може да развали цялата хармония...

— Не мога да махна никого! — каза той.

Тя отново наведе гладкия си нос над списъка. Там имаше наредени девет имена, всички до едно мъжки. Срещу някои от тях бяха сложени чертички, срещу другите — цифрата две. Това бяха хората, които щяха да дойдат с жените си. На две от имената — първото и последното — тя беше поставила отстрани по едно малко кръстче.

— На твое място например не бих поканила главния директор — каза тя спокойно. — Това прилича на подмазване...

От смайване той изпусна „Косият дъжд“ на пода — да вали там, както си ще.

— Как тъй подмазване! — каза той строго. — От де на къде?

— Знам, че не си такъв, но хората могат да си помислят.

— Все ми е едно — каза той.

— Не бива да ти е все едно.

— Да, но ми е все едно! — повтори той, все още раздражен от стария спомен.

Тя отново замълча. Фронталната атака не бе успяла, може би трябваше да опита нещо друго. А не е ли по-добре да му подсказе някак истината?

— Слушай, Захари, човекът си има главоболие... И сигурно няма да бъде в много добро настроение...

— Именно затова! — каза той. — Наш дълг е...

— Ти нямаш нос! — прекъсна го тя сърдито.

Но той имаше нос и при това доста солиден.

— Какво искаш да кажеш?

— Кога му е делото?

— Не знам... Но скоро!...

— Ето, виждаш ли! — каза тя презрително. — Ти сигурен ли си, че ще излезе от тая работа чист?

Точно в тоя момент някой започна да чука на общия балкон. Шумът беше равномерен и необикновено досаден.

— Слушай, миличка, ти забравяш, че съдят сина му, а не него — каза той. — И, второ...

— Всички казват, че и той е замесен — прекъсна го тя.

— Казват!... Ключокарите могат всичко да казват.

— Не, нямаш нос! — повтори тя.

— Имам, но не обичам да го пъхам в чуждите работи.

Масивното ѝ лице изведнъж стана съвсем каменно. Той трепна вътрешно. Това означаваше, че след миг тя ще премине в решително настъпление.

— Захари, знаеш ли по какво се познава истинският мъж? — запита Райна студено. — По това, че когато трябва, умее полезно да рискува... А днес даже и жените рискуват.

— Като тебе ли? — опита той да се защити.

— Аз не се шегувам! — каза тя мрачно. — Ти никога нищо не рискуваш...

— Това е моя система...

— Не е твоя... Това е системата на охлюва.

— И после? — запита той обидено.

— Почти е сигурно, че твоят шеф ще изхвърчи! — каза тя.

Той махна пренебрежително с ръка:

— Ето, видя се кой няма нос!... А, според мен, почти е сигурно, че гарван на гарвана око не вади...

— Не, ще изхвърчи, ще видиш!... А ако ти в тоя случай имаше своя собствена позиция...

— Отде знаеш, че нямам?

— Ако имаше собствена позиция — продължи тя твърдо, — шансът щеше да бъде на твоя страна... Все някой трябва да го замести.

Той стана така рязко, че събори пепелника от малката масичка. Върху оранжевия килим се появи сиво, неясно петно.

— Не исках! — каза той уплашено.

— Остави това! — каза тя с досада, макар да не изпускаше от погледа си пепелника. — Добре, приемам, че не искаш да имаш позиция... Съгласявам се с твоя предпазлив принцип. Но тогава поне бъди последователен докрай... Остани поне неутрален...

Той се бе запътил към тясната врата, която водеше към балкона.

— Чакай! — каза тя сърдито.

Той спря.

— Седни! — каза тя.

Той се отпусна притеснено на коравия фотьойл, като се стараше да не настъпи петното. Беше съвсем забравил румънския кораб, мислеше само как да се измъкне от неприятната история.

— Слушай, Райничке, там е работата, че вече му казах — излъга той. — Сега как да се върна назад?

Тя се намръщи, макар и само за половин секунда. Това беше скъпо удоволствие, не можеше да си го позволи повече от един-два пъти на месец.

— А защо не ми каза веднага?

— Ние говорихме по принцип...

— Дано си разбрал, че поне по принцип не си прав — каза тя. — И на инженерчето също ли каза?

— На кое инженерче?...

— На кое — на Пешев...

— Да, казах му — излъга той за втори път.

— Не разбирам на него какво си длъжен!

— Мислех, че ще ти бъде приятно — каза той предпазливо.

Но тя отново се разсърди.

— Защо?... От де на къде?

— Ти си била винаги любезна с него...

— Любезна съм била — измърмори тя. — Та аз съм възпитана!...

Притрябвал ни е с нескопосаните си обноски. Да не мислиш, че се различава по нещо от своите полезни изкопаеми?

— Той не копае нищо, Райно, той е геофизик...

— Все едно...

— И, според мен, той е единственият, който може да развесели такава дърташка компания... Хората го обичат... Аз си мислех, че даже и ти флиртуваш малко нещо с него...

— Наистина ще почна, ако се домъкне утре! — каза тя отмъстително.

— Но не за това — каза той. — Трябва да поговоря нещо с него...

— Служебно! — запитва тя иронично.

— Да, служебно.

— Интересно какво правиш по цял ден в празния кабинет... Решаваш ребуси?

— Разговорът е малко особен — каза той примирително. — Най-добре, според мен, ще се проведе на чашка.

— Не знам — каза тя и за втори път през тая вечер се намръщи.

Той едва забележимо въздъхна. Разговорът отдавна му бе дотегнал, но сега, след като бе съборил пепелника, бяха му останали много малко пътища за отстъпление. На всичко отгоре навън продължаваше досадното чукане, целият апартамент някак кухо ехтеше. Най-после Райна погледна нататък, стана и бавно излезе. Общият балкон бе разделен по апартаментите с армирано, непрозрачно стъкло, през което едва се различаваха силуетите. Все пак, като се взря внимателно, тя успя да открие фигурата на мъж, навярно приклепнал, който замахваше равномерно с някакъв груб предмет. Няколко секунди едва й стигнаха, за да прикрие раздражението си.

— Господин Чаушев, вие ли сте? — запита тя с глас, който можеше да мине за любезен.

Чукането веднага престана.

— Аз съм — отговори мъжът оттатък.

— Какво правите?

— Чукам кокички...

Беше гласът на стария Чаушев. Тя не можа да се въздържи и погледна през парапета. Старият човек беше клекнал като момченце и държеше в ръката си налъм. Той наистина чукаше кокички, навярно от кайсии.

— За какво ви е това? — запита тя учудено.

— Ядат се — отвърна смутено той.

„Дано ти приседнат“ — помисли тя, но прибави възпитано:

— Тъй ще издъните цялото здание.

— А как?

— Може да ги сложите в хаванче.

— Вярно — каза той и остави налъма.

После, като подстана с пъшкане, виновно добави:

— А кокичките са добри за лекарство.

Райна прибра главата си, леко унижена от хлапашкото надничане. Мислеше да се прибере в хола, но в тоя миг зърна мъжа си, който старателно чистеше петното на килима. Трябваше да му остави време да завърши своята работа и тя се облегна на парапета. По далечното шосе, малки като играчки и съвсем безшумни, прелитаха леки коли, от време на време между тях се промъкваха тежко червените корпуси на тролейбусите. По-нататък се издигаше тъмната стена на гората, а над ръба ѝ — високата кула на телевизията. Тая гледка беше нейна

собствена, тя умееше да я цени. Хубав изглед — това също се купува и продава. В привечерния час Витоша се снишаваше меко, без контури, на запад, но в дъното личеше съвсем ясно боровата гора над Княжево. „Там са вилите на «ония»“ — помисли тя. Тая мисъл ѝ беше съвсем достатъчна, за да измести бързо погледа си. Дефилето след това, после niskият силует на Люлин. Някога в това дефиле тя бе загубила... Глупости, нищо не бе загубила! Напротив — бе спечелила това, което се нарича право на власт.

Но тоя спомен ѝ беше неприятен сега. Власт над кого? Тя си представи за миг клекналата видиотена фигура на стареца. Тия простаци, мъжете, така рано се склерозират, че след десет години и Захари няма да представлява кой знае каква гледка... Нищо, нека сега поне измете килима...

По-късно, когато си лягаха в двойното легло, тя обърна към него лицето си, влажно от тоалетното мляко на Елизабет Арден.

— Колко, мислиш, ще излезе това?

— Колко! — Той се засуети с пижамата си. — Мисля, около трийсет лева...

— Малко са — каза тя. — Те са петнайсет души...

— Не ги каня на банкет... Това е скромен рожден ден...

— Но за апартамента не си ги събирал... Пък и за премиалните...

— Можеш да прибавиш нещо, ако не стигат...

— Добре — каза тя.

II. УТРО

Утринните часове за нея бяха най-приятните — истинските нейни часове. Най-напред тя се разпореди в кухнята, след това седна пред тоалетната масичка и бавно свали нощния грим. Гладкото стъкло се покри с разноцветни памучета, лъхаци на лавандулов спирт и розова вода. Тя ги скри в чекмеджето, после стана и се разходи бавно из спалнята, като подритваше небрежно нощните си пантофки. Не, това не беше израз на скука, а на чувство за свобода. Празният апартамент сега бе неин, съвсем неин.

Някъде между етажите забуча водопроводна тръба, на балкона се понесе отривисто кукуригане на петел. Тя съблече нощницата, облече комбинезона и се замисли. Добре, по-напред една хубава цигара на гладно. Това е не само удоволствие, това е лечение... Може би наистина килограмите ѝ са малко повече, отколкото трябва. През това време...

Райна отиде до банята и пусна водата в синята емайлирана вана. Можеше да стои там с часове и да гледа как се пълни с шумяща, прозрачна вода. Това беше нейната вана. Тя се бе борила за нея ден след ден и минута след минута. Наистина не беше я откъснала от залъка си, но все пак се беше лишавала. Всичко това бе гряло близо десетилетие, сега имаше право на часове. Водата, която бълбукаше във ваната, сякаш ѝ възвръщаше всички грижи, горчивини и неприятности.

Тя опита водата с пръст, вдигна вежди и отиде в хола. Телефонът бе в нишата за книги — обикновен черен стандартен телефон. Един колега на Захари бе обещал да ѝ прати бял от Франкфурт на Майн, където служеше в търговската мисия. Тя чакаше с изгарящо нетърпение този телефон, просто броеше дните. Някой ден все щеше да дойде.

— Ти ли си, Мими?

— Аз съм — каза жената, която живееше четири етажа по-долу.

— Мими, топла ли е у вас водата?

— Не знам... Защо питаш, милинка?

— Иди провери, моля ти се... Ще чакам...

Тя сложи телефонната слушалка в скута си и се прозя така широко, че я заболяха ъгълчетата на устните. Внезапно в очите ѝ се мярна уплаха, тя скочи, слушалката падна на земята. Когато се върна, цигарата отново димеше между пълничките ѝ пръсти. Тя вдигна бързо слушалката, в мембраната вече писукаше озадачен гласът на Мими. Да, у тях водата е топла.

— А у нас е студена — каза Райна и усети как сърцето ѝ се сви.

— Невъзможно... Може би не си източила предварително крана.

— Наистина! — трепна Райна. — Чакай, ще проверя...

Като се върна, лицето ѝ бе съвсем щастливо.

— Права си!... Тече топла... Разбира се...

— Винаги е така... Най-напред трябва да източиш студената...

— Ходи ли снощи в ЦУМ?...

— Защо питаш?...

— Просто питам...

— Вече никога няма да ходя... Няма нищо интересно...

— Нищо? — запита Райна.

— Нищо, парцалчета... Но има хубави вратовръзки. Гръцки, струва ми се...

— Ти взе ли?

— А, не... Защо питаш?

— Исках да ги видя, ако си взела... Днес...

Тя едва не прехапа езика си — тъкмо навреме бе спряла.

— Но иди в „Модни обувки“... Има хубави — чешки...

— Не ме интересуват чешки обувки! — каза сърдито Райна. — Откакто станаха соци...

— Иди поне да ги видиш...

— Не, няма да ги видя — каза тя. — Не ме интересуват...

— Райна, вярно ли е, че се събирате довечера у вас?

— Кой ти каза? — запита тя, неприятно изненадана.

— Защо питаш?

— Просто питам...

— Не помня... Ще се събирате ли?

— Не — т.е. — да... Но това са само колеги на Захари. Някаква просташка традиция да се въртят всяка седмица в различни семейства. Можеш да се скъсаш от скука...

— Е, да, зависи... Понякога...

— Мими, ще прощаваш, някой звъни...

Тя остави слушалката и облекчено въздъхна. Никой не звънеше. Е, сега вече може спокойно да се окъпе, а Мими нека си търси тая вечер други забавления. Райна отиде в банята, спря водата и лениво свлече от себе си комбинезона. На широката стена срещу ваната имаше занитено голямо огледало и тя се изправи пред него, изпълнена с приятни предчувствия. Но сега то беше запотено, тя го изтри грижливо и се дръпна две крачки назад. Лицето ѝ беше много доволно. След това се обърна с гръб, но вратът ѝ бе твърде къс, за да може да види всичко. Това беше много добре за нея, това я спасяваше донякъде. Съвсем удовлетворена от прегледа, тя се пхна във ваната, топлата вода я обгърна отвсякъде като прегръдка... Сега можеше да лежи тук, докато си иска...

Едва към единайсет часа Райна отново отиде в кухнята. Мина, сестра ѝ, вареше в голямата емайлирана тенджера грамаден петел, който се инатеше и дори не искаше да чуе за сваряване. Райна го набоде недоволно с вилицата, петелът подскочи като жив в бульона и показа безсрамно отрязания си гръклян. Без да му обърне повече внимание, тя отвори капака на фурната. Поне телешкото печено вървеше добре, скоро щеше да бъде готово.

— Направи ми един бульон — каза Райна. — С яйце, разбира се...

— Добре — каза Мина.

Лицето ѝ приличаше на лицето на Райна, само че беше много по-слабо и очите много по-големи и по-живи. Сега нейното лице изглеждаше доста доволно. Тя обичаше да готви.

— И на тебе естествено — добави Райна.

— А ти как мислиш? — засмя се момичето.

Но Райна наистина бе щедра към сестра си, това никой не можеше да отрече. В Италия тя ѝ бе купила от своите пари чудесна жълта блузка. По-хубава от нейната блузка нямаше в целия курс.

Райна прегледа отново запасите, позамисли се, после запита:

— Ще останеш ли довечера?

Гласът ѝ подсказваше какъв трябва да бъде отговорът, но Мина внезапно отвърна:

— Да, разбира се...

— Ще ти бъде скучно, мойто момиче... Те са все възрастни хора.

— Е, не всичките — каза Мина. — Нали ще дойде и инженер Пешев?

— Откъде знаеш? — трепна тя.

— Видях списъка...

Райна не подозираше, че ще ѝ стане толкова неприятно. И защо? Тя се наведе пред шкафа, за да не види Мина лицето ѝ.

— Не знаех, че го познаваш — обади се тя най-сетне.

— Не, не го познавам, само съм го виждала.

— И ти харесва? — запита Райна предпазливо.

— Какво пък — много хубаво момче...

— Тъй ли?... Не съм забелязала — отвърна Райна доста студено.

— А, не — хубав е — каза Мина убедено. — Косата му е много хубава — като жива...

— Косата — глупости! — каза Райна сърдито. — Това хубост ли е — коса?

Мина се засмя весело.

— Прощавай — каза тя. — Бате Захари си е хубав и без коса...

— Ама наистина ще се разсърдя — каза Райна и излезе от кухнята.

Когато се върна в хола, настроението ѝ беше доста развалено, а това не беше никак добре. Днес тя трябваше да има цял ден добро настроение, за да бъде вечерта хубава. Райна седна в леглото, без да сваля поглед от тоалетното огледало. Косата му наистина беше много хубава — тъмнокестенява и жива, с блясъка на току-що обелен кестен. Тя рязко впи пръстите си в тая жива, млада коса, с другата ръка дръпна силно яката на спортната му риза. Копчетата се порониха в краката ѝ. Масивното ѝ лице бе леко пребледняло, устните ѝ трепереха. „Ще получа мигрена!“ — помисли тя уплашено.

След половин час Мина влезе с бульона. Сестра ѝ лежеше леко завита, с притворени очи.

— Какво ти е? — попита момичето без тревога.

— Нищо — отвърна голямата сестра.

— А бульонът е просто чудесен — каза Мина. — От стар петел, изглежда, че става по-хубав бульон...

Райна я погледна подозрително.

— Добре, остави го на масичката — каза тя сухо.

Мина остави на тоалетката голямата порцеланова чиния, погледна я още един път и потегли към изхода.

— Остани довечера — обади се Райна. — Остани щом ти харесва...

— Добре — каза момичето, без да се обърне, и внимателно притвори вратата.

III. КЪСЕН СЛЕДОБЕД

Те седяха край жълтата масичка пред голямото витринно стъкло и пиеха „Радебергер“ от хубави плътни чаши с клеймото на фирмата. Тяхната маса беше единствената заета навън, тъй като духаше вятър и кестените падаха с шум по тротоара. Не им беше студено. Заедно с бутилките пристигаха и по три чашки коняк — това обясняваше донякъде работата. А освен това и разговорът беше много интересен.

— Слушайте как стана! — говореше младият инженер. — Панайот ги взима на всичко коз... А у мен три валета, представете си! Разбира се, веднага давам контра...

— Че на какво ги е взел? — обади се нисичкият младеж с едро изплетен пуловер.

— Сега ще разбереш... Другите двама са пас, Панко дава реконтра. На всичко отгоре получавам и четвърто вале. Там е работата, че Панко имал четири сервиращи деветки, две от тях са с аса... А го направихме капо, представете си.

Настана неуверено мълчание.

— Мога да си го представя — каза намръщено младежът с пуловера. — Но там е работата, че ти съчиняваш...

— Съмняваш ли се? — засмя се третият, който единствен носеше нещо средно между шлифер и работна престилка.

Младият инженер също се засмя.

— Е, малко съчиних — каза той без сянка от вина. — Капо наистина не ги направихме. Но всичко друго е вярно.

— Рядко съм виждал такъв идиот като тебе! — каза младежът с шлифера. — Всичко, каквото ти се иска, ти го превръщаш в действителност...

— Наистина много му върви — каза младежът с пуловера.

Но в гласа му нямаше завист. Един старец в остарял редингот приближи до масата и започна да събира с върха на елегантното си бастунче кестените. И тримата го гледаха, без да го виждат.

— Щом ти върви, защо се дърпаш? — каза младежът с шлифера. — Да вървим да играем...

— Не, не мога — казах ви... Имам си работа.

— Работа! Каква работа?... Среща?

— По-важна.

— Пак нещо ни лъжеш! — каза младежът с пуловера.

— Не ви лъжа! — въздъхна с досада младият инженер. — Канен съм довчера у шефа... На рожден ден, ако толкова искате да знаете...

Другите двама го погледнаха едва ли не опулено. Тая новина наистина си я биваше. И беше толкова неочаквана, че другите двама не знаеха какво да кажат.

— Интересно защо е поканил именно тебе! — обади се най-после младежът с шлифера. — Защо не мен?... Или пък Мишо?

— Аз знам защо! — каза другият. — Може да има само една-единствена причина. И това е Акулата...

— Коя акула? — не разбра младият инженер.

— Коя — жена му... Изглежда, че...

— А, не — тук имаш голяма грешка — възпротиви се енергично младият инженер. — Нали съм забелязал как ме гледа?... Просто... враждебно...

— А мислиш, че акулата гледа любезно рибата, преди да я изяде?

— На грешен път си! — каза убедено младият инженер.

Мишо махна пренебрежително с ръка:

— Ти не ги разбираш тия работи...

Но Мишо ги разбираше — в това и другите двама бяха съвсем убедени. Не разбираха само по какъв начин, като не го бяха виждали досега с момиче. Въпреки това неговите преценки за жените бяха точни като рецепта.

— Не се ли сецаш защо те гледа враждебно? — продължи Мишо. — Там е работата, че ти я тревожиш... А като всеки истински хищник тя е свикнала да яде плячката си спокойно и сигурно.

Младият инженер се засмя, но смехът му беше малко престорен.

— Тогава, братко, бягай, докато е време! — каза сериозно младежът с шлифера.

— Не, не бива да я гневиш! — поклати глава Мишо и изпи до капка каквото бе останало в конячената чашка. — Сърдитата акула е нещо страшно. Да поръчаме ли едно последно?

— Ама хич ли няма да играем? — попита младежът с шлифера. — Никак!

— Нали сам чу! — каза младият инженер. — Не бива да я гневим!...

— Не е толкова страшно положението — каза Мишо. — Всъщност ти имаш късмет... Сега тя е влюбена...

— Тъй ли?... В кого?

— Не в мене, разбира се... В своя апартамент...

— Я вижте! — прекъсна го младежът с шлифера.

И другите двама погледнаха, но не видяха нищо.

— Колата на Игнатов...

Едва сега те забелязаха колата на главния директор. Тя се движеше бавно край тротоара, след това спря, защото светофарът край Ректората бе дал червен знак. Съвсем младо момиче с птиче личице седеше на предната седалка, облегло небрежно на вратата.

— Не му е лесна работата! — каза Мишо.

Светна зелена светлина, колите тръгнаха. Те видяха за последен път якия врат на своя главен директор и хубавата коса на момичето, която падаше свободно на раменете му.

— Добре де, в колко си канен? — запита младежът с шлифера.

— В осем...

— Сега е пет и половина... Имаме поне два часа...

— Виждаш, че четвърти нямаме — каза младият инженер разколебан.

IV. ВЕЧЕР

Към седем часа по телефона се обади Игнатов. Слушалката вдигна Захари и заедно с гласа на своя шеф долови далечна танцова музика и говор. Игнатов някак сухо и забъркано обясни, че му се е случила някаква неприятност и няма да дойде у тях. Захари остави слушалката разтревожен.

— Кой беше? — попита Райна от стаята си.

— Игнатов... Можеш да бъдеш спокойна, няма да дойде...

— Защо?

— Не разбрах...

И като помисли малко, добави без настроение.

— А се обади от някакво заведение...

— Не, няма да отиде далеч — каза убедено Райна.

Захари се намръщи. Ако е така, няма да бъде добре и за тях, каквито и да бъдат последиците. Това женското лекомислие няма да разбере. Дълбоко в душата си той дори не се стремеше към поста на своя шеф, изложен на толкова рискове и неприятности. Но това Райна не биваше никога да узнае.

Към седем и половина тя беше съвсем готова. Дори Захари, който беше сляп поклонник на красотата ѝ, малко се разтревожи за нейната външност. Розовата рокля беше прекалено стегната по формите и създаваше около талията и бюста излишно напрежение. Това впечатление се подсилваше от размера на деколтето, което затрудняваше даже Захари — и той се чудеше къде да дене погледа си. Но като че ли най-критично беше положението с косата. Черно боядисаните къдрици бяха така грижливо наредени една до друга, както се редят керемиди на покрива. Но Райна беше очевидно доволна от себе си и той не искаше точно сега да нарушава нейното вътрешно равновесие. В края на краищата жените се обличат, за да се харесват една на друга, и не беше негова работа да се меси в тия неща.

Точно в осем часа първи пристигнаха юрисконсултът на дирекцията с жена си. Захари, който им отвори вратата, се зарадва. В

тоя момент точно той му трябваше. Като го прихвана ласкаво за лакътя, Захари го отмъкна в кабинета си.

— Имам за тебе нещо специално — каза той, като отвори някаква секретна вратичка на библиотеката. — Не че съм стиснат, но няма за всички...

Бутилката „Курвоазие“ беше наистина пълна едва до четвъртинката. Пиха набързо по две чашки, като момчета, които се страхуват да не бъдат заловени на местопрестъплението.

— Хубаво нещо! — каза искрено младият плешив човек. — Откъде го имаш?...

— Донесе ми го шефът от Букурещ — отвърна Захари и едва забележимо намигна. — Нали знаеш, че ги разбира тия работи...

— Наистина — съгласи се юрисконсултът.

Захари въздъхна.

— Само да не му излязат през носа — каза той. — Както разбирам, облаците са се погъстили над главата му...

При друг случай младият плешив човек би си премълчал, но сега двете чашки силен коняк го бяха леко зашеметили...

— Има такова нещо — измърмори той.

— Ще го замесят и него в процеса?

— Така изглежда — поклати печално глава юрисконсултът.

И понеже вече беше стъпил на пързалката, продължи лекомислено да се спуска по нея:

— Има някакви нови данни...

— Нови данни — повтори Захари и тъй си и остана, с леко отворена уста.

— Разбира се, нищо сигурно, но стажантите в съда приказват... А, да ти кажа право, обикновено те знаят повече и от съставите.

— Винаги е тъй — съгласи се бързо Захари. — Сериозно ли го уличават?

— Как да ти кажа — компрометират го... А като имам пред вид какви са съдебните заседатели... не, наистина положението му е сложничко.

Захари предвидливо наля нова чашка на събеседника си. Тоя метод вече няколко пъти му бе донасял пълен успех.

— Но какво общо има той?

— Там е цялата работа. — Очите на юрисконсулта някак особено заблестяха. — В ресторант „Лебед“ той е бил с приятелката на своя собствен син...

Захари се дръпна назад поразен.

— Не може да бъде! — каза той смаяно.

— Уви, може!...

— И, мислиш, синът ще свидетелствува против бащата?

Младият юрист се почеса.

— Фактически със защитата на момчето се е заела майка му, бившата жена на Игнатов... А тя няма да се спре пред нищо...

Захари наведе глава дълбоко замислен.

— Да, лошо — каза той. — Жените са страшно отмъстителни...

В коридорчето се чу звън, в хола зазвучаха енергичните стъпки на Райна. Двамата в кабинета загрижено мълчаха.

— Имат ли доказателства? — запита най-сетне Захари.

— Да, разбира се... Намерили са даже шофьора, който...

Вратата внезапно се отвори, на прага се появи Райна.

— Захари! — каза тя с укор. — Гостите...

— Ей сега! — подскочи Захари.

В хола се чуха стъпки и оживени гласове. Захари стегна връзката си, поправи гънката на панталона. Сега оставаше най-трудното — да избърше от лицето си тревогата и смущението. Като нагласи най-последно като любезна усмивка, той излезе навън. Посрещнаха го с весели благопожелания. А подаръците бяха много повече, отколкото очакваше. Двамата съпрузи ги отнесоха в спалнята и там Захари успя да каже:

— Имам новини за тебе...

— Знам — каза Райна и очите ѝ блеснаха.

— За Игнатов.

— Да, знам...

И като погледна победоносно малките вещи, които гостите бяха донесли, внезапно прибави:

— Мислиш, случайно ли са тези подаръци?

— Глупости! — измърмори Захари засегнат.

— Не са глупости — каза Райна. — Бъди спокоен, аз разбирам хората много по-добре от тебе...

След половин час се събраха всички гости. Впрочем не всички, защото инженер Пешев още не беше пристигнал. Но в общия шум на поздравителните никои не помисли за него. Не, не съвсем никои. И въпреки това рожденият ден обещавахе да бъде сполучлив. Виното беше отлично, закуските — много добри. Гостите бързо се развеселиха, носеше се звън на чаши, гърмяха гласове. Само Захари от време на време като че ли се унасяше, но бързо идваше на себе си. В девет часа Райна погледна часовника си и пошушна на Захари:

— Твоят, малкият, не дойде...

— Да, наистина — каза Захари неприятно засегнат.

— Тъй си и мислех... Какво можеш да чакаш от един млад, невъзпитан човек...

— Негова си работа — каза сърдито Захари. — Ти какво има да съжаляваш?

— Аз не, но Мина сигурно...

Момичето седеше на една табуретка близо до вратата — най-късия път до кухнята. Те се разбираха отлично — двете сестри. Достатъчно беше само Райна да я погледне, и тя знаеше — виното е свършило или закуските са намалели. Момичето наистина беше малко разочаровано, но не скучаеше. Беше й интересно да наблюдава тия леко застаряващи хора, които говореха едва ли не в хор — като ученици в междучасие. В тяхната прекалена веселост се усещаше желанието да харесат непременно на домакините и в това като че ли успяваха. Но по-интересни бяха жените, разбира се. Тя следеше внимателно как прецизно вдигат веждите си, как крият коремите си, как се усмихват пестеливо, за да не покажат някоя излишна бръчка или лош зъб. Някои от тия неща тя сама си повтаряше. И веднъж даже срещна учудения поглед на Райна. Лицето й моментално замръзна, тя погледна часовника си. Наистина къде се губеше тоя дявол!...

Точно по това време дяволът най-сетне захвърли картите на масата и извика сърдито:

— Прекалявате най-после!... Разберете, че трябва да вървя!...

— Е, да — като се напечели! — измърмори недоволно младежът с шлифера.

— Махайте ми се от главата!... Не ви ща парите!...

Той грабна несесера и хукна към кухнята с такава бързина, че събори едно детско велосипедче в тъмния коридор и си удари

коляното. В кухнята хазайте му имаха гости — чукаха се с домашно вино и припържваха домашни наденици. Младежът спря смутено на прага.

— Карай, момче, бърсни се! — каза весело хазайнът, като го мереше през ръба на чашата.

— Ще ви преча тук...

— Няма да пречиш!...

— Не, не, моля ви се!... Ще си наляя само топла вода!...

— Добре, налей!... И пийни една чашка. Това вино не е от „Винпром“. То е истинско...

Чашката се оказа водна чаша и при това пълна догоре. От бързане той изля почти цяла глътка в шията си. Като се върна в своята стаичка, неговите приятели допиваха плодовата ракия, която бяха купили предварително. Той светкавично насапуниса лицето си, сложи ново ножче и енергично зачеса скромната си брада.

— Полека, ще си отрежеш носа! — обади се някой.

Младият инженер го погледна сърдито.

— Бас държа, че не ви беше за играта — каза той. — А нарочно ме забавихте...

— Нарочно! — съгласи се Мишо. — Жал ми беше за теб!... Но и да бързаш, и да не бързаш — все едно, Акулата ще те глътне.

След четвърт час той вече бързаше по тъмните улици с букет в ръка. Нещо го щипеше неприятно под носа — точно там се бе порязал — където свършва носът и почва горната устна. А на всичко отгоре и букетът изглеждаше съвсем увехнал, макар да не бе от най-евтините. За щастие успя да вземе навреме тролейбуса и след десет минути вече звънеше на вратата на шефа си. Само след миг в коридора се чува тичащи стъпки, вратата стремително се отвори, на прага се показва непознато момиче. Стори му се доста хубавичко, зъбите му блестяха, очите му блестяха, бузите му бяха покрити с руменина.

— Много закъсняхте — каза тя.

Защо ли му говореше като на познат? Момичето пое букета му и доста небрежно го бутна върху шапките на закачалката, след това го улови за лакътя.

— Вървете, вървете!...

От хола идваше страшен шум — навярно вече здравата бяха пийнали. Той се изправи неуверено на прага. Чу се спонтанно ура,

някои изръкопляскаха. Стреснат от такова бурно посрещане, той безпомощно се огледа. Най-напред видя шефа си, който интимно му намигна, след това Акулата. Тя го погледна някак бързо и изпитателно и му замахна с пръст — не толкова строго, колкото очакваше. И след миг като че ли всички го забравиха, дори това чудновато момиче бе пропаднало някъде. А, не — седеше точно под него, на ниска табуретка до самата врата.

— Седнете до мене — каза тя.

Но до нея нямаше никакъв стол и той, без да мисли много, седна на пода.

— Ох — възкликна момичето и скочи бързо.

След малко тя домъкна още една табуретка. Сега те седяха един до друг, коленете им почти се допираха. Не, не бяха лоши тия малки момичешки колене.

— Сега добре ли е? — запита тя.

— Не съвсем...

— Не съвсем?

— Ако ми пъкнете в едната ръка сандвич — а в другата чаша вино, ще бъде съвсем.

— Вярно! — каза тя.

През това време пуснаха магнетофона. Райна танцуваше с юрисконсулта. Той я държеше доста плътно през талията и бърбеше в зачервеното ѝ ухо нещо, което тя не чуваше. Тя внимателно наблюдаваше през рамото на кавалера си двойката до вратата. Не за пръв път виждаше сестра си в компания на млади хора, но за пръв път толкова активна. Или пък това беше вродена черта на тяхната фамилия? Не изпитваше ревност в тоя миг — само леко недоволство — към двамата, но много повече към сестра си. Тая малка скоклива бълха си позволяваше прекалено много в чужд дом. Не в чужд — в нейния дом, в нейното собствено владение, с нейните гости. Трябва да я натисне малко по чипото носле.

Танцът свърши и щеше да почне отново след няколко мига, но те ѝ бяха съвсем достатъчни да се отскубне. Сага трябваше да се обмисли всяко действие, да бъде то точно и премерено. Тя взе една чиста чиния и наслага в нея най-хубавото, което бе останало от закуските. След това прибави към студеното месо малко горчица, домати и лист зелена салата. Нека се учи малката как се сервира. След като всичко бе готово,

Райна отнесе чинията при ниските столчета до вратата. Младежът побърза да стане.

— Малко закъсняла любезност — каза Райна. — По-хубаво да бяхте дошли навреме...

— Там е работата, че...

— Знам! — прекъсна го тя. — Дошъл е неочаквано някакъв роднина от провинцията...

— Приятел — поправи я той.

— Как безсъвестно лъжете — каза тя. — Вие сте играли карти.

Той я гледаше зяпнал, Мина — враждебно. Половината от играта беше спечелена, оставаше другата половина.

— Няма ли да ме поканите?

— Моля ви се — каза той и прихвана едрата талия.

Те се набутаха между другите, които веднага ги притиснаха с гърбовете си. Мина остана мрачна на своето столче, но очите на сестра ѝ сияеха.

— Познах ли? — запита тя, като го подпря внимателно с бюста си.

— Вярно е — призна той леко запотен. — Но наистина откъде знаете?

— Мишо ми е разказвал доста за вашите слабости...

— Познавате ли Мишо? — запита учудено той.

— Доста добре... Той често идва у нас...

„Гледай го потайния плъх!“ — помисли младежът смаян, но каза гласно:

— Знаех си, че е дърдорко...

— Не, приятел ви е — каза тя. — И не ви завижда... Харесва ли ви моята сестричка?

Той отново я зяпна:

— Ама тя сестра ли ви е?

— Защо, не си ли приличаме?

— Наистина си приличате — каза той. — Пък аз се чудех...

— Но тя е по-хубава от мене, нали? — запита Райна с подкупващ глас.

— А, не — напротив! — отвърна той бързо, с чувството, че акулата е налпала вече единия му крак.

Тя се засмя:

— Май не сте искрен... Мина е младо момиче, а младостта е винаги хубост...

— И това е вярно... Но все пак...

Той млъкна, защото не знаеше как да продължи.

— Добре, аз ще ви кажа — усмихна се тя. — Едно момиче е чашка ароматен, сладък ликьор. Но една жена е чаша хубав, отлежал коняк... Още след първата глътка ви се врътва главата...

Тя говореше шеговито и го гледаше в упор с големите си блестящи очи. Той усещаше смътно, че акулата е излапала вече и другия му крак, но гледаше на тая опасност с престъпно лекомислие. Едва когато се извъртяха в танца, внезапно под погледа му попадна Мина. Момичето го гледаше сърдито и мрачно дъвчеше късче телешко филе, което бе взела от чинията му. Той се поусмихна, измъкна внимателно краката си и отново стъпи здраво на земята. И все пак не му се размина само с един танц. Когато най-сетне се върна на мястото си, усещаше на гърба си пот, а в устата — жажда. И пресуши наведнъж това, което бе останало в чашата.

— Сгря ли ви? — попита иронично момичето.

— Кой?

— Сестра ми — кой!...

Той издърпа чинията от ръцете ѝ.

— Слушайте, вместо да ме подяждате, по-добре ми налейте вино.

Тя стана покорно и тръгна към масата с чаша в ръка. Той гледаше след нея и смътно усещаше, че тая среща няма да му се размине току-тъй. В края на краищата наистина много по-безопасно е човек да играе карти, отколкото да ходи на гости. И никак не е лош принципът — понастрана от началството. Той се обърна към шефа си и веднага срещна погледа му — някак особено любопитен и проникателен. Заедно с лекото чувство на вина през ума му мина неясно подозрение — може би нарочно го бяха повикали тая вечер, за да го срещнат с момичето. Не е лоша партия — млад инженер, звездата му сега изгрива.

Тя донесе две чаши, пиха заедно, след това танцуваха, после отново пиха. Но през цялото време той усещаше върху себе си ту погледа на своя шеф, ту на жена му. Най-сетне Захари приближи към него с чаша в ръка, чукна се и каза разсеяно:

— Доста задушно е тук...

— Не усещам — призна си искрено младежът.

— Какво ще кажеш, да излезем на въздух?

Младежът усети, че погледът му е упорит, а тонът доста категоричен. Той неохотно стана. Навън въздухът беше свеж, паркът се разстилаше като тъмно море пред очите им. В миг младият инженер забрави всичко друго, дълбоко и с удоволствие пое сладкия въздух. Захари все тъй умислено мълчеше.

— Слушай, Камене, аз четох твоя доклад — проговори внезапно той.

Гласът му прозвуча някак неочаквано сериозно. Младежът го погледна любопитно. Той се бе облегал на перилата на балкона и съсредоточено се взираше в червените светлини на телевизията.

— Радвам се — измърмори младият човек.

Настана кратко мълчание.

— Струва ми се, че се увличаш! — проговори отново Захари. — Това е моето искрено мнение.

— Увличам се? — попита младежът учудено.

— Да, увличаш се! — повтори твърдо Захари. — Всичко е прекалено хубаво, за да бъде вярно...

— Не, другарю началник! — каза младежът обидено. — Долу наистина лежи цяло богатство...

— Това ти казваш!...

— Не аз... А моята наука...

— За съжаление твоята наука е само приблизителна... А ти си прекалено категоричен... Бих казал младежки категоричен...

Младият човек усети как само за миг алкохолът излетя от главата му...

— Другарю Иванчев, навярно са ви казали, че съм малко лекомислен... Не съм много сигурен в това. Но в работата съм напълно сериозен — това може да ми вярвате.

Човекът до него, облегал на перилата, съвсем непринудено въздъхна:

— Не казвам, че си несериозен... Но като всички млади хора си ентузиаст... А, да ти кажа право, вече престанах да уважавам това качество... Сега е друго време, Камене... Сега са нужни преди всичко ум, компетентност и истинско, здраво чувство за отговорност... Ама стига най-после с тия експерименти!... Строим заводи, след това ги

преустройваме, след това губим... Защо?... Защото някой разпален млад човек внезапно решава, че долу лежи цяло богатство... Трябва да ти бъде ясно, че всеки излишен лев ние отскубваме от гърлото на народа...

— Не съм отскубнал досега нито лев от гърлото на народа! — каза младежът мрачно.

— Ти не, но други като теб, които волно или неволно са ни подвеждали...

Думите на Захари зазвучаха все по-твърди и сериозни. За младежа беше ясно, че няма да се отърве с евтини аргументи.

— Слушайте, другарю Иванчев — започна тихо той. — Вие знаете, че аз съм от бедно семейство... Майка ми и досега продава закуски на павилиона при Орлов мост. И досега тя, сестра ми и зет ми живеят в една тясна стаичка... Лъжете се, ако смятате, че не мисля за хората като тях...

— Мисленето не е достатъчно...

— Наистина!... Преди малко сбърках, като казах, че не съм взимал от залъка им... Взимал съм. Завърших като стипендиант — значи, от техния залък съм взимал... И им се чувствавам длъжен за това... И изведнъж вижте какъв шанс... Ама на мене просто ми провървя!... Сега мога да им върна всичко — не само с лихвите — за хиляда години напред... Долу наистина лежи нещо страшно, казвам ви... И вие искате да скрия това от хората...

Младият човек усети как зелените очи на шефа му просто блеснаха в мрака.

— Ти какво — саботьор ли искаш да ме изкараш? — запита той грубо.

— Защо саботьор — смути се младежът.

— Ами така излиза!... Да криеш!... Не искам нищо да криеш!...

Някакво хриптене се бе появило в гърдите на неговия шеф, но бързо изчезна. Когато заговори отново, гласът му беше съвсем мек:

— Не искам да криеш!... Искам само още веднъж да размислиш и правилно да прецениш... И да бъдеш по-скромен.

Младият човек не отговори веднага — той мислеше. Тоя път наистина трябваше добре да помисли...

— Другарю Иванчев, ако променя нещо в моя доклад — това значи буквално да излъжа — каза той тихо.

— Няма да излъжеш!... Никой няма да открадне твоето богатство. Каквото и да кажеш, ще отидат геоложки групи, ще пуснат сондите, ще проверят...

— Не е същото! — каза младежът.

— Да, наистина! — Гласът отново започна да става груб. — Ще загубиш малко нещо от славата си на откривател.

Младият човек усети как и вратът му се изчерви от гняв.

— Не е за това! — едва не кресна той. — Та работата е толкова ясна! Ако не кажа цялата истина, те няма да обърнат достатъчно внимание... Ще се забавят, ще пратят малко сонди... След това ще пратят повечко сонди. И едва на края ще пратят толкова, колкото наистина са нужни... Така ние ще загубим няколко години в излишни проучвания... И ще бъдем по-бедни през тях, вместо да бъдем по-богати...

— По-богати! — изпъшка Захари презрително. — По-богати!...

И когато видя учуденото лице на младежа, добави мрачно:

— А защо не си представиш обратното?... Изпращат сто сонди, двеста сонди изпращат там... И вместо да намерят тиква, намират шикалка... Кой ще отговаря за това?... Най-напред ти ще отговаряш!... И ти ще загубиш най-много от цялата тая история!...

— Много малко имам за губене — каза младежът.

— Съвсем не е малко!... В затвора има доста такива ентузиастични като тебе...

Едва сега младият човек истински се ядоса.

— Не ме плашете! — каза той сърдито. — И какво от това? Нямам ни висока служба, ни апартамент... Цялото ми богатство е два костюма и десетина книги може би... И ако ми разрешите да забележа — все още чувство за чест и истина. Поне това, последното, няма да загубя, та ако ще, светът да се обърне наопаки... Ако вие сте го загубили, то си остава за ваша сметка...

Той млъкна, леко уплашен. Очакваше, че другият ще се разкрещи, че сърдито ще го избухта от апартамента си. Но Захари мълчеше. Лицето му бе свито и безизразно, гласът угаснал:

— Съжалявам, Пешев!... Но ще препратя доклада ти с особено мнение...

— Това е ваше право!... Но, предполагам, ще съжалявате за това...

— Защо да съжалявам? — попита сухо Захари.

— Защото ще се докаже моята истина, а не вашата... И хората, щат не щат, ще си направят заключение...

— Възможно е — каза Захари. — Но този риск ми е по-малък. Можеш да мислиш за мен каквото си щещ, но не желая да се нося повече на крилата на ентузиазма... Това занятие ми се вижда прекалено опасно.

След малко те влязоха в хола. Никой не танцуваше, но като че ли и никой не беше забелязал тяхното отсъствие. Само Мина го гледаше разтревожена и нейният поглед като магнит го привлече до ниското столче.

— Да ти наля ли? — запита тя.

— Налей!...

Момичето стана. Сега пък Райна го гледаше с неподвижно вдигната вежда. До нея мъжът ѝ умислено бършеше носа си с носната кърпичка. Мина донесе само една чаша и отново седна до него.

— И на тебе ли ти се караха? — запита тя тихо.

— Защо?... Нима и на теб?

— И на мен...

— Я гледай... На тебе пък защо?

— Кака каза, че ако се държа така с мъжете, далече няма да отида.

Младежът се усмихна неволно. Навярно малката хитрушка се правеше на по-наивна, отколкото е.

— Сигурно е права! — каза той.

Тя примигна, после тихичко каза:

— Искаш ли да се махнем оттук?

— А какво ще правим?

— Нищо, ще се целуваме...

Съвсем лекичка уплаха мина като тръпка по гърба му. Той замълча.

— Не искаш ли? — попита тя смутено.

— Стига да си сериозна! — каза той и се усмихна.

— Сериозна съм...

След малко те едва ли не на пръсти се измъкнаха от задимения хол, където вече бавно утихваше веселието. Все пак момичето усети как като кука я дръпна за яката погледът на сестра ѝ. Тя едва ли не се

разклати на един крак, но събра сили и решително потегли напред. Пред прага на външната врата я чакаше младият инженер и загадъчно се усмихваше.

V. КЪСНА НОЩ

Вървяха по алеята край парка и нейните токчета отчетливо ясно тракаха в нощната тишина. Младежът си мислеше, че тя нарочно вдига тоя шум, за да прикрие смущението си. Бяха изминали доста път, крайно време беше да предприеме нещо. Неприятният разговор все още му тежеше, никак не му се целуваше, но беше обещал. Той въздъхна и сложи ръката си на тънката талия. Момичето, което ходеше гъвкаво, като че ли се вкамени под дланта му. Шумът на стъпките угасна.

— Ръката! — каза тя строго.

— Какво — ръката?

— Това — да си махнеш ръката!...

— Ама как — ти нали обеща?

— Излъгах те — каза тя сърдито.

Той махна ръката си и се усмихна облекчен. Токчетата отново зазвучаха високо и ясно. Тя го погледна.

— Ти като че ли само това чакаше! — каза тя обидено.

— Не съм свикнал да се натискам...

— Искам пък...

— А, не — късно е вече! — каза той отмъстително.

Стори му се, че брадичката ѝ потрепери.

— Тебе са те разглезили — каза тя.

— А ти защо ме излъга?

— Защо?... Не знам — каза тя. — Просто исках да те измъкна оттам. Сестра ми е като някаква прахосмукачка — всичко обира! — завърши тя сърдито.

— Какъвто боклук ѝ падне, така ли?

— Да! Така! — каза тя отмъстително.

Те вървяха мълчаливо около стотина крачки.

— Можеш да си сложиш ръката — каза тя. — Но не повече.

— Студено ли ти е?

— Да — каза тя. — Малко ми е студено.

Само след половин минута там, където бе сложил ръката си, се разви невероятна температура. След това топлината пропълзя бавно по цялото ѝ тяло и предателски изби по бузите. Стъпките ѝ съвсем омекнаха.

— Искаш ли да седнем на някоя пейка? — попита той.

— Искам — каза тя. — Но целувка никаква няма да получиш...

И като помисли малко, добави:

— Поне днес...

— Чудесно — каза той. — Знаеш ли колко ме облекчаваш?

Те седнаха на една отстранена пейка в парка и съвсем внезапно се увлякоха в продължителен разговор. Някаква четвъртинка от луната се беше свила като котенце между клоните на насрещното дърво. Леко захладня. Те се притискаха един до друг, за да се топлят, но продължаваха да бърборят.

Едва след половин час двамата станаха и тръгнаха по алеята. Белият пясък хруптеше под краката им.

— Нищо, прощавам му — каза младежът. — Отде да знае колко аз струвам...

— Колко струваш? — запитва тя.

— Колкото цял влак, натоварен с валута...

— Даже повече — каза тя.

Близо до чешмичката те за пръв път се целунаха — съвсем къса целувка, като искра в лайденска стъкленица. И продължиха прегърнати нататък в синята виделина на нощта.

МЪЖЪТ, КОЙТО ПРИЛИЧАШЕ НА ЗОРНИЦА

I

Такъв мъж — с ръст по-нисък от средния, с грубо кожено лице, с посивели вежди, с мустаци, които щяха да бъдат още по-сиви, ако не ги бръснеше. Яростен мъж през всички години на живота си, освен през последните. С къси мускулести крака, с къси пръсти, с поглед, който пробива. Винаги малко мълчалив и начумерен, с тежка походка, която прави да звънят всички прозорци. Тоя мъж приличаше на зорница, защото, изглежда, без него никога нямаше да се появи слънцето.

Той се събуждаше най-рано, още в студените синини на утрото, и лежеше мълчалив и неподвижен, докато небето се избистри и поруменее. Именно тогава над планините светеше оная голяма, бяла звезда, която другаде наричат Венера. Мъжът ставаше тихо и на пръсти се измъкваше в хола на просторния апартамент. Той минаваше най-напред край огледалото, в което никога не се поглеждаше, край телефона, който мразеше, след това прекосяваше целия хол, все още насечен от избледнелите сенки на утрото. Големият трикрил прозорец, който стигаше до пода, беше винаги отворен. Той се изправяше пред него с посивели гърди и къс нос, насочен към небето — това вечно небе, което е милостиво към всички и гали всяко слепоочие с изстинали през нощта пръсти. Зад гърба му всички предмети мълчаха, обзети от уважение — фотьойлите, приклекли като булдози в ъглите, чашите със светец рѳб на своите грациозни крачета, теракотените вази с издути бузи, медната тава върху стената, която се разгаряше все повече и повече, докато започнеше да блести и самата тя като слънце.

От прозореца се виждаше паркът с червените тенискортове и малката розова къща зад тях с мъртви прозорци. Над дърветата, над цѳналите храсти, над влажните от росата паметни бюстове като кристална плазма лежеше всеобземаща, жива тишина. Слънцето бавно се издигаше нагоре. Тогава мъжът затваряше очи и литваше към небето. И минутите летяха край него заедно с ветровете, които приличаха на студени потоци и идваха от всички страни; всред бялата пяна на облаците, които се кълбяха и бликаха като фонтани; на

тъмните усои на планините. Когато усещаше, че ще му се завие свят, той отваряше очи.

Скоро листата на дърветата започнаха да блестят като метални. Зорницата изчезваше в калаената белота на утрото. Един след друг се зараждаха шумове — свистяха гумите на тролея, бучеха мотори. Едва тогава той отиваше в кухнята да се измие и обръсне. Идваха най-неприятните мигове на деня, в които трябваше да гледа лицето си в огледалото — сухите бръчки, лекото сребро на брадата, избило през порите на тъмната кожа, клепките с ръждиви клепачи. Около него беше винаги неразтребено, едва намираще място на масата за своите овехтели бръснарски прибори. Така — обкръжен от немити чинии и съдове, зинали срещу него с кръгли уста, които дъхтяха на остарели гозби, всред трохите и увехналата в оцета маруля — той остъргваше лицето си и отново се връщаше край прозореца.

Сега навън беше ден, сияещ и топъл. По кортовете се разхождаха момичета с къси панталонки — грациозни като газели зад сивата ограда с плетен тел. Със силните си очи той ги виждаше в едрия растер така ясно, сякаш бяха в стаята. Той ги гледаше, както се гледат газели, със спокойно лице, без да мисли за тях. И все пак идваше тоя миг, когато някъде дълбоко се зараждаше първият слаб тътен. Той веднага се дръпваше назад и сядаше в някой от фотьойлите. Никой на тоя свят не знаеше колко силно и неугасващо е то у него — никой, съвсем никой. Той го потискаше у себе си с желязна ръка и само от време на време дочуваше глухия, ненавистен тътен. Тогава лицето му се свиваше, пръстите му сграбчваха нещо, което загиваше между тях.

Когато жена му влезе в хола, той седеше на един от фотьойлите с пребледнели бузи и се вслушваше в тътена, който бавно заглъхваше. Тя винаги му заговорваше с тих глас в такива мигове, за да не го стресне, защото мислеше, че то идва от болестта. Но тоя път тя седна мълчаливо зад гърба му и едва чуто въздъхна. Слабото ѝ лице, което винаги изглеждаше малко загрижено, сега беше съвсем тревожно.

— Евтиме, искам да ти кажа нещо — проговори тя най-сетне.

Той я чу, но не отвърна, все още зает да се прибере в себе си.

— Чуваш ли ме, Евтиме? — запита отново тя.

— Чувам те — отвърна той съвсем спокойно.

Тя се окуражи от това и реши да каже всичко наведнъж:

— Нашата дъщеря е намислила да се жени...

Това беше толкова немислимо, че в първия миг той не го разбра. Не можеше да се произнесе пред него такова нещо. И след това се обърна така рязко, че едва не събори креслото под себе си.

— Ти луда ли си?

Жената мълчеше.

— Луда ли си? — повтори той. — Тя е още дете!...

— Не е вече дете — каза жената тихо.

— Как да не е дете! — кресна той. — Чуваш ли се какво приказваш?

Той никога не беше крещял и не умееше да крещи.

— По-тихо! — каза тя уплашено. — Ще те чуе...

Момичето спеше зад кафявата врата, която се виждаше в дъното на хола. Той погледна нататък и добави по-ниско:

— Откъде знаеш?

— Тя ми каза...

— Тя самата? — попита той смаяно.

— Да, тя самата — отвърна малко нетърпеливо жена му.

— Да си избиеете тая мисъл от ума! — каза той рязко и стана от мястото.

Жената го видя как премина с яките си крака през целия хол. След това сянката му се мярна на матираното стъкло на вратата и изчезна в кухнята. Тя не посмя да отиде след него. Но тя го виждаше и през двете стени как се разхожда насам-натам, забил поглед в земята. Тоя звяр в тясна клетка от немити чинии изглеждаше малко смешен може би. Всичко трептеше под краката му. Съдовете немееха. Готварската печка гледаше с черни кухи очи право в тавана. Чай, кафе, ориз — всичко беше нащрек. Само хладилникът със своето студено сърце стоеше безучастно настрана и нещо на себе си нечуто бръмчеше. Там се твореше лед, а неговото сърце беше препълнено с гореща ярост.

Той спря за миг и започна да брои на пръсти. Никога не беше ставало нужда досега да брои годините й. Цифрата нищо не му подсказа — за него тя си оставаше дете. Беше я сътворил навярно в тоя ден, който е отбелязан като пръв празник на календара. В същия тоя ден тълпата разби вратите на затвора и помете пазачи и надзиратели. Сетиха се отново за тях, когато трябваше да отключат килиите. Той я видя пръв — тичаше по къртящия коридор бледа и с разкъсани дрехи. И той пръв я извика. Докато отключат, тя не помръдна от вратата,

впила пръстите си в гъстата решетка на прозорчето. Тия тънки корави пръсти той стисна след малко с такава сила, че ликуващият вик в гърлото ѝ се превърна в болезнен писък...

Той се върна обратно в хола. Сега вместо него жена му стоеше изправена край прозореца и гледаше замислено навън. В широката рамка тя изглеждаше още по-висока и слаба, тесните ѝ плещи сякаш потреперваха от прохладата.

— Знаеш ли на колко години е тя? — попита той ниско и глухо.

Жената бавно се обърна.

— Аз знам — каза тя. — Но може би ти не знаеш...

Гласът ѝ му се стори неузнаваем. Това го поразя в тоя миг, но не беше в състояние да заглуши яростта му.

— Сега аз питам! — отвърна той грубо.

— Искра е влязла вече в осемнайсетата... Тя не е жена, разбира се... Но и дете не е...

— Влязла! — кипна той. — С какво е влязла?... Няма още месец, откак навърши седемнайсет...

— Когато дойдох при тебе, не бях навършила и шестнайсет — каза тя.

Той я погледна смаян. Това наистина беше така, но тя никога през живота си не бе го споменавала. Той помълча за миг объркан.

— Да, но тогава ти нямаше баща!... А тя има...

— Все едно — каза тя. — Човешкото си е човешко...

— Това не е човешко! — кресна той.

И така мислеше. Тоя грозен спомен той бе изхвърлил завинаги от душата си и сега му се струваше, че вижда мъртвец. Той седна в креслото и избърса с длан сухите си устни.

— Седни! — каза той студено.

Тя седна край прозореца.

— Тук седни! — повтори той нетърпеливо.

Без да каже дума, тя се премести срещу него.

— Ти познаваш ли го? — попита той.

— Не! — каза жената.

Тя излъга. Тя го беше виждала, но сега неговата близост отново беше вледенила смелостта ѝ.

— И не знаеш нищо за него?

— Знам! — каза тя.

— Добре, разкажи!

Жената въздъхна мъчително.

— Какво да ти кажа — въздъхна тя. — Просто... младеж като младеж. Във всеки случай от добро семейство...

— Какво значи от добро семейство? — попита той подигравателно. — Искаш да кажеш от буржоазно?

— Е, не е от пролетарско — отвърна тя нетърпеливо. — Доколкото знам, няма баща, майка му е професор в консерваторията... И той е завършил консерватория...

— Пее ли? — попита мъжът с отвращение.

— Не, свири на нещо, на пиано май... В някакъв театър...

— Доста знаеш! — каза той намръщено. — Знаела си, а не си ми казвала...

— Не си ме питал — отвърна тя.

— По-рано ми казваше, без да те питам.

Тя замълча.

— Отдавна ли се познават? — попита той.

— Не, отскоро навярно — отвърна тя и за пръв път го погледна право в очите. — Евтиме, много отдавна ти за нищо не ме питаш...

— Може би — каза той. — Ако е вярно, потърси вината и в себе си...

— Нито ме питаш, нито ми говориш...

— Излиза, че не е имало смисъл... Щом така пазиш тайните за себе си...

— А ти нямаш ли вина за това? — каза тя тихо.

Той се намръщи още повече:

— Не искам да говорим!... Но те предупреждавам за последен път — това, дето сте го намислили, няма да стане...

— Не знам — каза тя и стана от мястото си.

Пристъпът на ярост така го зашемети, че едва отиде до прозореца. Топлият въздух отвън го подпря като с гореща ръка. Той затвори очи. Сега летеше още по-бързо между горещи облаци, които заливаха лицето му с пяната си. Ушите му бучеха, кръвта отчетливо биеше в слепите му очи. Много добре знаеше, че ще умре някой ден така — на стола или край прозореца, — когато кръвоносните съдове няма да издържат. Не биваше да се вълнува и дразни, а точно това вършеше — всеки ден и всеки час, от година на година все повече и

повече. Нищо в него не остаряваше, всичко ставаше все по-живо, все по-остро, все по-непримиримо. Това дете — поне то досега не беше го ядосвало. Беше израсло незабележимо пред очите му — и невидимо сред всички други ярости. Той едва го поглеждаше и много рядко се случваше да му каже някоя дума. Но винаги му се беше струвало, че нищо не разрушава хармонията между тях. Изглеждаше сериозна, съсредоточена, никакъв белег на женско кокетство не бе го подразнил досега...

Когато отвори очи, очакваше да види ниско червено небе и облаци като разкъсана плът. Но небето беше студено и чисто, без нито едно облаче. Той извади от джобчето си флаконче с бели хапове, помисли и глътна два. Знаеше, че сега целия ден ще му се спи. Но ще бъде и безразличен към другите, всички стрели ще падат безшумно в нозете му, отразени като от гумена броня.

Едва когато закусваха край широката бяла маса — мълчаливи, както винаги, — момичето излезе от стаята. Той го погледна, без да обръща глава. Изглеждаше сънлива, но хубава в своя дълг до земята бледозелен пенъар. Лицето ѝ, избледняло от съня, бе добило почти нежен оттенък. Но той знаеше, че краката ѝ, скрити от дрехата, са малко криви и корави като на момче. И макар да я гледаше сега с малко по-друг поглед, тя си оставаше в очите му едва израсло момиче.

Момичето се изправи край масата и погледна майка си. Лицето му бе спокойно и решително. Високата, слаба жена наведе глава към чашата си, без да отвърне на погледа ѝ. И тримата мълчаха. Лекарството още не беше започнало да действа, очите и мислите му бяха съвсем ясни.

— Това, дете си го намислила, няма да стане — каза той.

— Ще стане! — отвърна тя спокойно.

— Не — само си мислиш!...

Бузите ѝ леко пребледняха, късите ѝ момчешки ноздри се разшириха още повече.

— И на всичко отгоре даже не ви е срам да говорите, че сте създали някакво ново общество! — каза тя раздражено.

Той я погледна сърдито:

— Ние сме го създали?... А вие не?

— Не ние! — каза тя ядосано. — Ние щяхме да го направим по-друго... Но и в това си хванал доста дебела черупка.

Той я изслуша, без да пламне от гняв. Това го учуди. Може би лекарството бе започнало да действа. Или пък всичко, което бе чул, изглеждаше толкова невероятно, че той изобщо не можеше да го възприеме. Момичето тръгна към вратата, после спря и се обърна. Очите му, които имаха цвят на силен чай, в тоя миг изглеждаха почти черни.

— А сега хората могат да живеят и сами! — каза то.

II

Хората не могат да живеят сами. В това той се убеди през месеца, дните на който ставаха от ден на ден все по-горещи. Даже утрините бяха горещи и слънцето изгряваше в далечините бляскаво и невидимо като парче нажежен метал. Сега той ставаше по-рано — още в здрачините — и минаваше между сенките на тъмния хол като по дъно на езеро. Само прозорецът светлееше. Зорницата блестеше на бледото небе ослепително красива и чужда. Вече не я гледаше. Вече не поглеждаше и към яркочервения грунд на тенискортовете, разлят като кръв между потъмнялата зеленина. Стоеше прав пред открития прозорец и гледаше високо към планината, където между тъмните борове едва видими белееха хижите. Още по-нагоре бе останала една-единствена ивица сняг — тъпичък бял пластир върху каменното чело на върха. Тая малка студена белина гледаше той, докато го заболят очите. Едва тогава притваряше клепки и напразно чакаше да го понесат студените потоци на ветровете, които идват от всички страни, между облаци и сини парчета небе. Сега небето беше черно и облаците капеха като гореща сапунена пяна по лицето му. Не духаха никакви ветрове. Нямахте сили да се откъсне нито за миг от стаята, която тъмнееше зад гърба му. Нямахте сили за нищо и никой не му се подчиняваше. Струваше му се, че мебелите се движат безшумно зад него. Креслата и бюфетите се плъзгаха в здрачината и търсеха нови места. Черната лакирана масичка пътуваше към тавана. Телевизорът гледаше изцъклен шетнята със своето единствено бяло око. След това идваше и неговият ред, телевизорът започваше своя безшумен танц — върху масичката, върху бюфета, върху ниския библиотечен шкаф. Искаше му се да изкрещи, а разбираше смаян, че не смее, защото всичко командуваше тя.

Неговата собствена дъщеря командуваше тия движения със затворено лице, без да търси от никого помощ. Тя смени дори рамките на картините, а някои от тях също отпътуваха към тавана. Появиха се нови — сини и огнени цветя, ярки и пламенни. Фотьойлите облякоха нови бледозелени дрехи. Жълтите табуретки, които се свиваха по

ъглите, сега заобиколиха плътно новата желязна масичка с огледална повърхност. Целият апартамент потъна в нетърпими горещи багри и светлина.

Но неговите мисли ставаха все по-тъмни. Все по-често той си спомняше това, което искаше да забрави завинаги — студената килия с мокър под. Нощем трябваше да спи на двата налъма, опрял гръб в ледената стена. Студът проникваше през бялата копринена риза и вкочаняваше изтръпналите му мускули. Той спеше не часове, а минути — през останалото време мислеше и мислеше, безсилен да си обясни това, което се бе случило вън. Но в ледените нощи понякога и мислите замръзваха и оставаше да живее само сърцето, което биеше дълбоко в гърдите и разпращаше навсякъде топла и червена кръв. Това сърце го спаси тогава — сърцето, което искаше сега да го погуби.

Хората не могат да живеят сами. Сега утрините бяха много по-дълги, защото той не разбираше, че ги чака. А момичето никога не дочакваше — то се измъкваше като сянка из къщата, без да му проговори. Но с жена си той говореше всяка сутрин и всяка сутрин разговорът се въртеше в един безсмислен кръг.

— Не знам просто в какъв свят живееш! — каза тя един път. — Не разбираш ли, че сега младежите са съвсем други... За тях всичко това е съвсем просто и естествено...

— Не може да бъде просто и естествено! — кипна той.

— А защо?

— Ти питаш — защо? И това ти питаш?

— Питам тебе, а не хората...

— Щом е просто и естествено, за какво ще ме питаш! — каза той гневно. — Върши го тогава просто и естествено... Върши го с всеки, на улицата, където ти падне...

— Евтиме, ти не се чуваш! — каза тя възмутено.

— Аз мисля, че ти не се чуваш!... Просто и естествено!... Това било просто и естествено!...

Тя помълча, после тихо каза:

— Каквото и да е, но хората не могат да живеят в затвор... По-добре тъй, както ти казваш, но не и в затвор...

— Ти в затвор ли си живяла? — попита той враждебно.

— Щеше да бъде затвор, ако имах и други желаниа...

— Затвор за желанията винаги трябва да има! — каза той.

— А твоите нима са в затвор? — попита тя и гласът ѝ трепна.

— Не! — каза той.

Тя се усмихна, бузите ѝ едва забележимо почервенияха.

— Трябва някак да я разбереш, Евтиме — каза тя след малко с променен глас. — И да се примириш... Ама наистина не съм виждала такъв непримирим човек като тебе...

— Не е вярно — каза той.

— Вярно е — каза тя. — Ти никога с нищо не си се примирявал.

— С много неща съм се примирявал... С твоите тенджери съм се примирявал, които всяка сутрин гледам немити...

— Прощавай! — каза тя. — Аз не знаех... Но ти и с тях не си се примирявал, ти просто си ги търпял...

— Тенджерите могат да се търпят. Но не всичко. Има неща, които не могат да се търпят... С тях как да се примириш?

— Но с това наистина трябва да се примириш, защото е неизбежно — каза тя. — Щом веднъж се появи — какво повече може да се направи?... Нима ще вървим постоянно след нея? Да видим в коя къща влиза, на кой етаж, в кое легло? Според теб така по-добре ли е?

Той потрепери вътрешно от страшните думи. И все пак тая мисъл беше толкова проста, че за миг той помълча, смаян от простотата ѝ. После гъстото, лепкаво негодувание заля отново всичко.

— А може и по-добре да е — каза той глухо. — Щом аз не зная и не виждам, за мен то все едно че не е станало...

— Ти не бива да мислиш така...

— Аз не бива да мисля изобщо — каза той.

В тоя миг креслото се залюля под тежкото му тяло, кръвта зачука в слепоочието. Но това трая късо. Когато отново отвори очи, жена му го гледаше мълчаливо и загрижено.

— Ти вече си го виждала — каза той малко дрезгаво.

— Да — каза тя.

— Разкажи ми нещо за него...

— Сега не искам — каза тя неохотно.

— А аз искам...

Тя потърка уморено челото си:

— Какво да ти кажа?... На вид много хубаво момче, много симпатично... И най-главното — много възпитано...

— Как е облечен?

— Не се плаши, не е суинг — каза тя. — Добре облечен, но обикновено... И много сдържан и разумен ми се видя...

— Убедена ли си? — попита той, изпълнен със съмнения.

— А нима ти имаш толкова лошо мнение за дъщеря си? — попита тя. — Нима не е израсла и не се е възпитала в твой дом...

— Не знам къде се е възпитала! — каза той мрачно.

И това беше последното, което каза тая сутрин. На другата сутрин дъщеря му излезе от стаята си по-рано от обикновено. Като видя баща си, тя седна на другия край на масата, мълчалива и затворена в себе си. Но той чувствуваше, че иска да му каже нещо.

— Татко, довечера ще го доведе у нас, да се запознаете — проговори тя най-сетне. — Ако ти не бъдеш любезен с него, аз ще си отида оттук завинаги...

— Не умея да бъда любезен — каза той сухо.

— Ще бъдеш любезен!... Иначе...

Гласът ѝ силно потрепери и се скъса. Тя мълчеше пребледняла — и някак погрозняла в тоя миг, — със силно опъната кожа на лицето си. И той мълчеше, поразен от истината, която се бе разкрила така внезапно пред очите му. Неговата дъщеря бе по-слабата между тях двамата. По-слабата, а може би по-грозната.

— Не знаех, че си невъздържана! — каза той намръщен. — Това е грозно!...

— Ти разбра ли ме?

— Много добре те разбрах, ако не те е срам от това...

Тя стана рязко и се запъти към кухнята. Той я гледаше с очи, с каквито не беше я гледал досега. Нима наистина е грозна?... Не, не може да бъде!... А защо не може да бъде?... Може би кожата ѝ не е хубава, може би фигурата. Не, фигурата ѝ е хубава!... И очите ѝ са много хубави, това е безспорно. Изведнъж от коравото му сърце избликна някаква неочаквана милост. Детето навярно се измъчваше и плашеше, навярно търсеше да намери подкрепа поне в своя дом, а не намираще. Нейните собствени сили навярно не ѝ стигаха да извоюва всичко сама.

Хората не могат да живеят сами!...

Но още същата вечер, щом младежът си отиде, той се прибра в стаята си. Лицето му бе по-сурово и по-намръщено от всеки друг път. Той се изправи пред прозореца, пое с отворени уста топлия, дъхащ на

бензин въздух, после, отвратен, се дръпна назад. Когато жена му влезе, той рязко се обърна към нея:

— Това не е мъж!... Това е влечуго!...

— Тихо! — възкликна тя уплашено, макар в къщата да нямаше никого друго, освен тях.

И в следния миг лицето ѝ сякаш се преобрази — стана така ожесточено и сърдито, както никога не го бе виждал.

— Ти просто си непоносим! — каза тя с рязък, приглушен глас. — Не го ли видя с очите си?... Възпитано, хубаво момче!... Прави ти чест на къщата!...

— И влечугите не са грозни — каза той отмъстително. — Особено смоците... Да, да — смоците са много красиви, ти не си виждала... Хранят се с малки мишки и като смучат млякото на чужди крави... Поне това си чула...

Тя го гледаше възмутено.

— Евтиме, засрами се — каза тя. — Ама наистина!... Ти си просто пристрастен. Мене, напротив — момчето много ми хареса...

— Ти не разбираш! — каза той отчаяно. — Нищо не разбираш... Според теб — защо те искат да живеят вкъщи?

— Ти не искаш ли? — попита тя учудено.

— Това е друг въпрос!... Но защо той иска?... Кой истински мъж иска да живее в къщата на жена си!...

Тя така неочаквано се засмя, че той я погледна стреснат.

— Ти си просто дете! — каза тя. — Господи, защо ли ти обръщам внимание.

— Не е нужно — каза той мрачно. — А сега донеси ми легена с вода...

Това започна, след като излезе оттам. Винаги, когато се развълнуваше много силно, от ръцете и краката му сякаш потичаше вода. С течение на годините той сам бе измислил противосредство, което винаги го спасяваше. След малко разяреният мъж, който приличаше на зорница, седеше смирено на края на леглото, потопил в легена белите си крака. Той ги миеше, като ги търкаше един в друг, без да посмее да се наведе. Всяко навеждане за него беше като навеждане над ръба на пропаст. Жена му търпеливо чакаше срещу него с пешкир в ръце. Най-после той извади краката си от легена, погледна я мрачно и каза:

— Ти не разбираш, че той ни е чужд!... Може нищо да не знам, но поне това органически чувствавам!

Тя го погледна огорчено.

— Който гледа на хората с такова подозрение, става чужд на всички! — каза тя тихо.

— Не желая повече да приказвам! — прекъсна я той. — Правете каквото знаете. Но не искам да ме бъркате във вашите работи...

Тя мълчеше.

— В края на краищата човек има и приятели! — добави той. — Понякога те могат по-добре да го разберат!...

III

Той имаше само двама приятели — брат си и генерала. И тримата седяха край брега на реката, която провираше невидимите си води между белите камъни. Точно пред тях тя се бе разляла в спокойно вирче с чисто пясъчно дъно. Черната мряна плаваше бавно в прозрачната вода, от време на време докосваше с муцунки стръвта, но не кълвеше. Беше много горещо. Белите ризи пламтяха на слънцето, вратовете им аленееха. Генералът, който държеше пръчката, не откъсваше поглед от червената тапичка. Другите двама, протегнали босите си крака на слънцето, зяпаха към Марагидик, който, спокоен и прохладен, плаваше между бялата коприна на облаците. Не беше никак трудно да се разбере, че не си приличаха ни по ръст, ни по фигура. Младият беше много по-висок, по-светъл, русото му лице си бе присвоило завинаги присмехулно изражение, което сякаш извираше от леките бръчки край устните. Но сега той скучаеше, прозяваше се и от време на време поглеждаше с досада към вирчето.

— Генерале — обади се той най-сетне, — само си губиш времето...

— Не кълве — отвърна генералът. — Много е прозрачна водата.

— Ами да я размътим, генерале!

— Да, но не съм от тях — каза генералът разсеяно.

— От кои не си?

— От тия, дето ловят риба в мътната вода.

— Хайде, хайде! — каза високият. — Тия пагони да не са ти паднали от небето...

Старият брат едва забележимо се усмихна. Въпреки всичко той се чувствуваше добре тая сутрин.

— Тихо! — трепна генералът.

Тапичката отново леко потрепери, след туй потъна. Генералът нервно дръпна пръчката. Във въздуха блесна сребърна искра — на въдицата нямаше ни риба, ни стръв. Генералът търпеливо извади от чантата си кръгла плоска кутия. Вътре като в някой от кръговете на ада се виеха и преплитаха един в друг цяла купчина червеи. Генералът

скъса един от тях на две и докато още се гърчеше, хладнокръвно го надяна на кукичката. Младият брат се намръщи.

— Отначало винаги тъй се почва — каза той. — А се свършва с рязане на глави...

— През живота си дори пиле не съм заклал — каза генералът. — И не бих могъл...

— А човек?

— Зависи — каза генералът. — На такъв като тебе — без да ми мигне окото...

— Не се заяждайте! — каза недоволно старият брат.

Другите двама веднага млъкнаха. Можеха да си мислят за него каквото си искат, но и двамата му се подчиняваха като деца. Генералът замахна с пръчката, червейчето описа лека дъга и цопна във вира. Точно там имаше грамаден бял камък, гладко полиран от водата. От подмола излезе едра мряна, каквато не бяха виждали досега. Тя доплува бавно до въдичката, побутна стръвта и отново изчезна в подмолите. Трите чифта очи я проследиха разочаровано.

— Може би стръвта не е хубава — каза високият. — На тоя свят всичко зависи от стръвта...

— Не, хубава е — каза генералът.

— Разсъждаваш като заклет догматик! — каза високият. — За тебе може да е хубава, пък за тях никак. Не знам дали си чел...

— Не съм чел! — прекъсна го с досада генералът.

— Да, наистина, хубаво правиш, че не четеш — каза доволно високият.

— Няма ли да млъкнеш! — обади се сърдито старият брат.

След половин час генералът реши, че наистина трябва да се смени стръвта. Тримата тръгнаха по реката, като обръщаха облите гладки камъни. Слънцето журеше още по-силно гърбовете им, но студената вода ги развеселяваше. Тя струеше около глезените им, водните пръски приятно бодяха сгорещените им лица.

— Слушай, браток, наведи се, няма да се изкривиш — каза високият.

Старият брат се поколеба за миг, но се наведе. Не — нищо! — наистина не му се зави свят. Гладкият камък се обърна с лекота под силните му ръце. От пясъчната мътилка изскочи малък бледорозов рак и някак лениво се понесе по течението. Младият брат успя да го пипне

зад щипките, но едва ли не го изпусна от изненада — беше гол и мек като охлюв.

— Току-що си е сменил черупката — каза генералът, като го побутна гнусливо с пръст.

— Такова назадничаво животно, пък се сеца — каза високият с уважение. — Не като някои генерали...

— Искаш да кажеш нещо за американските генерали?

— Ами, разбира се, за кои други...

— Все пак не му завиждам на тоя рак — каза генералът. — Сега всеки дръвник може да се гаври с него, както си иска...

— Но не и аз — каза високият и като се наведе, внимателно го пусна във водата.

Ракът се завъртя като зашеметен около себе си и изчезна в бързея.

— Всичко е разпределено на тоя свят! — каза високият. — Докато ние си сменяме черупките, генералите стоят около нас и ни пазят...

— Видиш ли? — засмя се генералът.

След като наловиха достатъчно стръв, генералът предложи другите да се заемат с огъня.

— Пък аз ще хвърля още няколко пъти — каза той. — Не мога да остана съвсем без нищо...

— Ама съвсем, съвсем без нищо! — каза злорадо високият. — Тая сутрин така Мара здравата ни е проклела...

Ниският се намръщи. Въпреки всичко никак не му беше спокойна съвестта. Часът приближаваше дванайсет, те навярно се бяха върнали оттам. Сега жена му, малко объркана и безпомощна, се суетеше в кухнята, обкръжена от своите сестри, които бяха безпомощни и от нея. Супа, задушено, торти. Много бутилки вино в хладилника. В хола с все сила бучи радиото. Или не — те са донесли по тоя случай магнетофон. Тълпа момиченца, бивши съученички на дъщеря му...

— Вземи тоя клон! — обади се брат му.

Той сам мъкнеше към лагера няколко сухи клона, които шумоляха из камънака. Под сянката на грамадния дъб бе скрита волгата на генерала, килната малко на една страна, с пращен покрив и поизкаляни гуми. Докато Евтим чупеше търпеливо съчки, брат му

отсече две свежи клончета, окастри ги и започна да нанизва на тях кебапа. Нежен дъх на месо, смесен със соления мирис на сланина, изпълни въздуха.

— Ял ли си такова нещо? — запита младият брат.

— Не съм...

— Какво ли знаеш ти! — с искрено съжаление каза високият. — А можеш ли поне да запалиш огъня?

Това наистина можеше. Той щракна с кибрита и след малко черните гранки затрептяха сред прозрачния пламък. Лъхна ги топлина, която не приличаше на жестокия плътен натиск на слънцето — идваше на меки вълни заедно с лютивия мирис на дървото. Огън той бе палил много пъти, когато беше учител. Колко години оттогава — цяла вечност! Оная планина беше съвсем друга — ръждиви баири, пресечени от дълбоки оврази, в които бликаха горещи минерални води. Само тук-таме растяха дървета, смачкани като пинии от напора на ветровете. И никакъв звук освен крясъка на птиците, които летяха ниско над изгорялата трева.

Това бяха единствените три спокойни години в неговия живот. Сутрин отиваше в училището и сам, разкراчен на върха на хълма, биеше потъмнелия звънец. Сам учеше децата, сам живееше. Нямаше никаква друга храна освен мляко, бито сирене и бял, клисав качамак. По цял ден четеше. Нищо друго нямаше в стаичката му, освен книги, които купуваше през ваканциите от близкия град. Четеше бавно, понякога трудно разбираше, но оставяше след себе си истинска железна диря.

В късната есен хълмовете ставаха червени, в деретата започваха да димят минералните извори. Той беше виждал жените и друг път от върха на хълма, когато перяха или се къпеха в топлата вода. Но тая видя отблизо, съвсем внезапно, щом излезе от завоя на пътеката. На това място жените не се къпеха, тая навярно беше дошла от някакво друго село. Той дори не видя лицето ѝ, не видя нищо, освен ослепителната голота. Беше бяла като речните камъни, по мокрия гръб течеше дългата черна коса. Тя не трепна, не помръдна, не издаде нито звук. Очите ѝ гледаха втренчено, със спокойна наслада. Може би се наслаждаваше на своята собствена голота в очите му. Той никога не разбра колко време е гледал — втренчен и заслушан в глухия подземен

тътен. Щом събра силите си, той се обърна и с тежка разлюляна стъпка се върна назад.

С това завърши спокойният живот. Изчезнаха дните, нощите, изчезнаха мислите, звънът на потъмнелия звънец заприлича на лай на куче. Едва дочака голямата ваканция, и слезе на гаричката сух и черен като въглищарите от планината. След час влакът го отнесе оттам завинаги...

С това завърши спокойният живот. И после в града...

— Ще се подпалиш! — каза брат му.

От планината беше подухнал вятър и сега пламъците едва ли не лижеха дрехите му. Той се поотмести. Може би само той знае кой е най-силният огън на тоя свят. Не, не тоя, който вдига най-високо своите жълти пламъци. Не този, който опожарява най-широката площ. Другият, който бушува под земята всред въглищните пластове, наслоени от стотици векове — тоя огън е най-ужасният.

— И да мислиш, и да не мислиш — нищо няма да върнеш назад! — обади се брат му.

— Аз не мисля за това! — каза той сухо.

— За това мислиш! — отвърна уверено брат му. — А няма смисъл според мен!...

— Според тебе в нищо няма смисъл — каза старият.

— Ти си мислиш така — понамръщи се брат му. — Защото предпочитам да се шегувам, вместо да се ядосвам...

— Добре, тогава продължавай да се шегуваш...

— Нищо не ми коства — каза младият. — Но гледам, че ти се ядосваш... Тая демонстрация според мен е съвсем глупава...

Старият брат го погледна нетърпеливо.

— Не е демонстрация! — каза той троснато. — Чисто и просто не исках да им развалям сватбата. Добре, отстъпих им! Но защо е нужно и да се преструвам? Не мога да се усмихвам насила — не е в характера ми. Не мога да кажа нещо, без да го мисля...

Младият брат го погледна внимателно.

— Ако е вярно — това никак не е хубаво — каза той. — Чувал съм от тебе думи, от които би трябвало да се срамуваш.

— Добре, приеми, че съм бил глупав!... Или пък сляп!... Но никога не съм бил неискрен...

— Да, ти си бил просто сляп — каза брат му с облекчение. — Ти и сега си сляп...

— А може би ти си сляп, щом не можеш да различиш коня от магарето...

— За какво говориш?

— Говоря за моя зет...

Младият се засмя.

— Зарежи го тоя зет — кучета да го ядат! — каза той весело. — Какво му е на зетя? Малко по-хубав, отколкото трябва... Това наистина понякога носи рискове...

Старият брат усети как за пръв път през тая утрин яростта го блъсна в слепоочието.

— Хубав!... Какво му е хубавото! — избухна той. — Вие просто сте забравили какво значи хубаво!...

— Не сме забравили... Хубаво значи късокрако. И да му почервеняят очите, като се разгневи...

И като видя, че брат му е все още настръхнал, добави примирително:

— Хайде, стига за това!... Ако беше човек, щяхте да си гукате с него по баровете... Ама не си човек...

Генералът пристигна, когато кебапът бе изсъхнал и се втвърдил като въглените в огнището. Видът му бе толкова победоносен, сякаш току-що бе разбил в поречието няколко вражески дивизии. И имаше защо — кошчето му бе пълно с едра хубава мряна.

— Браво! — каза високият. — А какво ли щеше да стане, ако те бяха пуснали в рибарника...

— Това не е рибарник — каза обидено генералът.

— Е, не е, разбира се!... Това е държавен резерват! Хората специално за тебе са го устроили — да има къде да си размахваш пръчката.

— Ама пък риба! — успокои се сам генералът и изтърси кошчето.

Като бляскаше на слънцето, рибата бавно се плъзна по тревата. Бяха все едри, хубави екземпляри, някои от тях още живи, които мъчително преглъщаха сухия въздух. Дъхът на бензин и нагорещен лак, който идваше от колата, мигновено изчезна, замириса силно на

рибна луга и река. Генералът взе най-едротото парче и го пъхна под носа на високия:

— Виждаш ли?... На тебе прилича!... Кълве само най-фина стръв!

Опържиха още същата вечер рибата в манастира. Докато генералът се маеше в магерницата, двамата братя се настаниха удобно край една малка масичка на чардака. Отдавна се беше свечерило, манастирският двор се изпълни като старо, позеленяло ведро с прохладен здрач. Беше съвсем тихо и безлюдно — само от време на време по тревясалия двор преминаваха безшумно като прилепи брадясали постали калугери. И двамата мълчаха и си почиваха — приятната умора ги натискаше като с ръка на коравите столове. Една самотна светулка прелетя над целия двор и се загуби над камбанарията на малката църква. По-надолу, зад тесните прозорци, мигаха едва забележимо други светулки — няколко самотни свецици горяха пред дървения олтар.

— Престани да се заяждаш с генерала — обади се най-сетне старият брат. — Всъщност той е добър човек.

— Знам — каза младият.

— А като знаеш?

— Аз не се заяждам, аз се шегувам — каза високият. — Това е чисто и просто лекарство... Понякога действа по-добре от очистително...

— Може би, но гълтай си сам това очистително — намръщи се старият.

След малко генералът пристигна, като тропаше оживено с тежките си обуца. Заедно с него пристигна и апетитният дъх на пържена риба, който той бе донесъл с дрехите си. Високият погледна предпазливо брат си и все пак не успя да се въздържи.

— Тъй те харесвам! — измърмори той и добави по-оживено: — Да миришеш на риба вместо на барут!... Честна дума, предпочитам те като готвач!...

— Калугерите я пържат — каза генералът.

— Жалко! — каза високият. — А мир ще има на света, когато всички генерали замиришат на пържена риба.

Старият побутна младия с крак под масата. Настана затишие, което генералът използва, за да се добере до един стол.

— Ще има изненада — каза той доволно.

— Каква изненада? — попита високият.

— Ще видите?... Нека дойде игуменът!...

Наистина след няколко минути на чардака се появи солидната брадата фигура на божия служител. За разлика от другите монаси расото му лъщеше не по-зле от едрият плътен нос, който стърчеше над брадата му. Без да каже нито дума, той постави върху масата пълна бутилка от олио.

— Бог да го благослови! — изтрещя едва сега тежкият му бас.

— Амин — каза високият. — Какво е това?

— Каквото не си пил — отвърна възбудено генералът. — Двайсетгодишна троянска. И със специална настойка от билки при това...

— Май я предпочитам без билки — каза разочаровано високият.

— Опитай, сине, опитай — обади се снизходително игуменът.

Младият брат повдигна бутилката. Макар да бе тъмно, и другите видяха как облещи очи.

— А? — запита лаконично игуменът.

— Какво ще говорим? — възкликна високият и отново надигна бутилката.

Движението беше така стремително, че генералът загрижено я измъкна от ръцете му.

— С мярка, човече! — каза той добродушно. — Превръщай в практика своите демократични възгледи...

Когато дойде ред на стария, той мълчаливо бутна ръката на генерала. Брат му го погледна смаяно:

— Ти луд ли си!... Няма да те отрови!...

— Забранено ми е — каза старият.

— Я остави!... Това е повече от лекарство... Пълно е с билки, не чу ли?

Старият внимателно отпи няколко глътки. Питието беше силно, но така ароматно, че едва се чувствуваше остротата му. Надали бе изпил повече от двайсетина такива глътки през последните десетина години — и то само в случаите, когато трябваше да вдигне някакъв тост на банкетите. Силното питие веднага се разля по кръвта му и заедно с тръпките по нозете си той сякаш чу далечното църцорене на щурци по горските поляни.

— Бог да благослови! — изтрещя отново игуменът. — Да ви донеса ли някаква лампа?

— Остави, отче! — спря го младият брат. — След малко тъй ще ни светне, че...

Наистина им светна — поне на генерала и на младия брат. В своето увлечение те забравиха даже пържената риба, която един от монасите чинно донесе на масата им. Басът на игумена някак странно омекна — вече не трещеше, а гукаше. Единствен той протягаше бялата си гладка ръка и към пържената риба, докопваше някое по-едро парче за опашката, солидно и с достойнство дъвчеше. Разговорът ту съвсем затихваше, ту избухваше от време на време с пиянско оживление — генералът и младият брат отново за нещо спореха. Но този път старият брат сякаш не ги чуваше — притихна съвсем до дървения парапет на чардака. Малките глътки се бяха изкачили до главата му и бяха изпокъсали докрай тънките нишки на мисълта. Нищо не бе останало там, никаква мисъл, освен дълбокото чувство за тишина и спокойствие. Като през ония години — усещаше той, — като през годините на далечния край, гдето в дълбоките студени оврази димяха минералните извори... Именно там за пръв път и за последен...

Но мисълта отново се скъса, остана само бялото видение. Като напрегна сили, той мъчително го изпъди от душата си. Нищо друго не му бе нужно тая нощ, освен тишина и спокойствие. Бе се стъмнило съвсем, манастирският двор се бе налял догоре с мрачина. Стръмният планински склон зад стените бе изчезнал от очите им, но на билото се бе появило бяло сияние — там горе навярно се готвеше да изгрее луната. Когато хората не говореха, ставаше толкова тихо, че се чуваше шуртенето на манастирската чешма навън пред дървените порти.

Внезапно дълъг, тихичък акорд на китара звънна така мелодично в тишината, че накара всички неволно да се послушат. Отново тихичък акорд и шум на много стъпки по дървените стъпала към чардака. След това стъпките изчезнаха, остана само мелодията, която изпълни с ясните си звуци целия двор. Това беше така изненадващо и сладостно, че всички притаиха дъх.

— Имаме гости от вчера — обади се игуменът.

— Тихо! — каза генералът.

Но, изглежда, че ги забелязаха, защото китарата млъкна така внезапно, както беше започнала. Сега отново трополяха стъпките и те

скоро различиха голяма група младежи и момичета. Бяха съвсем млади, в леки туристически дрехи, голите им крака се белееха в мрака. Тоя, който носеше китарата, поздрави сдържано.

— Добре ще бъде, момко, ако седнеш малко да ни посвириш — каза игуменът.

Младежът се поколеба за миг.

— Не можем сега — отвърна той. — Имаме си работа...

— Знаем каква ще е тая работа — каза шеговито генералът.

Момичетата се изсмяха, но китаристът се намръщи и отмина. За да не останат съвсем сами, скоро над билото показа чело изгряващата луна. Дворът се изпълни със сенки, избеляха и светнаха гладките чамови дъски на чардака. Само черковната стена стана по-черна и още по-силно затрепкаха свещиците зад тесните прозорци.

— Отче, на тия водите ли им адресни карти? — попита любопитно генералът.

— Какви адресни карти, сине, това е дом на Господа — обади се игуменът в баритон.

— Тука става една ала-бала! — измърмори едва ли не завистливо генералът.

— Нищо, сине, и то е от Господа — измърка снизходително игуменът.

— Хайде де, пък аз си мислех, че е от дявола — каза шеговито младият брат.

— Някога може и тъй да е било — каза игуменът. — Но сега не е... Какъв интерес имаме да делим хората на две?...

— Как тъй? — каза генералът. — Тогава за чии грехове се молите по цял ден?...

— За вашите, сине — каза кротко игуменът.

— Браво! — каза възхитено високият.

Но генералът се разсърди.

— По-добре молете се за вашите! — каза той троснато. — Вие правите тука бардаци, не ние...

Игуменът замълча.

— Слушай, сине...

— А бе какъв син съм ти аз — скара се генералът. — Ти си по-млад и от мене...

— Добре, слушайте, другарю генерал — каза с изтрезнял глас игуменът. — Отците казват, че тия деца, дете минаха оттук преди малко, се къпели голи по вировете. Казват, че с очите си ги видели...

— Твоите отци аслъ си нямат друга работа — измърмори недоволно високият.

— Е, добре, другарю генерал, ние ли ги научихме на тая тънка наука? Не ние, разбира се. Ние нито можем да ги учим, нито да ги съдим... Сега ние можем само да им прощаваме...

— И да ги улеснявате! — каза сърдито генералът.

— Покрив добрият човек никому не отказва — измънка игуменът. — А пък вие, другарю генерал, понеже имате власт — сложете най-добре по един войник с пушка на всеки вир, та дано ги опазите...

Някъде по стаите отново звънна китарата, придружена от тих хор. Спорът веднага угасна. Те слушаха тъй, без да продумат, докато луната се изкачи над църковното кубе. След това и последната песен угасна, чуха се слаби смехове — тишина. Дълго време всички мълчаха.

— Подайте ми шишето — обади се внезапно старият брат.

Младият брат го погледна зарадван.

— Чакай, не бързай! — обади се той. — Ще прием наздравица. Но няма да се сърдиш — предупреждавам те...

— За какво да се сърдя?

— Дъщеря жениш, старо говедо такова... Ще прием за нейното щастие... И от чашите, не от бутилката... Както е редно — до дъно...

Наляха в чаши и пиха до дъно.

— Всички да й пожелаем щастие! — каза високият. — И ти също, отец такъв негоден...

— Моля! — каза обидено игуменът.

— Не, аз не на вас... На баща й... Щастие й пожелай, чуваш ли?... И от все сърце, та да се сбъдне...

— Пожелах й го — каза старият.

— И пий тогава...

— Не, не мога повече...

— Значи, не е било от сърце — каза огорчено високият. — Добре, поне обещавай да не се месиш по-нататък в живота й...

— Стига! — тихо, но властно се обади старият брат.

Но така — със зашеметена глава и огън в гърлото — той все пак бе разбрал. Не биваше да ѝ се меси!... Много непонятен бе станал за него светът, много чужд и неразбираем, за да има право някому да се меси.

IV

Вече в нищо не ѝ се месеше. Но не беше лесно. Най-тежки бяха утрините. Той загуби своите утрини — часовете, които бяха единствено негови. Стоеше до отворения прозорец без сърце и без мисли. Не гледаше нищо, не летеше никъде. Небето беше мъртво, ветровете бяха угаснали, облаците се влачеха мудно по горещото небе. Той стоеше край прозореца сам и нещастен, загледан в прашните корони на дърветата. Отдавна не беше валял никакъв дъжд. Отдавна не бяха мили посивелия паваж на булеварда. Над града тежеше задух, прашна омара правеше невидима даже близката планина. Понякога успяваше да си спомни манастирския двор, луната, мекия звън на китарата. Но тоя спомен избледняваше все повече и повече. Сега му се струваше, че монасите летят като прилепи над черния двор. И когато луната изгрееше над билото, те се разпръсваха с писък на всички страни.

В тия часове всичко му беше чуждо в неговия дом. Всички предмети бяха мъртви зад гърба му — всички освен кафявата врата. Само тя стоеше в дъното на полутъмния хол като омразен човек, който следи всичките му движения. Тя го лишаваше от самотата му, от мислите му, от спокойствието. Там, зад нея, спяха те двамата един до друг — момичето и чуждият. Тая мисъл му бе непоносима, изпълваше го с ненавист и отвращение. По-непоносима, отколкото всички тежки мисли във влажната циментова килия. Там поне всички му бяха свои — той знаеше това. Може би бяха ослепели за чистата светлина, но няма това беше най-важното?... Най-важното беше, че все пак са свои. Дълбоко в себе си той беше убеден, че мракът рано или късно ще се разпръсне и ще остане пак със своите на своята земя...

Но тоя човек зад вратата му беше неизмеримо чужд, в тия часове той не можеше да се помири нито за миг с него.

Едно хапче и половин чаша студена вода.

След това небето се заливаше с блясък, той се бръснеше в кухнята, а на рафтовете блестяха измитите съдове. Само новата машинка за сокове му пречеше да движи свободно лакътя си. Но това

не беше беда. Понякога я пускаше да побръмчи. После пиеше кафе, закусваше. Можеше да стои спокойно срещу него, да размени някоя и друга дума за сушата, за мегатонните бомби, за новите мейзън-лъчи. Можеше даже да се усмихне. Всичко в него беше нащрек, но напразно — никъде не звънваше никакво сигнално звънче.

Чужд, а защо? Дали пък не, защото беше прекалено възпитан — минаваше понякога през ума му. Никога не забравяше да поздрави, да отстъпи място, да подаде нож или солница на масата, да похвали яденето на тъща си. Но нямаше нищо угодническо в тая любезност, нищо неестествено, освен това, че у дома си човек може да се държи по-естествено.

А дали не, защото младежът беше наистина по-хубав, отколкото дъщеря му? Това той започна да усеща постепенно и смътно. Ако е наистина по-хубав, тогава какво ги свързваше? Понякога се улавяше, че го наблюдава внимателно — бяло, почти деликатно лице, тъмноруса коса, нежно чело. Та това ли е хубост? Е, добре, прав нос, добре очертани, женствени устни. Това вече е грозно! Но каквото и да е, той никак не можеше да си спомни какво точно го бе отблъснало така силно при тяхната първа среща. Ако си спомнеше това — би имал поне един съвсем мъничък ключ на загадката. Но не си спомняше.

Понякога му се струваше, че намразва остро себе си вместо него. В такива дни дишаше най-леко. След това работата го грабваше и лошите утрини започнаха да му се струват кошмарно чужди и непонятни. Ако имаше по-малко гордост, би отишъл на лекар — в края на краищата всички психози се лекуват по някакъв начин. Може би, ако се среща по-често с генерала и с брат си! Но и двамата бяха заминали в отпуск, той бе останал в горещия град съвсем сам.

Вечер той се връщаше вкъщи успокоен, с една-единствена тревога — за нощта и за утрото. И с надеждата, че те, както винаги, ще се приберат много късно. Достатъчно време — да заспи и забрави. Но той не можеше да заспи, докато не чуеше как поскъръцват далечните врати, как леките им стъпки минават през хола. Дори след това дълго време не можеше да заспи. В тишината той чуваше как през стените в кухнята бие старият стенен часовник. Той чуваше как...

— Напоследък си се променил — каза тя. — Вече не се дразниш от дреболии...

— Не, не се дразня — каза той.

— Успокоил си се...
— Да, сега съм много спокоен...
— Ето, виждаш ли?... Човек трябва веднъж нещо да разбере... И след това идва спокойствието...
— Права си — каза той.
— Разбира се, че съм права...
— Права си, но не бива да плачеш...
— Защо мислиш, че плача?... Аз не плача!...
— Добре, поплачи си... Няма да помисля нищо лошо...
— Искам да ме попиташ защо плача...
— Не искам да те питам...
— Какво искаш?
— Не искам нищо...
— Не, знам, че искаш... Ти искаш да намразя нашата дъщеря...
— Искам сега да спиш... Само това искам...
— Не мога да спя в такъв задух... Нито минута вече не мога да спя...

— Искаш ли да отворя и другия прозорец?

— Да, искам...

Той стана и преди да отвори прозореца, погледна към леглото ѝ. Тя спеше спокойно, с леко отворени уста, чиста, гладка и мъртва като свещ. „Може би са прави хората, като твърдят, че мъртвите повече се обичат — помисли той. — Мъртвите повече от живите — с повече болка, с повече чистота... И с много, много повече търпение.“ Така мислеше той, докато седеше край отворения прозорец. Сега долумиеха улицата. Отдавна не бяха я мили. Водата шуртеше силно, звукът носеше прохлада и свежест. В бялата нощна светлина се виждаше планината — черна и права като стена. Много високо в небето светеше едно-единствено бяло облаче. Там духаха ветровете, трябваше да отиде при тях...

— Ти ли си? — обади се тя със слаб глас от леглото.

— Да, аз съм — каза той.

— Какво правиш там?

— Нищо, отварям прозореца...

— Много е задушно — каза тя. — Да не си потен?

Той не отговори.

— Легни си, можеш да настинеш така...

— Добре — каза той.

Погледна отново към небето — облачето беше изчезнало. Нима така бързо можеше да се стопи едно облаче? Той въздъхна и като мина на пръсти до леглото, внимателно се пъхна под завивката. Тя беше отново заспала и дишаше тихичко — още по-бяла, още по-спокойна и чиста.

Сутринта, докато стоеше край прозореца, тя влезе в хола. Макар да не се обърна, той усещаше, че иска нещо да му каже. След това разбра по лекото скърцане, че е седнала в едно от креслата.

— Евтиме, ти става ли нощес? — запита тя неуверено.

— Да — отвърна той.

— Мислех, че съм сънувала... Не можеш ли да спиш?

— Станах да отворя прозореца — каза той.

Тя помълча известно време.

— Евтиме, не бързай да излизаш... Искра иска да поговори нещо с тебе...

— Какво да говори?

— Не знам — каза тя.

Той се обърна. Едва забележима, непривична за него усмивка се беше появила на устните му.

— Знаеш — каза той.

— Може би знам — отвърна тя. — Но тя сама иска да ти го каже...

Едва към осем и половина пръв от стаята излезе зет му. Беше по панталони и с разкопчана горница на пижамата. Пред очите му се мярна само за миг слабото, гладко, безкосмено тяло на младежа и той зажумя, за да се отърси от внезапното чувство на отвращение. След малко излезе и дъщеря му, още сънна, с избледняло лице. Навярно мъжът ѝ я беше събудил, за да не го изпусне, и сега тя търкаше с длан срещу него късото си момчешко носле.

— Татко, ще ме почакаш ли? — запита тя.

— Разбира се, моето момиче — отвърна спокойно той.

Само за мигновение в очите ѝ блесна учудване, тя се усмихна и отиде в банята. Когато се върна оттам, лицето ѝ бе поруменяло от студената вода, очите ѝ, с цвят на силен чай, изглеждаха бляскави като звезди. Беше се разхубавила през последния месец — това бе

очевидно. Тя седна край масата, захапа небрежно един бисквит и го погледна. В погледа ѝ имаше и затаен смях, и скрита тревога.

— Татко, ще ни помогнеш ли да си купим кола? — каза тя.

— Какво значи това? — запита той объркано.

Тя се засмя:

— Значи, ако можеш, и сам да я купиш...

Мислите му изведнъж се объркаха. Само едно разбираше в тоя миг — не беше възможно да ѝ откаже. Никога досега тя не беше искала нищо от него.

— Каква кола? — запита той.

— Е, един „Опел рекорд“ ще ни бъде съвсем достатъчен...

Тя отново се смееше, а той чувствуваше, че се изчервява. Думите едва не застанаха на гърлото:

— Нямам толкова пари, моето момиче!

Тя го погледна недоверчиво:

— Наистина ли нямаш?

— Наистина нямам...

Тя престана да дъвче. Целият ѝ вид подсказваше колко е изненадана.

— Пък аз си мислех...

— Ти си мислеше, че съм богат? — Той едва намери сили да се усмихне. — Богат — от какво?... Разбира се, толкова пари съм могъл да събера... Но да ти кажа право, през ум не ми е минавало, че някой ден трябва да давам зестра...

— Глупости — възкликна тя обидено. — Това не е зестра. Всеки баща, който има, би го направил за дъщеря си...

— И аз ще го направя... Но в по-скромнен размер...

— Какво пък, ще вземем от мама останалото — каза тя и отново се усмихна.

Той я погледна стреснат:

— Не, това не бива да правите...

— Защо?

— Как да ти кажа — майка ти има съвсем скромни спестявания. А ти знаеш, че аз съм болен човек.

— Какво приказваш! — възкликна тя. — Та ако мама не може да разчита на нас...

Остра болка сви сърцето му.

— Да не говорим повече! — каза той с променен глас. — Един „Москвич“ ще ви бъде съвсем достатъчен...

Тя се нацупи най-напред, после се разсмя весело.

— Ти см добър баща — каза тя. — И аз май ще ти простя всичко...

Когато остана сам, сърцето му все още го болеше: Той едва стана от стола и отиде бавно в спалнята. Жена му седеше на неразтребеното легло и гледаше замислено в някаква разтворена книга. Като го видя, тя трепна и се вгледа тревожно в лицето му.

— Какво ти е?

— Нищо — каза той.

— Да не ти е лошо?

— Не, просто съм преуморен напоследък...

Той седна съвсем близо до нея. Тя все още го гледаше загрижено, с ръка върху отворената книга.

— Много ли й се сърдиш?

— Глупости — каза той. — Да не мислиш, че ми се свиди?

— Не, но виждам, че си разстроен...

Той помълча малко, с отслабнало сърце и устни.

— Там е цялата работа — каза той с мъка. — Това той е поискал!... А не тя...

— Не е ли все едно, щом го даваш на нея...

— Не е все едно — каза той.

— И щом я обича?

— А ето — човек може да се усъмни...

— Евтиме, не бива да стигаш дотам — каза тя умолително. — Не разбираш ли колко ти е чуждо?

— Ако човек може да спре мислите си — каза той тихо. — Но това не може...

— А защо трябва да им вярваш?... И така много да се разстройваш?...

— Не, не е от това — се изплъзна от устните му.

— От какво тогава?

Внезапно го обзе желание да й каже, сякаш с това щеше да възвърне обратно живота си.

— Те искаха да вземат и от тебе малко пари... Казах й, че не бива, тъй като съм болен и всичко може да се случи. Тя обеща да се

грижи за тебе, виждаш ли? Така че можеш да бъдеш напълно спокойна.

Той се засмя — сухо и нервно. Тя веднага разбра, гняв и ненавист блеснаха в очите ѝ — така ярко, че той я погледна смутено.

— Каква глупачка! — възкликна тя с възмущение.

И се взря в лицето му. В нежните гълбови очи бликнаха сълзи, тя поривисто грабна главата му и я притисна до лицето си.

— Ти си момче! — каза тя. — И си здрав като камък... Отсега нататък ще се грижа само за тебе — разбираш ли? Само за тебе...

„Не, живите се обичат повече! — помисли той. — Над всичко — живите!...“

И бавно изтегли главата си от конвулсивната прегръдка.

След две седмици те заминаха с новия си „Москвич“ на море. За него това бе най-спокойното време през последните месеци. Бе му олекнало наведнъж и с всичко се беше примирил. В ранното утро, в което те заминаха, той ги изпрати от прозореца. Моторът работеше тихо и равномерно, но от време на време ауспухът леко изкашляше синкав бензинов дим. От мястото си той виждаше бялата панамена риза на зет си и крайчеца от синята рокля на своята дъщеря. След това колата тръгна, от прозорчето се показа ръката на дъщеря му — тънка и бяла като шпага, насочена към сърцето му. Тя махаше и се обръщаше назад, докато колата извие по алеята и излезе на булеварда. И изведнъж листната завеса на тополите ги скри от очите им — като че ли завинаги. Последното, което зърна, беше нейното щастливо лице.

— Тя е щастлива сега — каза той тихо на жена си.

— Разбира се — отвърна тя, но гласът ѝ беше доста хладен.

Той се обърна и я погледна. Слаба усмивка се появи на устните му.

— Ти още не си ѝ простила?...

— Това най-мъчно може да се прости — каза тя.

И двамата мълчаха пред прозореца. По булеварда летяха коли, между клоните на тополите бляскаха на слънцето техните гърбове.

— Знаеш ли в какво е цялата работа? — каза той. — Веднъж човек трябва да разбере... И след това идва спокойствието... Но трудното е да се разбере...

V

Може ли човек да разбере всичко на тоя свят? Надали е възможно!... А откъде тогава ще дойде спокойствието?

Когато в началото на септември те се върнаха от летуване, лицето ѝ бе силно загоряло от слънцето, но не изглеждаше така щастливо, както при тяхното заминаване. И беше малко погрозняло, на всичко отгоре, съвсем бе заприличало на момчешко. Сега съвсем ясно личаха по-светлите бръчици около очите и гънките около обезцветените устни. „Бръчици — макар да беше още съвсем дете! Кой ли ги учи тия модерни момичета така безмилостно да разрушават лицата си през лятото? — мислеше той. — Не, не — това не е никак важно, това ще мине. По-важно е — защо нейното лице не е така щастливо, както при тяхното заминаване?“

Той не можеше да разбере.

Очите ѝ бяха все така влюбени — поне това беше съвсем очевидно. И може би още по-влюбени, отколкото преди това. Сега той виждаше как тя се умилква около него, как виси на рамото му, как се старае да докосне пръстите му, когато му подава нещо през масата. Като че ли бе загубила съвсем себе си и всичко виждаше през неговите очи. Дебнеше всяко негово движение, всеки негов поглед, всеки жест, за да разбере дали той е доволен. Ако нейният баща изпуснеше ножа върху чинията — тя се дразнеше. Ако минеше с тежка стъпка през хола, когато той спи — тя се дразнеше. Ако не беше достатъчно вкусен обядът — тя се дразнеше, макар никога преди това да не бе забелязвала какво яде. Не беше кой знае колко трудно да види и разбере тия неща. Но дали той я обичаше? Дали ѝ отвръщаше със същата грижа на грижите ѝ?

Това бе съвсем безпомощен да разбере.

Имаше нещо изменено в него, което го безпокоеше. Може би тия неща бяха дреболии, но той ги забелязваше. Сега движенията му бяха някак по-спокойни и отпуснати, начинът, по който се обличаше — по-небрежен. Той се разхождаше някак по-уверено из просторния апартамент, сядаше по всички кресла, прозяваше се, още по-малко

говореше. На обяд много по-рядко се случваше да подаде някому солницата или ножа, да похвали някое ядене. Лицето му беше съвсем спокойно, даже безизразно, погледът — разсеян. Може би той се държеше точно така, както трябва да се държи човек у дома си... Може би не се чувствуваше гост, а член на семейството... А може би проявяваше своето истинско равнодушно лице, което преди това бе крил под маската на доброто възпитание.

Това той се мъчеше да разбере, а не можеше. Не беше никак спокоен, но не беше и нещастен. Никой около него не се чувствуваше нещастен от тоя живот, който водеха. Тогава защо трябва да разтуря тоя спокоен ред на живота с излишна подозрителност и дебнене? По-добре, докато не се появи някаква опасност, в нищо да не им се намесва.

И все пак се намеси, макар да не се бе появила опасност. В началото на октомври зет му внезапно напусна театъра, където работеше. Минаха две седмици, но по нищо не личеше, че това го тревожи. Ставаше, закусваше, излизаше някъде, връщаше се късно вечер, понякога сам. Старият го чуваше как сутрин си тананика зад кафявата врата, но когато излизаше в хола, изразът му бе студен и затворен в себе си. Едва през третата седмица той научи от жена си, че зет му е започнал работа в оркестъра на един от големите хотели.

Старият се намръщи, но няколко дни нищо не каза. И все пак една вечер той успя да издебне дъщеря си, когато бяха сами. Тя седеше на другия край на масата и лениво топеше устните си в истиналия чай. Не беше в добро настроение — ъглите на устните ѝ бяха капризно свити, кракът ѝ нервно потропваше под масата.

— Искам да те питам нещо — каза той.

Тя го погледна, искрица на предизвикателство проблесна в погледа ѝ.

— Добре, питай...

Той се поокашля, лицето му едва забележимо потъмня:

— Не разбирам защо мъжът ти напусна театъра...

— А защо да не го напусне? — попита тя и предизвикателството на погледа се сля и с гласа ѝ.

— Отговаряй, като те питат — каза той троснато. — Или стани от масата?...

Старият тигър показа само част от ноктите си, но това беше съвсем достатъчно.

— Защото това беше просто... една плесенясала работа — отвърна тя с доста променен глас.

— Плесенясала! — измърмори той недоволно. — А да свири на хулиганите, за да се кривят по дансинга — това според тебе да не е изкуство?...

Момичето сви устни.

— Татко, наистина си много остарял! — каза то с досада. — Искам да кажа — остарял си по възгледи... Та всеки, който танцува, според тебе хулиган ли е?

— Не искам да кажа това — отвърна той намръщено. — Но достатъчно е един, за да не свириш... Иначе ставаш еднакъв с него.

— Не е така — каза тя неохотно. — Всеки човек е длъжен да върши съвестно своята работа... А кой как ще я възприеме — това е вече друг въпрос...

— Не знаех, че това е *неговата* работа — каза той. — Мислех, че все пак е... артист...

— И джазовите оркестранти са артисти — отвърна тя. — Да свириш Шопен не е повече, отколкото да свириш Гершуин...

— Кой е тоя Гершуин?

— Има такъв композитор — отвърна тя недружелюбно.

— Предполагам — не е съветски...

— Не, американски — отвърна тя нервно.

— Мда! — каза той. — То се знае...

Тя кипна, но успя да се овладее. Все пак гласчето ѝ съвсем лекичко потрепери.

— Татко, трябва да разбереш — мина времето на... тоя там — тя се запъна, — на Дунаевски... Не може цял живот да се пее за телчарки и трактористки... В края на краищата това омръзва до смърт...

— Е, тук си права! — каза той язвително. — Трябва да се пише нещо и за скучаещи млади съпруги...

Тя го погледна смаяно, после рязко стана от мястото си.

— Ако искаш да ме обиждаш...

— Не, не — каза той. — Но това не е важно!... По-важно е сама ти себе си да не обиждаш.

Тя отново седна, лицето ѝ беше поруменяло от гняв.

— Слушай, татко, ти някога помислил ли си от какво ние живеем? И какви нужди имаме?... Това минавало ли ти е през ума?

Той замълча пообъркан от внезапната атака.

— Да, знам какво мислиш — поне това ми е ясно! — продължи тя нервно. — Щом тука имат покрив и храна — какво повече им трябва?... Така мислиш ти!...

— Е, добре де — като напусна театъра...

— Напуснал театъра — прекъсна го тя сърдито. — А защо напусна театъра? Мислиш, че със сто лева може да се живее?

— Как — сто?

— Тъй — сто! — каза тя троснато. — Точно толкова сте благоволили вие да предвидите за шопеновците... А тук получава двойно... Това е нещо... Поне с тях няма да се унижавам пред хората, които вече не ме обичат...

— Какво говориш? — попита той стреснат.

— Не, не става дума за тебе! — отвърна тя с досада. — На тебе за какво да ти се сърдя?... Живееш някъде, където няма помен от хора...

— Как така? — намръщи се той.

— Така!... Ти мислиш, че другите бащи са като тебе... Огледай се поне около себе си, добре се огледай и ще разбереш...

Тя стана от мястото си и рязко добави:

— Да се унижаваме пред някакви си тъпаци!... Управители на ресторанти!...

Едва на другата сутрин той разбра колко тоя разговор дълбоко го е засегнал. Стоеше прав край прозореца и за пръв път нищо не виждаше. Той просто мислеше. Нима наистина толкова много бе забравил какво значи човешката грижа? И какво значи да преценяваш непрекъснатата стойността на малкия лев? Ако наистина е забравил — грозно, много грозно!... Свобода да се изявяваш!... И инстинкт да съхраняваш себе си!... Тия неща никъде не се допираха, освен във въображението на глупците. И неговата собствена дъщеря, която трябваше да има крила за всичко, изведнъж бе попаднала под сивия похлупак на грижата... Или може би не на грижата, може би на слепотата... Може би един сляп човек я водеше по своите тъмни пътеки без хоризонти? Това той не разбираше — беше безсилен да го разбере. И не разбираше какво бе искала да каже с тоя свой намек за

хората, които вече не я обичат. Не, може би това разбираше, но все още го беше страх да го повярва.

Той едва дочака да се разсъмне съвсем и влезе в стаята ѝ. Тя спеше, но щом чу стъпките му, бавно отвори очи. Обич имаше в тоя пръв поглед, който го докосна нежно като ръка. Но сърцето му остана студено.

— Ти давала ли си им пари? — попита той, застанал прав до леглото.

Тя трепна и се изчерви. Да, ясно, всичко беше съвсем ясно. Той седна до леглото и я погледна с успокоено лице.

— Аз не ти се сърдя — каза той. — Сърдя се по-скоро на себе си...

— И на себе си не бива да се сърдиш — каза тя. — Ти просто не си привикнал...

— Да давам?

— Не, да получаващ...

— Не те разбирам — каза той.

Но тя замълча. Наистина беше много трудно да я запита за това, което мислеше.

— Не допускам — каза той, — че по тоя начин с нещо си ги обидила...

— Какво искаш да кажеш? — трепна тя.

— Ами например, ако не си ги дала от сърце...

Лицето ѝ отново поруменя.

— Всъщност аз съм ги давала от сърце — каза тя. — Но можеш ли да спреш лошите мисли?...

— Можеш да не им вярваш — отвърна той.

Тя мълчеше и дъвчеше като момиче края на омачканата си носна кърпичка.

— Искам да ти вярвам — каза той най-сетне. — Но ще бъде грозно, ако си се дръпнала назад по други причини... Ако все още помниш оная лоша дума на дъщеря си.

— А може би имам право и на това — каза тя тихо.

— Не, нямаш право! — тръсна той глава. — Защото ти по-добре от всички можеш да я разбереш!... Дори там, където тя сама себе си добре не разбира...

— О, не — не се безпокой, — себе си те много добре разбират.

— А ти себе си? — попита той нетърпеливо.

Тя замълча.

— Сигурна ли си, че ние двамата не сме я поставили неволно в положение на защита? — запита той.

— Да се брани от нас? — каза тя учудено.

— Не, да брани него!...

Тя разбра изведнъж и млъкна. Видът ѝ беше съвсем безпомощен.

— Ако се сърдя — това не значи, че не я обичам...

— Не знам!... Но заслужава малко да си помислиш!...

Той стана от леглото и отиде до прозореца. Студеният вятър брулеше жълтите листа на тополите и ги носеше по пустия булевард... Като през оная есен, когато изчезна от света... И сега той отново виждаше себе си, облегнал гръб на влажния цимент на килията... И отново чуваше мислите си, които през стени и покриви летяха към небето. Една-единствена на тоя свят чиста и непокътната вяра, която е по-силна от самите нас, по-силна от разума и страданията, равна само на надеждата...

— За всеки жив човек идва часът на изпитанието — каза той, без да се обърне. — Но дано не бъде жестоко като моето.

Тия думи трябваше да си спомни той след половин месец, когато летеше с кола в студената есенна нощ. А дотогава животът трябваше да протече привидно спокоен. Хората излизаха и се прибираха, ядяха и спяха, както винаги. Но той не знаеше кога излизат и се прибират, не се слушваше нощем в скърцащите врати. Беше спокоен в тази непривична студенина, която проникваше навсякъде. И утрините бяха студени, по планината се влачеха мъгли, студено бръмчеше вятърът в оголените клони на дърветата. Нямаше нужда да лети никъде — студените ветрове го настигаха и на неговия прозорец, брулеха лицето му и влажняха с роса откритите му гърди. Нямаше небе, нямаше звезди — имаше само студени облаци, които идваха отнякъде — безкрайно, и нощ, и ден. Всичко зад неговия гръб се гушеше в тая студенина и зъзнеше в леките си калъфи — фотьойлите, табуретките, телевизорът. Чашите в бюфета зъзнеха като птици на тънките си стъклени крака. Медната тава от ден на ден все повече тъмнееше. Но той не забелязваше, че от ден на ден все повече тъмнеят и лицата на хората около него.

Кой беше виновен за това? Слънцето ли, което се криеше зад облаците? Облаците ли, които криеха избледнялото му лице? Или може би чуждият човек, който бе влязъл в дома им, за да ги раздели завинаги?

Той не разбираше.

Една нощ се събуди от силния настойчив звън на телефона. Без да бърза, той стана от леглото и намръщено излезе в хола. Когато лампата светна, за миг му се стори, че е в някакъв чужд дом — така унило и вехто беше всичко около него.

Той вдигна слушалката, изпълнен с ненавист към черната врякаща животинка.

— Евтиме, ти ли си? — бръмна в ухото му силен и ясен глас.

— Аз съм — отвърна той.

Беше гласът на генерала.

— Можеш ли да дойдеш при мен?

— За какъв дявол по това време — отвърна той недружелюбно.

— Касае се за член на твоето семейство...

Изведнъж слушалката някак кошмарно натежа в ръката му.

— За кого? — попита той, без да чуе гласа си.

— Е, няма нищо страшно — каза с успокояващ глас генералът. —

Ела тук, ще се разберем...

Докато мислите му летяха объркани на всички посоки, слушалката отгатык внезапно щракна... Ще се разберем!... Не, това не е страшно!... Той приближи до кафявата врата и почука. Никой не му отговори. Тогава той почука още по-силно и чу облекчен някакво движение зад вратата. След малко вратата се откряна, в процепа се показа учуденото лице на дъщеря му.

— Твоят мъж тука ли е? — попита той.

— Не е — отвърна тя.

— А къде е?

— Не се е върнал от работа — отвърна тя сърдито.

Той погледна часовника си. Беше три и половина.

— Нищо — каза той. — Иди да спиш...

Тя го погледна враждебно.

— Това е нещо като полицейска проверка?

— Иди да спиш! — каза той грубо.

И влезе в стаята си. Жена му се беше събудила и го гледаше от леглото с тревожни очи.

— Обади ми се генералът — каза той. — Нещо е станало с нашия зет...

И като видя как мъртвешки пребледня лицето ѝ, побърза да добави:

— Не се плаши, не е нещастие... Но нещо неприятно все пак, щом ме вика по това време...

Той се облече набързо и излезе в хола. Срещу него, загърната в халата на мъжа си, бе седнала дъщеря му и го гледаше с уплашени очи. Той вдигна слушалката и започна бързо да набира номера на нощните таксита.

— Татко, какво е станало? — запита тя.

Гласът ѝ го порази.

— Не бой се — каза той меко. — Някаква глупава история.

— Каква история?

— Знам ли каква?... Навярно се е напил и го арестували...

— Лъжеш ме!...

— Не те лъжа! — каза той, като се мъчеше да направи гласа си колкото се може по-естествен...

Точно в този миг се обадиха от службата за нощните таксита. Като се обърна, лицето ѝ бе съвсем мрачно, но не ужасено, както в началото. Точно така трябваше да бъде.

— Хайде, върви да спиш — каза той меко. — Не съм те излъгал...

Тя стана от стола и с превити рамене като кученце се отправи към спалнята.

Докато летеше с таксито, главата му беше съвсем празна. И внезапно си припомни своите злощастни думи за изпитанието. Глупави думи — нима с тях бе предизвикал съдбата? Какви изпитания бяха нужни на тия две изплашени, в нищо невиновни жени?

Пред осветения вход на зданието го чакаше млад цивилен човек. Изразът му бе почтителен и съчувстващ — навярно вече знаеше в какво се състои работата.

— Другарят генерал ви чака! — каза младежът вежливо. — Ще ви заведе при него...

Мъжът само изсумтя нещо неразбрано и потегли по стълбата. Когато влезе в кабинета, генералът стана от мястото си. Лицето му бе по-скоро сърдито, отколкото разтревожено.

— Ти май излезе прав за своя зет — каза той намръщено. — Но седни де, седни...

Мъжът седна.

— Какво е станало? — попита той сдържано.

— Ето какво!... Тая нощ той излязъл с колата си вън от града и на всичко отгоре порядъчно пийнал... Добре, но органите на КАТ го усетили още щом видели как колата шари насам-натам по пътя. Поканили го да спре, но той хукнал. За беда дежурните били с мотоциклет и лесно го настигнали... У нас има такъв ред — на заподозрените в употреба на алкохол се взимат проби... Тъй че в края на краищата се наложило да го задържат...

Старият изслуша всичко това с растящо облекчение.

— Е, добре — каза той. — И да ми съобщиш всички тия новини, ме будиш посред нощ?

— Чакай, не бързай — каза генералът. — Първо — той отказал да духне в тръбичката, както е редно... Второ — направил е скандал, като доста обилно си е служил с името ти... Заплашвал е нашите служители, че още утре щял да ги направи на пух и прах... Да ти кажа право, на тяхно място аз бих го пуснал това говедо — ако не за друго, то поне от уважение към името ти. Но един от тях се случил бивш твой служител и както сам се изрази, именно от уважение към името ти го доведе при мен...

— Мда! — каза намръщено мъжът. — Това може да се очаква...

— Сега най-неприятното — каза генералът. — Той не е бил сам...

Мъжът усети как срамът като гореща вода заля лицето му.

— Това ли е всичко?

— Това е...

— Какво да правим? — въздъхна тежко мъжът. — Благодаря ти за подробните сведения... Но наистина можеше да ми ги кажеш и утре... А най-добре идущата година...

— Длъжен бях като твой приятел — каза генералът смутено. — А иначе тия работи знаеш ли колко ме интересуват?...

— Не, аз наистина ти благодаря...

— Ама слушай! — каза генералът доста объркан. — Като те знам какъв си човек! Мисля си — жив ще ме одереш, като научиш някой ден, че не съм ти казал...

— Къде са те сега? — прекъсна го старият.

— Тука, при мене...

Старият се почеса унило по врата.

— Е, няма как, щом сме дошли — поне да ги видим — каза той с въздишка.

Мъжът разбра, че не бива да стори това едва когато влязоха в частната стаичка на секретаря. Но нямаше време за връщане — генералът отвори насрещната врата и той ги зърна още от прага. Зет му и момичето седяха на две черни кожени кресла и нещо тихо разговаряха. За частица от секундата той видя лицето му — преbledняло и разстроено. След това погледът му се спря на момичето и се задържа по-дълго време там. Навярно не беше по-възрастна от дъщеря му, но беше неизмеримо по-хубава. Гарвановата ѝ коса бе вдигната високо в продълговат негритянски кок. Нейният тъмен блясък още по-силно контрастираше с бялата деликатна кожа, с нежния врат. Черните продълговати очи гледаха спокойно и с леко презрение двамата мъже, които седяха изправени на прага.

Старият направи още няколко стъпки с тежкото чувство, че е завинаги и до дъно ограбен. Младият човек бавно стана от креслото. Лицето му бе затворено, враждебно и мрачно, без никакво чувство на вина.

Може би точно това пречупи всичко у него. Нещо се пръсна в гърдите му, ярка кръв блисна лицето му и го заслепи. Той не разбра как е замахнал, но плесникът улучи съвсем точно бялото, гладко, надменно лице. Младежът падна като подкосен надолу с главата върху червения килим. Когато се навдигна, видът му беше съвсем уплашен, нищо от самочувствието не беше останало нито по лицето, нито в погледа му.

— Ти луд ли си? — кресна генералът и се хвърли пред своя приятел.

Едва сега старият дойде на себе си. Завесата се беше разкъсала, сърцето изстинало и всичко доби своя жалък, обикновен вид. За миг той отново зърна момичето. То сякаш не бе помръднало от мястото си, но в погледа му личеше такова дълбоко отвращение, че той трепна...

Къде беше виждал такъв поглед?... О, никъде, никъде!... Той сам бе погледнал така, когато бе получил там първия плесник.

— Да вървим — каза сърдито генералът. — Чуваш ли ме?

Те отново се върнаха в кабинета му. Генералът наля чаша вода и я постави на малката масичка, пред която бе седнал старият.

— Ама наистина не очаквах от тебе такова безобразие! — каза той доста учуден. — Да ти кажа право — и аз не бих го направил!

— Безкрайно съжалявам — каза глухо старият.

Генералът го погледна внимателно, после неочаквано се засмя.

— Какво пък толкова ще съжаляваш! — каза той с променен, сърдечен глас. — Нека най-после изяде един плесник за акъл... Да знае друг път с кого си има работа.

Старият въздъхна и стана.

— А сега?

— А сега, нищо — ще го освободим — каза генералът. — И без това нямаме право да го задържаме повече...

— Добре — каза старият.

Той се върна обратно у дома с колата на генерала, която фучеше мощно по пустите студени улици. Беше се успокоил съвсем, мисълта му беше ясна. И все пак не разбираше — слънцето ли беше виновно, или облакът? Неговата тъмна сянка ли беше причина за всичко, или внезапната светлина, която беше хвърлил върху тях, за да видят себе си.

Когато се изкачи у дома си, дъщеря му все още го чакаше в хола, заметната с халата на мъжа си. Нейното малко, черно, мише лице още по-силно потъмня, като видя, че е сам.

— Къде е той? — попита тя стреснато.

— Нищо — сега ще дойде — изсумтя той и влезе в стаята си.

VI

Но младият човек не дойде нито тая нощ, нито на другия ден. На третия ден вечерта мъжът се прибра по-рано от обикновено, загрижен и обезпокоен. Домът бе отключен и празен. Той мина през хола и спалнята, надникна в кухнята, дори почука на вратата на банята — никой. Едва сега му дойде на ум да погледне в стаята на дъщеря си, където никога не влизаше. Пред кафявата врата той се поколеба и едва ли не се върна назад, но тревогата надделя. Нищо — поне да почука. Той почука и въздъхна лекичко, убеден, че оттатък няма никого.

Но отвътре се чуха стъпки и на прага се появи жена му. Лицето ѝ беше мъртвешки бледо и разстроено, очите зачервени.

— Какво е станало? — запита той уплашено.

Тя се вкопчи в ръката му, лицето ѝ в миг се обля в сълзи.

— Евтиме! — захлипа тя. — Евтиме, помогни на детето!...

Той погледна край нея и видя дъщеря си просната по очи на леглото и сякаш слята с него в омачкания пеньоар. И косата на шията ѝ изглеждаше смачкана, тялото ѝ конвулсивно трепереше.

— Иди си в стаята! — каза той на жена си с леко задрезгавял глас.

Когато тя се отмести, той влезе и затвори зад себе си вратата. Тя все тъй конвулсивно потреперваше на леглото. Той отново се поколеба и седна близо до възглавницата. Едва сега старият разбра, че тя цялата се тресеше от мъчителни глухи ридания. Ръката му някак неусетно се повдигна и погали коравата, сплъстена коса.

— Искра! — каза той тихо. — Искра, какво ти е, моето момиче!

Тя се обърна така леко, сякаш се беше завъртяла около някаква ос. Лицето ѝ бе вцепенено и разкривено, диво, нечовешко страдание бликаше от зачервените ѝ до кръв очи. Като го видя, тя се дръпна назад ужасена. Тоя неочакван, разтърсващ ужас още повече разкриви мокрото ѝ лице.

— Излез, излез, излез! — едва говореше тя с втвърдените си челюсти. — Веднага излез!...

— Искра, моля ти се! — каза той със сипкав, давящ се глас.

Внезапно погледът му се замъгли. Когато отново можеше да я вижда — лицето ѝ му се стори смайващо преобразено. Всички мускули се бяха отпуснали и смекчили, само издадените напред тънки устни все още неудържимо трепереха. Тя го гледаше с трескави очи, изпълнени с някаква безумна надежда.

— Татко! — изхлипа тя и се хвърли в прегръдките му.

Той държеше поразен в ръцете си лекото, тънко, трептящо тяло, тялото на своята дъщеря, която от детенце не бе докосвал дори с края на пръстите си.

— Татко! — ридаеше тя. — Доведи ми го, татинко, моля ти се!... Доведи ми го!...

Стаята се завъртя силно около него и отново застина — неподвижна и мъртва. Не мъртва, защо мъртва, той е съвсем жив, слава Богу, всички са живи.

— Татинко, моля ти се!...

— Успокой се, моето момиче, успокой се! — говореше той, вече сам поуспокоен. — Разбира се, че ще го върна...

Тя се дръпна рязко:

— Каза ли го?...

— Ама разбира се!... Само че трябва да се успокоиш малко и да ми разкажеш туй, което не знам.

Отново някаква жива, лудешка надежда мина като бърза сянка през погледа ѝ.

— Та аз съм спокойна, не виждаш ли — съвсем съм спокойна! — забъбри трескаво тя и внезапно се засмя — сухо и страшно.

— Да, виждам! — каза той уплашено.

— Какво да ти кажа?

— Каж ми — вижда ли се с него след оная нощ?

Тя сякаш се замисли, но той виждаше как зъзне.

— Виждах го... Снощи го видях там. Каза ми, че не иска да се върне... Ти си го обидил страшно, затова не иска... Татко, виждаш ли, че ти си виновен, защото си го обидил...

— Да, разбира се — аз съм виновен, — бърбореше той объркано. — Може би, без да искам... но съм виновен. И обещавам да го доведа — в това можеш да бъдеш сигурна...

Тя го гледаше все тъй с надежда, макар и не така силна и сляпа, както преди.

— Трябва веднага да го видиш!...

— Разбира се, веднага...

— А знаеш ли къде?

— Не знам, т.е. да — знам... В ресторанта...

— Не, не там!... Сега той свири в бара, замества там един свой колега...

— Да, разбирам...

Когато след малко стана от леглото, той целият се олюля, но стъпките му прозвучаха по пода сигурно и твърдо. Жена му го чакаше в стаята си с прибрани до гърдите ръце. Лицето ѝ беше съвсем посърнало и отчаяно, но той едва забеляза това. След всичко, което бе видял в другата стая, вече нищо не можеше да го стресне.

— Как е тя? — попита със задавен глас жена му.

— Нищо — каза той. — Това са нерви... Ще мине...

— Не са нерви! — възкликна тя остро. — Ти не разбираш!... Тя го обича!...

— Да, разбира се! Тя го обича! — отвърна той механично.

Тя стана от стола си и приближи към него:

— Ти тряб...

— Знам! — прекъсна я той. — Ще го доведе!...

Преди още да се усети, тя грабна ръката му и я целуна. Той само я погледна, въздъхна горчиво и излезе в хола. Омразният черен телефон беше на мястото си и той веднага набра номера.

— Кой? — обади се мек женски глас в слушалката.

— Тодор вкъщи ли си е? — попита той сдържано.

— Бате Евтиме, ти ли си? — каза зарадвано снаха му. — Да, тука е — сега ще го извикам...

— Няма нужда — каза той. — Кажу ми да ме почака. След половин час ще дойда у вас...

Той влезе отново в стаята, защото трябваше да вземе оттам пардесюто си. Жена му не каза нито дума — тя го гледаше. Когато той се обърна, сякаш чу тих, мелодичен звук — като звука на китарата в тъмния манастирски двор. И след това — тънкия остър звън на скъсаната струна. Прииска му се да се обърне още веднъж, но не посмя и с бързи стъпки се втурна към изхода.

На улицата беше все тъй студено и ветровито, но той крачеше разгърден, без да усеща студеното щипане на вятъра. Сега се

чувствуваше много спокоен и знаеше, че това спокойствие идва от неумолимата сила на решението. Вятърът повдигаше пешовете на пардесюто му, но той все тъй вървеше напред като сляп. Нищо не виждаше. Но знаеше, че ще сполучи. Нямаше сила, която да спре това решение.

Когато позвъни у брат си, снаха му веднага отвори. Малката кръгла, топчеста женица го гледаше с такова обожание, сякаш цял живот той не беше вършил нищо друго, освен да ѝ прави добрини.

— Влез, бате Евтимере, влез! — говореше тя ласкаво, след това го залови така енергично за яката, че той едва разбра, просто искаше да му помогне в събличането.

— Какво прави твоят дангалак! — попита той.

— Нищо, чака те... А твоите?

— Добре са — каза той.

„А може би навикът е по-силен и от страданието“ — помисли смутено той.

Брат му го чакаше в кабинета си, седнал в изтъркано домашно палтенце зад тежкото бюро. По него бяха разхвърляни изписани на машина листове — навярно нещо работеше.

— Какво правиш? — попита старият разсеяно.

— Ето, нали гледаш — старая се — каза брат му усмихнат. — Нанизвам на машинката разни глупости.

Очите внимателно и любопитно го изучаваха.

— Трябва гръм да е паднал у вас, щом си дошъл — добави той шеговито.

— Защо мислиш тъй? — погледна го подозрително старият.

— Ами как — близо пет години не си идвал у дома... Е, хубаво, седни и добре дошъл...

Старият се отпусна тежко на един от тапицираните столове.

— За твоя зет навярно — каза младият брат, като опъна под бюрото краката си.

— Да, за него...

— Добре, почвай от началото.

Старият почна от края, но все пак успя да разкаже доста сносно цялата история. И странно! Сега, когато чу отново всичко със своите собствени уши, тя вече не му се видя непоправима и страшна. Думите

постепенно бяха убили чувствата, останала бе само простата истина. Младият брат помълча известно време замислен.

— Значи — шат!... Хм!... Тука много си сбъркал! — каза той, като се усмихваше вече не така бодро. — Тия буржоазни момчета са понякога доста честолюбиви...

И като видя загриженото лице на брат си, побърза да добави:

— Нищо, не се безпокой, ще я оправим...

— Вярваш ли?

— Ако ти не я оправиш — аз ще я оправя — отвърна брат му. — В това бъди сигурен!...

Той отново се замисли.

— Виж ти какво момиче! — измърмори младият брат доста учуден. — Явно на тебе се е метнала, див петел такъв!...

— Защо на мене? — попита старият глупаво.

— Ами на кого — на мене ли?... Ти си такава подземна, страстна натура...

Старият виновно замълча.

— Ти искаш да дойда с тебе в бара, така ли? — запита брат му.

— Да — кимна старият.

— Леле, ако те чуе жена ми, ще си изгубиш авторитета завинаги...

Към единайсет и половина те взеха такси и слязоха пред нощното заведение. Младият брат отново се ухили.

— Хайде, старче! — каза той весело. — Само едно ме е страх — да не ти хареса прекалено много.

— Стига глупости! — каза сърдито старият.

Докато слизаха по стръмните стъпала, някакъв млад човек излезе пъргаво иззад преградката на гардероба. Когато двамата мъже приближиха съвсем, той се изправи и замръзна така в почтителна войнишка стойка.

— Добре дошъл, другарю полковник — каза гардеробиерът със светнало лице.

Старият го погледна малко накриво.

— А, ти ли си? — позна го внезапно той. — Дотука ли я докара?

Светлината поугасна върху лицето на гардеробиера.

— Все е българска земя, другарю полковник... Стига човек да си гледа работата.

— Слушай, много добре знаеш, че не съм никакъв полковник — измърмори старият.

— За мене винаги ще си останете, другарю полковник! — каза младият човек и тракна шеговито с токовете на лачените си обувки.

— Ти остави това — прекъсна го младият брат, — ами ще се намери ли място?

— За вас двамата винаги, другарю Манасиев...

Гардеробиерът пъргаво забърза към тъмния салон, от който на тежки вълни идваха ударите на джаза. Когато стигнаха до червената завеса, старият брат начумерено спря. Вътре беше полутъмно, непознат тежък мирис го накара да настръхне. На няколко крачки от него с все сила гърмеше оркестърът — силният му ярък и нервен ритъм сякаш го заглуши. Никой не ги гледаше, но той виждаше всички и му се струваше, че всички го виждат. Какво търсеше тоя стар дребосък с лоша връзка между тия весели полупияни хора? На лов за приключения ли е тръгнал? Струваше му се, че така говорят очите, които не го гледаха. И той се запъна на прага.

— Хайде, старче, пристъпвай, тук няма мечки — каза шеговито брат му.

Може би и сега нямаше да тръгне, но зад гърба му се появи някакво полуголо момиче и започна да разтяга тялото си в невероятни гимнастически движения. Шибнат от тая гледка, той влезе в залата. В оранжева прожекторна светлина отново му се мярна лицето на неговия бивш шофьор от фронта, който носеше над главата си някаква малка кръгла масичка. Брат му тръгна уверено напред, като поздравяваше от време на време някакви познати. Гардеробиерът отново ги посрещна и им показа масата — до дансинга.

— О, не, не — някъде по-назад! — каза уплашено старият.

— Хайде, не ставай теле! — смърри го младият брат. — Тук жените не хапят...

Едва бяха седнали край масата, и до тях изникна почтително келнерът.

— Е, какво — да кажем два коняка...

— Силно е за мен — оплака се старият.

— Нищо, не го пий...

Младият брат сложи очилата си и погледна към оркестъра. След това ги свали и каза тихо:

— Видя ли го?

— Да, да — видях го...

Наистина го беше видял със самото сядане. Изглеждаше потънък в дългото раирано сако и много по-блед, както всички други наоколо. Леко прегънат, той надуваше саксофона с такова напрежение, че не виждаше нищо около себе си. В малката пауза, в която трябваше да се прояви барабанистът, той отлепи устни от саксофона, пое дълбоко въздух, но не погледна към тях. Може би не беше ги забелязал, или пък бе ослепял в тая непонятна стръв на ритъма, който неусетно се промъкваше и в неговата душа. Тия странни, объркани, динамични звуци, които се пръскаха с експлозивна сила на всички страни, наистина бяха като живи. Още в своя летеж те като че ли се смесваха с виното, със светлината, с кръвта и продължаваха и там да бушуват. Всичко трептеше в полутъмната зала, чашите едва чуто звънтяха, рязко и нервно се местеха краката на танцуващите.

Най-после оркестърът млъкна, момчетата с раираните палта оставиха инструментите и започнаха да бършат изпотените си лица с бели носни кърпички. Зет му не погледна към тях, макар да беше на няколко метра от масата им. Вместо него се появи келнерът и мълчаливо постави пред тях два големи тъмни коняка.

— Няма да те каня — каза младият брат и взе чашата си.

Старият не усети кога е отпил от своята. Конякът го парна по гърлото силно и остро, той се закашля.

— Да го извикаме ли?

— Не, не сега — каза младият брат. — Като свърши програмата, за да имаме време.

Старият отново отпи. Постепенно алкохолът се бе изкачил до главата и рязко разкъса мислите, които прииждаха отвсякъде, мислите, които го плашеха, мислите, които му се присмиваха, мислите, които го жалеха. Без да ги знае, той усещаше техния бърз, нервен говор, техните взаимни укори, техните остри хапливи бележки.

— Тихо! — обади се той.

— Какво? — попита брат му.

— Не, нищо — отвърна спокойно той.

Като че ли е много важно, ако в края на краищата се установи някаква вина. Той отпи третата глътка, която вече никак не лютеше.

Съвсем под носа му един гладък женски гръб, едно нежно женско ухо, което сияеше с фалшивия камък на обичата.

— „Господи!“ — помисли той.

Не беше я познал, защото сега тя бе спуснала косата си. Мъжът срещу нея беше на неговата възраст, добродушното му лице сякаш светеше от отражението на нежната ѝ хубост. Неговата дъщеря може би? Глупости, каква дъщеря! Много лесно беше да се забележат ония пламъчета в дъното на зелените му очи. Той отля на момичето в чашата с лед от високата тъмна бутилка и нещо шеговито каза. Момичето се засмя. Сега обичата не блестеше, но той виждаше дългите красиви зачернени мигли и част от профила с изящно вирнато носленце. Това лице и другото — изкривено от мъка, с вкоравени челюсти. Но сега сърцето не го болеше, защото не може човек да жали двама души едновременно.

Той повдигна чашата до устата си, но не отпи. Само в ноздрите му нахлу острият тръпчив мирис на питието и още повече го замая. Зад гърба му се смееха някакви невидими хора, звънтяха чашите. След това оркестрантите отново заеха местата си.

Млада пълничка жена с мъртва червена коса излезе пред микрофона и съобщи програмата. Но черната ѝ рокля беше много тясна, за да слезе свободно от дансинга. Някакъв млад, слаб чужденец, остриган като войник, изтича до подиума и като я прихвана за кръста, леко, като дете, я остави на пода. В залата се изсмяха. При бурния туш на оркестъра на дансинга изскочи леко като врабче полуголото момиче, което бе видял преди малко в преддверието. То сякаш прелетя във въздуха и направи грациозен шпагат точно пред масата им. И след това леката щастлива плът отново полетя по дансинга. Той отпи четвърта глътка.

— Да не ти е лошо? — попита брат му.

— Не, нищо...

— Не изглеждаш добре...

— Много е задушно тук...

— Най-добре откопчей си яката — каза загрижено брат му.

Късите му пръсти трепереха, докато разхлаби връзката. Но да разкопчее яката той не успя...

— Испански танц! — каза малката жена с мъртва червена коса.

Млада руса жена с кожа като вътрешността на бисерна мида. Тържествен удар на кастанетите, черната дантела леко се загърна и бисерната кожа ослепително засия в очите му. Кръвта започна да удря леко по слепите очи, червеният стол пред него се люлееше и накланяше. Мярна му се за миг небе, жълта трева, студени оврази, в които димят водите. Черната коса течеше като жива по широкия бял равен гръб...

— Сестрите Шмид от Германската федерална република във вечния неумиращ стар канкан!...

„Ка-кан-кан-кан“ — туптеше кръвта в слепите му очи. Той нищо не виждаше. Отново летеше към зеленото вечерно небе, пронизано от острите червени мечове на залеза. Ето ги и облаците — горещите облаци... Ето ти облаците като пяна, която бавно капе по лицето му. И когато мислеше, че ще го залаят отвсякъде, той внезапно се върна на своя люлеещ се стол всред дима, всред музиката, всред гъстия мирис на тела и парфюм. Едва виждаше. В прожекторния сноп му се мяркаха стройните крака в черни чорапи, ослепителната белота на дантелите — като облаците, като пяната, която се кълби и капе гореща и страшна по лицето му... Небето...

Хората от околните маси наскачаха, но оркестърът продължаваше да свири. Бялата пяна на дантелите застина и се втвърди, черна завеса падна над красивите колена. Само оркестърът свиреше, саксофонът с все сила се стремеше към своя финал.

Мъжът, който приличаше на зорница, лежеше по гръб на червения килим.

VII

Той дойде на себе си едва през другата нощ. Бели стени, бял таван, бели високи прозорци и една-единствена електрическа крушка с мъртва светлина. Нищо нямаше в душата му, никакъв спомен. Огромно, мъртво спокойствие. В гърдите от време на време отчетливо и бавно удряше живото сърце.

Внезапно той видя пред себе си изцеденото от мъка лице на жена си. И в същия миг с поразителна яснота си припомни всичко... Жив, наистина жив!... Но това усещане не беше щастливо, защото духът му все още беше засенчен от мрачината. Ето — може да помръдне устните си, ръцете... Но не знаеше, че левият му крак е завинаги мъртъв... И затвори очи.

— Евтиме! — тихо и нежно се обади жена му.

Той отново отвори очи. Мрачината бавно се оттегляше, духът му се събуждаше все повече и повече.

— Той върна ли се?

— Върна се — излъга тя.

— И сега тя е щастлива?

— Да, щастлива е — излъга тя.

Той помълча.

— Не, не е щастлива!... Но не бива да страда — каза той само с края на устните си.

— Не мисли за нея! — каза тя умолително. — Тя е радостна сега... И като оздравееш, ще бъде безкрайно по-радостна...

Той бавно затвори очи и се унесе в звуците на музиката, която идваше отдалече. Мрачината все по-бързо се оттегляше. Зад сянката ѝ се показваше чисто, синьо небе, което блестеше все по-силно и по-силно... Небе и надежда — докато човек е жив, те са винаги над него и в него.

Музиката бавно утихна.

Тя се обърна с гръб, защото не знаеше, че сега той не я вижда. Тънката ѝ слаба фигура се тресеше леко като тръстиката при езерото, когато задуха вечерният вятър.

Издание:

Автор: Павел Вежинов

Заглавие: Избрани разкази

Издател: Български писател

Град на издателя: София

Година на издаване: 1965

Тип: разкази

Националност: българска

Печатница: ДПК „Димитър Благоев“, София

Излязла от печат: 25.III.1965 г.

Редактор: Димитър Гулев

Технически редактор: Цветана Арнаудова

Художник: Иван Кирков

Коректор: Славка Иванова

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/8739>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.